UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Tudor ROBU, Gheorghe RUSU

ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA – ÎNTRE PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII

Monografie

CHIȘINĂU – 2019
CEP USM

CZU 338(478)
R 62

Monografia a fost discutată la ședința catedrei Teorie Economică și Metodologia Cercetării de la Facultatea Științe Economice și de Consiliul științific specializat.

Recenzenți: ***Andrei COJUHARI***, *dr. hab., prof. univ.,*
Universitatea Tehnică a Moldovei
***Valeriu CAPSÎZU**, dr., conf. univ.*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Robu, Tudor.

Economia Republicii Moldova – între provocări şi soluţii: Monografie / Tudor Robu, Gheorghe Rusu; Universitatea de Stat din Moldova. – Chişinău: CEP USM, 2019. – 227 p.: fig. color, tab.

Bibliogr.: p. 210-219 (187 tit.). – 20 ex.

ISBN 978-9975-142-78-6.

338(478)

R 62

ISBN 978-9975-142-78-6

© T. Robu, Gh. Rusu, 2019
© CEP USM, 2019

CUPRINS

INTRODUCERE 5

1. DINAMICA PROCESELOR EMERGENTE ÎN SPAȚIUL ECONOMIC

1.1. Aspecte metodologice cu privire la creşterea economică şi a conceptelor conexe 13
1.2. Factorii de dezvoltare, dezechlibrul şi echilibrul economic 20

2. IMPACTUL CRIZELOR ASUPRA DEZVOLTĂRII ECONOMICE

2.1. Direcții de depășire a disproporțiilor şi crizei social-economice 44
2.2. Impactul realizării strategiei anticriză asupra dezvoltării economice ... 59

3. CARACTERISTICA ŞI SPECIFICUL DEPĂŞIRII CRIZEI ŞI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

3.1. Politica macroeconomică și măsurile anticriză 74
3.2. Strategia evoluării social-economice în Republica Moldova 91
3.3. Particularitățile mecanismelor de gestionare a economiei Republicii Moldova 109

4. GESTIUNEA PROCESELOR DE EVOLUȚIE MACROECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

4.1. Gestiunea mecanismelor de dezvoltare social-economică 125

5. PERFECȚIONAREA PROCESULUI DE DEZVOLTARE ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

5.1. Determinarea și argumentarea teoretică a direcțiilor de dezvoltare a economiei Republicii Moldova 148
5.2. Criteriile europene de dezvoltare economică 167
5.3. Transformări conceptuale în procesul de integrare și globalizare 179

6. PREVIZIUNEA DEZVOLTĂRII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA

6.1. Direcțiile privind dezvoltarea R.Moldova prin viitorul european. Renovarea R.Moldova prin UE după Brexit 189
6.2. Mecanismul european de dezvoltare economică ca punct de reper pentru viitorul Republicii Moldova 196
6.3. Semnarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Comprehensiv cu Uniunea Europeană – avantaje și riscuri pentru economia Republicii Moldova 202

ÎNCHEIERE 208

BIBLIOGRAFIE 210

ANEXE 220

Lista abrevierilor 226

INTRODUCERE

Prezenta monografie este dedicată cercetării problemelor cu care se confruntă actualmente Republica Moldova în domeniul dezvoltării economice şi sociale, şi căutării unor soluţii neordinare de ordin economic, social şi politic de ieşire din situaţia complicată.

Republica Moldova este un stat de dimensiuni mici, având o suprafaţă de 33 843 km^2, ocupând poziţia a 32-a în Europa. Din punct de vedere geografic, ea este situată în nemijlocita apropiere de centrul Europei, iar din punct de vedere geopolitic şi geoeconomic, ea a avut întotdeauna o poziţie periferică. Neavând ieşire la mare, Republica Moldova este „ancorată" între România şi Ucraina, state cu un potenţial economic mult mai mare decât al ţării noastre, dar totuşi, state cu nivel mediu de dezvoltare, state în curs de dezvoltare, în proces de tranziţie [158]. În pofida suprafeţei mici a Republicii Moldova**,** perimetrul frontierelor este destul de mare: 682 km de frontieră naturală cu România, care trece pe Prut, şi 1 222 km frontieră cu Ucraina, dintre care 470 km cu Transnistria.

Necesităţile umane sunt nevoile oamenilor în ceea ce priveşte supravieţuirea, evoluţia personală, dezvoltarea personalităţii, nevoia dezvoltării spirituale. Necesităţile economice sunt motive, ce-i justifică pe oameni spre acţiuni. Necesităţile persoanelor sunt multiple. Nevoile îi impun pe oameni să acţioneze economic pentru a le satisface. A.Maslow a clasat necesităţile umane, grupându-le într-o piramidă urcând de pe treptele „inferioare" (material) spre cele „superioare" (spiritual): 1) fiziologic (în mâncare, băutură, somn etc.); 2) în siguranţă (protecţie împotriva durerii, furiei, fricii etc.); 3) în relaţiile sociale (dragoste, sensibilitate, participare la un grup etc.); 4) respectul de sine (realizarea scopului, recunoaşterea, aprobarea); 5) în autoactualizare (realizarea abilităţilor, înţelegerea etc.). Primele două grupe de nevoi, conform lui A. Maslow, sunt de ordin inferior, ultimele două sunt cele mai înalte. Până când cerinţele ordinii inferioare sunt îndeplinite, nevoile de ordin superior nu funcţionează. Aceste nevoi de clasificare pot fi completate prin eliberarea de nevoile materiale şi spirituale, raţionale şi iraţionale, absolute şi reale, conştiente şi lucide, martori mincinoşi şi altele. Numai atunci când există o conştientizare a nevoilor apare motivaţia reală de a lucra. În acest caz, nevoile dobândesc o formă specifică – forma de interes.

Ştiinţele economice sunt implicate ca un sistem de cunoştinţe ale omenirii, preocupate de studiul structurii economice a societăţii. Cu ajutorul lor, oamenii cunosc legile obiective ale realităţii economice a societăţii, ordonează procesele, fenomenele şi sistematizarea vieţii economice, elaborarea propunerilor, previziunilor şi recomandărilor în domeniul de producere, schimb, repartizarea bunurilor.

Bazele teoretică și metodologică ale dezvoltării economice sunt orientate pentru a oferi unele indicii pentru activitatea eficientă și utilizarea resurselor limitate în condiții optimale.

Funcţionarea sistemului economic contribuie la organizarea vieţii social-economice într-un stat sau la nivel regional. Se poate constata un nivel scăzut de predictibilitate a efectelor negative care ar putea să le aibă anumite procese economice din sistem. Din această perspectivă, notificăm o perpetuare a crizelor economice şi financiare internaţionale şi regionale, în principal din cauze de funcţionalitate sistemică. În acest sens, analiza ştiinţifică a subiectului privind abordările metodologice şi politicile economice este utilă şi semnificativă. Analiza teoriilor economice şi a sistemelor economice construite în baza acestor teorii nu poartă doar un caracter pur teoretic, dar, implicit, susţine implementarea unor politici şi practici de renovare sau corectare a elementelor negative din sistemul economic existent. Efect util este implementarea practică a acţiunilor pentru depăşirea proceselor negative din economiile naţionale.

Dezvoltarea economiei Republicii Moldova este parte componentă a sistemului economic global integrat, încât politicile şi practicile economice de ascensiune economică durabilă să devină un obiect de cercetare al prezentei investigaţii. Mai mult ca atât, din cauza progresului ei economic lent, în raport cu particularităţile poziţiei sale geostrategice, stabilitatea economică a Republicii Moldova este ameninţată de crizele economice, financiare, monetare şi sociale. Lipsa politicilor şi a practicilor economice coerente duce la creşterea nivelului de vulnerabilitate şi la apariţia constrângerilor de ordin social. În acest sens, lucrarea stabileşte standardele minime ale prosperităţii economice şi sociale, precum şi identifică modelul prin care Republica Moldova ar putea atinge obiectivele propuse. Una dintre concluziile cercetării este că obiectivele propuse, ce ţin de un anumit nivel de prosperitate economică, pot fi atinse prin intermediul unor politici şi practici economice implementate în baza unei fundamentări teoretice aplicabile în condiţiile contemporane.

Odată cu apariţia statului Republica Moldova în calitate de subiect unitar şi independent al dreptului internaţional, au avut loc şi schimbări esenţiale în sistemul şi procesele economice. Astfel, a avut loc trecerea la o economie de piaţă cu toate efectele ei pozitive şi negative. Lipsa unor politici şi practici economice şi reforme constructive a condus la prelungirea excesivă a procesului de tranziţie la economia de piaţă, ceea ce a avut şi are consecinţe grave asupra stării economice şi sociale a populaţiei din R.Moldova. Statul nu a reuşit, pe parcursul a 26 de ani, să cultive cunoştinţe de întreprinzător şi să creeze condiţii pentru prosperarea afacerilor în diverse domenii.

Specificul reformelor social-economice din R.Moldova este însoţit de lipsa strategiei unice, pe tot parcursul perioadei de tranziţie, ce ar fi avut ca scop

stabilizarea macroeconomică şi dezvoltarea durabilă. O strategie integră de dezvoltare pe termen lung ar fi contribuit la dezvoltarea economică, la o creştere a investiţiilor şi facilitarea procesului de integrare economică europeană. Soluţionarea deficienţelor din economia naţională, diminuarea efectelor negative ale crizei mondiale şi regionale solicită identificarea cauzelor, criteriilor şi specificului crizei şi dezechilibrului economic actual, elaborarea şi implementarea unei strategii de dezvoltare economică echilibrată ce ar asigura eficienţă şi stabilitate în activitatea economică reală şi în procesele integraţioniste ale Republicii Moldova. O nouă strategie de dezvoltare economică şi integrare europeană solicită o garanţie a statului în menţinerea valorilor şi principiilor economiei de piaţă, precum şi ajustarea sistemului social-economic la condiţiile şi standardele sistemului economic european. De asemenea, menţionăm faptul că în cadrul unei situaţii social-economice complicate, o barieră în dezvoltare o constituie situaţia tensionată atât politică, cât şi economică. Pe de altă parte, există necesitatea modificării radicale a sistemului relaţiilor social-economice dintre stat, societatea civilă, antreprenoriat, reformării esenţiale a mediului instituţional şi proprietăţii, formării şi dezvoltării organizaţiilor nonguvernamentale. La elaborarea noului sistem de dezvoltare economică în condiţiile crizei mondiale şi regionale, trebuie să se ţină cont de situaţia reală din societate şi de sarcinile prioritare ale fiecărui actor, inclusiv statul şi societatea civilă, precum şi ţinând seama de faptul că în toţi aceşti ani a fost limitată activitatea businessului mic şi mijlociu prin intermediul specificului politicii monetare şi fiscale aplicate, suprareglementarea funcţionării întreprinderilor. Construcţia unui nou sistem de dezvoltare social-economic echilibrat, conform standardelor europene, în baza investigaţiilor efectuate va fi dificilă şi de lungă durată, fiindcă aceasta presupune înlăturarea dezechilibrului economic şi a deformaţiilor relaţiilor economice, juridice şi sociale dintre indivizi, stimularea iniţiativelor de afaceri în diverse domenii, şcolarizarea funcţionarilor şi, nu în ultimul rând, adaptarea la condiţiile tehnice, tehnologice şi de concurenţă din comunitatea europeană. La moment se reflectă o acutizare a disproporţiilor economice, inclusiv a migraţiei forţei de muncă active din ţară, a înrăutăţirii situaţiei balanţei de plăţi, a descreşterii industriilor de producere şi prelucrare, a creşterii semnificative a preţurilor la import. Toate acestea sunt condiţionate, în mare măsură, de politica promovată, de sistemul regulatoriu ineficient, de lipsa unui sistem legislativ adecvat, inclusiv stimulator, al relaţiilor economiei de piaţă şi de lipsa protecţiei proprietăţii şi afacerilor economice din partea instituţiilor statului.

Depăşirea acestor bariere în dezvoltarea economiei naţionale poate fi realizată prin elaborarea şi implementarea noilor instrumente de dezvoltare social-economică, ce vor facilita şi stimula activitatea businessului mic şi mijlociu.

Prezentul studiu are ca obiectiv practic identificarea celor mai semnificative bariere ce stau în calea dezvoltării economice durabile şi elaborarea soluţiilor necesare de depăşire a acestora printr-o incursiune profesională în conceptele şi teoriile economice moderne. Politicile economice elaborate ţin cont de specificul economiei naţionale şi promovează creşterea economică în condiţiile unei potenţiale integrări a economiei noastre în Uniunea Europeană.

Mecanismele necesare de creare a economiei de piaţă dezvoltată, bazată pe liberalizarea reală economică şi proprietatea privată prevăd intervenţia politicilor monetare şi fiscale, indirecte în sistemul economic, care vor avea drept scop stimularea businessului, echilibrul indicatorilor macroeconomici şi introducerea criteriilor europene de performanţă în activitatea instituţiilor statului şi a celor din societatea civilă. Un rol important în acest proces i se alocă mediului ştiinţific şi academic, care au rolul de introducere a inovaţiilor şi perpetuarea setului de valori privind rolul şi importanţa economiei de piaţă în R.Moldova.

Postulatele propuse în cadrul prezentei lucrări vin să susţină eforturile societăţii în identificarea, dezvoltarea şi implementarea activităţilor pentru edificarea unui sistem economic de piaţă sustenabil. În această ordine de idei, cercetarea dată are o importanţă deosebită atât teoretică, cât şi practică.

Subiectul teoriilor economice moderne şi aplicarea lor în practică sunt cercetate pe larg în cadrul literaturii economice de specialitate din străinătate. Cercetătorii străini, preocupaţi în special de tematica evoluţiei în baza teoriei economice în contextul atingerii unei dezvoltări economice echilibrate, au considerat premisele dinamicii dezvoltării economice globale, particularităţile şi aplicabilitatea principiilor economice pentru sistemele naţionale, previziunile de evoluţie a sistemului economic naţional şi mondial în contextul dezvoltării principiilor şi teoriilor economice, politicii macroeconomice de stabilizare economică şi/sau reforme structurale necesare pentru creşterea calităţii vieţii. În contextul temei studiate, pot fi nominalizaţi următorii savanţi, care au avut o contribuţie semnificativă la studierea subiectului dat: J. Stieglitz, N. Roubini, A.S. Lewis, R. Harrod, E. Domar, P. Solow, F. Perroux, G. Abraham-Frois, S. Kuznets, H.W. Arndt, W.W. Rostow, P.A. Samuelson, R. Prebisch, C. Furtado, P.C. Mahalanobis. Totodată, menționăm faptul unui număr limitat de lucrări ştiinţifice autohtone, care ar trata acest subiect cu referinţă la aplicarea teoriilor economice în practica politicilor economice din R.Moldova.

Obiectul cercetării prezentei monografii îl constituie aplicarea teoriilor economice moderne în politicile social-economice de dezvoltare durabilă şi echilibrată, cu o atenţie deosebită asupra sistemului economic din Moldova.

Originalitatea ştiinţifică a cercetării constă în identificarea şi analiza specificului evoluţiei economice din Republica Moldova. În monografie este elabo-

rat un model de creştere intensivă economică cu utilizarea indicatorilor macroeconomici şi sociali şi a prognozării pe termen mediu. Introducerea în cadrul modelului de creştere intensivă economică a principiilor teoriilor economice moderne aplicabile pentru R.Moldova, precum şi a factorului determinant ce constă în dezvoltarea bazei inovaţionale şi tehnologice. Implementarea unui sistem durabil de supraveghere a mecanismelor economice din cadrul sistemului economic naţional, precum şi introducerea abordărilor integraţioniste de dezvoltare economică.

Valoarea aplicativă a monografiei rezultă din următoarele elemente şi particularităţi: posedă o valoare utilitară pentru cercetătorii şi profesioniştii în domeniu în vederea elaborării unor analize explicite cu privire la teoriile economice moderne şi la evoluţia acestora în plan internaţional şi regional; în cadrul experienţei profesionale, au fost utilizate cercetările din următoarele aplicari practice: în cadrul **negocierii Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător cu UE**, în special ce tine de formarea pozitiei Republicii Moldva la negocieri privind angajamentele economice, financiare și tarifare. De asemenea, autorii au folosit în practică modelul elaborat în cadrul cercetării pe parcursul **elaborării studiilor de piață în domeniul agricol** în cooperare cu Agenția Națională pentru Dezvoltare Rurală. Este important de mentionat că am participat activ, în anul 2015, la executarea **proiectului stiintific instituţional „Elaborarea instrumentului de măsurare a stabilității financiare a statului"** în cooperare cu echipa Institutului Național de Cercetări Economice.

În procesul de cercetare au fost utilizate actele legislative şi normative ale Parlamentului şi Guvernului R.Moldova, datele Biroului Naţional de Statistică, monografii, articole, studii realizate de către instituţiile internaţionale, surse din internet referitor la tema de investigaţie.

Obiectivele cercetării au determinat logica structurii monografiei, care cuprinde: introducere, 6 capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografie şi anexe.

Capitolul 1 ***Dinamica proceselor emergente în spațiul economic*** include un set de elemente ca: aspecte metodologice vizând creșterea economică; factorii de dezvoltare și echilibrul economic, prin care se evidențiază definirea creşterii economice şi a conceptelor conexe; evidenţierea particularităţilor şi clasificarea dezechilibrelor economice; conceptele vizând depăşirea disproporţiilor şi dezvoltarea economică echilibrată.

În Capitolul 2 intitulat ***Impactul crizelor asupra dezvoltării economice*** sunt incluse: direcții de depășire a crizei și disproporțiilor economice; impactul realizării strategiei anticriză şi dezvoltarea economică, prin care autorii au realizat un studiu asupra impactului realizărilor teoriilor economice moderne asupra

societății, particularităţilor politicilor şi procesului de dezvoltare social-economică.

Capitolul 3 ***Caracteristica și specificul depășirii crizei și dezvoltarea social-economică în Republica Moldova*** cuprinde: analiza unui set de probleme consacrate politicii macroeconomice și măsurilor anticriză; strategiile evoluării social-economice în Republica Moldova; specificul mecanismelor de dezvoltare a economiei Republicii Moldova, ce reflectă elaborarea direcţiilor şi formelor de dezvoltare eficientă a economiei; căile şi metodele de implementare a procesului de dezvoltare social-economică; analiza specificului estimării şi prognozării dezvoltării social-economice în R.Moldova.

În Capitolul 4 ***Gestiunea proceselor de evoluție macroeconomică a Republicii Moldova*** sunt incluse problemele legate de: gestiunea mecanismelor de dezvoltare a economiei Republicii Moldova; specificul mecanismelor de dezvoltare a economiei R. Moldova.

Capitolul 5 ***Perfecționarea procesului de dezvoltare economică a Republicii Moldova*** înglobează: analiza unor elemente caracteristice ale determinării și argumentării teoretice a direcțiilor de dezvoltare a economiei Republicii Moldova; criteriile europene de dezvoltare economică; transformări conceptuale în societatea fără concurenţă.

Capitolul 6 ***Previziunea dezvoltării economice a Republicii Moldova*** se axează pe: analiza direcțiilor privind dezvoltarea viitorului european; renovarea UE dupa BREXIT; mecanismele europene de dezvoltare economică ca punct de reper pentru viitorul Republicii Moldova; semnarea Acordului de liber schimb aprofundat cu Uniunea Europeană – avantaje și riscuri pentru economia Republicii Moldova.

În ***Încheiere***, autorii monografiei elaborează concluzii și recomandări, precum şi scenarii posibile de dezvoltare ulterioară a economiei naţionale. Se identifică direcția vectorului dezvoltării eficiente a sistemului naţional în condiţiile postcrizei financiare mondiale și regionale.

La finele lucrării, este prezentat un spectru bibliografic larg, care vine în argumentarea postulatelor și concluziilor autorilor.

1. DINAMICA PROCESELOR EMERGENTE ÎN SPAȚIUL ECONOMIC

Teoria economică și relațiile economice au evoluat pe parcursul istoriei odată cu dezvolttarea progresului tehnico-științific. Pentru a distinge etapele de evoluţie a teoriei economice, este necesar să examinăm termenul propriu-zis şi să dăm definirea acestui concept, ce face parte din cadrul ştiinţelor umaniste.

Obiectul de studiu al teoriei economice este cercetarea esenței relațiilor economice și a contradicțiilor vieţii social-economice cu toate elementele ce le conţine. Definiţia uzuală a teoriei economice reprezintă studiul relațiilor economice de producție, circulație, repartiție și consum și interacțiunea lor în scopul creșterii nivelului de viață, inclusiv a sistemului economic, proceselor economice şi, nu în ultimul rând, a politicilor economice.

Pe de altă parte, teoria economică este baza cognitivă a ştiinţei economice. Plecând de la această premisă, teoria economică este constituită din idei şi concepţii ce formează o abordare despre caracterul interdependenței și interconexiunii relațiilor economice din orice societate. Ea reflectă excelent rolul acesteia în cadrul formării şi dezvoltării sistemului ştiinţelor economice la diverse nivele, proiectează și derivă evoluţia vieţii economice, a formelor de exprimare a relațiilor economice pe termen mediu şi lung şi, respectiv, servește ca bază fundamentală la elaborarea politicilor economice în diferite domenii de activitate.

Exponenţii teoriei economice şi ai evoluţiei sale sunt savanții și cercetătorii din domeniul științelor economice care au contribuit la depășirea dezechilibrelor și la dezvoltarea echilibrată a sistemului social-economic şi a creșterii bunăstării generale. Astfel, analizând calitatea operelor cercetătorilor de marcă, obţinem studiul asupra istoriei ideilor economice. Istoria teoriei economice reprezintă o distanţă parcursă de la gândirea economică a Greciei antice şi până la teoriile actuale privind prevenirea dezechilibrelor generale și parțiale și a crizelor economice de ordin ciclic. În acest interval, se înregistrează şi abordarea şcolilor liberalismului economic clasic și neoclasic, a mercantiliștilor şi fiziocraților, abordarea keynesistă şi neokeynesistă, instituționalistă și neoinstituționalistă, școlile neoliberalismului contemporan și nu în ultimul rând propagarea ideilor economiilor de piață definitivate de Școala de la Chicago [49].

Toţi aceşti exponenţi ai teoriei economice au identificat rolul a doi actori importanţi ai sistemului social-economic, şi anume, interacțiunile dintre stat și

piaţă. Aceşti actori au determinat, în procesele economice moderne, modelele de creştere sau stagnare economică, nivelul de dezvoltare şi bunăstare a societăţii. În special, este vorba despre modul și caracterul în care aceşti doi actori interacţionează.

În acest sens, interacţiunea dintre stat şi piaţă au generat subiectul de cercetare ştiinţifică privind creşterea social-economică şi modalităţile de a obţine. În aceeaşi ordine de idei, conform teoriei economice, creşterea economică poate fi obţinută în funcție de politicile adoptate şi implementate, rezultante ale cercetărilor economiştilor.

Va trebui să ne amintim că, în materie de politici economice, nu există miracole. Este cunoscut aşa-numitul miracol german – redresarea Germaniei după cel de al Doilea Război Mondial, cu ajutorul acordat de SUA, conform Planului Marshall de circa 1,5 mld. dolari SUA în anii 1946-1951. Cu toate acestea, a fost vorba de aplicarea corectă a *principiilor economiei libere de piaţă,* a metodelor capitaliste social-orientate. R. Moldova poate genera „miracole" economice asemănătoare, deoarece ajutorul financiar din partea UE și a organizațiilor mondiale este cu mult mai mare decât Planul Marshall, dar trebuie să insistăm asupra faptului că redresarea economică nu provine din miracole, prin adoptarea politicilor economice bazate pe teoriile economice actuale și pur și simplu ajutoare, îmbinate organic cu specificul şi avantajele naţionale. În primul caz, ajutoarele financiare au condus la înflorirea Germaniei, iar în cazul R.Moldova ajutoarele au provocat criză și stagnare social-economică și au plasat R.Moldova la nivelul celor mai sărace țări din Europa.

Dorinţa de bunăstare şi obţinere a creşterii economice, cu orice preţ (antiștiințific, populist), a condus la apariţia dezechilibrelor şi unor crize vicioase social-economice. Ele au existat tot timpul, însă în perioada contemporană acestea s-au manifestat mai pregnant având un caracter ciclic. Ceea ce înseamnă că cu cât statul se va stărui să rezolve problemele sociale, să iasă din criza vicioasă, cu atât mai mult se adâncește. De aceea, este necesar să studiem particularităţile acestora, abaterile de la recomandările ştiinţifice, ca să putem distinge politicile economice sănătoase bazate pe știință și crearea unui sistem economic durabil, în special pentru R.Moldova.

Studierea şi analiza interacţiunilor relațiilor social-economice dintre cei doi actori pentru a atinge un anumit nivel eficient de creştere economică, precum şi studierea cauzelor de apariţie a dezechilibrelor economice, este obiectul de studiu al cercetării din următorul subcapitol.

1.1. Aspecte metodologice cu privire la creşterea economică şi a conceptelor conexe

Cum tratează curentele economice relațiile dintre echilibrul şi creşterea economică? Ce înseamnă creştere şi dezvoltare economică? Ce înseamnă dezechilibre? Care sunt particularităţile dezechilibrelor în perioada de avânt economic şi în perioada de declin a sistemului economic? Care este rolul și interacțiunea statului şi a pieţei în atingerea unui echilibru şi creşteri economice şi asigurarea acestei creşteri pe o perioadă cât mai lungă de timp? Ce politici economice de creştere economică pot fi utilizate în diferite perioade ale ciclului economic? Care sunt cauzele principale de apariţie a dezechilibrelor economice? Care sunt indicatorii social-economici caracteristici unui dezechilibru sau echilibru economic?

Răspunsul la aceste întrebări necesită cercetarea şi analiza abordărilor metodologice ale dezechilibrului, echilibrului optim şi creşterii economice oferite de către teoria economică prin intermediul doctrinelor economice. Teoriile privind dezechilibrul şi echilibrul economic şi creşterea economică sunt diverse în funcție de evoluția vieții și relațiilor economice, care sunt reflectate în Tabelul 1.1. Aceste teorii le vom analiza mai detaliat, deoarece sunt relevante şi la nivel naţional, astfel încât punerea lor în practică poate să conducă la echilibrarea şi dinamizarea creşterii economice pentru R.Moldova. În special, în monografie se acordă atenţie prioritară asupra teoriei echilibrului economic modern și actual, acesta fiind unul dintre aspectele subiectului de analiză.

Pentru clarificarea aspectelor metodologice de cercetare, e necesar de subliniat că perioada teoriei economice moderne și actuale va fi considerată de la începutul anilor 70 ai secolului XX şi până în prezent.

Argumentul principal pentru selectarea acestei perioade este notificarea unor tendinţe similare de dezvoltare şi recesiune economică globale și regionale care implică şi proliferarea crizelor economice având caracter asemănător ce sunt tratate pe larg de către exponenţii teoriei economice din această etapă [131]. De asemenea, un alt factor determinant este că anume în această perioadă constatăm o interdependenţă crescută, la nivel cognitiv şi praxiologic, între teoria economică şi politicile economice promovate de către state [9].

Tabelul 1.1. Teorii privind echilibrul şi creşterea economică

Teoria	Conţinutul	Reprezentanţii de bază
Teorii privind creşterea economică		
Teoria clasică (sf.sec. XVIII- mijl. sec.XIX)	Analizează competitivitatea în condiţiile funcţionării libere şi independente a pieţelor şi a utilizării raţionale şi eficiente a resurselor economice disponibile	A.Smith, D.Hume, J.S. Mill, K.Marx
Teoria neoclasică (sf. sec.X-mijl. sec. XX)	Studiază competitivitatea sistemului economic naţional în funcţie de contribuţia fiecărui factor de producţie la creşterea economică. Evidenţiază impactul acumulării resurselor asupra creşterii economice	R.Solow, S.Kuznets, M.Abramovitz, H.Chenery, E.Denison
Teoria endogenă (sf.sec. XX)	Recunosc existenţa „eşecurilor de piaţă", acordă statului un rol potential mai mare pentru atenuarea eşecurilor pieţei şi asigurarea unei creşteri economice durabile	K.Arron, P.Romer, R.Lucas, G.Grossman, E.Helpman
Teorii privind investiţiile străine directe		
Teoria avantajelor de proprietate (*ownership advantage*) (mijl. sec. XX)	Determină competitivitatea în funcţie de totalitatea avantajelor specifice (capacitatea de inovare şi de finanţare eficientă, accesul la materia primă, activele nemateriale disponibile) care permit firmelor să depăşească dezavantajele ce survin din concurenţa internaţională	S.Hymer, R.Vernon, R. Coase
Teoria internaţionalizării (sf.sec.XX)	Analizează competitivitatea în funcţie de avantajele internaţionalizării care permit valorificarea imperfecţiunilor pieţei prin crearea propriei sale pieţe, adică prin internaţionalizare	P.J. Buckley, M. Casson
Teoria eclectică a internaţionalizării (paradigma OLI) (sf.sec. XX)	Determină competitivitatea în raport proporţional cu avantajele de proprietate, avantajele internaţionalizării şi avantajele locaţiei	J.Dunning, J.N. Behrman

Teoriile comerţului internaţional		
Teoriile tradiţionale ale comerţului internaţional (sf.sec. XIX-înc. sec.XX)	Afirmă că bunăstarea economică este în funcţie de producţia de bunuri şi servicii, în care o ţară are un avantaj comparativ. Competitivitatea economiei naţionale se realizează atunci când ţara oferă bunuri şi servicii, pentru care dispune de avantaje comparative în producere	D.Ricardo, Hecksher, B.Ohlin, P.Samuelson, W.Stolper, T.Rybczynski
Noile teorii ale comerţului internaţional (sf.sec.XX-înc.sec.XXI)	Pornesc de la ipoteza concurenţei imperfecte şi a economiilor la scară pentru comerţul internaţional. Evidenţiază factorii determinanţi ai competitivităţii economiei naţionale	A.K.Dixit, V.Norman, P.Krugman, E.Helpman
Teoria avantajelor competitive (1990)	Competitivitatea economiei naţionale este determinată de totalitatea avantajelor competitive disponibile. Prosperitatea unei naţiuni nu se poate moşteni, ci se poate crea. Competitivitatea comportă un caracter dinamic. Inovaţiile deţin un rol decisiv pentru competitivitatea economiei naţionale.	M.Porter

Sursa: Elaborat de autor.

În perioada timpurie a cercetărilor creşterii economice, se evidenţiază două şcoli care au stat la baza apariţiei şi dezvoltării ştiinţei economice contemporane, şi anume, şcoala fiziocrată şi şcoala mercantilistă. Şcoala fiziocrată îşi datează apariţia aproximativ în secolul XVIII prin reprezentanţii săi remarcabili François Quesnay şi Jacques Turgot, fiind unul din primele curente economice care au introdus în sistemul economic importanţa primordială la creşterea economică a proprietății private, libertatea economică a agenților economici și a schimbului de mărfuri [1, 2]. Cât priveşte subiectul propriu-zis de creştere economică, conform teoriei fiziocrate, aceasta poate fi atinsă prin dezvoltarea sectorului agricol şi a producerii agricole, fiind considerată unica ramură productivă din economia naţională. Modelul construit plasa agricultura ca element-cheie în atingerea creşterii şi bunăstării economice.

Şcoala mercantilistă a apărut ca o consecinţă a dezvoltării sectorului agrar și a ramurilor conexe, și a intensificării relaţiilor comerciale dintre naţiuni, din secolul XV, şi promovează relaţiile de piaţă şi schimb de bunuri. Printre reprezentanţii de marcă ai şcolii sunt Wiliam Petty, Thomas Mun, Jean-Baptiste Colbert

[3,4]. Conform teoriilor mercantiliste, creşterea economică poate fi atinsă doar cu ajutorul creşterii semnificative a balanţei de plăţi a naţiunii, prin creşterea exportului de bunuri şi servicii şi prin diminuarea importurilor. Reprezentanţii mercantiliştilor au observat că majorarea exportului conduce la acumularea de capital atât în formă de mijloace de producere, cât şi în formă de bani şi sub formă de metale preţioase. Această teorie a avut un impact favorabil asupra liberalizării dezvoltării comerţului de bunuri şi stabilirii echilibrului de preţuri pe pieţele bunurilor comercializate la export-import. Ulterior apar şi ideile lui David Ricardo, care demonstrează teoria avantajului comparativ în comerţul de bunuri şi argumentează importanţa raportului dintre import şi capacităţile de producţie. Respectiv, conform lui David Ricardo, utilizarea avantajelor comparative în cadrul comerţului cu bunuri conduce la creşterea economică [4].

Un progres semnificativ în analiza subiectului de dezvoltare şi creştere economică a avut opera lui Adam Smith. Şcoala liberalismului economic înfiinţată de A.Smith a condus la explicarea mai multor procese şi fenomene ale sistemului economic de piaţă, dar a şi pus mai multe dileme şi probleme, care nu pot fi soluţionate şi în ziua de astăzi. Principalele idei care rămân actuale şi în prezent sunt rezultatele cercetărilor lui Adam Smith – *Avuţia naţiunilor, cercetare asupra naturii şi cauzelor ei,* care a pus bazele curentului liberalismului clasic [5]. Tezele elaborate de către Adam Smith sunt numeroase şi bine structurate, din acest motiv va fi complicat în câteva rânduri de explicat ideile sale privind principiile şi mecanismele de dezvoltare şi creştere economică. Cu toate acestea, răspunsul principal la întrebare poate fi găsit în relaţiile dintre cei doi mari actori ai sistemului economic amintiţi la începutul acestui capitol, şi anume – raportul şi unitatea contrariilor dintre stat şi piaţă.

Bazându-ne pe conceptele liberalismului clasic, facem analiza tendinţelor generale şi evidenţierea specificului dezechilibrelor şi crizelor social-economice în R.Moldova, caracterizarea şi clasificarea acestor dezechilibre, care stau la baza elaborării strategiei şi politicilor de dezvoltare social-economică, reflectării în această strategie a specificului multiplelor tipuri şi forme de apariţie a dezechilibrului economic în societate.

Categoria de dezechilibru economic ca sistem multiaspectual de relaţii specifice sociale, politice, economice, juridice, care apar în societate între subiecţi speciali, asociaţii, colective, indivizi, a fost studiată de o serie de şcoli economice, savanţi, curentele şi şcolile echilibrului economic general în sistemul neoclasic contemporan sunt generalizate în Figura 1.1.

În linii generale, noţiunile de „dezechilibru" şi „criză" includ momente de abatere de la cerinţele legilor economice, de la conceptele de echilibru reflectate în teoriile economice. În primul rând, are loc abaterea de la concepţia echilibru-

lui stabil, care, în viziunea clasică, este realizat prin şi în sistem, adică automat (prin intermediul „mâinii invizibile"). O caracteristică importantă a acestui fel de stabilitate este ocuparea deplină (*full employment*), adică fără şomaj.

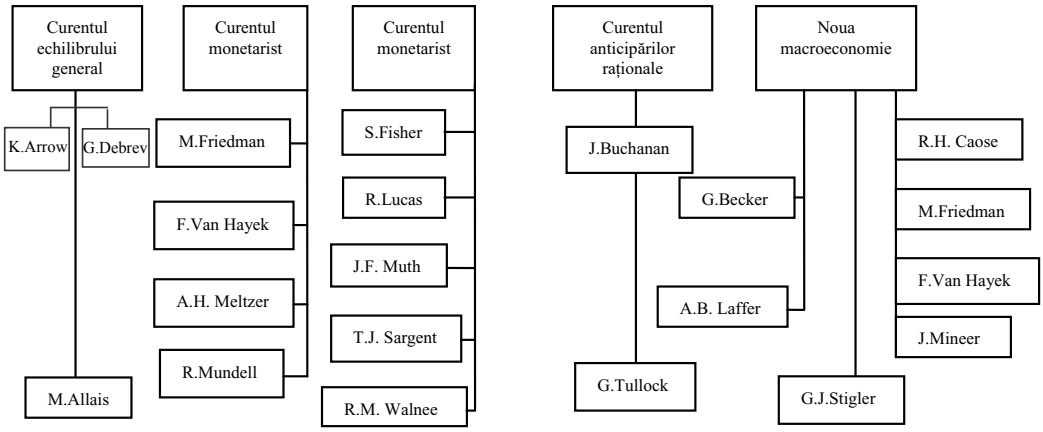

Fig. 1.1. Curentele echilibrului general în sistemul economic neoclasic contemporan [181]

Dacă schimbul de mai multe mărfuri are loc pe o piaţă liberă, guvernată de concurenţă (monopolurile fiind neutralizate sau reduse la minimum), şi dacă preţurile sunt exprimate numai în numerar – conclude Walras – „atunci condiţia de echilibru general este împlinită *ipso facto*. În cazul în care presupunem concurenţa pură ca un dat, ceva static deja realizat, aşa cum a făcut Walras, atunci legea este corectă, din punct de vedere logic. Dacă introducem un element dinamic, atunci avem nevoie de un mediu *înconjurător* compatibil cu celelalte două elemente: concurenţa pură şi cantitatea de monedă necesară în numerar.

Până în prezent, în economia naţională nu numai că nu s-a creat mediul de afaceri compatibil acestor două elemente, dar, din contra, pe măsura dezvoltării are loc distrugerea concurenţei, monopolizarea şi oligarhizarea economică, pe de o parte, şi abaterea de la cantitatea de monedă necesară economiei reale şi consumarea (mai ales, în perioada de guvernare comunistă şi a furtului miliardului de dolari din BEM) în scopuri, chipurile, sociale şi satisfacerea cerinţelor grupului de guvernare şi a oligarhilor, pe de altă parte. În al doilea rând, are loc abaterea de la concepţia modernă de echilibru stabil care se realizează din exteriorul sistemului, prin intervenţia guvernului, cu aplicarea unei politici monetare sau fiscale adecvate. O caracterizare principală a acestui fel de stabilitate este existenţa „şomajului involuntar", cum a observat Keynes.

Aceste două concepte de stabilitate sunt legate de două „revoluţii" în gândirea economică, caracterizate prin două metode diferite de analiză şi dirijare a fenomenelor şi proceselor economice.

Problemele creşterii economice au fost analizate de şcoala clasică din punctul de vedere al unui model cu *condiţii ideale* de echilibru stabil, potrivit cărora dacă se asigură libertate economică, atunci sistemul se realizează şi funcţionează de la sine, fiind guvernat de legi naturale. Economiştii clasici nu au observat că între modelul lor de gândire, care era perfect justificat, şi condiţiile prevalente în viaţa economică reală există o diferenţă enormă şi nu au studiat cu aceeaşi grijă şi problema dezechilibrului care domina realităţile economice. De asemenea, nu au sesizat necesitatea reformelor structurale, creând un model ideal, unde guvernează legi naturale.

Şcoala clasică a fost supusă, cu trecerea timpului, multor critici din cauza discrepanţei dintre teorie şi practică; s-a văzut *realitatea* fizică, socială şi economică prin prisma echilibrului stabil. Cu alte cuvinte, evoluţia este către unitate, armonie, simetrie, reversibilitate în sensul că dacă facem analiza *ex ante* sau *ex post,* micro sau macro nu are nicio importanţă, căci rezultatul trebuie să fie acelaşi [159].

Aceasta este fundamentarea filozofică a ştiinţei clasice deterministe, moştenită de la Newton şi folosită apoi în toate ştiinţele, inclusiv în economia politică. Deşi punctul culminant al şcolii clasice a fost atins (formularea Legii echilibrului general de către Leon Walras şi alţi economişti de seamă ca Menger, Jevons, Wicksell, Marshall, Pareto şi Irving Fisher, ea a cedat locul *şcolii moderne* în cursul Marii Depresiuni din perioada 1929-1933.

Analiza problemei economice a fost efectuată exclusiv din punctul de vedere al unui model ce presupune condiţii de dezechilibru sau abateri de la modelul clasic, dar cu premisa că intervenţia guvernului prin aplicarea unei politici monetare şi fiscale, aşa cum a fost recomandată de J.Keynes, poate promova prosperitatea generală şi stabilitatea [23].

Şcoala modernă a văzut aceeaşi *realitate* fizică, socială şi economică prin prisma dezechilibrului, sau a echilibrului nestabil, cu evoluţie către diversitate, conflict, lipsă de simetrie şi ireversibilitate. Aceasta este fundamentarea filosofică a ştiinţei moderne nedeterministe, moştenită de la Einstein, Niels Bohr, Werner Heisenberg şi alţii, care s-a transplantat în sistemul cercetării ştiinţifice, inclusiv în economia politică.

Şcoala modernă a început cu mult înainte de Keynes, mergând către Malthus şi Sismondi care au notificat, chiar de la începutul secolului al XIX-lea, că realităţile existente nu erau guvernate de legi naturale de echilibru, supoziţie care s-a demonstrat a fi corectă. Pe aceeaşi linie de gândire au mers şcoala socialistă franceză, şcoala istorică germană, Karl Marx, care a împins metoda de cerere până la dezechilibrul total şi, mai târziu, şcoala americană instituţionalistă. Toate aceste

şcoli ale gândirii social-economice au avut ca numitor comun ideea că problemele economice în cauză pot fi rezolvate prin intervenţia statului [17].

Experienţa economică şi financiară, cu precădere între anii 1931-1991, când s-a aplicat politica propusă de J.Keynes, a demonstrat, indubitabil, că intervenţia statului – direct, cum recomandă adepţii lui K.Marx, sau indirect, cum susţin promotorii ideilor lui J.Keynes – nu poate rezolva pe deplin întregul set de probleme ale societăţii moderne.

Şcoala modernă este şi ea supusă unui subiect de critică tot de natură metodologică, însă în sens invers, comparat cu cea clasică. Câtă vreme şcoala clasică a studiat echilibrul stabil, dar a neglijat dezechilibrul, şcoala modernă a studiat dezechilibrul, deşi nu totdeauna sistematic, dar a neglijat studiul echilibrului stabil, mai exact legătura dintre ele [103].

Atât şcoala clasică, cât şi cea modernă, atât prima cât şi a doua revoluţie, în gândirea economică, nu au acordat şi până când nu acordă răspunsuri complete în rezolvarea problemelor practice ale timpului nostru şi evitării crizei economice mondiale şi naţionale, s-a creat *dilema* intelectuală şi ştiinţifică, o dilemă pe care foarte puţini o văd din cauza lipsei unei metodologii complete, care să arate cum se poate ieşi din acest impas unic în istoria ştiinţei moderne. Este, probabil, necesitatea unei a treia revoluţii, care să demonstreze până unde, sau în ce condiţii, gândirea clasică e vulnerabilă şi în ce condiţii gândirea modernă răspunde cerinţelor.

Contribuţia unei metodologii mai complete poate demonstra că şcoala modernă nu este în contradicţie – cum susţin mulţi economişti contemporani –, ci mai degrabă completează rezultatele analizei clasice. Pe drept cuvânt, sublinia I.Kant: „de câte ori o teorie nu este aplicabilă în practică, adevărata cauză nu trebuie căutată în teoria respectivă, ci în faptul că nu există destulă teorie pe care omul ar fi trebuit să o înveţe din experienţă” [98].

Este necesar deci să reflectăm îndelung asupra conceptului de *echilibru economic* şi asupra „puterii” sale. Ce este, de fapt, situaţia de echilibru neoclasic? Cum se stabileşte ea? Economia „reală”, se află ea oare în echilibru? Atâtea întrebări fundamentale ale căror răspunsuri ar putea valida „discursul” neoclasic care, până în prezent, trebuie recunoscut, apare ca fiind destul de „sărac”, mai ales în sensul definirii unor concepte şi al analizei concordanţei modelului economic cu realitatea.

În fapt, economia neoclasică are o imperioasă nevoie de a defini conceptul de *echilibru,* căruia îi acordă statutul unei veritabile metodologii, şi nu acela de simplu instrument de analiză. Astfel, echilibrul neoclasic „funcţionează”, putem afirma, ca o veritabilă *problematică,* ridicând anumite probleme şi interzicând ca altele să fie reflectate, de orientare keynesistă în mod special.

1.2. Factorii de dezvoltare, dezechlibrul și echilibrul economic

Echilibrul ia naştere ca o modalitate de „conciliere" a preferinţelor şi comportamentelor individuale; împiedică apariţia (atât de necesară) a conceptelor de, „putere", „dominaţie", „ierarhie".

Astfel se face că prin imposibilitatea integrării unei analize satisfăcătoare a timpului, a aspectelor dinamicii (echilibrul agenţilor economici, optimul consumatorului sau al producătorului în dinamică, modificarea principalilor parametri) se constituie bariere în simpla descriere a proceselor economice în cursul timpului.

Echilibrul şi dezechilibrul economic dau coerenţă anumitor faţete ale analizei neoclasice, rezolvă anumite probleme, dar, prin aceasta, el induce asemenea restricţii în analiză, încât putem considera că echilibrul şi dezechilibrul constituie o adevărată problematică; ea însăşi nu este mai fundamentată decât înseşi conceptele cu care se operează şi cărora li s-a adus acuzaţia că nu au fost produse, concepute, de fapt [109].

Există diferite probleme care se pun în momentul de faţă şi care, pentru a fi soluţionate, trimit la echilibru; echilibrul însuşi, nefundamentat, n-ar fi capabil să trimită decât dincolo de analiza ştiinţifică însăşi la raportul ştiinţă/ideologie, singurul care ar putea permite înţelegerea acestei problematici.

Conceptele fundamentale, cu ajutorul cărora s-a construit analiza creşterii economice contemporane, sunt cele legate de *dezechilibru,* de *echilibru* şi de *optim.* Dorinţa unui demers ştiinţific unitar s-a tradus prin demonstrarea unei corespondenţe care există între aceste noţiuni. Astfel, analiza microeconomică şi-a concentrat atenţia asupra demonstraţiei celor două teoreme de corespondenţă bine cunoscute:

- în condiţiile anumitor ipoteze (divizibilitate perfectă a consumului şi abstracţia externalităţilor), echilibrul general concurenţial constituie un optim în sens paretian;
- în aceleaşi ipoteze, la care se adaugă cele legate de randamentele descrescătoare şi de convexitatea curbelor de indiferenţă, este posibilă asocierea la orice optim paretian a unui vector al preţurilor ce asigură echilibrul general în situaţia de concurenţă pură şi perfectă [110].

Aceste două teoreme de corespondenţă ar putea fundamenta şi justifica anumite intervenţii de politică economică, inclusiv în R. Moldova, care:

- trebuie să asigure acţiuni direcţionate spre menţinerea şi dezvoltarea „cadrului" (favorizarea situaţiei de concurenţă), cât şi funcţionarea economiei (eliminarea surselor de efecte externe, de randamente crescătoare);

- necesită să promoveze obţinerea unei stări de echilibru general, adică pentru realizarea echilibrului pe fiecare piaţă.

Nu este o exagerare dacă afirmăm că problema dezechilibrului şi echilibrului economic preocupă economia politică de la începuturile sale, mai precis de când gândirea economică s-a constituit într-o ştiinţă de sine stătătoare. Viziunea clasică privind atingerea echilibrului economic o întâlnim încă în operele lui A. Smith, D. Ricardo şi St. Mill, cei mai reprezentativi exponenţi ai liberalismului clasic [144].

Mai târziu, neoclasicii au reluat ideea creşterii economice prin obţinerea echilibrului economic, pornind de la independenţa generală a agenţilor economici, de la conceperea ansamblului economic ca sumă a părţilor. În optica lor, dezechilibrul sau echilibrul dintre cerere şi ofertă se asigură prin lipsa sau găsirea unui preţ de echilibru întemeiat pe maximizarea avantajelor proprii ale agenţilor economici – producători şi consumatori, vânzători şi cumpărători. De pe aceste poziţii şi-a elaborat Leon Walras teoria asupra echilibrului economic care a devenit punct de referinţă pentru întreaga gândire economică ce l-a succedat [177].

Prima viziune asupra dezechilibrului şi echilibrului la nivel macroeconomic, văzut prin prisma raportului dintre anticipările agenţilor economici şi răspunsul realităţii, o întâlnim la cercetătorul englez John Maynard Keynes [111]. Dar nici această viziune nu a fost considerată suficientă pentru soluţionarea problemelor de creştere economică atât de complexe şi dificile.

În ultimele trei decenii, au apărut noi curente mai complexe şi sofisticate ale dezechilibrului în perioada de avânt economic şi în perioada de declin a sistemului social-economic, dezechilibrului şi echilibrului economic general. Curentul dezechilibrului şi echilibrului în sistemul neoclasic contemporan include diverse curente începând cu curentul echilibrului general reprezentat de J.Keynes, K.Arow şi curentul monetarist reprezentat de M.Friedman şi S.Fisher, şi finalizat cu curentul anticipărilor raţionale al lui J.Buchanan şi noua macroeconomie a lui R.Coase, M.Friedman, F.Van, Hezek, J.Mineer. Ca să cunoaştem doar câţiva, printre toţi cei care au fost menţionaţi şi care au adus contribuţii de seamă în acest domeniu, putem evidenţia G.Debrey, K.Arow, F.Hahn, M.Allas, M.Friedman, Hayek, F.Van, G.Becker, A.Letter, J.Min şi alţii.

De-a lungul anilor, s-au adus argumente ştiinţifice menite să clarifice problema dezechilibrului şi echilibrului economic şi, din acest punct de vedere, contribuţia gândirii economice este incontestabilă [107]. Dar sunt cercetători care afirmă că, în pofida valorii lor cognitive, teoriile creşterii dezechilibrului şi echilibrului economic „sunt virtual lipsite de putere explicativă”, în sensul că „par să aibă prea puţin de-a face cu economiile reale”.

Având în vedere importanţa creşterii dezechilibrului şi echilibrului economic, faptul ce preocupă economia politică de la începuturi şi până astăzi şi, totodată, disputele teoretice actuale, am considerat util să întreprindem un demers istoric şi logic asupra acestei probleme atât de mult controversată. În evoluţia teoriei economice, s-au înregistrat progrese notabile în ceea ce priveşte concepţia de ansamblu, metodele şi instrumentele de lucru. Structurarea lucrării încearcă să surprindă evoluţia gândirii economice privind dezechilibrul şi echilibrul, şi creşterea economică, şi contribuţia unor personalităţi reprezentative la dezvoltarea acesteia. În atare sens, se poate menţiona optica walrasiană, caracterizată prin atomicitatea participanţilor, fluiditatea pieţei, mobilitatea factorilor de producţie, transparenţa pieţei, omogenitatea produselor. Circulaţia bunurilor economice determină în sistemul walrasian o dublă realizare a produsului naţional:

a) prin plata serviciilor productive;

b) prin cheltuirea veniturilor distribuite şi cumpărarea produsului de către agenţii economici.

Condiţiile de creştere economică necesită realizarea echilibrului schimbului şi consumului, echilibrului producţiei şi repartiţiei şi echilibrului capitalului care pun în evidenţă calitatea modelului walrasian, dar şi limitele lui.

Analiza creşterii şi reproducerii sistemului economic de către V.Pareto a avut drept consecinţă introducerea noţiunii de *optim paretian,* care se caracterizează prin următoarea afirmaţie: „nu se poate ameliora situaţia unui agent economic, fără a deteriora situaţia altui agent economic". Conceptul de *optimum,* care va avea o mare importanţă în teoria creşterii economice, va fi şi foarte contestat. El prezintă interes pentru că furnizează un criteriu de referinţă care ia în calcul nonaditivitatea utilităţilor diverşilor agenţi economici, dar conduce frecvent la eludarea problemelor relative la structurile iniţiale de repartiţie a bogăţiei [35].

Pareto a integrat funcţiile de indiferenţă în logica lui Walras. O curbă de indiferenţă reprezintă ansamblul combinaţiilor de bunuri şi servicii, care oferă o satisfacţie egală. Acest demers în termenii curbelor de indiferenţă prezintă în particular interes, pentru că ia în calcul că utilitatea unui bun în raport cu cea a altui bun nu este cuantificabilă.

Sistemul keynesist a încercat să pună în evidenţă modelul venituri-cheltuieli elaborat de Hicks şi Hansen. Revoluţia keynesistă a marcat sfârşitul definitiv al „doctrinei laissez-faire-ului" şi luarea în consideraţie a rolului economiilor şi investiţiilor în determinarea şi creşterea venitului naţional [74].

Relaţiile fundamentale stabilite de Keynes între consum, venit şi rata dobânzii prin intermediul funcţiei de consum, între investiţia netă, rata dobânzii şi nivelul venitului prin intermediul eficienţei marginale a capitalului, între cantitatea de monedă, rata dobânzii şi nivelul venitului prin intermediul curbei de preferinţă

pentru lichiditate scot în evidenţă caracteristicile modelului de creştere keynesist [100].

Formularea grafică şi matematică a teoriei keynesiste marchează trei tipuri concrete de echilibre şi dezechilibre care conduc la un echilibru sau dezechilibru global:

- ❖ Echililbrul monetar prezentat sub forma a două ecuaţii de comportament al cererii şi ofertei şi o relaţie contabilă de echilibru sau dezechilibru;
- ❖ Echilibrul sau dezechilibrul care se realizează pe piaţa bunurilor şi serviciilor;
- ❖ Echilibrul sau disproporţiile care se realizează pe piaţa forţei de muncă (latura ofertei).

Asocierea echilibrelor parţiale posibile pe cele trei pieţe dă naştere echilibrului global care se află la intersecţia curbei reprezentând cererea agregată cu curba ce ilustrează oferta agregată. Echilibrul keynesist nu corespunde în mod necesar nivelului de utilizare eficientă a resurselor umane (forţei de muncă), neexistând niciun mecanism care să garanteze utilizarea deplină a forţei de muncă [101].

Analiza modelului de creştere a lui Debreu (posibilităţi de producţie, posibilităţi de consum, preferinţele consumatorilor, echilibrul concurenţial) evidenţiază faptul că există un echilibru concurenţial, dacă producătorii îşi maximizează profiturile, preţurile fiind date, iar consumatorii îşi maximizează funcţiile de utilitate supuse restricţiei avuţiei.

Reflectarea sistemului social-economic de către M.Friedman [67] în cadrul şcolii monetariste evidenţiază condiţiile fundamentale de creştere eficientă pentru o economie de piaţă: neintervenţia statului în economie; proprietatea privată în economie; proprietatea particulară asupra mijloacelor de producţie şi un sistem monetar stabil. Elementele teoretice fundamentale monetariste stau la baza formulării monetariste a echilibrului sau dezechilibrului monetar şi economic. Echilibrul sau dezechilibrul monetar pot fi exprimate prin egalitatea sau inegalitatea cererii agregate de bani cu oferta agregată de bani [66].

Friedman formulează modelul de creştere monetarist aşa-numit „de ansamblu", pe care îl contrapune teoriei cantitative clasice şi modelului keynesian. Modelul macroeconomic friedmanian este compus dintr-un sector real şi unul monetar.

Sectorul real este format din următoarele elemente:

- ✓ funcţia consumului;
- ✓ funcţia investiţiei;
- ✓ condiţia de echilibru pe piaţa bunurilor şi serviciilor.

Iar sectorul monetar din:

- ✓ cererea de bani;

✓ oferta de bani;
✓ condiţia de echilibru.

Gânditorul monetarist consideră că teoria cantitativă clasică are ecuaţia suplimentară necesară pentru determinarea venitului real care este dat în afara sistemului de ecuaţii, conform modelului walrasian care presupune utilizarea deplină a resurselor în economie. Preţurile diverşilor factori de producţie sunt flexibile; ajustările se realizează prin intermediul lor în vederea menţinerii sistemului în echilibru [66].

În sistemul neoclasic, nivelul preţurilor este determinat de mărimea masei monetare, atunci când viteza de circulaţie a banilor este constantă.

Referindu-se la modelul keynesian, Friedman consideră că ecuaţia suplimentară de determinare face ca nivelul preţurilor să fie dat în afara sistemului. Aceste preţuri sunt supuse unei anumite structuri instituţionale, care explică rigiditatea lor [67].

În modelul keynesian variabilele au o determinare simultană, dihotomia neoclasică fiind depăşită. Atât venitul real, cât şi rata dobânzii se pot modifica datorită schimbării masei monetare şi/sau fluctuaţiei cheltuielilor autonome.

Modelul alternativ pe care îl propune Friedman induce o relaţie de predeterminare a ratei dobânzii, în care el combină elemente teoretice keynesiste şi cele provenind de la Irving Fisher. Relaţia propusă are în vedere că rata nominală este compusă din rata reală anticipată şi rata anticipată a inflaţiei [118].

Monetariştii consideră irelevantă preocuparea realizării unui echilibru pe termen scurt în condiţiile în care intervenţiile pot fi perturbatoare, iar pe termen lung pot reduce intensitatea forţelor care înscriu sistemul economic pe traiectoria de evoluţie cea mai convenabilă. Ei sunt adepţii ajustărilor „libere".

Samuelson este fondatorul curentului economic „sinteza neoclasică" în care identificăm o corelare a ideilor keynesiste şi a liberalismului clasic. Acest curent a stat la baza politicilor de creştere economică timp de 50 de ani ai secolului XX. În pofida faptului că teoria creşterii economice este o corelare a ideilor keynesiste şi a liberalismului clasic, ea pune accent în special pe liberalizarea pieţelor, în special pe cea a capitalului. Keynesismul este considerat util doar în cadrul politicilor de diminuare a riscurilor apariţiei depresiei economice. Particularitatea dezvoltării sistemului economic actual este că ciclicitatea crizelor cunoaşte şi o perioadă de recesiune şi utilizarea sintezei neoclasice nu a furnizat rezultate tangibile pentru depăşirea recesiunii economice [122].

Atingerea echilibrului general include rezolvarea unui set de probleme, inclusiv problema multiplicării echilibrelor şi menţinerea stabilităţii, problema eliminării ipotezelor restrictive, perfecţionarea cadrului legislativ, elaborarea stra-

tegiei de supraveghere a dezechilibrelor, utilizarea teoriei jocurilor în procesul de echilibrare a economiei (Anexa 1).

Raportul dintre *teoria echilibrului general* şi *teoria bunăstării* are ca obiectiv să determine în cadrul unui ansamblu de situaţii economice alternative pe cea mai convenabilă din punct de vedere social.

Un alt contribuitor la dezvoltarea teoriei economice moderne este Malinvaud – prin modelul său care reprezintă o economie monetară de producţie închisă, cu două pieţe – piaţa bunurilor şi serviciilor şi piaţa muncii; existenţa a doi agenţi: firmele şi indivizii; existenţa a trei tipuri de bunuri – bunurile de consum, forţa de muncă şi moneda [127].

Noile teorii non-walrasiene stau la baza unui model de creştere coerent care permite integrarea celor două teorii (contrare) ale şomajului – teoria keynesistă şi cea clasică.

Aşadar, considerăm că literatura de specialitate foloseşte noţiunea de *creştere* sau de *criză* – „recesiune" utilizându-se în aceeaşi măsură la categoriile de criză, de proporţii, de echilibrare a proceselor de dezvoltare, disproporţiilor de ramură, teritoriale, disproporţiilor structurale, disproporţiilor macroeconomice, disproporţiilor cu privire la PIB, la masa monetară care serveşte acest produs, dezechilibrul balanţei de plăţi, a balanţei financiare [174] etc.

Dezechilibrul şi criza economică sunt categorii multiaspectuale ce întrunesc o mulţime de disproporţii în domeniile economic, social, material, financiar etc. Diversitatea acestei categorii este reflectată detaliat în Figura 1.2.

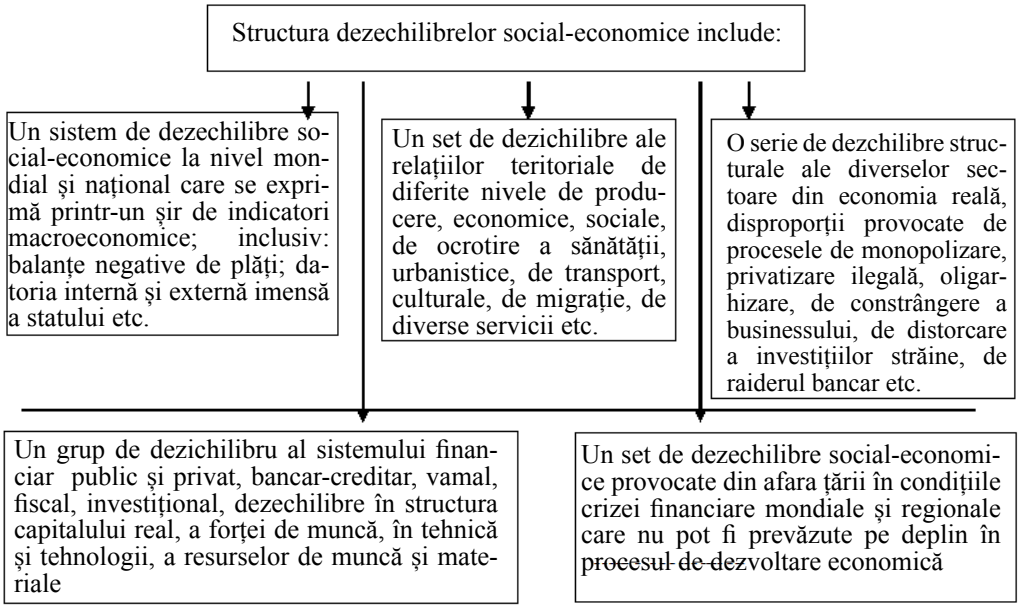

Fig. 1.2. Diversitatea dezechilibrelor social-economice

Aceste dezechilibre provoacă tensiuni sociale şi politice (de exemplu, evenimentele sociale şi politice din 7-8 aprilie 2009 şi din mai-octombrie 2015 din R. Moldova). Totodată, aceste dezechilibre se reflectă, de regulă, în schimbarea forţată a puterii de stat, în diminuarea esenţială a economiei, creşterea mai rapidă a cheltuielilor bugetare faţă de nivelul veniturilor bugetare care generează creşterea presiunii sociale asupra populaţiei şi agenţilor economici, extinderea emisiunii monetare fără acoperire, inflaţia, scăderea puterii de cumpărare a banilor, diminuarea interesului economic etc. (Anexele 5, 6, 7). Cum observăm din aceste anexe, veniturile populaţiei sunt mai mici decât cheltuielile de consum.

După criteriul social, putem analiza dinamica dezechilibrului pieţei muncii, dintre cererea şi oferta de muncă.

În analiza disproporţiilor după criteriul instituţional putem evidenţia procesul de generare a dezechilibrului sub formă de supraprofit sau deficit ca rezultat al racket-ului oligarhic şi monopolizării sistemului bancar, producerii şi comerţului.

Criteriile ideologice includ dezechilibrele provocate de monopolizarea mass-mediei în scopul realizării intereselor unor grupuri de interes.

În literatura economică, se analizează şi alte criterii de clasificare a dezechilibrelor şi echilibrelor economice, inclusiv:

– după modul de manifestare în timp;

– în raport cu nivelurile agregării economiei naţionale;

– în funcţie de conţinutul proceselor economice şi de modul de exprimare a rezultatelor economice;

– dezechilibrul sau echilibrul ecologic.

La baza acestor principii de clasificare a dezechilibrelor economice, se află sistemul de relaţii de producţie, schimb, circulaţie şi consum, diverse sectoare şi ramuri economice care activează în afara sistemului optim de funcţionare economic şi juridic.

Dezechilibrul economic se prezintă sub o multitudine de forme care pot fi divizate în câteva categorii:

- procedee şi acţiuni neprofesionale la nivel macroeconomic care conduc la dezechilibrarea volumului de producţie (ofertei globale) şi cererea globală, la dezichilibrul pieţei monetare;
- primatul politic faţă de cel economic în procesul de dezvoltare social-economică şi teama guvernanţilor pentru riscul de a pierde puterea în cazul promovării reformelor economice şi micşorării cheltuielilor sociale [64, 99].

Toate acestea ascund situaţia reală în economie – imposibilitatea de a lua decizii corecte pentru optimizarea procesului de dezvoltare economică şi socială, deoarece cresc alarmant cazurile de evidenţiere incorectă a operaţiunilor de conturi şi indici fictivi în domeniul social şi cel economic. Are loc procesul de distrugere intenţionată a documentelor, de folosire a unor evidenţe duble, de întocmire şi prezentare a unor date nereale în balanţe, de disimulare a unor activităţi comerciale, un exemplu ar fi cazurile recente de la Banca de Economii, Banca Socială şi Unibank etc.

Generalizând, am putea conchide că dezechilibrul naţional conţine un fenomen social-economic specific, care include şi evidenţiază un sistem de relaţii economice deformate, deosebite, un grup de subiecţi speciali şi de aspecte care se reflectă la suprafaţa social-economică în delapidări şi deturnări de fonduri, racket al sistemului bancar şi al pieţei financiare, deformarea sistemului vamal, bugetar şi fiscal, exportul capitalului naţional, al forţei de muncă, respingerea investitorilor străini, trecerea businessului mic şi mijlociu în sistemul ilegal pentru a supravieţui în condiţiile constrângerilor din partea structurilor statale. Odată cu trecerea la economia de piaţă, o serie de măsuri care reglementau şi menţineau aşa-numitul echilibru de stat al procesului unitar de producere şi de consum al bunurilor pe ansamblul economiei naţionale au suferit numeroase perfecţionări cardinale în direcţia sporirii dezechilibrului general [31].

Realizarea fragmentară a reformelor economice, pseudoliberalizarea relaţiilor social-economice, pseudoprivatizarea şi deformarea procesului deetatizării etc. au dus la adâncirea dezechilibrului social-economic, disproporţiilor economice şi sociale care au devenit mult mai vaste şi diverse. Aceste dezechilibre şi disproporţii au generat un set de fenomene negative în sistemul social-economic, inclusiv: diminuarea PIB-ului, creşterea şomajului, scăderea esenţială a productivităţii muncii şi a producţiei, creşterea inflaţiei şi scăderea puterii de cumpărare a valutei naţionale, deformarea interesului economic şi ca rezultat migrarea forţei de muncă peste hotare şi creşterea deficitului forţei de muncă calificată în economie, sporirea abaterilor privind reglementările de drept în toate relaţiile şi elementele economiei naţionale (Anexele 5, 6, 7). Pentru menţinere pe piaţă în aceste condiţii de dezechilibru economic, companiile se folosesc de de contabilitate dublă: una oficială şi alta neoficială, altfel ele trebuie să plătească la stat încă o sumă impunătoare din produsul creat.

Diversificarea şi adâncirea disproporţiilor şi dezechilibrelor social-economice deformează sistemul de relaţii în sfera de circulaţie a bunurilor şi a factorilor de producere, inclusiv a pământului, care conduc la diverse forme de

încălcare a modului de exploatare a stocurilor de mărfuri, a factorilor de producere şi serviciilor, afectează relaţiile agrare şi agroindustriale, inclusiv utilizarea contrar destinaţiei prin scoaterea pământului din circuitul agrar, mai ales a viilor şi livezilor, sau exploatarea extensivă a solului fertil, fără respectarea condiţiilor agrotehnice şi de rotaţie a culturilor şi fără irigarea şi introducerea îngrăşămintelor respective.

Dezechilibrul social-economic afectează, de asemenea, sistemul de relaţii de producere al diverselor bunuri fără studierea cererii agregate, a prognozei volumului şi calităţii producţiei, mai ales a produselor de tutun şi vinicole, de mezeluri etc. Aceste dezechilibre includ un subsistem larg de disproporţii şi instabilitate, inclusiv: subsistemul bancar-creditar, dezechilibrul bugetar-fiscal, disproporţii în domeniul activităţii vamale, finanţelor publice şi private care conduc la utilizarea coruptă a mijloacelor bugetare, extrabugetare şi de rezervă, la falimentarea întreprinderilor de stat cu scopul ieftinirii şi apoi privatizării acestora la preţuri exagerate, la devalorizarea excesivă a monedei naţionale şi la creşterea preţurilor, cu scopul îmbogăţirii oligarhilor aflaţi la putere. De exemplu, în urma furtului miliardelor și deprecierii puterii de cumpărare a monetei naţionale, în timp de câteva luni (11.2014-03.2015), oligarhii au însuşit sute de mil. de lei drept rezultat al speculaţiei cu cursul de schimb la băncile comerciale. Dezechilibrele şi disproporţiile sociale şi economice cuprind şi afectează cel mai sensibil şi important element al sistemului economic, inclusiv sectorul real al economiei, sistemul de antreprenoriat, businessul mic şi mijlociu, sistemul de întreprinderi individuale, de familie şi de patentă care conduc în condiţiile de monopol şi ale pieţei cu concurenţă imperfectă la constrângere şi deformarea sectorului real, la dispariţia sau trecerea în economia tenebră a businessului mic şi mijlociu [56].

Dezechilibrul permanent al relaţiilor politice, social-economice şi monetare reprezintă pericolul social ce ameninţă interesele naţionale şi securitatea statului. Este necesară elaborarea unei strategii de supraveghere a statului după modelul UE privind aceste dezechilibre macroeconomice. Această strategie poate include supravegherea dezechilibrelor prin prevenţie şi corecţie, prin coordonări monetare, fiscale şi reforme structurale (Figura 1.3).

Este important că pentru comiterea dezechilibrelor persoanele responsabile vor fi sancţionate, vor răspunde penal pentru comiterea acestor dezechilibre şi vor restitui pagubele comise. Pentru aceasta este necesar de schimbat legislaţia. Schimbările rapide în anumite domenii, în condiţiile economiei de piaţă, care provoacă adâncirea dezechilibrelor trebuie permanent supravegheate şi preve-

nite prin schimbări accelerate şi adecvate în sistemul legislativ, modificarea şi perfecţionarea în mediul instituţional şi a mediului de afaceri.

La baza strategiei de supraveghere a dezechilibrelor pot veghea teoriile economice moderne care cercetează diverse tipuri de echilibre şi dezechilibre, inclusiv: doctrina şi echilibrul pieţei monetare; dezechilibrul şi echilibrul pieţei factorilor de producţie şi pieţei bunurilor; piaţa muncii şi condiţiile ei de echilibru etc. O atenţie deosebită se acordă teoriei dezechilibrului general şi modelelor de echilibru economic. În cadrul teoriei echilibrului general, sunt analizate un şir de modele ale echilibrului economic, inclusiv ale lui Walras-Wald şi Arrow-Debreu-McKenzie [132].

Conform teoriei dezechilibrelor economice, aceste dezechilibre în diferite sisteme economice se manifestă diferit şi cu o diferită intensitate şi în diferite forme ale dezechilibrului social-economic: excesul sau insuficienţa oferită pe piaţa bunurilor; surplusul sau neajunsul de cerere pe piaţa bunurilor economice, monedei şi muncii; excesul sau insuficienţa de cerere pe piaţa bunurilor şi serviciilor şi excesul sau insuficienţa de ofertă pe piaţa muncii.

După părerea economistului francez G. Abraham-Frois, îmbinarea excesului de *ofertă* pe piaţa bunurilor şi excesul de cerere pe piaţa muncii provoacă o nouă formă de dezechilibru pe cele două pieţe. O asemenea formă de dezechilibru corespunde unei situaţii de supracapitalizare, când erorile de investiţii dintr-o perioadă anterioară conduc la capacităţi de producţie în exces, ceea ce antrenează diminuarea investiţiilor şi în economie există lipsă de forţă de muncă [1].

Totodată, îmbinarea surplusului de cerere pe piaţa bunurilor cu excesul de cerere pe piaţa muncii creează o nouă formă de dezechilibru pe ambele pieţe. În cadrul unui asemenea dezechilibru, firmele nu găsesc îndeajuns forţa de muncă necesară, cererea de bunuri este nesatisfăcută, pe piaţă există o inflaţie stăpânită prin controlul preţurilor şi al salariilor, împiedicând creşterea lor.

Un astfel de tip de dezechilibru, cu unele deosebiri, există în sistemul economic naţional.

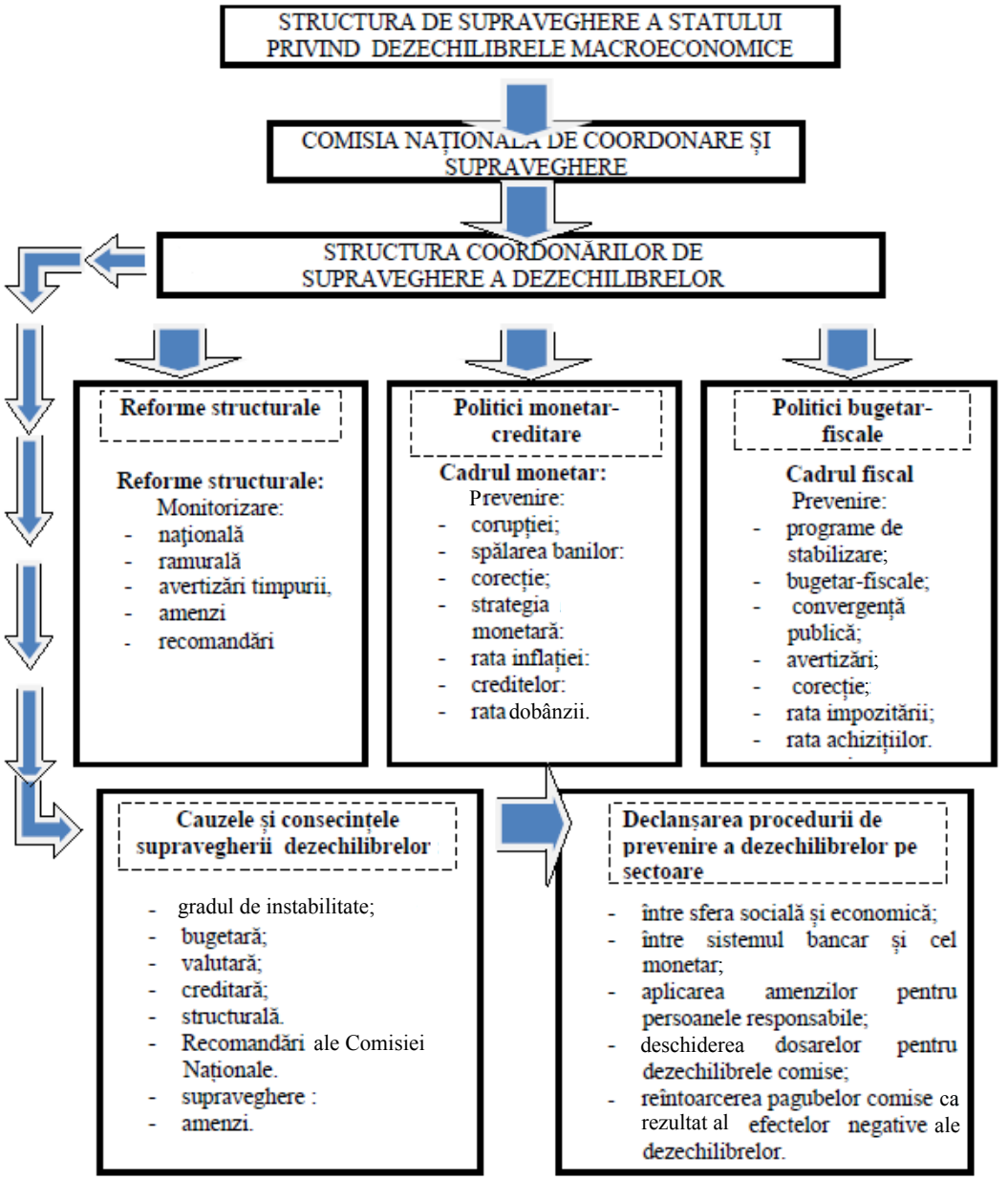

Fig. 1.3. Sistemul de supraveghere economică [150]

Îmbinarea tuturor formelor de dezechilibru reproduce un nou tip de dezechilibre social-economice, care se caracterizează prin deformarea mediului instituţional naţional şi încălcarea modului de efectuare a activităţii de antreprenoriat. Această încălcare se exprimă prin „permisiunea” birocraţilor de a bloca activităţile agenţilor economici care sunt „impuşi” să se abată de la regulile de

licenţiere şi să încalce cerinţele de impozitare, de vamare, în special în domeniul produselor monopoliste şi cu venit avansat: petroliere, metalelor, gazelor, energiei, medicamentelor, utilajului medical, produselor alimentare, tehnicii militare, alcoolului, tutunului etc. Un exemplu clasic în acest sens poate servi corupţia din Ministerul Sănătăţii, acţiunile căruia sunt monitorizate de Procuratura Ggenerală a R.Moldova.

Combinarea şi interacţiunea diverselor forme de dezechilibru creează un sistem de frânare sau limitare a businessului mic şi mijlociu din cauza mediului aşa-numit „antiafaceri", inclusiv a refuzului trecerii libere dintr-o formă de organizare a proprietăţii în alta, sau măririi termenului de înregistrare a diverselor forme de întreprinderi, sau înaintarea condiţiilor neprevăzute de lege pentru acordare de licenţe, limitării drepturilor şi intereselor diverşilor investitori, inclusiv ale organizaţiilor obşteşti.

Dezechilibrul pieţei monetare şi deprecierea esenţială a monedei naţionale stimulează creditarea afacerilor oligarhice şi a unor agenţi economici cu o rată a dobânzii mult mai scăzută faţă de cea optimă pe ţară şi măreşte aceste rate pentru concurenţi, sustrage intenţionat de la plată sume esenţiale de creditare, falimentează fals instituţiile financiare, schimbă rata dobânzii bancare fără acordul creditorului [35] etc.

Dezechilibrul economic şi social limitează concurenţa loială şi conduce la monopolizarea şi oligarhizarea de mai departe a pieţei care se exprimă prin lărgirea acţiunilor de monopol şi limitarea concurenţei perfecte, constrângerea cu scopul de a efectua anumite operaţiuni sau refuzul de la înfăptuirea lor. Sistemul de dezechilibru economic, în mare măsură, afectează domeniul vamal, având în vedere faptul că cresc importurile în comparaţie cu exporturile. Ca rezultat creşte volumul de contrabandă, are loc manipularea Codului vamal, scutiri nejustificate şi amânarea plăţilor vamale pentru grupuri oligarhice.

Formele de dezechilibrare social-economice în Republica Moldova au tendinţe generale ca şi în alte ţări, dar există şi unele particularităţi ce reies din specificul politicilor economice realizate în practică.

În primul rând, dezechilibrele şi discordanţele social-economice în R. Moldova sunt mai accentuate în sistemul bancar-financiar, sistemul de creditare, cel valutar etc.

Aceasta are loc, într-o mare măsură, din cauza lipsei controlului asupra economiei Transnistriei. În această ordine de idei, un rol aparţine îndeosibi dezechilibrelor şi abaterilor economice şi valutar-creditare în sistemul vamal mărginit cu hotarele Transnistriei, care se exprimă prin sporirea contrabandei, eschivarea masivă de la plăţile vamale, furnizate în mare măsură de politica vamală dublă a Ucrainei, utilizarea de către regimul din Transnistria a taxelor

vamale reduse faţă de cele din R. Moldova la import: speculaţia cu codurile vamale privind diversele tipuri de mărfuri şi servicii etc. Toate acestea conduc la existenţa pe malurile stâng şi drept ale Nistrului a două tipuri de politici monetare şi fiscale, care se exprimă în diverse şi contradictorii sisteme bancare, bugetare, vamale etc., ce dezechilibrează şi mai mult sistemul politic şi social-economic din ţară.

O deosebire importantă a dezechilibrelor şi necorespunderilor din R. Moldova, ce apar în sistemul de relaţii financiar-bancare ale statului la diverse niveluri, este legată de oligarhizarea acestor relaţii şi creşterea gradului de corupţie în eşaloanele de vârf, care se exprimă prin monopolizarea regulilor de creditare, dobândirea creditului prin metode administrative, falimentarea artificială a băncilor, creşterea afacerilor de raider şi reîmpărţire a pachetelor de acţiuni ale băncilor, scutirea de plăţi la buget sau amânarea acestor plăţi, crearea depozitelor vamale libere, sistemului *duty free*, folosirea creditelor de stat şi ajutoarelor internaţionale de către oligarhi contrar destinaţiei.

Autoreproducerea dezechilibrelor economice a schimbat sistemul de relaţii şi proporţiile dintre sectoarele oficiale şi neoficiale, a fost monopolizat mediul de afaceri care se reflectă în împiedicarea şi limitarea activităţilor legale ale întreprinzătorului, businessului mic şi mijlociu, stimulează trecerea antreprenoriatului în sectorul ilegal sau expertului companiilor din ţară. Toate acestea duc la dezvoltarea pseudoantreprenoriatului sau la dispariţia micului business şi migrarea capitalului. În prezent, mii de agenţi economici sunt bancruţi, dar nu-şi pot închide firma din cauza Legii de insolvabilitate foarte anevoiasă şi cu o procedură foarte îndelungată şi costisitoare. O deosebire accentuată a dezechilibrului economic naţional este legată de menţinerea concurenţei neloiale pentru a obţine supraprofit, care apare în urma împiedicării concurenţei, susţinerii monopolismului, lobby-ismului, neomonopolismului şi corporatismului în economia naţională. O distincţie aparte în sistemul de dezechilibre şi discordanţe economice aparţine relaţiilor din sfera comerţului şi de prestare a serviciilor naţionale care se exprimă prin monopolizarea şi comercializarea mărfurilor de proastă calitate, falsificarea în masă a lor, înşelarea clienţilor. Toate acestea creează disproporţii şi inegalitate faţă de acei agenţi economici care-şi onorează afacerile în sistemul de circulaţie şi de consum.

Strategia de supraveghere a dezechilibrelor trebuie să ţină cont şi de existenţa diverselor modele şi forme de apariţie a dezechilibrelor în activităţile economice de piaţă. Economiştii Thomas, Gershuny, Pahe şi Cassel au analizat cauzele şi particularităţile dezechilibrului care apare în diverse sectoare ilegale unde se tăinuiesc valori adăugate neoficiale ca izvor real de adâncire a dezechilibrelor dintre sectoarele oficiale şi tenebre ale economiei [36].

În opinia noastră, specificul disproporţiilor economice şi mediul lor de răspândire în sectorul oficial provoacă răspândirea sectoarelor pieţei tenebre. Altfel spus, anume existenţa disproporţiilor în economia oficială şi specificul tăinuirii venitului din sectoarele legale au stimulat şi diversificat răspândirea pieţei tenebre. La rândul lor, pieţele tenebre au influenţat dezechilibrul în întregul sistem social-economic. În acest sens, un exemplu clasic este crearea zonelor libere, inclusiv în R. Moldova, unde apare venit ilegal, care conduce la adâncirea disproporţiilor dintre sectoarele reale ale economiei naţionale.

O formă specifică de dezechilibru este legată de economia serviciilor, cu toate că în gospodăriile casnice majoritatea produsului se utilizează prioritar în cadrul condiţiilor de casă. Dezechilibrul economic apare din cauza că valoarea adăugată, produsă în acest sistem prin desfăşurarea diferitelor genuri de activitate, nu poate fi prognozată şi inclusă oficial în circuitul economiei naţionale [37]. Unele genuri de activităţi cu caracter naţional, inclusiv prepararea bucatelor pentru familie, construcţia şi întreţinerea caselor şi vilelor proprii, procurarea şi menţinerea în stare funcţională a utilajului, bazinelor, transportului propriu, îngrijirea bătrânilor, creşterea şi educaţia copiilor, îngrijirea viilor şi livezilor şi a terenului de lângă casă, sunt efectuate de organizaţii şi persoane fizice neoficiale şi pot fi reflectate în sistemul impozitar numai în anumite condiţii elaborate de stat. Doar în aceste cazuri, genurile de activitate cu caracter natural pot fi luate în consideraţie la evaluarea reală a veniturilor naţionale şi la includerea lor în circuitul naţional cu scopul evitării disproporţiilor [7].

Includerea valorii sectorului casnic cu caracter natural în circuitul naţional joacă un rol important în procesul prevenirii disproporţiilor, deoarece valoarea estimată a activităţii casnice constituie de la 30 până la 60 la sută din PIB-ul diferitelor ţări. Deoarece volumul sectorului casnic este mai răspândit în ţările de tranziţie, inclusiv în Republica Moldova, putem afirma că „naturalismul" acestui sector este mai accentuat, influenţa acestor genuri de activitate cu caracter casnic asupra dezechilibrului economic şi social este mai avansată. Dacă luăm în consideraţie lucrarea pământului parcelat, colectarea şi realizarea culturilor agricole, care, de asemenea, are un caracter natural, atunci influenţa acestor activităţi asupra caracterului de dezvoltare a sistemului economic naţional este mau accentuată decât în alte ţări. Este necesar ca în politicile de stabilizare şi dezvoltare social-economică să se elaboreze şi să se implementeze un mecanism şi metode specifice faţă de aceste forme de activitate.

Un grup de dezechilibru economic cuprinde discordanţele din sistemul legislaţiei muncii şi a pieţei forţei de muncă, inegalităţile dintre veniturile şi cheltuielile companiilor, care activează în economia formală şi ilegală. Diferenţa dintre nivelul veniturilor şi plăţilor muncii în sectorul oficial şi cel neoficial

provoacă disproporţii şi inegalităţi între sectorul neformal şi cel formal [39]. Formele de dezechilibru analizate mai sus implică, în mod necesar, şi dezechilibrul pieţei forţei de muncă, iar acesta din urmă are mare importanţă social-economică şi politică. Dezechilibrul pieţei muncii se exprimă în mai multe forme:

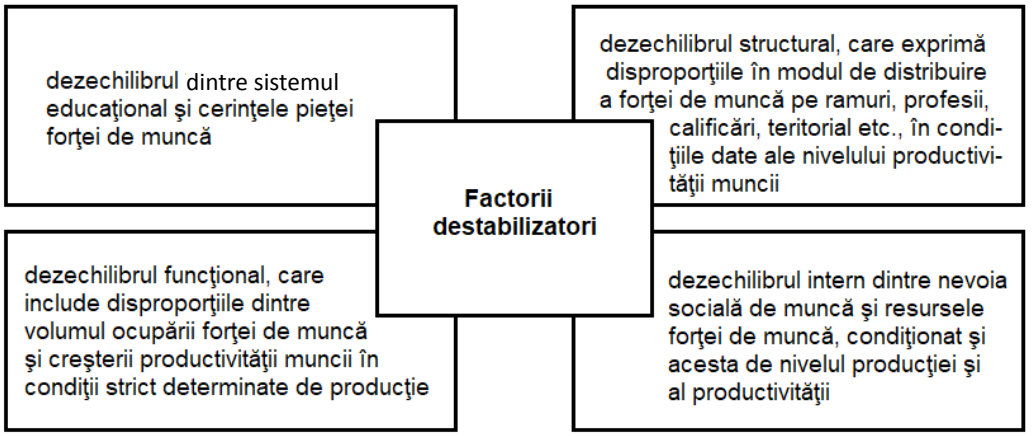

Fig. 1.4. Formele destabilizării pe piaţa muncii
Sursa: Cercetările autorilor.

Dezechilibrul pieţei muncii în multe ţări este provocat de legislaţia muncii acestor ţări care prevede plata forţei de muncă şi a impozitelor acestei munci la stat la un nivel mai mare decât productivitatea forţei de muncă. Rata de ocupare în economie şi cererea pieţei muncii. În aceste condiţii, agenţii economici ocolesc legislaţia prin diferite forme, inclusiv neînregistrarea oficială a forţei de muncă, sau înregistrarea parţială a angajaţilor, contabilitatea dublă a forţei de muncă şi a salariilor [52] etc.

În Republica Moldova, deoarece vărsările în fondul social sunt exagerate şi costisitoare şi depind proporţional de volumul salariilor angajaţilor, businessul mic şi mijlociu este economic impus să tăinuiască plăţile în statistica oficială, indicând doar mărimea salariului de muncă de la care pot suporta plăţi în fondul social, asigurărilor medicale, în concordanţă cu volumul cererii reale la piaţa forţei de muncă.

Totodată, este necesar să se aducă regulamentele din sfera de muncă în concordanţă cu cerinţele obiective ale pieţei de capital. Acest proces poate duce la optimizarea procesului de utilizare a forţei de muncă în sectorul real şi la reducerea disproporţiilor în economie influenţate de sectorul ilegal. Dacă statul va „îmbunătăţi" administrarea fiscală, prin intensificarea controalelor şi înăsprirea măsurilor de constrângere, inclusiv prin creşterea exagerată a amenzilor şi sancţiunilor administrative (acestea au crescut în anul 2012 cu 34,7% faţă de anul

2011, iar în 2013 au atins suma de 135 mil. lei sau 18,9% din suma veniturilor nefiscale), atunci businessul mic şi mijlociu se va bancrotiza mai rapid, ori va trece în sectorul tenebru îmbinându-se cu un sistem birocratic de menţinere şi conducere. În aceste condiţii, dezechilibrul social-economic va creşte, se va stimula extinderea pieţei tenebre, care constituie până la 51% în diferite ţări, din toată piaţa [116].

Dezechilibrul social-economic este influenţat, într-o mare măsură, de răspândirea diverselor forme ale concurenţei imperfecte, inclusiv a monopolului, oligopolului, a concurenţei monopolistice. Răspândirea monopolismului şi creşterea disproporţiilor în sistemul economic se manifestă prin lărgirea barierelor de intrare în ramură de natură tehnologică, comercială, economică, financiară sau legislativă. Creşte rolul firmelor care produc în ramură şi comercializează bunuri cu costuri reduse, datorită avantajului pe care îl reprezintă economia de scară şi stocul de cunoştinţe rezultat din propria activitate de inovare [15].

Agenţii economici sunt incomplet informaţi, deoarece piaţa este lipsită de transparenţă, creşte riscul şi incertitudinea afectării deciziilor agenţilor economici în domeniul cererii şi ofertei.

Disproporţiile economice sunt impulsionate de specificul sistemului bugetar-fiscal naţional. Creşte dezechilibrul social-economic din cauza că politica bugetar-fiscală nu este echilibrată din punctul de vedere al intereselor agenţilor economici şi al statului, iar cheltuielile publice şi impozitele nu sunt orientate şi utilizate în direcţia stimulării şi creşterii sectorului real, şi a micului business, echilibrării social-economice, a realizării unei politici de reţinere a forţei de muncă în ţară, diminuării inflaţiei. Multiplicatorul de consum public se reduce la creşterea cheltuielilor publice de consum, care nu stimulează activitatea economică, nu măreşte oferta globală, a producţiei, a nivelului angajării forţei de muncă etc. Factorii enumeraţi adâncesc dezechilibrul sistemului bugetar-social, monetar şi în consecinţă şi social. La dezechilibru conduce şi tăinuirea totală sau parţială a volumului produselor şi serviciilor livrate, deoarece agenţii economici sunt impuşi să plătească impozite înainte de a realiza marfa, sau pornind de la suprafaţa încăperilor de prestare a serviciilor. Este necesar ca multiplicatorul fiscal să reflecte mărirea producţiei prin diminuarea impozitelor, a prelevărilor efectuate de către stat, presupunând totalul cheltuielilor nemodificat [54]. Altfel spus, perceperea de impozite mai reduse, degrevarea de unele impozite, va oferi posibilitatea ca agenţii economici să-şi lărgească activitatea prin investiţii, stimulând ocuparea forţei de muncă şi echilibrarea economică.

O formă de dezechilibre economice constă în eschivarea sau ocolirea legislaţiei prin diferite metode, mai ales prin elaborarea diverselor instrucţiuni şi dispoziţii departamentale şi ministeriale care reduc la net esenţa legilor economice.

Asemenea discordanţe, de regulă, sunt comise de ambele părţi – şi de stat, şi de agenţii economici. Funcţionarii publici, din diferite motive, ocolesc legislaţia, fapt care duce la dezechilibru şi disproporţii social-economice.

Adâncirea instabilităţilor economice pe piaţă şi lărgirea disproporţiilor dintre diferiţi agenţi economici, dintre businessul mic şi mijlociu şi cel monopolist sunt provocate de schimbarea periodică a regulilor de joc, inclusiv de impozitarea modului de autorizare şi licenţiere a ratelor de amendare şi penalizare [34]. Acelaşi lucru se referă la anularea patentelor, introducerea regulilor de funcţionare de tip sovietic pentru serviciile sociale. Multe speculaţii există în sistemul de standardizare a utilajului, obiectelor de măsurat. Aceleaşi probleme apar în relaţiile dintre agenţii economici şi serviciile de pompieri, de sanitărie, de zootehnie, de salubrizare ş.a.m.d. Amestecul administrativ direct şi indirect în activitatea businessului mic şi mijlociu conduce la constrângerea activităţilor economice, provoacă cheltuieli suplimentare ale companiilor, accelerează disproporţiile în sectorul real al economiei.

Pe de altă parte, în condiţiile crizei regionale şi economice, creşte instabilitatea, se înăspresc şi se înrăutăţesc condiţiile de concurenţă ale agenţilor economici autohtoni în raport cu cei străini, riscurile economice şi sociale devin mult mai imprevizibile. În aceste condiţii, agenţii economici mici şi mijlocii pentru a supraveţui sunt impuşi să încalce legislaţia sub diverse forme: plătesc parţial asigurarea socială pentru lucrătorii angajaţi, folosesc munca angajaţilor, încălcând regulile foarte birocratice de securitate a muncii, fixându-le o remuneraţie mai mică decât politica statului în acest domeniu; din cauza migraţiei permanente a forţei de muncă, unii agenţi economici nu înregistrează legal numărul total al lucrătorilor angajaţi [11].

Constrângerea businessului mic şi mijlociu, imposibilitatea cetăţenilor apţi de muncă să obţină un loc adecvat de muncă oficial impun forţa de muncă să se angajeze ori în sectorul tenebru, ori să părăsească ţara. În Republica Moldova, acest proces a luat o amploare sporită şi s-a transformat într-o contradicţie antagonistă, care a condus la schimbarea forţată a puterii în prezent; această contradicţie creşte într-o nouă formă de prăpastie. Mii de cetăţeni împrumută şi plătesc sume mari pentru a putea pleca peste hotare şi a se angaja la orice muncă în străinătate. Toate acestea au adâncit dezechilibrul din sistemul financiar autohton, deoarece potenţialii imigranţi sustrag sume enorme pentru redobândirea cetăţeniei altor state, pentru căpătarea paşaportului biometric, transport şi supravieţuirea în primele luni peste hotare, asigurarea mijloacelor de transport.

În general, dezechilibrul social-economic în R. Moldova este condiţionat şi de specificul mecanismului de finanţare a sistemului economic care se caracterizează prin următoarele:

- ✓ în primul rând, prin comprimarea potenţialului autohton şi diminuarea procesului de producere a bunurilor şi prestare a serviciilor în sectorul real în urma perceperii unor impozite şi taxe exagerate, stoarcerea de la businessul mic şi mijlociu a ultimului venit şi resurse financiare;
- ✓ în al doilea rând, înzestrarea birocraţilor cu un sistem de împuterniciri care impun executarea cu orice preţ a instrucţiunilor administrative departamentale (în prezent birocraţii înarmaţi cu circa 400 de instrucţiuni) în scopul realizării intereselor structurilor monopoliste şi a grupurilor de partid sau oligarhice aflate la putere.

Este necesar de schimbat radical mediul instituţional şi de afaceri în direcţia creării unor condiţii echitabile, favorabile şi optime pentru tot businessul mic şi mijlociu din punctul de vedere al mediului de funcţionare şi sistemelor de impozitări, care ar stimula businessul să renunţe la comiterea abaterilor şi încălcării legislaţiei.

Dacă sistemul legislativ şi cel executiv, în cadrul crizei, nu vor da dovadă de suficientă voinţă politică pentru a schimba radical, în complex mediul instrumental, mediul de afaceri, mediul investiţional, mecanismul de dirijare de stat, atunci dezechilibrul economic şi social se va înrădăcina şi mai adânc în toate relaţiile şi sferele social-economice. Aceasta înseamnă că puterea este oligarhă şi absolut coruptă şi are interes economic să menţină mecanismul de dirijare, manifestând toleranţă faţă de extinderea existentelor „reguli de joc" pentru sectorul monopolist-oligarhic şi cel tenebru, a pieţei nereglementate şi lărgirea disproporţiilor social-economice [46].

Schimbarea radicală a mediului instituţional şi depăşirea disproporţiilor economice sunt dificile, deoarece oligarhiile sunt la putere, iar funcţionarii, posedând licenţieri excesive şi implicaţi în procesul de evaziune fiscală, escrocherii, maschează informaţia şi disproporţiile reale, care sunt necesare pentru aprecierea obiectivă a PIB-ului şi pentru elaborarea optimizării şi echilibrării sistemului economic şi social.

Dezechilibrul social-economic este influenţat, inclusiv în Republica Moldova, de extinderea afacerilor în sectorul criminal, mai ales cel din Transnistria, unde se produc mărfuri şi se prestează servicii neincluse în circuitul economic şi în circulaţie economică legală. Sectorul criminal include businessul tenebru de fabricare a băuturilor false de coniac, şampanie, vin, a produselor de tutun, stupefiantelor, armamentului, practicarea prostituţiei, vinderea copiilor ca material medical, sistemul de distribuire a acestor produse şi o serie de alte activităţi ilegale. Acest tip de activitate şi influenţa lor asupra disproporţiilor este analizat pe larg în literatura de specialitate [47]. Pentru evitarea cauzelor care stimulează aceste fenomene economice negative, este necesar de elaborat şi de implementat

un set de metode de minimalizare a acestor afaceri şi, respectiv, evitarea disproporţiilor sus-menţionate. În literatura de specialitate, se propune ca mărimile şi parametrii economici care provoacă dezechilibrul economic să fie incluşi în produsul naţional brut (PIB) pentru a prognoza procesul de stabilizare economică şi a calcula sumele de neplăţi la stat care influenţează dezechilibrul bugetar-fiscal şi financiar-creditar. Dezechilibrul social-economic influenţat de pierderile bugetare cauzate de neplăţile sectorului tenebru şi cel criminal este mai accentuat în ţările în tranziţie şi, în special, în Republica Moldova [16]. Specificul acestui dezechilibru, ce apare în majoritatea ţărilor în tranziţie, este condiţionat de lipsa de mijloace necesare pentru circulaţia economică normală în ţară, de disproporţiile sociale rămase din vremurile sovietice şi actualizate în prezent, de dezechilibrele economice provocate de politica monetară şi bugetar-fiscală dură (masa monetară alcătuieşte 30-34% din PIB), dezechilibrul provocat de deficitul bugetar real (5% din PIB); dezechilibrul care apare ca rezultat al deschiderii hotarelor şi invazia mărfurilor din ţările dezvoltate etc. În condiţiile Republicii Moldova, dezechilibrul economic se agravează de probleme specifice care sunt provocate de regimul criminal din Transnistria. Particularitatea acestui regim constă în faptul că disproporţiile social-economice au crescut esenţial din cauza că au luat amploare provocările criminale, inclusiv: producerea leului fals, a mărcilor de acciz, a facturilor fiscale etc., comerţul cu stupefiante, armament, producerea şi falsificarea băuturilor alcoolice etc. Toate acestea influenţează dezechilibrul economic, se stimulează sectorul ilegal transnistrian care reprezintă o îmbinare a sectorului criminal cu puterea frauduloasă şi birocratismul care reproduce nu numai dezechilibru social-economic naţional, dar provoacă destabilizare în întreaga regiune a Bazinului Mării Negre, deoarece regimul transnistrian include în orbita sa şi structurile tenebre din ţările Bazinului Mării Negre şi Federaţia Rusă.

Reformarea concepţiei de supraveghere a dezechilibrelor şi dezvoltare economică echilibrată, în afară de problemele naţionale interne, trebuie să ţină cont şi de specificul dezechilibrului din economia Ucrainei şi a Transnistriei. Rezolvarea acestei probleme depăşeşte posibilităţile Republicii Moldova şi necesită implicarea părţilor incluse în procesul de negociere pentru rezolvarea acestor probleme. Direcţiile de dezvoltare economică echilibrată trebuie elaborate ţinând cont de structurile de resort ale organizaţiilor şi ţărilor implicate în rezolvarea conflictelor şi problemelor ucrainene şi transnistriene.

Problema includerii activităţilor sectorului tenebru în circuitul economic naţional este eficientă din punctul de vedere al utilizării mijloacelor ilegale. Mulţi economişti susţin problema dezvoltării economice prin metode de amnistie, inclusiv utilizând „bani murdari" căpătaţi din sectorul tenebru cu scopuri „curate", inclusiv: utilizarea acestor bani pentru mărirea masei monetare în circuitul eco-

nomic, finanţarea deficitului bugetar prin cumpărarea titlurilor de stat, extinderea investiţiilor murdare în businessul legal [37]. În opinia noastră, amnistierea (până la o anumită limită şi condiţii) a rezultatelor căpătate din funcţionarea businessului ilegal ar fi una din metodele de rezolvare a problemei stabilizării şi optimizării proceselor social-economice, utilizând mijloacele circulante şi de reducere a sectorului ilegal. Utilizarea acestor resurse în interesul naţional nu numai ar reduce sectorul ilegal, dar ar crea şi condiţii pentru diminuarea dezechilibrului economic. În condiţiile crizei economice, capitalul obţinut pe căi ilegale în Republica Moldova se „legiferează" prin afaceri transparente. În condiţiile crizei regionale şi financiar-economice, este nevoie de utilizat toate pârghiile legislative şi administrative pentru stoparea „migraţiei" resurselor financiare din ţară, prin legiferarea resurselor ilegale şi stimularea afacerilor autohtone. Concepţiile şi politicile de supraveghere a dezechilibrelor şi dezvoltarea economică trebuie să ţină cont şi să se bazeze pe clasificarea funcţională şi structurală a dezechilibrelor economice, pe specificul diverselor tipuri de disproporţii social-economice [50]. Totodată, este necesar de ţinut cont că disproporţiile monetare şi economice din diverse sectoare şi ramuri interacţionează cu elementele principale ale altor sectoare şi le influenţează.

Sistemul social-economic din R. Moldova este influenţat de economia dezechilibrată, de criza din F.Rusă şi Ucraina şi din partea regimului din stângă a Nistrului. Aceste dezechilibre produc impact asupra economiei Republicii Moldova prin diferite metode, inclusiv prin embargo la produsele agricole din partea F.Ruse, prin neplăţile gazelor naturale importate din Rusia în Transnistria, livrarea energiei de la Termocentrala Cuciurgan la preţuri exagerate şi altele. Aceste preţuri, inclusiv la motorină, folosite de Termocentrala de la Cuciurgan se includ în preţul energiei electrice care se utilizează în partea dreaptă a Nistrului şi care conduc la creşterea costului de producere şi, respectiv, la dezechilibrarea economică. Mari disproporţii economice provoacă speculaţiile în cadrul structurilor căilor ferate din partea stângă a Nistrului, inclusiv reţinerea vagoanelor, blocarea mărfurilor şi furtul lor. Influenţa elementelor pieţei tenebre şi interacţiunea ei cu dezechilibrul economic este cu mult mai diversă şi capătă diferite forme. Dezechilibrul economic şi financiar, inclusiv în sistemul bancar, bugetar şi monetar, în R.Moldova, într-o mare măsură, este cauzat şi reprodus din cauza diferenţei mari dintre taxele vamale şi impozitele la mărfurile şi serviciile R.Moldova şi regiunea transnistriană. Această diferenţă de impozite a dezechilibrat sistemul de producere şi comerţ, deoarece cea mai mare parte a băuturilor alcoolice, a ţigărilor şi a combustibilului trec (oficial sau numai formal) prin Transnistria şi apoi, fără plata impozitelor şi taxelor, se întorc în partea dreaptă a Nistrului. Elaborarea strategiei de echilibrare social-economică trebuie să ţină cont de faptul că disproporţiile din

stânga Nistrului şi mai ales din sectorul pieţei tenebre, nereglementate şi criminale, sunt mai vaste şi au o influenţă mai mare şi mai dăunătoare asupra procesului de stabilizare şi reîntregire a economiei naţionale. Totodată, este necesar de avut în vedere interacţiunea dintre economia Transnistriei şi R. Moldova şi, în primul rând, de principiile şi factorii ce influenţează asupra acestei interacţiuni. Deoarece dezechilibrul pieţei tenebre în regiunea transnistriană prevalează în economie, influenţa acestui regim este prioritar negativă.

Strategia de supraveghere a dezechilibrelor şi dezvoltarea echilibrată a economiei trebuie să reflecte tendinţele generale şi particulare, multitudinea tipurilor şi a formelor de disproporţii economice şi sociale. Această strategie trebuie să includă reformarea cardinală a sistemului de dirijare a economiei naţionale şi reorganizarea modului instituţional.

2. IMPACTUL CRIZELOR ASUPRA DEZVOLTĂRII ECONOMICE

Instabilitate şi crize social-economice au fost, sunt şi vor mai fi şi în viitor. Întotdeauna crizele afectează sistemul financiar-bancar, economia reală, creează dificultaţi sociale. Este afectat comportamentul firmelor, oamenilor şi instituţiilor. Durata și efectele crizelor se află sub incidenţa preocupărilor autorităţilor de intervenţie în domeniul financiar al economiei reale. Aceste intervenţii urmăresc stimularea activităţii economico-sociale pentru a imprima un curs ascendent al economiei.

Instabilitatea și criza economică mondială este o realitate tangibilă (Fig. Top 10 crize mondiale). Republica Moldova este afectată de aceste crize, care se caracterizează prin adâncirea dezechilibrului sistemului economic, prin creşterea şomajului şi a inflaţiei. Vorbind de criza mondială, avem în vedere doar câteva tipuri de crize: financiară, economică și socială.

Criza financiară complică funcţionarea normală a băncilor, se reduce accesul păturilor medii și vulnerabile la credite, recreditări, care se explică prin adâncirea dezechilibrelor pieței capitalului, forței de muncă etc.

Criza economică ţine de stagnarea sau scăderea producţiei industriale, a serviciilor, exporturilor. În lipsa accesului la credite şi investiţii străine, criza financiară s-a transformat în criza socială și cea economică, care a cuprins majoritatea statelor europene, influențând asupra proceselor de diminuare a industriei, serviciilor, exporturilor, importurilor. În acest context, Republica Moldova a fost afectată direct, mai întâi de criza financiară, după aceasta de criza economică mondială, dar cel mai mult a fost afectată sfera socială, care a diminuat cheltuielile curente, veniturile populației și a majorat efectele negative ale crizei economice din R.Moldova [148].

Interrelaţionarea statelor, în epoca actuală, se bazează pe resorturi sociale şi economice, activitatea de comerţ internaţional și integrarea economică fiind elementul de bază al procesului de globalizare. În desfăşurarea acestui proces, prezintă importanţă reglementările eficiente ale organismelor internaţionale în domeniu, prin analiza, anticiparea și optimizarea politicilor de integrare și comerciale ale statelor participante la procesele de globalizare. Este necesar de perfecționat mecanismul impactului acestor relaţii asupra bunei funcţionări a sistemului comercial [130].

Actuala criză financiară, socială și economică afectează majoritatea sectoarelor economiei și în primul rând sectorul real al economiei, inclusiv sistemul construcțiilor și infrastructura. Piaţa construcţiilor și a infrastructurii, care repre-

zintă o sursă importantă de venit pentru Uniunea Europeană, în perioada de crize s-a diminuat esenţial – în valoare totală de cea 1.650 mii mld. euro. Cu siguranţă, construcţiile care reprezintă un procent important în PIB-ul fiecărei ţări europene a afectat procentul ce diferă de la ţară la ţară. În ţările din Europa de Vest, piaţa rezidenţială reprezintă cca 50% din piaţa construcţiilor, în timp ce în ţările Europei de Est, majoritatea este deţinută de construcţiile civile şi nerezidenţiale. În plus, în Europa de Vest bugetul mediu cheltuit pe cap de locuitor în construcţii este de 3-4 ori mai mare decât cel cheltuit în ţările din Est. Dar, conform previziunilor, în următorii ani ţările care vor prezenta o creştere, deşi mică, vor fi cele din estul Europei [108].

Tabelul 2.1. Caracteristica şi structura crizelor economice regionale şi mondiale, anii 1900-2005

Top 10 crize economice

Locul 1 – Criza petrolului din 1973	
	Criza petrolului a început la data de 15 octombrie 1973 când OAPEC (respectiv țările arabe din OPEC plus Egipt și Siria) au decis să stopeze livrările de petrol către SUA și alte țări dezvoltate – în special Olanda – care au acordat sprijin Israelului în războiul de Yom Kippur. A fost pentru prima dată când o resursă naturală a fost folosită pe post armă, iar ca urmare a embargoului, prețul petrolului a urcat extrem de repede de la $3 la $12 pe baril (deci o creștere de 300%). Țările importatoare au fost serios afectate, aceasta criză venind după ce timp de ani de zile economia mondială a suferit de pe urma denunțării acordului de la Bretton Woods. Criza petrolului a fost punctul de pornire al unei noi abordări legate de consumul de energie, accentul punându-se acum pe reducerea acestuia.
Locul 2 – Marea Depresiune interbelică – 1929-1933	
Locul 3 – Criza asiatică din 1997-1999	
	Totul a început în Thailanda în iulie 1997 când moneda locală, bath-ul, s-a devalorizat masiv în momentul în care Guvernul a hotărât să lase cursul liber (până la momentul respectiv moneda era legată de dolar). Având și o datorie externă uriașă, Thailand aproape ca a intrat în faliment, iar această criză s-a răspândit rapid în zonă, cuprinzând toată Asia de Sud-Est, inclusiv Japonia. Cele mai afectate țări au fost Koreea de Sud, Indonezia şi Thailanda, țări care au fost ajutate de către FMI prin intermediul unui împrumut în valoare de $40 mld., alocat în special eforturilor de stabilizare a cursurilor valutare. Doi ani mai târziu, economiie din zonă au început să își revină.
Locul 4 – Criza financiară din Rusia – 1998	
	Criza financiară din Rusia a fost declanşată inițial de criza asiatică ce a generat scăderea prețurilor materiilor prime (petrol, gaz, metale), de al căror export Rusia era dependentă în proporție de 80%. Pe fondul scăderii veniturilor, această țară s-a văzut în situația de a nu își mai onora datoriile externe, intrând practic în încetare de plăți. Înainte de 1998, Guvernul a emis bonduri pentru a-și acoperi deficitele, iar în momentul în care aceste bonduri ajungeau la maturitate, acestea se plăteau prin emiterea unor noi bonduri, datoria fiind astfel „rostogolită”. Dobânda plătită de Guvern pentru aceste bonduri ajunsese la un moment dat la 150% pe an. Toată această schemă piramidală a scăzut în 13 august 1998 când bursa și cursul valutar s-au prăbușit. Economia a început recuperarea în 1999-2000.

Locul 5 – Lunea neagră – 19 octombrie 1987

Această dată a rămas în istorie drept ziua cu cele mai mari sacăderi bursiere din istorie. În 1986, economia SUA a început să dea rateuri însă, cu toate acestea, DJIA şi-a atins maximul în august 1987 ajungând la un nivel de 2722 de puncte, cu 44% mai mult decât a avut sfârşitul lui 1986. În data de 19 octombrie, bursele s-au prăbuşit, iar DJIA a scăzut cu 22,6% într-o singură zi, companiile pierzând $500 mld. din capitalizare.

Locul 6 – Souk Al-Manakh Kuwait – 1982

Souk Al-Manakh reprezenta o bursă paralelă celei oficiale în care se tranzacţionau instrumente financiare foarte riscante. Mulţi arabi s-au îmbogăţit în urma exploziei preţului petrolului în anii 70, iar în anii care au urmat, pe fondul speculaţiilor la bursă, indicii bursierii au crescut foarte mult. În 1977, bursa oficială a clacat. În acel moment, Guvernul a intervenit impunând reguli de tranzacţionare extrem de rigide, situaţie care i-a împins pe speculatori spre bursa neofociala Souk Al-Manakh. Trebuie spus că în perioada sa de glorie, Al-Manakh avea a treia capitalizare din lume, după NYSE şi bursa de la Tokio. În urma acestui crah, cu excepţia unei singure bănci comerciale, toate celelalte bănci din Kuwait au dat faliment sau au fost naţionalizate.

Locul 7 – Hiperinflaţia din Germania post WW1, 1918-1924

În 1914, rata de schimb dintre marcă şi dolar era de 4 la 1. În 1923, această rată ajunsese la 1 mld. la 1. După Primul Război Mondial, prin tratatul de la Versailles, Germania a fost obligată de către ţările câştigătoare să plătească în rate, despăgubiri de zărboi în valoare de 132 mld. de mărci-aur, (aprozimativ 200 mld. dolari în banii actuali), rata anuală fiind de 2 mld. mărci aur plus 26% din valoarea exporturilor. Aceste penalizări erau uriaşe, reprezentând cu mult mai mult decât totalul aurului sau devizelor deţinute de către Germania. Situaţia s-a calmat la sfârşitul anului 1923, când a avut loc reforma manetară prin introducere rentenmark. Mulţi istorici cred că aceşti ani de hiperinflaţie l-au ajutat de Hitler să ajungă la putere, acesta speculând nemulţumirea poporului german la adresa ţărilor care au obligat Germania să plătească despăgubiri.

Locul 8 – Criza economică din Argentina – 1999-2002

Această criză îşi are originea la începutul anilor '80-'90, perioada în care Argentina a trecut printr-o dectatură militară, printr-un război cu Anglia (războiul insulelor Falklans), printr-o inflaţie galopantă care ajunsese la un nivel de 200% pe lună (!!) în iulie 1989 şi în plus, datoria publică era la nivel nesustenabil. În anul 1999 populaţia a început să îşi retragă masiv banii din bănci, să îi transforme în dolari, să îi transfere peste graniţă, iar în momentul în care guvernul a îngheţat depozitele pentru un an, situaţia a degenerat în sensul că au avut loc revolte populare extrem de violente, oamenii întrepându-şi furia spre bănci şi spre companiile americane şi europene care activau în Argentina. Dacă înainte de 1999 cursul valutar era fix (1 peso = 1 dolar), în momentul în care a fost liberalizat, moneda naţională s-a devalorizat de la 1/1 la 4/1. Situaţia s-a normalizat începând cu 2002/2003.

Locul 9 – Criza din Mexic – 1994

În anii dinaintea acestei crize, economia mexicană a crescut foarte mult, iar în condiţiile în care cursul valutar era ţinut strict sub control, dezechilibrele economice creşteau foarte repede. Cu ceva timp înainte de alegeri, Administraţia condusă de preşedintele Carlos Salinas de Gortari a decis să injecteze foarte mulţi bani în economie, în creşterea salariilor şi pensiilor mărind astfel deficitul bugetar până la un nivel nesustenabil. Cum se întâmpla de obicei, Gotari a pierdut alegerile, iar noul preşedinte Ernesto Zedillo a decis că un control strict al cursului valutar este o greşeală şi prin urmare, a lăsat moneda naţională să fluctueze liber. Datorită tensiunilor anterioare acumulate în economie, peso s-a devalorizat cu 80% faţă de dolar în doar o săptămână (de la 4 la 7,2 peso pe $). SUA a intervenit rapid prin cumpărarea de peso direct din piaţă şi prin garantarea unui împrumut de $50 mld. situaţia revenind la normal peste trei săptămâni când moneda s-a stabilizat la un nivel de 6 peso/dolar.

	Locul 10 – Panica din 1907 (SUA)
	Această criză a fost generată – cum altfel – de colapsul sistemului bancar (din cauza aceasta se mai și numește „the 1907 Bankerș Panic"), sistem care pe fondul recesiunii existente la momentul respectiv, s-a confruntat cu retrageri masive de bani, cu falimente și cu o scădere drastică a încrederii în bănci. La acel moment, nu exista nicio instituție „oficială" care să garanteze depozitele sau să injecteze lichiditate în economie (Fed s-a înființat în 1913). DJIA s-a prăbușit în luna martie, urmată de o altă scădere serioasă în octombrie, moment în care Trezoreria SUA împreună cu banca JP Morgan au asigurat lichiditatea necesară sistemului bancar. Încrederea s-a restabilit în februarie 1908.

Crizele regionale și mondiale (preprezentate în Fig. Top 10 crize economice) au afectat economia R.Moldova, care s-a înrăutățit pe fundalul agravării unei serii de vulnerabilități sistemice. Perspectivele de dezvoltare ale țării sunt afectate de o serie de provocări de ordin economic, social și demografic. Din punct de vedere economic, creșterea este lentă și nesustenabilă, fiind asociată cu erodarea potențialului productiv autohton și lipsa competitivității. Mai mult decât atât, creșterea economică nu s-a reflectat în modul corespunzător asupra creșterii bunăstării populației, având în vedere diminuarea ocupării formale și creșterea ocupării informale, fapt ce a creat provocări pe termen lung de ordin social. Provocările de ordin demografic țin de incapacitatea economiei naționale de a integra pe deplin cea mai numeroasă cohortă a populației din țară (cca 120 de locuitori la 1 km pătrat) care are în jur de 30 de ani, forța de muncă autohtonă are oportunități economice limitate, fapt ce determină riscul ratării dividendului demografic [139].

2.1. Direcții de depășire a disproporțiilor și crizei social-economice

Particularităţile teoriilor şi concepţiilor metodologice de supraveghere şi depăşire a disproporţiilor şi de dezvoltare economică determină specificul politicilor economice, inclusiv al politicilor de creştere economică, problemele abordării crizelor, dezechilibrului şi echilibrului economic. Aceste politici economice se deosebesc şi se fundamentează pe diverse criterii şi principii de funcţionare [31].

Politicile economice, strategiile de supraveghere a dezhechilibrelor, depășirea crizelor și de dezvoltare social-economică echilibrată pot fi clasificate după un set de criterii și principii, începând cu politicile antiinflaționiste, utilizarea instrumentelor necesare, restructurarea economiei și terminând cu politicile de liberalizare social-economice. Aceste criterii și principii sunt elucidate în Figura 2.1.

Politicile liberale presupun dezvoltarea echilibrată a economiei bazate pe dezvoltarea proprietăţii private şi mixte, pe mecanismele de menţinere a liberei concurenţe de piaţă ale economiei mixte, politici ale ofertei, de neamestec direct în activitatea economică, de susţinere şi stimulare a liberei iniţiative [147].

Politicile dirijismului sau politicile de echilibrare, bazate pe cereri agregate efective, presupun intervenţia statului şi punerea accentului pe cereri globale efective.

Politica social-democrată de echilibrare economică și de creştere este bazată prioritar pe creșterea consumului social, preconizează implicarea și implementarea directă în sistemul economic a elementelor de planificare, de reducere a inegalităţilor sociale, de redistribuire esențială a PIB-ului, prin protecţia socială avansată şi facilitarea subvenţiilor păturilor vulnerabile ale societății.

O direcţie a politicii de dezvoltare echitabilă a sistemului social-economic prin metode social-democratice constă în implicarea directă ineficientă a statului, în procesul de reglementare a vieții social-economice, limitarea dezvoltării și creșterii presiunii asupra activităţii şi libertăţii agenţilor economici în perioade de supraîncălzire a economiei, creşterea influenţei funcţiilor şi rolului statului în viaţa social-economică, limitarea dezvoltării businessului mic şi mijlociu, distribuirea şi redistribuirea PIB-ului și stimularea după principiile sovietice [149].

O altă direcţie a politicii de depăşire a crizei şi de dezvoltare echitabilă a economiei bazată pe principiile sociale constă în activizarea și creșterea rolului reglementărilor de stat al sistemului economic, inclusiv reorganizarea mediului instituţional şi de afaceri, centralizarea şi organizarea procesului de planificare şi control, înăsprirea legislaţiei și constrângerea businessului.

Este clar că dezvoltarea echitabilă a sistemului economic trebuie să includă, pe de o parte, implicarea statului, intervenţionismul moderat, care se bazează pe principiile dirijismului keynesist şi prognozarea economică, utilizând mecanismele pieţei, inclusiv politica creditar-bancară, politica extinderii ocupării forței de muncă, politica fiscal-bugetară şi politica de dezvoltare macroeconomică, iar pe de altă parte, restructurarea întreprinderilor de stat și particulare, creșterea libertății economice, protecţia și transformarea liberă a tuturor tipurilor de proprietate ditr-o formă în alta. Este importantă și necesară în procesul de dezvoltare economică absenţa intervenţiei administrative directe din partea statului în afacerile busenissului mic și mijlociu și, în genere, în viaţa economică.

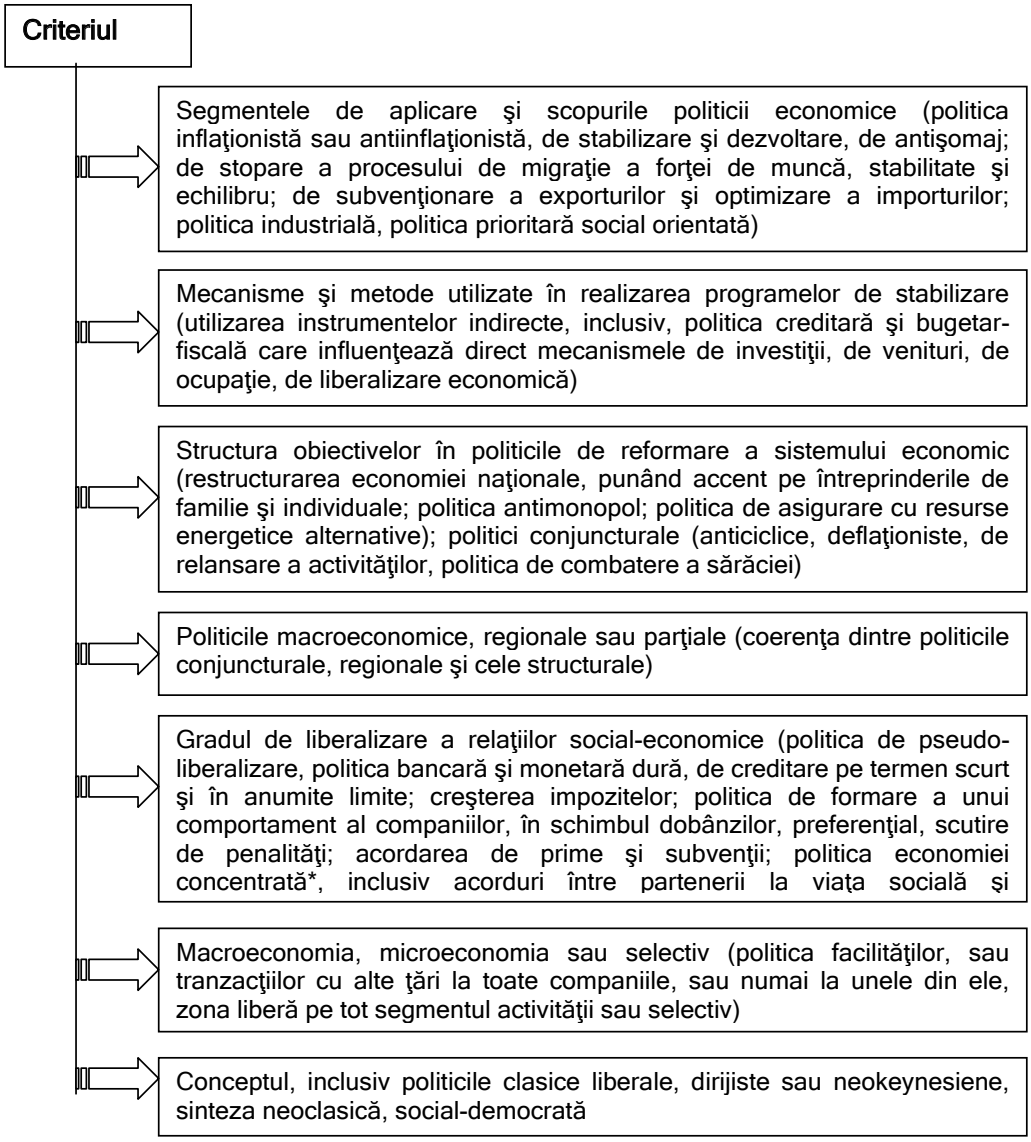

Fig. 2.1. Criteriile de dezvoltare economică echilibrată [150]

Aceste diverse teorii, metodologii şi criterii influenţează şi determină politica de depăşire a crizei, de dezvoltare social-economică ca un sistem echilibrat, care vizează sistemul şi relaţiile economice în ansamblu.

Concepţia şi politica de depăşire a disproporţiilor economice şi crizei social-economice din R.Moldova trebuie să ţină cont şi de specificul dezechilibrelor social-economice naţionale, care sunt multiaspectuale.

În primul rând, disproporţiile economice şi sociale se desfăşoară pe fondalul unui aparat tehnic şi tehnologic fizic şi moral învechit, care nu permite fabricarea produselor calitative şi competitive .

În al doilea rând, criza conţine un set de contradicţii sociale, care s-au transformat în contradicţii antagoniste.

În al treilea rând, disproporţiile şi criza sistemului financiar din R.Moldova au nimerit într-un cerc vicios, din cauza furturilor din bănci, deprecierea monedei naţionale, utilizarea neraţională a resurselor.

În al patrulea rând, instabilitatea și criza conţin elemente ineficiente naționale, de grup, interpartenere, de organizare, restructurare, reformare a managementului public central şi local, de prognozarea şi informaţionalizarea sistemului economic autohton (Anexa 5).

În al cincelea rând, teoriile şi modelele în domeniul dezvoltării echilibrului economic autohton trebuie să ţină cont și de dinamica realităţii social-economice, şi de specificul crizei și al disproporţiilor sociale și celor economice din ţară.

În literatura specializată, se evidenţiază două tendinţe de opinii teoretice şi practice privind dezechilibrul și echilibrul economic şi de depăşire a disproporţiilor economice. Prima tendinţă este cercetarea echilibrului pe termen scurt și fragmentar, în perioade de avânt economic, sau în perioada de declin a sistemului social-economic. Problemele depăşirii disproporţiilor se referă la creșterea potențialului real autohton, dezvoltarea și stimularea pieţei concurenţiale, care treptat rezolvă problemele echilibrului și dezechilibrului, iar crizele economice se consideră ca fenomene accidentale [54]. A doua tendinţă constă în cercetarea fundamentală a problemelor şi specificului privind disproporţiile şi dezechilibrele social-economice concrete. Astfel a apărut modelul disproporţiilor şi dezechilibrelor social-economice, opus modelului echilibrului economic stabil.

Liberalii clasici au studiat prima tendinţă a modelului dezechilibrului și dezvoltării echilibrate a sistemelor economice. Modelele clasice ale lui A. Smith, Th. Malthus şi D. Ricardo au descris evoluţia dezechilibrelor și direcțiile de echilibrare a sistemelor economice [112]. A. Smith consideră că pieţele prin legea cererii şi ofertei şi prin „jocul liber" al preţului și „mâna invizibilă" asigură echilibrarea economică. D.Ricardo consideră că dezechilibrul și echilibrul economic se menţin prin evoluţia ofertei agregate, care reduce preţul la nivelul său „natural sau necesar, „unde piața determină într-o perioadă concretă de timp prețul de echilibru și cantitatea de produse ce se valorizează cu acest preț de echilibru.

Concepţia dezechilibrului a lui J.M. Keynes de dezvoltare echilibrată este un model macroeconomic, potrivit căruia venitul naţional creşte ca răspuns la creşterea productivității și potențialului economic, cererii agregate. J.M. Key-

nes a folosit modele noi legate de depășirea disproporţiilor, anume: dezvoltarea echilibrată, stimularea consumului şi a investiţiilor prin diminuarea economiilor şi dirijism.

La începutul anilor ‘40 ai secolului XX, R.F. Harrod, A.I. Essay şi E. Domar au elaborat modele postkeynesiste, orientate spre ocuparea forţei de muncă, stabilitate economică, diminuare a inflației și șomajului. Modelul Harrod-Domar este un model de depășire a disproporţiilor și de dezvoltare economică echilibrată care evidenţiază rolul investiţiilor și, în primul rând, a neofactorilor (științei, inovației, progresului tehnic etc.) priviți ca acumulare şi dezvoltare intensivă, ca o componentă esențială a echilibrului agregat. Acest model incorporează o funcţie simplă de accelerare a investiţiilor bazată pe știință, inovație și pe veniturile reale aşteptate. După acest model de echilibru, coeficientul aşteptat al capitalului (V) este constant, ca urmare a unei rate a dobânzii presupusă constantă pe termen lung; economiile au o pondere (s) constantă în venitul real; forţa de muncă creşte cu o rată exponenţială (n) determinată exogen; rata de creştere a productivităţii muncii, ce poate fi sporită efectiv prin progres tehnic (λ) al științei, inovației și tehnologiilor informaționale [13].

Modelul defineşte rata garantată a creşterii (G_w), unde $G_w = s/v$, şi rata naturală a creşterii (G_n), unde $G_n, = n + \lambda$. Dacă $G_w = G$, ar fi posibil să existe o creştere echilibrată, în condiţii de ocupare deplină sau de rată a şomajului constantă. Dezechilibrul poate să apară dacă $G_w \neq G_n$. Un element important de dezechilibru economic este rata aşteptată a creşterii venitului naţional (G), unde $G = \Delta Y/Y$. Economia se află la echilibru dacă $G_w = G$, iar dacă $G_w \neq G$, modelul indică devierea venitului de la traiectoria creşterii garantate prin tendinţa de boom ($G > G_w$) sau cea de recesiune ($G < G_w$). Modelul Harrod-Domar evidenţiază trei probleme: evitarea dezechilibrului prin posibilitatea unui echilibru stabil; probabilitatea unei creşteri susţinute în condiţii de inovare şi dezvoltare intensivă bazate pe ştiinţă; problema ocupării depline a forţei de muncă şi existenţa stabilităţii sau instabilităţii în situaţia ratei garantate de creştere.

La mijlocul anilor ‘40 ai secolului XX, s-a realizat în plan teoretic sinteza propriu-zisă dintre abordarea dezechilibrului și echilibrului static pe termen scurt şi abordarea dinamică a acestor procese pe termen lung. Astfel s-a conturat modelul de depășire a dezechilibrelor și de dezvoltare a echilibrului economic ca o componentă a ştiinţei economice contemporane. S-a confirmat modelul neoclasic al dezvoltării stabile, care explică modul în care acumularea de capital, inovarea, știința şi schimbările tehnologice influenţează echilibrul.

O nouă abordare de depăşire a disproporţiilor şi a crizei economice a fost concepută de R. Solow. Modelul lui R.Solow se bazează pe o funcţie de producţie şi atingere a echilibrului macroeconomic, ce exprimă producţia (Y) în funcţie

de combinarea capitalului (K) şi în primul rând a neofactorilor (inovaţie, ştiinţă, tehnologii informaţionale, robotizare etc.) şi muncă (L). Astfel, eficienţa economiei echilibrate se exprimă prin funcţia de tipul Y= f (K, L), în cadrul căreia factorii de producţie sunt substituibili. Fiecare factor de producţie privit în mod separat prezintă productivitate marginală descrescătoare. Se presupune însă că funcţia de producţie reflectă randamente de echilibru constant, ceea ce înseamnă că, de exemplu, la o dublare şi combinare eficientă a cantităţii de capital, inclusiv inovaţiei, ştiinţei şi tehnologiilor informaţionale, robotizare şi de muncă, se dublează şi producţia. În aceste condiţii, producţia şi, implicit, venitul pe ora de muncă (Y/L) depind numai de raportul eficient de capital, neofactori şi muncă (K/L), respectiv Y/L = f (K/L). Potrivit acestui model de echilibru economic, forţa de muncă sporeşte în funcţie de factorii noneconomici (creşteri demografice, emigrare, creşterea ratei de activitate), în timp ce capitalul se acumulează ca răspuns la rata profitului [160, 161].

Odată cu echilibrarea raportului capital, neofactor şi muncă, are loc şi un proces de creştere intensivă pe baza înnoirii tehnice şi inovaţiei, şi avansării tehnologice. Astfel, progresul ştiinţific şi tehnic constituie a treia sursă dominantă de dezvoltare echitabilă, iar funcţia de producţie echilibrată la nivel macroeconomic devine Y = Af (K, L), unde A reprezintă productivitatea globală a factorilor, ce cuprinde în sine ideea de progres tehnic şi tehnologic. Acesta determină un salt al productivităţii. R. Solow a determinat contribuţia la procesul de echilibru a factorilor după formula: $\Delta Y/Y = Ø\Delta L/L + (1 – 0)\ \Delta K/K + \Delta A/A$.

Un studiu cunoscut al lui Robert Solow cuprinde o analiză a depăşirii dezechilibrelor economice şi a dezvoltării echilibrate a economiei în perioada 1909-1949 în SUA. Concluzia surprinzătoare a lui R.Solow a fost aceea că echilibrarea sistemului de producţie s-a datorat progresului ştiinţific şi tehnologic. Concret, R. Solow a estimat pentru SUA o ecuaţie de determinare a contribuţiei factorilor la procesul de echilibrare economică. La creşterea medie anuală de 2,9% a PNB total, acumularea de capital fix a contribuit cu 0,32% la creşterea consumului de muncă cu 1,09%, iar progresul tehnico-ştiinţific cu restul de 1,49%. Contribuţia ridicată a progresului tehnico-ştiinţific, aşa cum a rezultat din calcule, a atras atenţia asupra faptului că acesta este un factor rezidual, ce reuneşte de fapt toţi factorii care influenţează echilibrul economic, în afara acumulării de capital şi a forţei de muncă [162]. Acest model de dezvoltare este decisiv pentru depăşirea crizei din R.Moldova, deoarece până în prezent avem o dezvoltare extensivă, bazată pe un aparat tehnic şi ştiinţific fizic şi moral uzat, iar rolul progresului tehnico-ştiinţific este minimal în dezvoltarea stabilă.

În aceeaşi perioadă, N.Kaldor prezintă un nou model de depăşire a disproporţiilor şi crizei economice, potrivit căruia este posibilă o dezvoltare echilibrată

pentru o economie în creştere, dacă rata economiilor tinde la minimum printr-o redistribuire a veniturilor în folosul investiţiilor şi al consumului individual, astfel încât să se atingă rata de echilibru a creşterii.

Pornind de la lucrările lui R.Solow şi N.Kaldor, au fost dezvoltate un număr impresionant de modele econometrice şi variante ale lor, în care s-a inclus progresul tehnico-ştiinţific în diferitele sale forme, fiind considerat însă exogen în majoritatea cazurilor [96]. Principiile acestor modele de dezvoltare pot servi ca bază la elaborarea politicilor economiei naţionale de dezvoltare echilibrată.

Modelul neoclasic a adus numeroase idei importante, ce au stat şi la baza unor recomandări de creştere şi echilibrare economică pentru ţările dezvoltate. La mijlocul anilor ‘80 ai secolului trecut, a apărut noul model de depăşire a disproporţiilor şi a crizei şi dezvoltare stabilă, promovată de Paul Romer şi Robert Lucas după modelul de dezvoltare neoclasic tradiţional. Premisa acestei teorii constă în dezvoltarea modelelor precedente şi în ipoteza că o acumulare de capital se asociază, de regulă, cu o acumulare de cunoştinţe [104]. Noul model consideră că productivitatea unei activităţi este mai ridicată, atunci când se desfăşoară în cadrul creşterii acumulărilor de cunoştinţe sau alături de alte activităţi echilibrate de cunoştinţe. Astfel, randamentul social este superior randamentului privat, ceea ce explică apariţia unor externalităţi pozitive, concretizate în creşterea productivităţii capitalului de cunoştinţe şi echilibrarea ofertei şi cererii globale. Externalităţile utilizării capitalului fizic apar datorită complementarităţii dintre firme şi activităţi, iar externalităţile cunoştinţelor sunt o consecinţă a difuzării cunoştinţelor, de care beneficiază toate firmele, în virtutea circulaţiei informaţiei [97].

Cercetarea empirică a fenomenelor de depăşire a crizei şi de dezvoltare echilibrată şi transformare a fost începută în anii ‘60 ai secolului XX de Simon Kuznets, care s-a ocupat de procesele de dezvoltare echilibrată pe termen lung într-o analiză comparativă a experienţei naţiunilor. S.Kuznets a introdus conceptul de depăşire a disproporţiilor printr-o dezvoltare economică echilibrată modernă, care are sens mai larg decât cel definit de alţi specialişti, întrucât sunt luate în consideraţie şi schimbările instituţionale, care favorizează schimbările structurale şi acumularea capitalului de cunoştinţe şi, respectiv, stimulează echilibrul general. Analiza comparativă permite stabilirea unor trăsături comune şi a unui model, precum şi identificarea deviaţiilor de la model [105, 106].

Mai recent, P. Romer susţine că pentru depăşirea disproporţiilor şi crizei, şi dezvoltarea echilibrată a economiei, acţiunea acumulărilor cunoştinţelor colective este foarte importantă şi că toate componentele sale, inclusiv instituţiile, mediul de afaceri şi cel ştiinţific trebuie reformate. În acest sens, un important

obiectiv de politică de stabilizare economică este crearea unui mediu instituţional şi mediu de afaceri, care să sprijine schimbările în sistemul ştiinţific, tehnic şi tehnologic. De asemenea, Douglas North susţine creşterea rolului mediului instituţional şi de acumulare a cunoştinţelor în formarea traiectoriei de dezvoltare economică echilibrată. Aceste instituţii sunt definite în sens larg şi cuprind Guvernul, antreprenoriatul, justiţia, organizaţiile nonguvernamentale şi a societăţii civile [123, 124].

Dezvoltarea economică echitabilă îmbină, într-o sinteză superioară acumularea cunoştinţelor, păstrarea şi ameliorarea sănătăţii natural-umane, reformarea justiţiei şi asigurarea democraţiei în toate relaţiile societăţii, cât şi asigurarea unui echilibru agregat, numit *indicele dezvoltării umane stabile,* în structura căruia intră echilibrarea economică cantitativă a dezvoltării, şi valoarea capitalului natural, a celui uman şi social [29].

În procesul de reformare a sistemului economic al R.Moldova şi de integrare economică în UE, există pericolul de a deveni dependenţi de oligarhii naţionali, de monopoluri conjugate cu puterea de stat, situate în afara controlului democratic, societăţii civile, ceea ce va marca un pas important în direcţia eşecului economiei de piaţă, dezechilibrului sistemului social-economic asemănător cu eşecul regimurilor economiilor de comandă. În prezent se observă o tendinţă de creştere a dezechilibrelor natural-umane în dezvoltarea social-economică a R.Moldova, care constau în faptul că societatea civilă este în stare de formare şi este lipsită de mecanisme de contracarare a abuzurilor, fie ale statului, fie ale pieţei, fie ale oligarhiei, precum şi a coroziunii capitalului natural, acumulare a cunoştinţelor, social şi moral [19]. Această situaţie este caracteristică nu numai pentru sistemul social-economic al R.Moldova. Cu toate că societatea civilă a organizat două manifestări enorme împotriva abuzurilor de putere, furturilor de mijloace din sistemul bancar, dar neavând mecanismele corespunzătoare de contracarare a oligarhiei, aceasta a consolidat şi mai mult statul cu oligarhismul de la putere, care a întreprins unele măsuri de „faţadă" pentru a linişti „spiritele" maselor şi societăţii civile.

Există diferite opinii în problema conţinutului criteriilor de definire a categoriilor procesului de depăşire a crizei şi de dezvoltare economică echilibrată. Uneori, dezvoltarea social-economică echilibrată este sinonimă cu expansiunea produsului naţional, cu utilizarea deplină a factorului de producere şi cu creşterea ratei anuale medii a ofertei şi a cererii globale.

O altă părere referitor la modelul depăşirii crizei şi dezvoltării economice echilibrate constă în elaborarea politicilor de creştere pe termen lung a venitului naţional total şi pe locuitor, care este însoţită şi de transformări structurale avansate, de particularităţile generate de tranziţia la economia de piaţă cu con-

curenţă perfectă, şi posibilităţilor şi instrumentelor de dirijare şi de echilibrare a statului.

O altă abordare constă în asigurarea continuităţii dezvoltării social-economice echilibrate, însoţită de reformarea cardinală a mediului instituţional şi modelului de afaceri.

Uneori, dezvoltarea social-economică stabilă este considerată drept capacitatea economiei naţionale de a furniza cantităţi şi a realiza aceste cantităţi de bunuri în creştere, într-o perioadă anumită de timp, fapt care reflectă creşterea simultană a indicatorilor macroeconomici, inclusiv a ofertei şi cererii agregate, cât şi a populaţiei producătoare şi consumatoare a bunurilor şi a serviciilor [5].

În literatura economică, dezvoltarea economică proporţională şi echilibrată este definită ca un proces global ce exprimă evoluţia ascendentă de producere şi realizare a PIB-ului (sau a altor indicatori economici, în special cererea şi oferta agregată) pe total şi pe cap de locuitor, şi a transformărilor echilibrate cantitative, structurale şi calitative ce se produc în cadrul vieţii social-economice, într-o perioadă îndelungată [50].

Reformele în ţările în tranziţie, inclusiv trecerea la economia dezvoltată şi liberă de piaţă în Republica Moldova, trebuie să ţină cont de compatibilitatea reformelor şi echilibrarea efectelor economice cu cele social-umane. Altfel spus, este necesar de avut în vedere nu numai criteriul transformărilor radicale şi echilibrate în sistemul economiei de piaţă şi dezvoltarea eficientă a relaţiilor economice, ci şi asigurarea echilibrului social, cultural și demografic în urma acestor transformări.

Depăşirea disproporţiilor, crizei şi dezvoltarea economică echilibrată se află în dependenţă de un set de condiţii şi factori economici, sociali, juridici, politici externi şi interni, dintre care unii cu acţiune directă, iar alţii cu influenţă indirectă. Această dezvoltare proporţională apare ca rezultat al modificărilor nu numai cantitative, ci şi al celor calitative care duc la optimizarea şi echilibrarea economiei şi a compartimentelor ei. Prin sistemul economic echilibrat se subînţelege acela care funcţionează la parametrii optimali şi echilibraţi din cei posibili şi de care au nevoie oamenii.

În literatura de specialitate, se fac referinţe la parametrii creşterii şi dezvoltării economice echilibrate, forma neliniară a creşterii, la tipurile de dezvoltare economică echitabilă. Totodată, se subliniază că influenţa şi consecinţele creşterii asupra dezvoltării economice dezechilibrate în diferite ţări sunt diferite şi sunt influenţate de specificul ratei de creştere a populaţiei şi de creştere a migraţiei din ţară (Tab.2.1) [18].

Tabelul 2.1.Top 149 după nivelul de trai al populației țărilor lumii, 2016 [85]

Rating	Țări cu nivel de trai înalt	Index	Rating	Țări cu nivel de trai jos	Index
1	Noua Zeelandă	79,28	135	Nigeria	46,55
2	Norvegia	78,66	136	Libia	45,86
3	Finlanda	78,56	137	Niger	45,74
4	Elveția	78,10	138	Guineea	45,37
5	Canada	77,67	139	Pakistan	44,82
6	Australia	77,48	140	Burundi	44,65
7	Olanda	77,44	141	Angola	42,89
8	Suedia	77,43	142	Mauritania	42,61
9	Danemarca	77,37	143	Irak	41,01
10	Marea Britanie	77,18	144	Ciad	39,70
	.....		145	Republica Democrată Congo	38,76
50	România	61,67	146	Sudan	38,53
78	Turcia	57,51	147	Republica Centrafricană	37,94
95	Federația Rusă	54,73	148	Afganistan	37,43
96	Republica Moldova	54,72	149	Yemen	36,84

Această evaluare nu înseamnă că într-o țară e rău să trăiești, iar în alta este bine. Acest tabel arată doar nivelul de trai al țărilor în ansamblu după mai mulți indicatori, cum ar fi: economia, educația, medicina, nivelul libertăților, securitatea personală, capitalul social etc.

În ţările sărace, inclusiv în R.Moldova, creşterea şi dezvoltarea economică echilibrată, sau mai bine spus creşterea fără echilibru în perspectivă şi cu comprimarea esenţială a potenţialului autohton, este bazată prioritar pe exportul de materii prime ce deteriorează raporturile de schimb ale acestora, îndepărtându-le de industrializarea proceselor de prelucrare. În lumea ţărilor industrializate, creşterea şi dezvoltarea economică echitabilă este polarizată spre import de materii prime care duce la îmbogăţirea dezvoltării, iar în ţările polarizate spre exportul de materii prime are loc o creştere care sărăceşte ţara şi conduce la dezechilibrul ireversibil [61]. În Republica Moldova, procesul de „creştere” care sărăceşte populația, dezechilibrul economic este mai accentuat decât în multe alte ţări ale tranziţiei, deoarece exportul de materii prime a crescut de 5,3 ori, de la 56 mil.

USD în 1992 până la 310 mil. USD în 2017 şi alcătuiesc circa o pătrime din volumul mărfurilor exportate.

Creşterea sărăciei conduce la migraţia forţei de muncă activă din ţară (circa 6,14% anual din toată populaţia activă), la căderea potenţialului demografic. Numărul populaţiei a scăzut cu circa 20 la sută şi a constituit 3507 mii de persoane în anul 2017. Este necesar ca politica social-economică a statului să influenţeze creşterea populaţiei şi menţinerea ei în ţară. Însă aceste tendinţe negative, inclusiv dezechilibrul pieţei forţei de muncă s-au accelerat în ultimii 5 ani impulsionând procesul de depopulaţie condiţionat nu doar de diminuarea naturală, dar şi de accelerarea migraţiei masive a oamenilor apţi de muncă din ţară. Conform datelor Ministerului Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor, pe parcursul anului 2016 din ţară au plecat pentru a se stabili cu domiciliul permanent în străinătate 2 507 persoane. Numărul cetăţenilor Republicii Moldova, ce şi-au ales noul domiciliu în Federaţia Rusă a constituit 857 de persoane, în SUA – 623, Ucraina – 375, Germania – 285, Israel – 181. Majoritatea emigranţilor, atât femei, cât şi bărbaţi, fac parte din grupele de vârstă 20-29 şi 30-39 de ani. O parte a emigraţiei din ţară este compensată de repatrierea persoanelor originare din Republica Moldova şi de imigranţi. Potrivit informaţiei prezentate de Ministerul Afacerilor Interne, în anul 2016 permis de şedere (permanentă şi temporară) au primit 4 080 de cetăţeni străini şi 573 de repatriaţi. Scopul imigrării persoanelor: studii – 21,3%, muncă – 25,8%, imigraţia de familie – 35,3% şi alte cauze 17,6% [46].

Particularităţile mediului investiţional în economie, caracterul potenţialului capitalului real, inclusiv fizic, uman şi material determină specificul dezvoltării echilibrate a economiei. Politica de realizare a dezvoltării economice, ritmului de retehnologizare a capitalului productiv, compatibilităţii efectelor economice cu cele sociale, determină modul şi forma de dezvoltare economică echilibrată, intensivă, negativă, consolidată etc.

Dezvoltarea economică stabilă se bazează pe tendinţa evolutivă pozitivă într-un anumit timp şi spaţiu care generează evitarea disproporţiilor social-economice şi sporirea dimensiunilor de proporţionalitate a rezultatelor macroeconomice. Depăşirea disproporţiilor şi dezvoltarea social-economică echilibrată se exprimă nu numai în ritmul sporului PNB sau PIB pe locuitor, dar în primul rând, în repartizarea eficientă şi echitabilă a veniturilor diferitelor categorii ale populaţiei, în optimizarea costurilor sociale, creşterii permanente şi ameliorarea calităţii vieţii pe termen lung etc.

Dezvoltarea economică în procesul depăşirii disproporţiilor trebuie analizată nu numai din punct de vedere cantitaiv, inclusiv a creşterii indicilor macroeconomici, dar şi sub aspect calitativ, având în vedere sectorul social, al capitalului de cunoştinţe, cultural, politic, reflectând nivelul de trai al popula-

ţiei, democratizarea societăţii, creşterii rolului societăţii civile, echităţii sociale. Influenţa distribuţiei veniturilor asupra depăşirii disproporţiilor este diferită în diferite ţări. Există diverse opinii în acest sens. Unele viziuni accentuează raportul invers proporţional dintre echitatea social-economică şi dezvoltarea economică echilibrată, altele accentuează complementaritatea dintre acestea.

Particularităţile dezvoltării economiei naţionale au fost determinate de aşanumita „terapie de şoc", impusă în mare măsură de instituţiile internaţionale, inclusiv politici bugetar-fiscale, bancar-creditare dure, pseudoliberalizarea totală a relaţiilor social-economice, cu efect imediat, sperând că aplicarea acestora va stimula reforma şi se vor obţine rezultatele aşteptate în termen scurt, însă realizarea acestor politici a deformat şi mai mult relaţiile social-economice, a adâncit disproporţiile social-economice. Reformarea fragmentară a sistemului bancar-creditar, schimbarea procesului bugetar-fiscal, formarea unui nou sistem vamal, de producere şi comerţ, toate acestea s-au efectuat fără ajustări structurale corespunzătoare.

Problema reformelor structurale şi de depăşire a disproporţiilor social-economice include factorul obiectiv şi factorul subiectiv. Factorul obiectiv constă în faptul că structura economică a fostelor republici ale Uniunii Sovietice era monopolizată şi, în mare măsură, militarizată, care făcea imposibilă reformarea acestei structuri, necesară relaţiilor economice de piaţă. Factorul subiectiv constă în frica clasei politice de a pierde puterea, de a face schimbarea cardinală a structurii complexului naţional într-o structură adecvată economiei de piaţă care necesită închiderea întreprinderilor, eliberarea muncitorilor şi agravarea situaţiei sociale. De aceea, problema reformelor structurale constituie una dintre cele mai acute şi mai complicate probleme, rezolvarea căreia poate conduce la depăşirea disproporţiilor şi declinului economic.

Restructurarea lentă, fragmentară şi ineficientă a întreprinderilor în condiţiile unei politici bugetar-fiscale relaxate şi promovarea politicii deschise a economiei au adâncit disproporţiile social-economice în perioada tranziţiei. La aceasta a condus şi politica selectivă de creditare a Guvernului agrarian oferind credite „ieftine" întreprinderilor agricole, nerentabile şi gigante, ceea ce a contribuit la „tocarea" resurselor limitate, la deprecierea monedei naţionale şi la adâncirea disproporţiilor în sistemul financiar-bancar.

În cele din urmă, politica monetar-creditară a fost din nou înăsprită, cu costuri mari în termene de credibilitate, deoarece strategia de menţinere a dezvoltării echilibrate era posibilă doar în condiţiile unei inflaţii relativ reduse.

În perioada guvernării comuniste, s-a pus accentul pe electoratul de pensionari, politică care din ce în ce mai mult agrava problema compatibilităţii efectelor dezvoltării cu cele social-umane şi ale creşterii. Astfel politica esenţială de

dezvoltare social-economică a comuniştilor s-a bazat, în mare parte, pe egalarea şanselor generaţiilor care în final a adâncit disproporţiile social-economice ca rezultat al creşterii inflaţiei, dezvoltării bazate pe consum, deformării relaţiilor economice şi reducerii interesului economic al forţei de muncă.

În condiţiile crizei financiare şi economice mondiale şi regionale şi aderării la OMC, este necesar de schimbat politica de stabilizare şi creştere economică, trecând de la dezvoltarea bazată pe principiile comparative la sistemul avantajelor competitive, deoarece avantajele comparative (în privinţa factorilor clasici) s-au diminuat, comerţul internaţional deosebit de activ contribuind la o dotare aproximativ similară a ţărilor cu factori tradiţionali. Elaborarea programelor de dezvoltare bazate pe avantajele competitive va conduce la depăşirea treptată a disproporţiilor nu numai în interiorul ţării, dar şi în comparaţie cu ţările similare din regiune.

Politica economică bazată pe priorităţile competitive, pe competitivitatea reală, care joacă rolul de acceleratori ai activităţii întreprinderilor, va direcţiona capitalul autohton în sferele mai eficiente din punctul de vedere al utilizării. În condiţiile de competiţie dură, companiile autohtone vor renunţa la inerţie şi vor stimula inovaţia ce va conduce la creşterea venitului ca sursă principală de depăşire a disproporţiilor social-economice.

Totodată, pentru Republica Moldova, depăşirea disproporţiilor şi dezvoltarea economică echilibrată includ nu numai modificările cantitative ale parametrilor social-economici selectaţi, dar şi aspectele structural-calitative şi creşterea calităţii vieţii. O altă concepţie a depăşirii disproporţiilor şi echilibrării economice este aşa-numita „noua dezvoltare economică stabilă" şi „dezvoltarea economică sustenabilă". Conceptul „noua dezvoltare economică stabilă" se bazează pe realizările progresului ştiinţific, pe schimbarea permanentă a aparatului de producţie tehnic şi tehnologic, pe avantajele competitive care conduc la „noi posibilităţi de echilibru economic".

Abordarea teoretică a concepţiei depăşirii dezechilibrului economic include simbioza dintre progresul tehnico-ştiinţific şi informaţional, principiilor comparative, modelului avantajelor competiţiei şi acumulării de cunoştinţe şi de capital, care devine factor endogen.

Această teorie de dezvoltare economică echilibrată ca mijloc de depăşire a disproporţiilor include trei modele. Unul constă în conceptul de „învăţare prin practică", al doilea de „inovaţie", al treilea „avantajele competiţiei". Primul a pornit de la cercetarea şi interacţiunea cunoştinţelor persoanelor pregătite diversificat, şi care prin agregare conduc la schimbări radicale, la efecte de dezvoltare echilibrată ale economiei. Cel de-al doilea constă în inovarea încontinuu şi în complex şi realizarea simbiozei dintre ştiinţă, informaţie, tehnologie şi producţie.

Ca rezultat, creşterea productivităţii este datorată nu numai marilor creaţii ştiinţifice, ci şi micilor inovaţii în sistemul businessului mic şi mijlociu care constituie baza şi sursa principală de depăşire a disproporţiilor şi de menţinere a echilibrului social-economic. Cel de-al treilea model de depăşire a disproporţiilor şi crizei economice constă în dezvoltarea activităţilor care au avantaje comparative şi competitive în comerţul internaţional şi regional. Guvernul trebuie să faciliteze aceste activităţi şi să elaboreze programe cu scop final de tipul: „livezi-fructe-sucuri", „viţa-de-vie-vin-coniac-şampanie", „tutun-ţigări", „sfeclă de zahăr-dulciuri" etc. Aceste programe trebuie să se bazeze pe modelele de depăşire a disproporţiilor examinate mai sus. Agenţii economici care se încadrează în astfel de programe trebuie să fie scutiţi de impozite pe toate fazele de activitate, rata de creditare trebuie să fie minimală (0,25%), ca avantajele comparative şi competitive în comerţul exterior să crească şi mai mult.

Altfel spus, baza noii teorii de depăşire a disproporţiilor, crizei şi a dezvoltării economice echilibrate o constituie nu doar cercetarea şi aplicarea rezultatelor ştiinţifice şi tehnologice în practică, dar şi schimbările instituţionale şi structurale în sistemul economic, susţinerea avantajelor comparative şi competiţionale.

Problema inovaţiilor instituţionale adecvate economiei de piaţă în R.Moldova, cum ar fi reformarea mediului instituţional şi de afaceri, protecţia economică şi socială, protejarea businessului mic şi mijlociu şi a tuturor formelor de proprietate, este o problemă-cheie în prezent, nesoluţionarea căreia face imposibilă depăşirea disproporţiilor şi a crizei economice şi dezvoltarea tării noastre pe calea unei economii europene.

Conceptul de depăşire a disproporţiilor şi a crizei economice analizează nu numai cauzele procesului, care practic coincid cu teoria de „nouă dezvoltare social-economică stabilă", ci şi consecinţele sale. Aici, se are în vedere problema compatibilităţii efectelor economice ale depăşirii crizei cu cele sociale, îndeosebi pentru ţara noastră, efectele depăşirii crizei economice şi combaterii sărăciei şi asigurarea echităţii generaţiilor care ar permite asigurarea bunăstării generale. Trecerea la economia de piaţă nu s-a bazat pe menţinerea egalităţii şanselor pentru toţi membrii societăţii. Aceasta a condus la diferenţierea societăţii, la adâncirea disproporţiilor economice şi social-umane. Particularităţile depăşirii crizei economice în ţara noastră constau în trecerea centrului de greutate de la disproporţii şi diferenţierile sociale şi macroeconomice la aspectul structural-calitativ, inclusiv la echilibrarea calităţii vieţii, la avantajele comparabile în comerţul internaţional. Aspectul cel mai important de care depinde depăşirea disproporţiilor şi crizei economice constă în schimbările structurale şi susţinerea activităţilor comparativ avantajoase în economie şi în sistemul instituţional, în schimbarea esenţială a calităţii vieţii, diminuarea şomajului şi a inflaţiei, creşterea eficienţei

intensive cu care sunt utilizaţi factorii de producere, în primul rând, a inteligenţimii şi a forţei de muncă activă, care în prezent migrează masiv peste hotare. În contextul fenomenului globalizării, mulţi economişti susţin că unii dintre factorii care determină depăşirea crizei economice sunt comuni tuturor economiilor naţionale. Acestea se referă la sistemul industrial, la dorinţele şi aspiraţiile umane, la sistemul politico-organizatoric [75]. Direcţiile de depăşire a disproporţiilor economice, care au creat această criză în R. Moldova, presupun elaborarea strategiei de anticriză bazată pe sinteza concepţiei neoclasice şi keynesiene care ar reflecta specificul economiei naţionale; evidenţierea unui sistem de valori sociale şi economice pe care să se bazeze politicile de depăşire a disproporţiilor şi crizei economice; evidenţierea proceselor critice şi a modului în care acestea trebuie transformate pentru a realiza valorile fundamentale ale dezvoltării economice şi sociale.

Concepţia de depăşire a crizei economice include obiectivele principale finale şi căile de realizare prin aplicarea politicii de evitare a disproporţiilor şi dezvoltarea echilibrată. Trebuie să ţinem cont că procesul de depăşire a disproporţiilor economice va fi realizat în ţara noastră în condiţiile de criză economico-financiară mondială şi regională de piaţă deschisă, racordată la economia UE şi la nivelul european de valori. Aceasta complică realizarea obiectivelor, deoarece dezvoltarea economică în R. Moldova trebuie să fie cu ritmuri mai avansate decât în UE, întrucât numai în aşa mod poate să se reducă decalajele care ne separă de ţările europene. Aceasta necesită o creştere economică de 7% pe an, ca rezultat al căreia PIB-ul naţional va putea fi dublat în circa zece ani. Elaborarea strategiei de supraveghere şi depăşire a disproporţiilor şi crizei economice trebuie să se bazeze pe un sistem de concepţii şi valori care vor defini fundamentele politicilor social-economice. Aceste politici trebuie să fie flexibile şi să ţină cont de condiţiile teritoriale concrete, de particularităţile ciclului economic autohton şi a fazelor sale (Figura 3 din Anexa 2). Se are în vedere o strategie conceptulă de supraveghere de lungă durată care va conţine 6 faze de bază în depăşirea situaţiilor de dezechilibru şi criză. Începând cu declinul şi reducerea rezultatelor activităţii economice, trecând la înrăutăţirea în continuare a acestor rezultate şi terminând cu depăşirea declinului prin acomodarea businessului la noile condiţii de gospodărire, inovarea producţiei prin restabilirea echilibrului financiar şi accelerarea dezvoltării, şi majorarea volumului de producere, şi atungerea noului nivel de creştere economică (Anexa 4) va schimba în perspectivă, indiferent de culoarea politică care va veni la putere şi greutăţile care vor apărea pe parcurs. Orice propunere de politică economică este judecată numai prin raportare la sistemul de valori considerate fundamentale. Acest sistem de valori poate fi realizat bazându-ne pe: garantarea inamovibilităţii pro-

prietăţii private, garanţii, libertatea şi liberalizarea reală a activităţii economice, competitivitate pe piaţă cu concurenţă perfectă, demonopolizare şi stimularea economică a businessului mic şi mijlociu, stabilitatea bancar-creditară pe baza unei inflaţii moderate şi o monedă stabilă, accesul egal la educaţie şi cultură, protecţia socială, pensii şi asigurarea medicală, activizarea rolului statului în calitate de catalizator şi participant la dezvoltarea echilibrată a economiei.

2.2. Impactul realizării strategiei anticriză asupra dezvoltării economice

Posibilitatea realizării strategiei de anticriză şi dezvoltării stabile presupune evidenţierea şi transformarea radicală a elementelor critice din sistemul economic naţional, realizarea completă şi ducerea până la capăt a obiectivelor tranziţiei şi asigurarea unui sistem viabil, funcţional şi ireversibil al economiei de piaţă, care să asigure stabilitatea, diminuarea inflației și creșterea calității vieții cetățenilor. Unul din aceste elemente critice este transformarea rolului statului actual într-un stat antreprenorial, întărirea şi depolitizarea autorităţii instituţiilor de care direct depinde schimbarea radicală a funcţiilor şi rolului instituţiilor de stat, ceea ce va conduce la o dezvoltare economică liberă, rapidă şi stabilă. Neglijarea momentelor şi proceselor critice va afecta dezechilibrul economic şi va adânci disproporţiile sociale şi economice. În prezent, agenţii economici nu pot să dezvolte o afacere eficientă şi n-au posibilitate să lărgească câmpul de muncă din cauza că sunt striviţi de o birocraţie excesivă, corupţie şi din cauza că câştigul lor este spulberat de inflaţie, taxare cu amenzi şi penalităţi excesive.

Practica Țărilor Baltice care au avut succes în depăşirea disproporţiilor sistemului ex-sovietic, subdezvoltării, şi exemplul multor ţări din Europa de Est, care în mod continuu au performanţe de vârf în competiţia europeană, demonstrează că intervenţia statului poate avea un rol catalizator şi facilitator în dezvoltarea economică echilibrată [76, 77]. Strategia politicii de depăşire a crizei, de dezvoltare economică echilibrată şi stabilă include diferite aspecte şi direcţii:

- restructurarea sistemului industrial şi încurajarea investitorilor de a reinvesti în potenţialul de producţie existent, crearea de către stat a infrastructurii necesare;
- organizarea de clustere agroindustriale care să efectueze conexiunile tuturor participanţilor la realizarea unui produs final avantajos competitiv. Faptul că în prezent, de exemplu, valoarea exportului de fructe şi legume este mai mare decât valoarea exportului de sucuri concentrate şi legume sublimate este şi o consecinţă a lipsei culturii de tip cluster agroindustrial;

- creşterea şi stimularea investiţiilor străine prioritar în infrastructură: sistem de drumuri, căi de acces, locurile de recoltare şi prelucrare a produselor agricole. Este necesar în acest domeniu o colaborare între sectorul public şi cel privat;
- încurajarea şi menţinerea cercetărilor tehnico-ştiinţifice, îndeosebi a celor teoretico-aplicative, participând împreună cu sectorul privat la stabilirea priorităţilor de cercetare, mai ales priorităţile legate de întărirea securităţii naţional-economice, energetice, dezvoltarea agenţilor economici autohtoni etc. şi atragerea businessului mic şi mijlociu în sectorul agrar, încurajarea şi crearea întreprinderilor agroindustriale cu dimensiuni optime, introducerea tehnologiilor noi în procesul de producere şi prelucrare, dezvoltarea sistemului bancar rural, sistemului de aprovizionare cu tehnică, crearea şi dirijarea pieţelor de realizare a produselor agricole de către producătorii acestor produse.

În baza direcţiilor şi concepţiilor de depăşire a disproporţiilor şi crizei economice, este necesar de stabilit obiectivele şi politicile asigurării unei dezvoltări economice stabile, precum şi rolul instituţiilor guvernamentale şi nonguvernamentale, care să le îndeplinească şi să asigure echilibrul economic şi social şi să amelioreze calitatea pe termen lung, dând posibilitatea pentru ca şi generaţiile viitoare să poată avea aceleaşi beneficii.

Pentru aceasta, strategia politicii anticriză şi politica de dezvoltare economică echilibrată și stabilă trebuie să urmărească câteva obiective:

- oficial sistemul birocratic a prognozat în anul 2014-2017 respectarea strictă a regulilor privind protecţia şi crearea condiţiilor de dezvoltare a tuturor formelor proprietăţii private, asigurarea socială şi creşterea calităţii vieţii, combaterea corupţiei şi inflaţiei;
- reformarea cardinală a structurii şi a activităţii economice existente, care trebuie să se redreseze într-un interval scurt de timp pe baza unui program finanţat prioritar din resursele publice interne şi investiţii private;
- protecţia socială şi creşterea calităţii vieţii în procesul de reformare trebuie să fie susţinută din afară, cu sprijinul FMI, BM, BERD, BEI;
- crearea unor structuri flexibile în instituţiile publice care să poată acţiona pentru susţinerea capacităţii permanente de adaptare a agenţilor economici la cerinţele societăţii, concurenţa din exterior, inclusiv compatibilitatea efectelor economice cu cele social-umane, combaterea sărăciei.

Ca obiectiv al politicii macroeconomice, politica de depăşire a disproporţiilor şi a crizei economice trebuie să acorde o importanţă majoră modului de con-

centrare şi acumulare a economiilor şi resurselor naţionale existente şi viitoare şi focusarea lor spre investiţii în produceri pe baza programelor cu scop final: să asigure ridicarea efectelor economice şi calităţii vieţii, gestionarea noilor surse de regenerare a resurselor, garantarea unei bunăstări materiale şi spirituale şi asigurarea securităţii economice a ţării.

Acumularea şi concentrarea economiilor şi resurselor umane, materiale, financiare, informaţionale existente în direcţiile cele mai „slabe" ale economiei presupune evidenţierea priorităţilor şi programelor, sporirea permanentă a capacităţilor de producţie, a tehnicilor informaţionale cele mai noi, obţinerea rezultatelor social-economice cât mai eficiente utilizând minimum de resurse în scopul măririi concurenţei producţiei autohtone. Politica de depăşire a disproporţiilor şi de dezvoltare economică stabilă vizează toate componentele sociale şi economice. Strategiile şi programele de acţiune la nivel naţional şi stabilirea ţintelor de dezvoltare care au fost analizate mai sus trebuie să fie elaborate pe termen lung şi să pornească de la interesele majore ale naţiunii, indiferent de ce culoare are partidul care vine la putere.

Este foarte important ca această strategie anticriză să asigure pe cât posibil echilibrul dintre efectele imediate şi cele pe termen lung ale dezvoltării economice, să evite treptat disproporţiile şi criza socială şi economică, inclusiv să promoveze o astfel de politică de creştere a productivităţii muncii şi de mărire a salariilor, pensiilor, facilităţilor în prezent şi pe viitor, care să nu provoace o inflaţie de spirală şi să nu adâncească o criză, mai ales agrară, care este de o durată mai lungă.

Elaborarea politicii de depăşire a disproporţiilor şi anticriză ca parte componentă a politicii de dezvoltare economică pe termen lung în baza principiilor şi normelor, obiectivelor strategiei şi acţiuni de promovare a dezvoltării stabile la nivel naţional şi teritorial este foarte problematic de realizat. Aceasta se explică prin faptul că elaborarea acestei politici trebuie să ţină cont de tendinţele generale şi specificul problemelor moştenite ex-sovietice şi actualmente apărute în economia naţională în procesul tranziţiei. Printre aceste probleme se are în vedere agravarea disproporţiilor economice, care capătă un caracter tot mai amplu şi mai variat. Sfera de influenţă a acestora se extinde asupra noilor ramuri ale economiei naţionale şi mondiale. Aceste fenomene negative generează diminuarea sectorului economic, amplifică disproporţiile social-economice, creşterea inflaţiei şi migrarea activă a populaţiei din ţările în tranziţie în cele dezvoltate. Odată cu progresul tehnico-ştiinţific şi evoluţiile economice în baza inovaţiei şi perfecţionării aparatului de producţie, se schimbă structura şi se măreşte gradul de impact al crizei economico-financiare mondiale şi disproporţiile economice, influenţând corelaţia inflaţiei şi a şomajului, businessul mic şi mijlociu şi sectorul social.

Totodată, depăşirea influenţei crizei economico-financiare mondiale şi regionale şi a dezechilibrului economic necesită a lua în consideraţie condiţiile şi cauzele apariţiei şi reproducerii acestor dezechilibre şi crize. Există câteva elemente esenţiale pentru a stabiliza sistemul social-economic:

- Evidenţierea vulnerabilităţii şi a factorilor interni şi externi care influenţează şi provoacă dezechilibrul economic.
- Evaluarea riscurilor de dezechilibru şi elaborarea unor politici de supraveghere privind dezechilibrele macroecoonomice.
- Instituirea unui mediu investiţional şi de afaceri şi facilitarea procesului de implementare a strategiei de stabilizare.
- Elaborarea programelor de prevenire şi stopare a disproporţiilor economice şi sociale.
- Cointeresarea businessului mic şi mijlociu şi societăţii civile în procesul de elaborare şi implementare a programelor de anticriză şi stabilizare economică.

Pentru realizarea acestor aspecte şi probleme de depăşire a crizei economice, este necesar de evidenţiat şi apreciat teoriile şi concepţiile metodologice de abordare a problemelor privind evitarea disproporţiilor social-economice.

Tendinţele de globalizare, integrare şi liberalizare rapidă a sistemelor economice, influenţa crizei economico-financiare mondiale şi regionale au extins considerabil disproporţiile bazate pe revoluţia tehnico-ştiinţifică, inclusiv informatica şi robotizarea, şi criza economică în ţările în tranziţie.

Iar aceasta a condus şi mediul instituţional al statului, inclusiv al Republicii Moldova, care nu creează condiţii adecvate pentru depăşirea disproporţiilor economice, nu stimulează inovaţiile şi ştiinţa în sectorul real al economiei, nu diminuează inflaţia şi şomajul.

De nivelul libertăţii economice a businessului, de eficacitatea mediului instituţional şi de caracterul de democratizare şi integrare europeană depinde menţinerea echilibrului macroeconomic, caracterului pozitiv al balanţei comerciale de plăţi, menţinerea forţei de muncă activă în ţară. Rolul primordial al forurilor de stat constă în crearea condiţiilor de minimalizare a disproporţiilor în economie, a inflaţiei, a şomajului, a migraţiei forţei de muncă activă din ţară şi, respectiv, creşterea influenţei statului şi rolului sectorului statal în economia naţională.

Din cauza globalizării economiei, accelerării procesului de liberalizare şi aderării la Organizaţia Mondială a Comerţului, aderării la economia europeană, a crizei financiare mondiale şi regionale, statul nu reuşeşte să reformeze din timp mediul instituţional, să preîntâmpine unele posibilităţi de disproporţie şi dezechilibru în domeniile respective. Tendinţele de dezvoltare globală care influenţează în mod cert dezvoltarea economică stabilă, constau în evaluarea orientării sociale

şi promovarea politicii bunăstării, pe de o parte, şi micşorarea părţii produsului naţional necesar pentru acumulare, pentru lărgirea reproductivă şi pentru perfecţionarea aparatului tehnic şi tehnologiei de producţie, ca fundament al depăşirii dezechilibrului economic, pe de altă parte. Aceste tendinţe au atras după sine creşterea considerabilă a cheltuielilor publice, a taxelor fiscale, amenzilor şi sancţiunilor administrative, şi a consumului în detrimentul acumulării şi lărgirii producerii.

Ţările în curs de dezvoltare sub presiunea democraţiei au fost nevoite să accepte strategia de dezvoltare, punând accentul pe dezvoltarea consumului social, să adopte multe decizii avansate cu privire la servicii şi facilităţi sociale, indexarea veniturilor al căror rol revine „statului, dar pe care nu-l ţine buzunarele".

Această strategie de menţinere a priorităţilor creşterii consumului social faţă de dezvoltarea economică investiţională a provocat, în mod firesc, cheltuieli avansate suportate de stat. Ponderea cheltuielilor statului în PIB în ţările dezvoltate constituie cca 50 la sută din PIB-ul acestor ţări. Totodată, cheltuielile ţărilor în tranziţie, orientate spre necesităţile sociale, inclusiv Republica Moldova, au crescut mai lent decât în cele dezvoltate şi alcătuiesc circa 25% din PIB faţă de 50% în ţările dezvoltate, cu toate că ritmul creşterii cheltuielilor publice din ţările în tranziţie este de 2,3 ori mai mare decât în ţările dezvoltate. De aceea sporirea mai rapidă a cheltuielilor provocate de necesităţile social-umane ale ţărilor în tranziţie a condus la creşterea mai esenţială a ponderii impozitelor, taxelor şi amenzilor decât în ţările dezvoltate. Dar politica bugetar-fiscală în Republica Moldova, ţinând cont de datoriile ei externe şi de problema Transnistriei, este cu mult mai dură chiar şi faţă de cele cu alte economii tranzitorii. Spre exemplu, dacă ponderea PIB-ului în producţia industrială şi agricolă a crescut în 2017 de 5,7 ori faţă de anul 2000, atunci cheltuielile de stat în această perioadă au crescut de circa 16,5 ori. În această perioadă, decalajul de creştere a cheltuielilor sociale şi a PIB-ului este şi mai mare.

Drept rezultat, creşterea mai rapidă în R.Moldova a cheltuielilor, inclusiv sociale, suportate de stat şi a poverii fiscale faţă de creşterea economică, a producţiei reale, a agravat şi mai mult problema dezechilibrului economic şi social. Sporirea cheltuielilor sociale şi a presiunii fiscale şi de credit, extinderea pieţei tenebre – toate acestea au atins apogeul critic al disproporţiilor şi al crizei economice. Acest apogeu al crizei şi dezechilibrului economic a condus la prăbuşirea regimului agrarian şi la căderea puterii comuniste, care a pledat pentru o „orientare şi mai accentuată socială" şi pentru un „stat al bunăstării generale". Realizarea acestei tendinţe prin creşterea economică bazată pe consum, mărirea considerabilă a cheltuielilor sociale, a pensiilor, introducerea unui şir de facilităţi sociale şi implicarea rolului statului în economia reală, a condus la

micşorarea acumulărilor şi investiţiilor în economia reală, la creşterea inflaţiei şi la epuizarea veniturilor deja obţinute, la adâncirea disproporţiilor economice, crizei şi creşterea sărăciei, la avansarea contradicţiilor sociale care au exploadat în revoluţie socială. Căderea regimului comunist la toate alegerile anticipate a fost inevitabilă, cu toate că comuniştii au pledat la alegeri pentru o politică şi mai mult social-accentuată. Societatea a înţeles că politica socială comunistă conduce la adâncirea crizei şi a dezechilibrului economic şi la adâncirea sărăciei, inclusiv la pauperizare. Apogeul critic al dezechilibrului economic, social și juridic a condus la adâncirea crizei financiare în anii 2014-2017, care a declanșat destrămarea Alianței europene de guvernare și instaurarea unui sistem oligarhic.

În asemenea condiţii, în economia naţională a apărut o situaţie specifică, o economie oligarhică, care a creat disproporţii şi o criză monopolistă și vicioasă. Ca răspuns la epuizarea resurselor financiare ale businessului mic şi mijlociu în urma majorării volumului de impozitare fiscal şi celui nefiscal şi a costurilor sociale, și în urma furtului miliardelor de la BEM, cetăţenii şi agenţii economici îşi diminuează veniturile şi, respectiv, posibilităţile publice de acumulare şi investire, ca rezultat apar condiţii noi de agravare a disproporţiilor de deformare a relațiilor democratice și libertăților economice şi a crizei economice totale. Acestea, la rândul lor, generează diminuarea suportului financiar al viitoarelor servicii sociale acordate de stat şi de Uniunea Europeană şi a calităţii vieţii, şi toate acestea, ca o reacţie la adâncirea sărăciei, conduc la situaţia când disproporţiile şi dezechilibrul economic general şi cel social capătă un caracter ireversibil, provocând și un dezechilibru politic. Nimerind într-o astfel de criză vicioasă, statul cu cât mai mult se străduieşte să suprime fenomenul crizei şi să depăşească disproporţiile economice, politice şi cele sociale şi să rezolve problemele necesităţilor cetățenilor prin creşterea cheltuielilor sociale, impozitelor şi inflaţiei, cu atât mai mult iau amploare aceste fenomene. La această situaţie de colaps social-economic „ajută” embargoul F.Ruse și ajutoarele modeste de la UE.

În literatură sunt evidenţiate câteva abordări şi direcţii de ieşire din aceste disproporţii şi criză vicioasă. Una din ele constă în considerarea crizei şi disproporţiilor economice ca atribute indispensabile ale sistemului social-economic în perioada de trecere la economia de piaţă şi ca element integrat al relaţiilor tranzitorii (J.B. Say, L.Walras). Ulterior, pe măsura creării unui sistem economic de piaţă dezvoltat, disproporţiile social-economice vor scădea, încheindu-se acest proces cu stabilirea economiei de piaţă echilibrată [151, 152].

O altă abordare de ieşire din criza economică şi depăşirea incompatibilităţilor efectelor economice, politice şi sociale constă în reducerea influenţei statului în procesul de implicare în activitatea economică şi în relaţiile şi afacerile busi-

nessului mic şi mijlociu. În opinia adepţilor acestei concepţii (F. Hayek), funcţia statului se reduce la menţinerea securităţii şi ordinii publice, controlul asupra executării cadrului constituţional [77, 78]. În toate celelalte privinţe, funcţia statului constă în crearea condiţiilor şi regulilor de joc egale şi acordarea pentru cetăţeni şi agenţi economici a libertăţii ocupaţiilor, care presupune absenţa intervenţiei directe din partea funcţionarilor publici în viaţa economică. Realizarea în practică a aceastei concepţii va stimula investiţiile şi economia, iar statul îşi va îndeplini funcţiile în mod destoinic, protejând proprietatea cetăţenilor şi a companiilor de furturile camuflate, exprimate prin creşterea rapidă a cheltuielilor în stat şi evident prin creşterea considerabilă a impozitelor şi a inflaţiei ca rezultat al implicării directe şi indirecte a statului în activitatea economică [79].

Însă aceste tendinţe de dezvoltare ale unui stat nu se realizează în ţările în tranziţie, inclusiv în Republica Moldova. Din contra, statul în ultimii ani nu a creat condiţii pentru protejarea proprietăţii private, a libertăţii economice a businessului mic şi mijlociu şi a cetăţenilor. Odată cu acestea, au crescut încasările din avutul businessului mic şi mijlociu şi al cetăţenilor de către stat, manifestate prin sporire, în perioada 2000-2017, a cheltuielilor sociale, a impozitelor fiscale şi nefiscale şi inflaţiei absolute şi relative în raport cu creşterea cu 3,2 şi 3,5% a PIB-ului [83]. Rata reală de creştere a cheltuielilor, în perioada 2000-2017, este cu mult mai înaltă decât rata de creştere a PIB-ului. Partea de cheltuieli sociale în PIB-ul a sporit esenţial în această perioadă, iar veniturile în raport cu PIB sunt preconizate în 2018 la nivel de 36%, iar cheltuielile – 39% [27]. Indicatorii Bugetului de Stat al R.Moldova pentru 2018 cuprind venituri – 36618500,0 mii lei, cheltuieli şi active nefinanciare, total – 41332400,0 mii lei, inclusiv cheltuieli de personal – 6717230,4 mii lei, sold bugetar – 4713900,0 mii lei, surse de finanţare, total – 4713900,0 mii lei, conform Legii nr. 289, din 15.12.2017 („Bugetului de stat pentru anul 2018", publicat: 29.12.2017 în Monitorul Oficial, nr. 464-470, art. 810).

Una din direcţiile de depăşire a influenţei crizei economico-financiare mondiale şi a dezechilibrului economic, care influenţează criza vicioasă, constă în extinderea participării statului la înlăturarea disproporţiilor actuale şi echilibrarea economică şi la rezolvarea problemelor sociale. Această direcţie se realizează în procesul amplificării influenţei statului în direcţia cercetării disproporţiilor social-economice, în procesul implicării lui în relaţiile economice, concentrarea tuturor resurselor şi a forţelor sale pentru realizarea programelor cu scop final, schimbarea aparatului tehnic şi tehnologic în ramurile prioritare care vor permite statului în viitor să extindă diapazonul de facilităţi sociale şi de diverse subvenţii.

Totodată, asemenea politică de creştere şi de dezvoltare pe bază de datorii şi de consum duce la creşterea de mai departe a disproporţiilor economice,

exprimându-se în creşterea deficitului bugetar, a datoriilor externe şi interne, diminuarea investiţiilor necesare ale agenţilor economici autohtoni şi străini şi dezvoltarea economiei reale în favoarea creşterii cheltuielilor pentru rezolvarea problemelor sociale. Toate acestea, în ultimă instanţă, au drept rezultat adâncirea de mai departe a disproporţiilor economice, a sărăciei, incapacitatea statului de a asigura condiţii de ieşire din criză, ameninţarea securităţii economice, în paralel cu aceasta, continuă să crească volumul creditelor dubioase şi datoriile creditare ale bugetului de stat şi celui local.

Gradul de influenţă a statului şi în cazul minimalizării participării statului la viaţa economică, şi în cazul extinderii şi amplificării rolului său în acest domeniu, şi în cazul neamestecului, trebuie să fie flexibil în funcţie de conjunctura social-economică externă şi internă, şi de nivelul de adâncire a crizei şi disproporţiilor economice [126]. De astfel de flexibilitate confirmă variaţia de la 15 > până la 27 a cotelor TVA în diferite ţări ale statelor membre din UE (Fig.2.2).

Tendinţele de diminuare a influenţei crizei economico-financiare mondiale şi a disproporţilor economice diferă în funcţie de concepţia şi de politica statului asupra sistemului social-economic din diferite ţări. Pentru crearea condiţiilor de minimalizare a disproporţiilor şi crizei economice, statul urmează să-şi îndeplinească funcţia de protecţie şi stimulare a businessului mic şi mijlociu şi a tuturor formelor de proprietate, ţinând cont de optimizarea redistribuirii bunurilor în baza ocrotirii şi asigurării echilibrului dintre interesele economice ale tuturor părţilor. Pe măsura avansării democraţiei şi dezvoltării economiei şi îmbogăţirii societăţii, interesele economice ale businessului mic şi mijlociu şi de diminuare esenţială a şomajului şi inflaţiei devin prioritare. În funcţie de concepţiile şi condiţiile economice, sociale şi politice create de stat în societate, depind posibilităţile şi direcţiile de dezvoltare social-economică. Dacă concepţia de dezvoltare şi toate aceste condiţii sunt favorabile stimulării activităţii agenţilor economici, are loc procesul de diminuare a crizei şi disproporţiilor economice şi sociale, de extindere a acumulărilor de capital, a investiţiilor şi crearea bazei tehnico-materiale de ieşire din criza economică.

După părerea noastră, diminuarea crizei şi depăşirea disproporţiilor economice este posibilă odată cu micşorarea presiunii fiscale şi micşorarea tuturor impozitelor şi taxelor fiscale şi nefiscale aplicabile pentru businessul mic şi mijlociu la nivelul de 8-10% din veniturile întreprinderilor, în funcţie de ramura de activitate. Evitarea crizei şi sărăciei se va produce, atunci când statul va proteja în mod constituţional şi real drepturile proprietarilor asupra proprietăţii şi când va fi exclus amestecul, sub orice formă, al funcţionarilor în activitatea agenţilor economici, inflaţia nu va depăşi 5% anual, iar rata dobânzii nu va fi mai mare de 1-2% anual în perioada de criză. Totodată, este necesar de stimulat şi de eliberat

de impozitare la export activităţile relativ avantajoase comparabile şi competitive în comerţul internaţional [85]. Toate aceste şi alte condiţii vor favoriza reducerea esenţială a crizei şi a disproporţiilor social- economice. Dacă concepţiile realizate în politica statului şi condiţiile de ordin economic contravin intereselor businessului mic şi mijlociu, au loc substituiri negative şi începe procesul ireversibil ca rezultat al insuficienţei de resurse financiar-creditare şi bugetare necesare pentru funcţionarea optimală a sistemului economic şi depăşirea crizei şi disproporţiilor social- economice. În cazul în care o astfel de tendinţă se menţine un timp relativ îndelungat, apar procese ireversibile în societate, care, în ultimă instanţă, conduc la reducerea esenţială a economiei naţionale, la procesul de falimentare a statului ca subiect economic independent.

În Ţările Baltice reformele economice se bazează pe diferite modalităţi de rezolvare a compatibilităţilor eficienţei dezvoltării economice echilibrate şi celei sociale. De exemplu, în aceste ţări statul creează condiţii reale pentru protecţia drepturilor „fundamentale" la proprietate, indiferent de forma organizatorică, asigură realizarea relaţiilor şi intereselor economice şi de gospodărire, efectuează schimbări structurale progresiste, stimulează activitatea companiilor şi susţine formarea businessului mic şi mijlociu, combate monopolismul şi oligarhismul. În acelaşi timp, mediul instituţional şi de afaceri, inclusiv instituţiile statului şi societatea civilă combat escrocheriile şi corupţia. Toate acestea au condus la crearea unei structuri economice adecvate economiei de piaţă, la înviorarea activităţii economice şi la depăşirea disproporţiilor şi crizei economice [55].

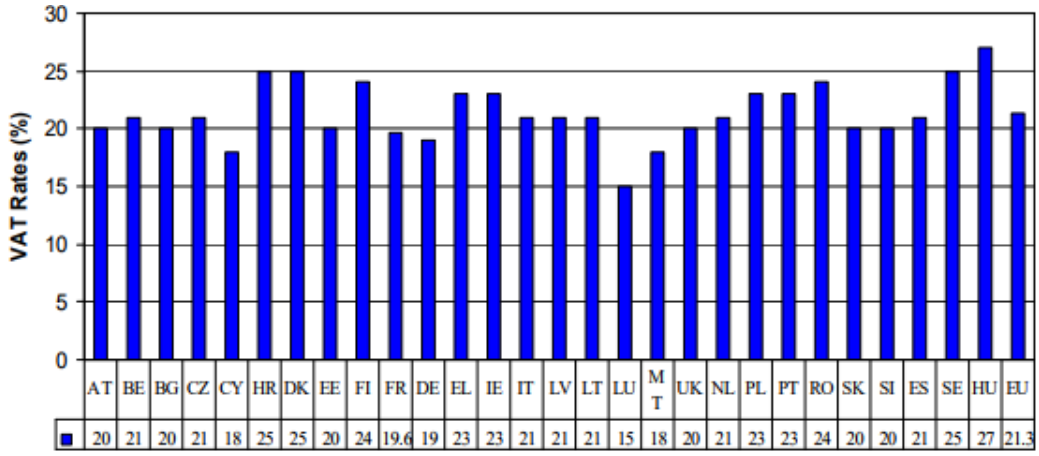

Fig. 2.2. Cote TVA aplicate în Statele Membre din Uniunea Europeană [57]

O concepţie de reformare similară cu cea a ţărilor est-baltice a fost realizată în Polonia, Slovenia, Cehia, Ungaria, unde mediul instituţional şi de afaceri, inclusiv statul, a acţionat ca un arbitru între agenţii economici competitivi,

protejând şi dezvoltând proprietatea şi relaţiile economice, stimulând orice gen de activitate, reprimând orice amestec al funcţionarilor în procesul economic, sporind rata economiilor agenţilor economici. O astfel de concepţie de reformare economică a contribuit la depăşirea disproporţiilor şi crizei economice, la creşterea ratei economiilor în scopul unei sporiri a resurselor de investiţii în aceste ţări. Toate aceste acţiuni au mărit productivitatea, care a contribuit la rândul său la dezvoltarea economică [87, 88].

O concepţie economică şi o politică de reformare social-economică diametral opusă a fost realizată în unele ţări din Asia, CSI, inclusiv în Republica Moldova, unde statul n-a apreciat adecvat posibilităţile sale, n-a realizat în practică recomandările ştiinţifice ale teoriei economice, n-a optimizat necesităţile populaţiei şi acordul acestuia cu agenţii economici şi societăţii civile de a micşora presiunea fiscală dură şi de a redistribui eficient resursele impozitate şi serviciile acordate. În aceste ţări s-a înregistrat o disproporţie masivă a sistemului economic, au scăzut esenţial toţi parametrii macroeconomici şi s-a mărit distanţa dintre politica monetar-creditară dură şi conservarea structurii economice ex-sovietice [89]. Toate acestea au creat condiţii de extindere a corupţiei şi a birocratismului în toate structurile şi instituţiile puterii de stat.

Lipsa concepţiei teoretice de transformare reală a economiei R.Moldova pe termen lung (cinci puteri care au fost la cârma ţării au avut cinci strategii de trecere la economia de piaţă diametral opuse, începând cu comuniştii, agrarienii şi terminând cu liberalii, liberal-democraţii şi democraţii), limitării prin metoda de constrângere intenţionată a sectorului economic care reprezintă principala bază a ocupării forţei de muncă – micul business şi cel mijlociu, acumulării bugetului de stat doar prin taxe vamale şi înăsprirea fiscalităţii, reducerea bazei fiscale ca rezultat al diminuării numărului agenţilor economici, „impunerea" afacerilor de a activa prioritar în sectorul tenebru al economiei, ca răspuns la măsurile de amestec direct al statului în activitatea agenţilor economici, toate acestea au condus la apariţia pericolului distrugerii sistemului social-economic naţional şi pierederii statalităţii.

Abaterea Alianţei de Guvernare din R.Moldova pentru integrarea europeană de la strategia de dezvoltare de lungă durată, bazată pe concepţiile ştiinţifice ale teoriilor economice, nu numai că a condus la adâncirea crizei şi disproporţiilor social-economice, dar cel mai dramatic a influenţat negativ asupra imaginii ţării în lume şi asupra interesului economic şi a moralului angajaţilor şi dăunează procesului de atragere a investiţiilor străine. În linii mari, tendinţa de abatere de la concepţiile ştiinţifice a teoriei economice în politicile de reformare a sistemului economic a agravat criza economică, a afectat valoarea economiei naţionale pe plan internaţional pe un termen relativ îndelungat. În prezent Guvernarea oligar-

hică se străduie să reabiliteze imaginea R. Moldova pe plan european şi internaţional, realizând reforme de fațadă coordonate cu FMI şi BM.

Pentru a analiza tendinţele de dezechilibru al economiei şi pentru a elabora şi aplica măsuri de depăşire a disproporţiilor şi crizei economiei, trebuie să se ia în vedere nu numai recomandările FMI și BM, dar, în primul rând, specificul naţional, cauzele şi condiţiile acestui fenomen. Spectrul lor este destul de variat.

Una din cauzele şi condiţiile amplificării disproporţiilor şi crizei economice rezidă în sistemul legislativ imperfect şi complicat care are mari lacune, imprecizii şi chiar ambiguităţi, dând posibilitate manevrării şi implicării funcţionarilor în activitatea businessului şi, în aşa mod, respingerea investitorilor „neloiali". Lacunele esenţiale vizează lipsa mecanismului juridic eficient de asigurare a neamestecului statului în activitatea economică şi de garantare a proprietăţii cetăţenilor şi companiilor, a concurenţei loiale. Acest mecanism include sistemul restrictiv şi selectiv de eliberare a diverselor certificate.

Mecanismul juridic nu include şi lipsa răspunderii materiale şi penale a fucţionarilor de stat pentru amestecul în activitatea companiilor, pentru controalele ilegale nenumărate, pentru amenzile exagerate etc. Aplicarea unui sistem legislativ imperfect, a metodelor eronate, precum şi al impreviziunii şi incompetenţei legiuitorului a determinat specificul politicii de dezvoltare social-economică în R.Moldova.

O altă cauză a disproporţiilor economice constă în faptul că în sistemul economic lipsesc unele elemente importante ale pieţei sau sunt slab dezvoltate (bursa titlurilor financiare derivate, bursa de mărfuri etc.), iar relaţiile de piaţă sunt deformate şi monopolizate (cererea şi oferta) şi relaţiile de concurenţă sunt ineficiente şi, prin urmare, diverse forme de proprietate privată şi de gospodărire capabile de a concura eficient între ele [50]. Mecanismul pieţei în asemenea situaţie nu selectează şi nu impulsionează în direcţia progresului tehnic şi inovaţiei pe cei mai eficienţi şi ordonaţi agenţi economici din punctul de vedere al economisirii resurselor şi investiţiilor în producere.

Segmentul sistemului economic, bazat pe proprietatea de stat, şi al administraţiei publice locale, dirijată în mare măsură de mecanismul administrativ şi nu de cel economic, provoacă şi reproduce disproporţii în relaţiile social-economice. Mecanismul administrativ ineficient în acest sector de gospodărire stă la baza descreşterii economice [91]. Aceste procese şi mecanisme sunt mai deformate şi mai pronunţate în domeniul monopolurilor şi sistemelor de aprovizionare cu gaze naturale, electricitate, de încălzire a locuinţelor, apă potabilă, sistemul de pieţe centrale şi locale de mărfuri angro şi cu amănuntul, de întreţinere a fondului locativ, sistemul de achiziţii, reţeaua căilor ferate, sistemul „Moldtelecom" etc.

O altă cauză care determină disproporţiile şi criza economică rezidă în faptul că relaţiile şi structurile economice, bazate pe diferite forme de proprietate, nu funcţionează în condiţiile liberalizării şi deetatizării acestor relaţii. Există o serie de reglementări ale relaţiilor de circulaţie, schimb, consum, producţie şi control, inclusiv sistemul prea complicat de relaţii dintre stat şi companii (rapoarte contabile complicate şi permanente), primire a autorizaţiilor de funcţionare care contravin standardelor internaţionale şi reprezintă o bază legală favorabilă apariţiei noilor forme de stagnare economică. Centralizarea procesului de eliberare a licenţelor de un singur organ conduce la monopolizarea activităţii în acest domeniu şi, respectiv, la implicarea birocraţilor în activitatea economică. Procesul selectiv de eliberare a patentelor, de supraveghere a activităţii economice de multiple organizaţii, prin practicarea diverselor controale, iarăşi provoacă şi lărgeşte formele de stagnare a activităţii economice [156].

O cauză majoră a răspândirii disproporţiilor şi crizei economice constă în promovarea unei politici bugetar-fiscale dure aplicată businessului mic şi mijlociu, care deformează interesul economic şi conduce la diminuarea investiţiilor şi inovaţiei în sistemul de producţie. Politica bugetar-fiscală este foarte sofisticată, conţinând în acelaşi timp elemente din sistemul sovietic componente de tranziţie şi elemente din economia de piaţă dezvoltată. Drept rezultat, atât investitorii străini, cât şi cei autohtoni nu-şi pot acomoda sistemul de producere şi servicii la politica bugetar-fiscală care permanent îşi schimbă regulile de joc [8, 81].

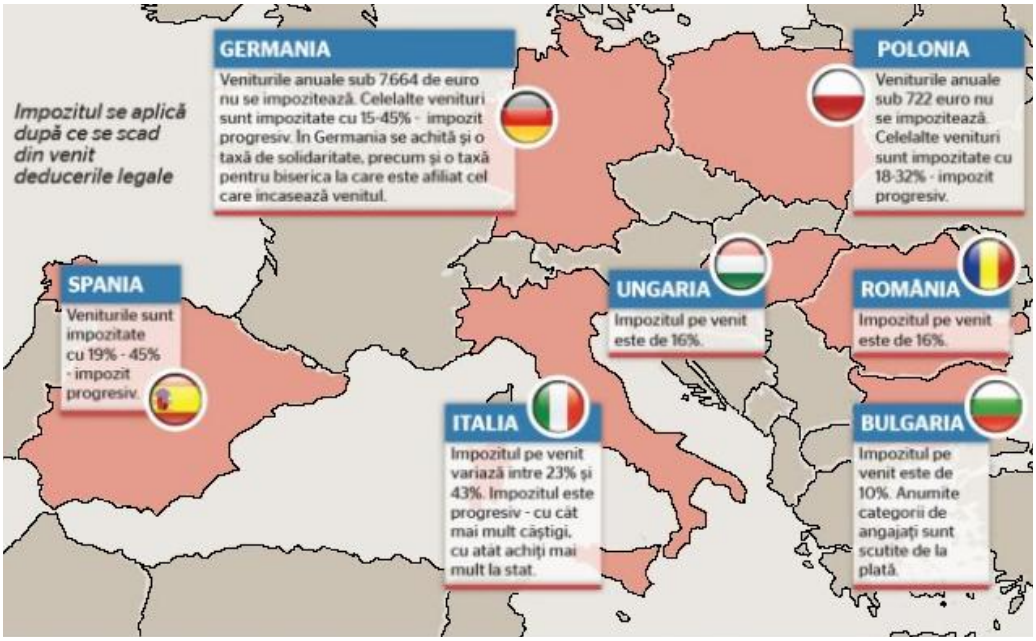

Fig. 2.3. Impozitul pe venitul angajaților, în diverse țări din Europa [36]

În concordanţă cu aşa politică bugetară şi fiscală, agenţii economici ar fi nevoiţi conform legilor să transfere tot venitul acumulat în procesul activităţii. După politica unor economişti, ţările sărace trebuie să încaseze până la 25% din veniturile agenţilor economici [94]. Guvernul Republicii Moldova încearcă să încaseze circa 50% din resursele totale ale companiilor şi cetăţenilor. Impozitul pe venitul angajaților în țările UE, care se aplică după ce scad din venit deducerile legale, variază de la 10% în Bulgaria până la 45% în Germania (Fig. 2.3). Reducerea presiunii fiscale nu va micşora veniturile la buget şi nu va reduce cheltuielile sociale, deoarece această reducere ar mări baza fiscalităţii şi ar atrage capitalul „tenebru înstrăinat sau repatriat" (după exemplul ţărilor off-shore din America Latină şi Asia) în circuitul economic [96]. Totodată, această reducere fiscală va întări sistemul bancar-creditar din R.Moldova, care, deşi se dezvoltă rapid, nu a devenit o adevărată ramură internaţională competitivă şi va reabilita imaginea ţării pe plan regional şi internaţional.

Un factor cert care favorizează menţinerea disproporţiilor economice şi dezechilibrul pieţei constă în îmbinarea businessului cu puterea de stat la diverse niveluri, monopolizarea şi oligarhizarea acestui proces. Această tendinţă conduce la deformarea relaţiilor politice şi economice, la monopolizarea puterii în stat de câteva grupe oligarhice şi la răspândirea diverselor forme şi modalităţi de dezechilibru. De exemplu, în locul stagnării economice condiţionată pe monopolismul clasic, apar diverse stagnări economice „născute" de oligarhism şi racket-ul răspândit în sistemul bancar bazat, în mare măsură, pe puterea corumpată executivă şi legislativă, îmbinată cu cea criminală. Facilităţile, zonele libere şi Transnistria sunt locurile de bază ale politicii oligarhismului, unde are loc circuitul necontrolat al produselor petroliere, de tutun, băuturi alcoolice, valutei etc. Drept rezultat, bugetul suportă pierderi considerabile şi se adâncesc disproporţiile şi criza social-economică. În linii generale, cauzele ineficienţei politicii de depăşire a disproporţiilor şi crizei economice, în mare măsură, reies din situaţia social-economică din ţară, din imperfecţia mediului instituţional şi a metodelor de realizare a transformărilor social-economice [73].

Dezechilibrul economic a pătruns în majoritatea aspectelor sistemului economic naţional şi relaţiilor social-economice care au condus la adâncirea contradicţiilor dintre sfera economică şi cea socială, prevederile legislaţiei, politicile statului şi acţiunile agenţilor economici. Funcţionarii de stat nu sunt cointeresaţi să lichideze aceste contradicţii. Imperfecţiunea legislaţiei existente nu creează mediu favorabil pentru stimularea interesului agenţilor economiei şi protejarea proprietăţii, economiilor şi veniturilor.

Stabilirea raporturilor între teoria economică şi tendinţele de dezvoltare economică a susţinut ideea interdependenţelor dintre ştiinţa economică şi politicile economice implementate la nivel naţional, regional şi internaţional. Curentele economice construite pe parcursul istoriei au apreciat dinamica dezvoltării economice globale, astfel încât criza economică din anii '70 ai secolului XX și cele ulterioare din anii '90; 2008-2014 necesită cercetare și modificare în sistemul economic existent. Scopul principal al cercetării este identificarea particularităţilor pentru sistemul economic actual din R. Moldova, elaborarea și formularea politicilor economice întru dezvoltarea echilibrată și eficientă a economiei naţionale.

Cercetările bibliografice ale autorilor conduc la concluzia pertinentă despre necesitatea de a se conforma principiilor economiei de piaţă care adjudecă supremaţia proprietăţii private, libertăţii afacerilor economice și a schimburilor comerciale. Forma și calitatea acestor relaţii din sistemul economic de piaţă determină caracteristicile și fundamentul politicilor economice de dezvoltare pe termen mediu și lung.

Republica Moldova face parte componentă din sistemul economic mondial și, respectiv, are datoria de a se conforma la rigorile ştiinţifice ale teoriei economice şi ale condiţiilor sistemului economic global și celui european prin implementarea politicilor social-economice adecvate cerinţelor şi principiilor economice curente. Abaterea politicii economice naţionale de la cerinţele legilor economice, teoriei echilibrului, condiţiilor concrete şi a specificului naţional au condus la aprofundarea dezechilibrelor și la extinderea crizei social-economice.

Dezechilibrul social-economic în R. Moldova în anii 2001-2017 a generat un cerc vicios în economia reală şi în anii 2009-2017 s-a transformat într-un sistem ireversibil multiaspectual de relaţii specifice sociale, politice, economice, financiare, monetare și oligarhice. Elaborarea strategiei naţionale de supraveghere a dezechilibrelor şi de dezvoltare social-economică echilibrată trebuie să ţină cont de caracterul și particularităţile acestui dezechilibru, de specificul crizei vicioase, reflectând în această strategie particularitățile si formele de manifestare a acestui viciu din cadrul sistemului economic autohton. Aplicarea teoriilor economice moderne în politicile social-economice de dezvoltare durabilă și echilibrată necesită o atenţie deosebită din partea UE asupra specificului sistemului economic din R.Moldova. Scopul principal constă în identificarea particularităţilor pentru sistemul economic actual din R.Moldova, elaborarea și formularea politicilor economice adecvate întru dezvoltarea echilibrată și eficientă a economiei naţionale. Realizarea acestui scop condiţionează realizarea următoarelor obiective de dezvoltare:

- Evidenţierea principalelor caracteristici ale teoriilor economice moderne şi implementarea lor în politicile economice propuse de către savanţii contemporani ai ştiinţei economice.
- Analiza abordărilor metodologice care vor sta la baza politicilor dezvoltării social-economice echilibrate.
- Evidenţierea particularităţilor şi clasificarea echilibrelor şi dezechilibrelor economice pentru elaborarea strategiei de supraveghere a acestor dezechilibre.
- Analiza conceptelor vizând depăşirea disproporţiilor economice.
- Aproximarea principalelor teorii economice moderne la realităţile social-economice concrete ale Republicii Moldova.
- Analiza mecanismelor existente de dezvoltare social-economică a R.Moldova şi definirea principalelor avantaje şi dezavantaje în procesul aderării la UE.
- Analiza comparativă a caracteristicilor generale şi a particularităţilor sistemelor economice contemporane pentru evidențierea direcțiilor de dezvoltare a sistemului economic național.
- Recomandări asupra impulsionării procesului de dezvoltare social-economică în procesul integrării R.Moldova la UE.
- Stabilirea direcţiilor şi acţiunilor de dezvoltare economică în condiţiile înrăutățirii relațiilor dintre F.Rusă și UE.
- Analiza specificului prognozării economice şi implementării metodelor şi practicilor de creștere a economiei naţionale pe o perioadă medie și lungă de dezvoltare.

3. CARACTERISTICA ŞI SPECIFICUL DEPĂŞIRII CRIZEI ŞI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

În continuare, ne propunem să examinăm factorii, condiţiile, indicatorii şi specificul procesului de dezvoltare şi depăşire a crizei economice la nivel naţional şi influenţa factorilor internaţionali şi regionali asupra sistemului economic naţional. Totodată, se vor analiza şi evidenţia schimbările structurale şi particularităţile dezvoltării social-economice la nivel de indicatori macroeconomici şi sectoare ale sistemului economic naţional.

3.1. Politica macroeconomică și măsurile anticriză

Criza este o fază a dezechilibrului economic în evoluția ciclică a unei societăți marcată de mari dificultăți (economice, politice, sociale etc.); perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) care se manifestă în societate [51]. Conţinutul şi eficacitatea politicilor de dezvoltare economică constă în reacţia privind acceptarea sau neacceptarea acestor politici de către societatea civilă, agenţii economici, potenţialii investitori străini şi a intervenţiei statului în activitatea concretă. Particularităţile şi tendinţa generală a acestei acceptări sau neacceptări şi spectrul procesului de dezvoltare economică la nivel naţional depind şi, totodată, alcătuiesc politica statului. Această politică include, pe de o parte, elementele social-democratice şi administrative de dezvoltare, îmbinate, pe de altă parte, cu elementele economiei de piaţă mixtă și libertatea economică bazată pe proprietatea privată.

Politica de depăşire a crizei economice trebuie să reprezinte tendinţele de relansare a sectorului real al economiei ca expresie concentrată a ştiinţei economice şi teoriilor economice la soluționarea problemei fundamentale a economiei: cu efort minim căpătarea maximului efect. Elaborarea şi realizarea politicii de dezvoltare a sectorului economic real, a structurii sistemului economic şi celui social necesită realizarea următoarelor acţiuni:

- evidenţierea şi realizarea unei politici liberale de dezvoltare a sectorului economic real ca parte componentă a politicii social-democratice de dezvoltare;
- stimularea inovaţiilor, progresului tehnico-ştiinţific şi factorului uman în genurile de activitate care sunt relativ cele mai avantajoase în economia deschisă;

- accelerarea procesului de privatizare a sectorului economic de stat şi administraţiei locale, urmărind scopul de demonopolizare şi de descentralizare a acestui sector;
- accelerarea schimbărilor structurale în sectorul real al economiei adecvate unei economii de piaţă liberă şi dezvoltată. În structura acestei economii, businessul mic şi mijlociu trebuie să alcătuiască circa 60-70% în structura economică;
- evidenţierea ramurilor de activitate mai avantajoase pentru R. Moldova în comerţul internaţional şi care au costuri de producere comparativ avantajoase şi implementarea în aceste activităţi a politicii stimulatoare de dirijism (politicile monetară, bugetară, fiscală, vamală) care va permite intensificarea şi dezvoltarea sectorului economic real.

Caracterul, particularităţile şi eficacitatea politicii de dezvoltare social-economică se reflectă şi se exprimă printr-un sistem de indici macroeconomici şi sociali. Printre aceştia un rol important au următorii parametri: dinamica nominală şi reală a PIB-ului ţării şi a PIB-ului pe cap de locuitor; impactul PIB-ului asupra depăşirii disproporţiilor economice şi creşterii reale a bunăstării populaţiei; starea de echilibru sau dezechilibru a sistemului bugetar-fiscal care se exprimă în deficitul sau proficitul acestui sistem; structura acoperirii deficitului şi datoriilor ţării şi consecinţele de neacoperire a cerinţelor sociale strict necesare: corelaţiile cantitative dintre indicii macroeconomici nominali şi cei reali şi impactul lor asupra dinamicii inflaţiei, structurii şi indicilor de preţuri [98, 99].

Un rol important în sistemul de parametri social-economici are: politica bugetar-fiscală şi procesul de optimizare a acestei politici, care reflectă nivelul impozitelor şi volumul mijloacelor băneşti percepute de la cetăţeni şi companii; rata marginală de impunere fiscală ca pârghie de stopare ori de stimulare a dezvoltării social-economice.

Un alt grup de parametri îl constituie: dinamica, echilibrul sau dezechilibrul cererii şi ofertei agregate a pieţelor interne: structura şi volumul exportului şi importului cu cuantumul lor în PIB; caracterul concurenţei şi capacitatea companiilor autohtone de a rezista în economia şi concurenţa pieţei deschise; gradul de liberalizare ori de monopolizare al economiei şi influenţa lor asupra costului de producere şi progresului inovaţional.

Alt grup de indici include: gradul de monitorizare a sistemului economic exprimat în cantitatea monetară în circulaţie; volumul şi structura creditelor: viteza de rotaţie a banilor şi impactul ei asupra dezvoltării economice; structura şi specificul balanţei de plăţi şi a operaţiunilor financiare; structura şi coraportul exportului şi al importului care influenţează creşterea economică [100].

În sfârşit, un grup aparte de parametri îl constituie: specificul balanţei de plăţi a ţării care influenţează dezvoltarea economică; structura şi volumul datoriei interne şi externe de stat şi a companiilor private; dinamica şi structura investiţiilor şi influenţa lor asupra economiei, a locurilor de muncă şi a ratei şomajului [141].

Analiza indicatorilor de dezvoltare a diverselor ramuri din industria autohtonă demonstrează că industria extractivă, industria prelucrătoare și industria de producție și furnizare a energiei electrice și termice, gaze, apă caldă și aer condiționat se dezvoltă neuniform și în direcții opuse, cu toate că industria în ansamblu a crescut cu 7% în medie în anul 2017 (Fig.3.1). În perioada anilor 2005-2014, producția industrială a scăzut de la 2,1mld. lei până la 15,7 mil. lei din cauza politicii economice și diplomatice antinaționale a statului în această perioadă, ce a condus la embargourile F.Ruse și la neadaptarea ramurii la piețele UE.

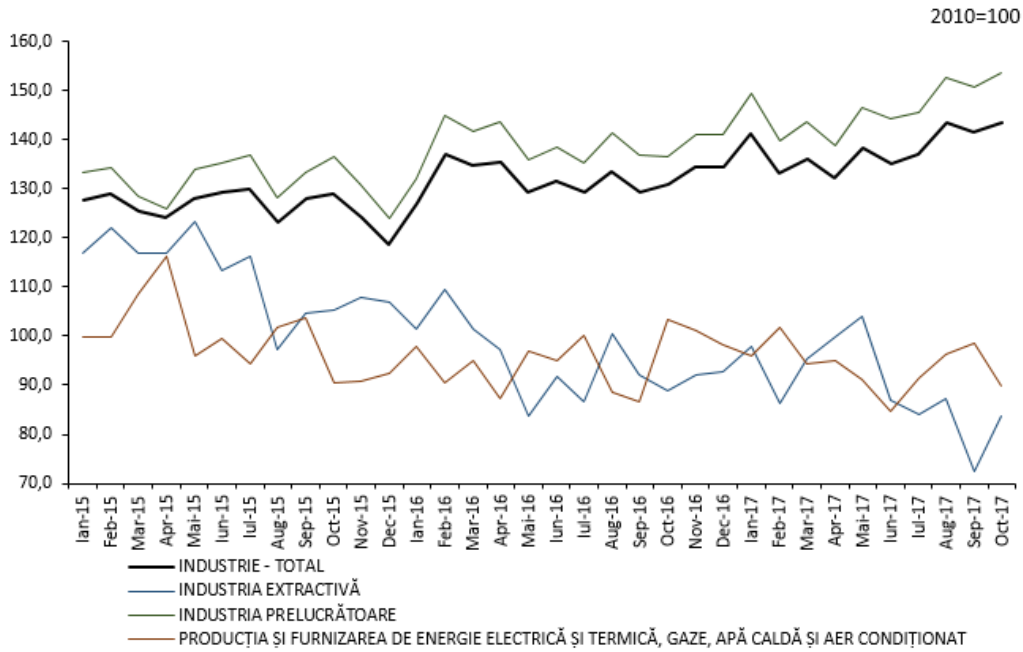

Fig. 3.1. Evoluția lunară a producției industriale ianuarie 2015-octombrie 2017 (serie ajustată în funcție de numărul de zile lucrătoare şi de sezonalitate) [4]

Ramurile sectorului agrar s-au dezvoltat neuniform, iar volumul producției agricole în 2005-2014 a crescut de la 11,3 mld. lei în 2005 până la 14,3 mld. lei în 2014. În anul 2017 a crescut volumul produselor de grâu, porumb, orz, soia şi mazăre (Tab. 3.1). Cantitatea de grâu recoltată în 2017 constituie 1,17 mil.

tone, iar productivitatea medie atinge la 3,87 tone la hectar, ce este mai mult cu 0,77 tone decât în anul precedent. Cantitatea orzului este de 248 mii tone, fiind recoltate câte 3,4 tone la hectar, cu 0,4 tone mai mult faţă de 2016. Un rezultat bun a înregistrat şi porumbul. Producţia se cifrează la 1,180 mil. tone şi constituie 4,4 tone la hectar, în creştere cu 1,5 tone. S-au recoltat 57 mii tone de soia, aproximativ 1,6 tone la hectar, cu 0,43 tone mai mult. Mazăre s-au obţinut 51 mii tone, productivitatea fiind de 2,7 tone la hectar, în scădere cu 0,14 tone faţă de 2016. Floarea-soarelui constituie 758 mii tone, astfel agricultorii au recoltat câte 2,1 tone la hectar, cu 0,24 tone în creştere faţă de anul trecut. Volumul sfeclei de zahăr este de 657 mii tone, productivitatea medie la hectar fiind de 8,4 tone, cu 2,4 tone mai mult comparativ cu 2016. Recolta de rapiță este de 74 mii tone, câte 2,5 tone la hectar. Şi producţia de tutun este mai mare. Producătorii au strâns 3,9 mii tone, aproximativ câte 8,4 tone la hectar, cu 2,4 tone în creştere. Volumul fructelor în 2017 este de peste 608 mii tone, faţă de 595,69 mii tone cât a fost anul trecut. Potrivit datelor, sămânţoasele constituie 438,5 mii tone, cu o recoltă medie de 7,92 tone la hectar, în creştere cu 4,5 la sută faţă de 2016. Nuciferele constituie 11 mii tone, cu o recoltă medie de 0,69 tone la hectar. La fel, au fost recoltate 10 mii tone de culturi bacifere, cu o recoltă medie de 3,45 tone la hectar. Volumul legumelor, în acest an, este de 760 mii tone, remarcă experții [89].

Tabelul 3.1. Recolta de cereale în R.Moldova, 2017 [89]

Cereale	Volum
Grâu	1,17 mil. tone
Porumb	1,18 mil. tone
Orz	248 mii tone
Soia	57 mii tone
Mazăre	51 mii tone

Analiza macroeconomică demonsrtează că economia națională s-a dezvoltat pe cale extensivă. Aceasta reiese din analiza indicilor macroeconomici și funcției de producție dintre factorii „muncă” și „capital” calculată în ultimul deceniu care confirmă că eforturile în economia naţională au fost mai mari decât efectele obţinute. În această perioadă capitalul productiv fix a crescut de 3,8 ori, productivitatea muncii şi a capitalului s-a marit de 3,6 ori, salariile medii au crescut de 3,8 ori, iar PIB-ul nominal s-a mărit cu ritmuri mai lente şi a crescut de 3,3 ori (Fig.3.2 și 3.3).

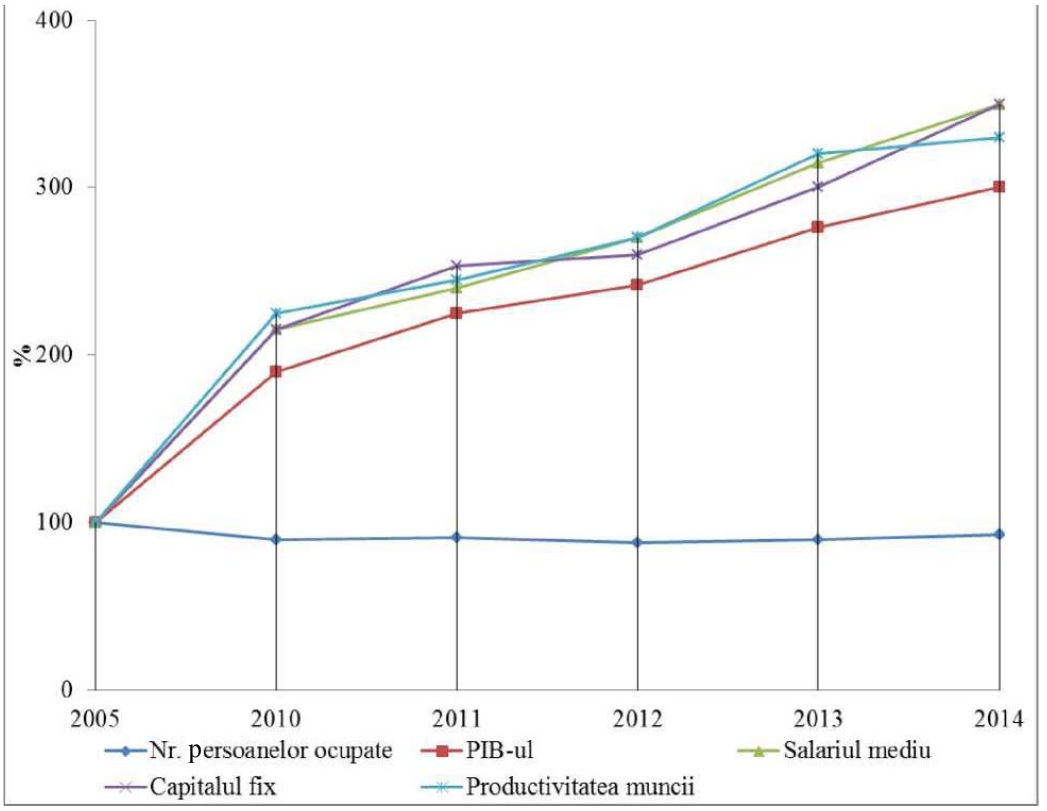

Fig. 3.2. Funcţia de producţie în R.Moldova în anii 2005-2014
Sursa: Elaborată de autori în baza datelor BNS al R.Moldova.

Diminuarea forţei de muncă efective în anii 2000-2014 s-a micşorat cu 329 mii de persoane, sau în medie cu 2,44% anual a influenţat esenţial scăderea eficacităţii de dezvoltare economică. Tendinţele migraţioniste negative, scăderea ratei de activitate în economie de la 60% la 40% au „erodat" creşterea PIB-ului din partea muncii şi creşterii capitalului şi a productivităţii, deoarece această creştere prioritar extensivă este insuficientă pentru a asigura pe viitor o dezvoltare dinamică durabilă, echilibrată şi convergentă spre integrarea europeană. Conform rezultatelor analizei, autorii au constatat că specificul politicii de dezvoltare bazată pe consum a provocat în ultimul deceniu o creştere ineficientă a PIB-ului de 4,5-5% în medie anual, utilizându-se şi modificându-se cantitativ capitalul productiv existent, care posedă o uzură fizică şi morală esenţială. Creşterea mai accelerată a salariilor medii şi a capitalului fix decât a productivităţii muncii (salariul mediu şi capitalul productiv au crescut respectiv cu 7,1% şi 10% în medie anual, iar productivitatea muncii numai cu 5%) a constrâns potenţialul economic autohton, a ,,erodat" resursele financiare şi acu-

mulările agenţilor economici şi a populaţiei, a mărit disproporţiile în sectorul economic şi în cel social (Fig.3.2 și 3/3).

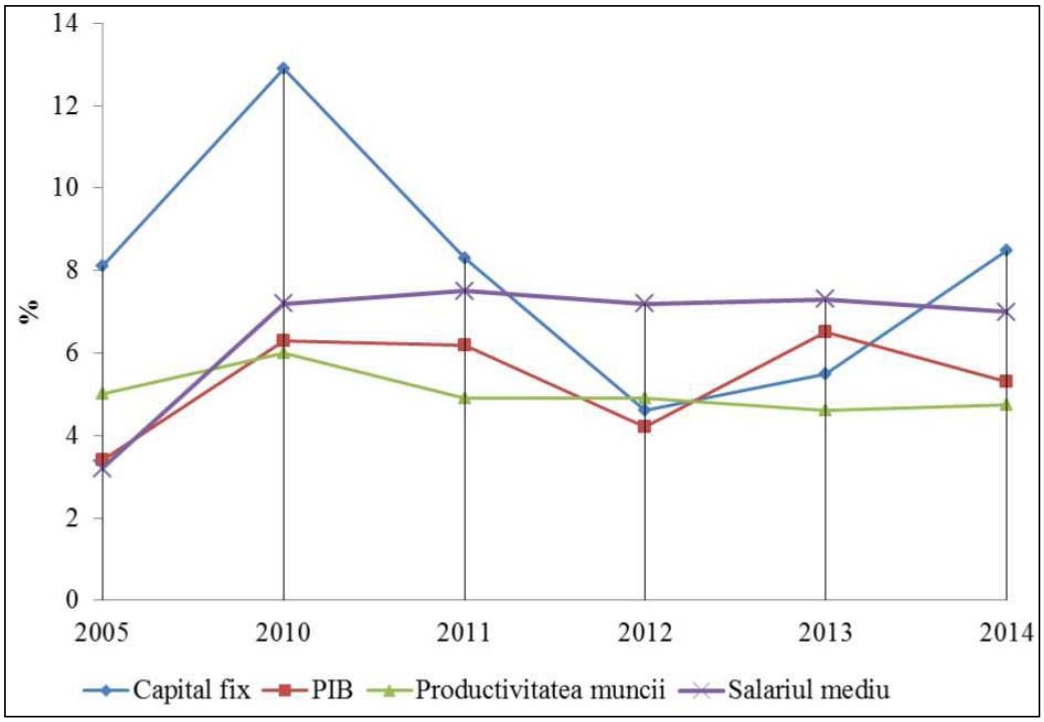

Fig. 3.3. Evaluarea factorilor principali ai funcţiei de producţie în R.Moldova în anii 2005-2014, în medie anual, %
Sursa: Elaborată de autori în baza datelor statistice ale BNS al R. Moldova.

Dimensiunile acestor disproporţii şi dezechilibre s-au exprimat în creşterea cu un ritm lent şi insuficient din punctul de vedere al necesităţilor sociale a PIB-ului în preţuri comparabile, a exportului, a numărului angajaţilor în economie, pe de o parte, şi micşorarea productivităţii muncii, volumului de investuţii în economia reală, al producţiei industriale şi agricole, pe de altă parte. În acelaşi timp, constatăm că sporesc esenţial datoriile de stat interne şi externe, rata şomajului şi a sărăciei, creşte indicele preţurilor la produsele de primă necesitate, sporeşte inflaţia şi coşul minimum de consum, scade puterea de cumpărare a leului (Tab.3.2).

În condiţiile ,,eroziunii" PIB-ului şi a resurselor agenţilor economici, diminuării exporturilor şi a remiterilor, a investiţiilor, monetarizării insuficiente a economiei reale, devalorizării leului este imposibil de reînnoit tot sistemul economic şi de realizat schimbări social-economice radicale. Ca rezultat, cresc disproporţiile economice majore şi dificultăţile în realizarea reformelor structurale.

Pentru evitarea de mai departe a situaţiei critice, caracteristice sectorului economic autohton, autorii propun de a schimba radical politica investiţională, monetar-creditară, structurală, de comerţ exterior pentru sectorul prioritar al economiei, inclusiv a prevedea pentru sectorul agricol şi agroindustrial o rată a dobânzii minimală, îar diferenţa de rată să fie compensată parţial din cadrul programului de subvenţionare agricolă şi fondurile de asistenţă externă.

Caracteristica, tendinţele şi contradicţiile dezvoltării şi dinamica ineficientă a indicatorilor (Tab. 3.2) determină specificul procesului şi modul de depăşire a crizei şi dezvoltării economice, precum şi particularităţile politicii economice de dezvoltare în perspectivă [102].

Tabelul 3.2. Principalii indicatori monitorizați privind economia Republicii Moldova [84]

	2014	2015	2016
PIB, modificare față de anul precedent, %	4,8	-0,4	4,3
Producția agricolă, modificare față de anul precedent, %	8,6	-13,4	18,8
Producția industrială, modificare față de anul precedent, %	7,3	0,6	0,9
Volumul serviciilor prestate, modificare față de anul precedent, %	7,4	1,2	0,6
Volumul lucrărilor de construcții, modificare față de anul precedent, %	3,9	-5,5	-10
Consumul gospodăriilor casnice, modificare față de anul precedent, %	3,2	-2,3	2,8
Formarea brută de capital fix, modificare față de anul precedent, %	10	-2,3	-2,8
Investiții străine directe, influx net, % din PIB	2,5	2,8	2,1
Exportul de bunuri și servicii, % din PIB	41,5	42,8	43,7
Importuri de bunuri și servicii, % din PIB	78,5	73,9	71,5
Indicele prețurilor de consum, modificare față de anul precedent, %	5,1	9,7	6,4
Total credit bancar, % din PIB	36,4	31,2	25,8
Rata șomajului, % din populația economic activă	3,9	4,9	4,2
Rata ocupării, % din populația cu vârsta peste 15 ani	39,6	40,3	40,8
Contul curent/PIB, %	-5,3	-4,9	-3,8
Deficit bugetar/PIB, %	-1,7	-2,2	-1,8
Rata medie la creditele bancare, %	10,6	14,1	14,2
Rata medie la depozitele bancare, %	5,7	12,1	10

Particularităţile procesului de dezvoltare se caracterizează prin dereglarea raportului dintre cererea agregată şi ofertă; proporţiilor dintre produsul global şi masa monetară care pune în mişcare acest produs, disproporţiile dintre cheltuielile şi veniturile naţionale etc.

Caracterul extensiv şi ineficient al politicii de reformare a sistemului economic a afectat mai puternic dinamica de dezvoltare a sectorului economic real (a se vedea Tab. 3.2). În acest tabel, observăm că, pe de o parte, ritmul de creştere anual al PIB-ului, producţiei agricole şi industriale în 2000-2014 este mai scăzut decât ritmul de creştere al investiţiilor în activităţile productive pe termen lung, decât indicele preţurilor la produsele alimentare şi nealimentare, a ratei dobânzilor la credite, a impozitelor colectate la buget din sectorul real şi, respectiv, veniturile. De exemplu: în 2014 faţă de anul precedent tempoul de creştere a PIB-ului real a scăzut de la 7% la 0,7%, investiţiile în active materiale pe termen lung au diminuat cu 0,7%, volumul producţiei industriale s-a diminuat cu 1,8%, volumul serviciilor de transport a scăzut cu 2,5%, producţia agricolă a scăzut cu 21,6%, veniturile la buget cu 19,5%. Totodată, Bugetul Public Naţional a crescut cu 13,3%, cheltuielile – cu 9,9%, indicele preţurilor mărfurilor nealimentare – cu 2,9%, alimentare cu 3,3%, la serviciile prestate populaţiei – cu 2,7%, rata medie a dobânzii la credite în 2014 a constituit 17,9%. Acest indicator demonstrează că în perioada 2000–2014 a avut loc o descreştere a potenţialului economic autohton [102]. Creşterea căpătată pe baza factorului extensiv a fost „mâncată" anterior de creşterea preţurilor mijloacelor de producţie şi a inflaţiei, şi a ratei dobânzii la credite ce se află la un nivel mai ridicat decât ritmul creşterii producţiei, capitalului şi a PIB-ului (Tab. 3.2 şi 3.3). Din tabelele date observăm că ritmurile de creştere a PIB este mai mic decât ritmurile de creştere a inflaţiei. Aceasta înseamnă că economia a intrat într-un proces de stagnare continuă.

O particularitate deosebită a sistemului economic naţional constă în transformarea acestui sistem într-o economie de piaţă fără resurse de bani necesare, adică în lipsa unei cantităţi suficiente de „sânge economic". Volumul mijloacelor circulante sau banii în circulaţie în anul 2014 au alcătuit cca 17,5 mld. sau 15,74% din PIB [103]. Dacă avem în vedere că moneda naţională în anii 2014-2015 s-a depreciat esenţial de 1,7 ori, atunci este evident că masa monetară deserveste circuitul economic ineficient. În condiţiile când monetarizarea sistemului economic este insuficientă, şi puterea de cumpărare a monedei este redusă esenţial, iar rata dobânzii este exagerată, este imposibil a realiza transformări eficiente în sistemul social-economic. Ca rezultat, apar colosale disproporţii economice și crește rolul speculativ, corupția, iar schimbările structurale necesare sunt problematice și greu sau imposibil de efectuat. Pentru evitarea de mai departe a situaţiei critice, caracteristică sectorului economic autohton,

este necesar a schimba radical politica de dezvoltare pentru sectorul real al economiei.

Una dintre caracteristicile politicii economice şi particularităţile dezvoltării economice în condiţiile crizei economico-financiare mondiale şi regionale este determinată de specificul politicii bugetar-fiscale. Particularităţile acestei politici definesc specificul mecanismului de dezvoltare în condiţiile crizei economice, prin care se reglementează factorii ce influenţează cererea globală, schimbările structurale în sistemul economic, volumul producţiei şi nivelul preţurilor, veniturilor şi cheltuielilor statului, dezvoltarea sau stagnarea activităţilor care au avantaje competitive în exportul internaţional [120].

Tabelul 3.3. Produsul intern brut al Republicii Moldova, 2009-2017

	2009	2010	2011	2012	2013	2014 1 2017
PIB (mil. MDL)	60430	71 885	82 174	86 495	93 998	11 2500 1 148,7
PIB per capita (MDL)	16 939	20 171	23 079	24 299	26 442	28 680 1 27 500
PIB F.A.P. (%)	100	120	114	105	109	108 1 104
PIB per capita F.A.P. (%)	100	119	114	105	109	108 1 105

Sursa: BNS.

Specificul politicii bugetar-fiscale realizată în Republica Moldova în perioada de tranziţie se manifestă printr-un caracter politic inconsecvent, contradictoriu, ineficient, dar cel mai principal inflaționist, care s-a transformat la finele anului 2014 în hiperinflație.

În anii 2000-2014, deficitul BNP a crescut esenţial atingând în 2014 în volum de 1946,7 mil. lei, ceea ce alcătuia 1,8% din PIB. Ca rezultat al „bumului economic" în ţările dezvoltate şi reducerii cheltuielilor pentru dezvoltarea economică, în anii 2000-2005 s-a realizat o politică bugetară excedentă. Însă în 2006 deficitul s-a dublat faţă de anul 2000 şi a atins volumul de cca 375 mil. lei. În anii 2010-2014, deficitul bugetar a crescut mai mult de 10 ori (Tab. 3.2) faţă de anul 2000. În 2015 deficitul bugetar a atins cifra de 4 mld. de lei și mai mult a crescut acest deficit bugetar în anii 2016-2017, când R.Moldova a devenit cea mai săracă țară din Europa de Vest, iar capacitatea de cumpărare a populației a produselor

alimentare și a serviciilor fiind de 5-8 ori mai mic decât în țările dezvoltate europene.

Prognozele guvernării pentru 2018-2020: PIB va înregistra o creștere de 3-4% anual, ceea ce va reflecta o stagnare sau mișcare pe loc, dacă avem în vedere că inflația va crește de 2-3 ori mai mult decât creșterea PIB-ului. Bugetul de stat pentru anul 2018 se estimează, la partea de venituri, în sumă de 36,6 mld. lei, înregistrând o creștere cu 8,4% față de anul curent, iar cheltuielile, în valoare de 41,3 mld. lei. În același timp, conform prognozei macroeconomice pentru anii 2018-2020, se estimează o creștere a produsului intern brut de 3-4% anual, datorită *îmbunătățirii contextului economico-financiar la nivel mondial, promovării mai intense a exporturilor pe piața europeană, dezvoltării și susținerii întreprinderilor din sectorul privat*. De asemenea, creșterea va fi influențată de atragerea investițiilor străine directe în economia națională, promovarea unei politici fiscale prudente, asigurarea stabilității financiare prin *menținerea ratei inflației la nivel admisibil* și a cursului de schimb, creșterea anuală a producției industriale cu 5,3% și a producției agricole cu 3,3%.

Tabelul 3.4. PIB/capita la paritatea puterii de cumpărare [84]

Statele	2005, media ECE UE=100	2016, media ECE UE=100	Statele	2005, media ECE UE=100	2016, media ECE UE=100
Bulgaria	38,4	48,9	Moldova	10	13,7
Cehia	78	85,8	Polonia	52,1	71,8
Croația	59,2	59,1	România	44,4	59,8
Estonia	69,1	76,6	Slovacia	60,7	80,5
Letonia	53	65,5	Slovenia	81,7	82,3
Lituania	56,2	77,1	Ungaria	67,6	70,1

Sursa: Banca Mondială. Datele calculate de autori în baza http://fes-moldova.org/fileadmin/ user/UPLOAD/rst 201.RO.PDF7

Pe viitor potențialul de creștere economică a Republicii Moldova, cel mai probabil, se va diminua, iar decalajul față de statele din Europa Centrală și de Est s-ar putea mări. Dezvoltarea bugetară excedentă bazată pe consum, în anii 2001-2008, a agravat şi mai mult problema dezvoltării economice, ulterior, exprimându-se în creşterea negativă a balanţei de plăţi şi stoparea ritmului de dezvoltare economică autohtonă. Politica bugetară şi monetară excedentă în aceşti ani, promovată de regimul comunist, a condus la creşterea esenţială a inflaţiei (preţurile nominale la bunuri au crescut de 3-6 ori mai mult decât cele reale) datorită creşterii datoriei interne şi externe și a masei monetare [121].

Creşterea veniturilor şi cheltuielilor statului n-a fost determinată de imperativele dezvoltării intensive a sectorului real, inovaţiei şi susţinerii micului business. Acest tip de dezvoltare a sporit fluctuaţiile şi instabilitatea economică. Totodată, politica excedentă bugetară n-a protejat veniturile consumatorilor şi producătorilor, n-a format rezerve în procesul supraîncălzirii economiei mondiale şi naţionale. Din contra, aceste rezerve au fost cheltuite la creşterea pensiilor, subvenţiilor, facilităţilor etc.

Este necesar ca politica bugetară să stimuleze şi să asigure o dezvoltare echilibrată, inclusiv la dezvoltarea care ar permite creşterea nivelului activităţii şi eficacităţii economice, în raport cu dinamica acumulărilor bugetare. Problema realizării politicii bugetare care ar crea condiţii de echilibrare a sistemului economic autohton se complică, deoarece în perioada tranziţiei s-au utilizat instrumente financiare, vamale, de credit, monetare şi de creştere a rolului statului în redistribuirea PIB-ului în scopul reducerii inegalităţii în venituri dintre membrii societăţii [43]. Pe de altă parte, s-au efectuat impuneri diferenţiate între agenţii economici în scopul încurajării dezvoltării unor anumite activităţi economice (de ex. partidul agrar a „îngheţat"şi apoi a anultat datoriile de 1,5 mld. lei ale colhozurilor, complexurilor, sovhozurilor şi a facilitat aceste structuri ineficiente în anii 1995-1998, iar comuniştii au stimulat dezvoltarea întreprinderilor mari în anii 2001-2008, cum ar fi uzinele de tractoare, de televizoare). Guvernarea comunistă în 2001-2005 a monopolizat în mâinile unui partid economia (de ex. au fost reîntoarse la stat multe ex-întreprinderi ale statului, inclusiv BEM şi a impus ca toate plăţile comunale, pensiile, granturile etc. să le efectueze statul, inclusiv prin această bancă punând în condiţii inegale celelalte bănci. Aceasta s-a facut în scopul ca prin intermediul acestei bănci să fie introduse diverse scheme de corupţie. Cu toate că BEM-ul a dat faliment, puterea politică actuală susţine ideea de a crea o nouă bancă cu acţiuni majoritare deţinute de stat pentru continuarea schemelor de corupere a sistemului financiar-bancar.

Toate aceste acţiuni şi politici au condus la adâncirea disproporţiilor şi la dereglarea mecanismului economic de piaţă, la descurajarea investiţiilor autohtone şi străine în economie, la „conservarea" reformelor structurale, la creşterea dezechilibrului dintre sfera economică şi cea socială. Acțiunile vizate au avut loc pe fundalul diminuării PIB-ului real al economiei și creșterea deficitului bugetar și datoriilor publice interne și externe (Tab. 3.5). Această situație s-a înrăutățit în anii 2014-2017 și are tendința negativă, dacă nu se va schimba radical politica economică.

Tabelul 3.5. Dinamica PIB-ului, a deficitului bugetar şi a datoriei publice interne a Republicii Moldova (2000-2018)

Indicatori (mil. lei)	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2018
PIB-ul real	12,58	34,506	71,904	82,300	88,200	100,500	105,500
Proficitul (deficitul bugetar)	-166,4	+578,4	1786,2	-1958,5	-906,2*	- 1764,6	-870
Datoria publică internă	2022	3787	5305	5820	6096*	6675	22621
Datoria de stat externă	10597	8280	13566	13385	15088	16846	20395

Sursa: Datele Ministerului Finanţelor al Republicii Moldova şi ale BNM.

Particularităţile politicii de dezvoltare social-economică sunt condiţionate şi de specificul, structura şi dinamica formării şi utilizării finanţelor publice, inclusiv de caracterul şi modul de acumulare şi utilizare a veniturilor, cheltuielilor şi deficitului în economia naţională [102]. Specificul formării şi utilizării veniturilor, cheltuielilor şi deficitului bugetar în anii de tranziţie a influenţat şi interacţionat direct şi dominant caracterul dezvoltării sectorului real al economiei naţionale. Sporirea venitului şi cheltuielilor şi a deficitului în condiţiile creşterii extensive a economiei a favorizat şi facilitat dezechilibrul şi instabilitatea nu numai economică, dar şi socială pe termen relativ îndelungat (anii 1995-1999).

Creşterea deficitului bugetar la un nivel mai înalt decât deficitul „optimal", contractarea potenţialului sectorului real, sporirea balanţei de plăţi negative au creat situaţia când în orice activitate economică au predominat relaţii cu caracter dezechilibrat social-economic [137]. Cu alte cuvinte, s-a creat un sistem economic cu o balanţă comercială negativă, cu un deficit bugetar considerabil şi cu o inflaţie avansată, unde orice activitate economică conţine, potenţial sau real, elemente dezechilibrate economic şi social şi de relaţii „de criză".

Specificul politicii de dezvoltare social-economică în R. Moldova este determinat şi de politica fiscală promovată pe parcursul tranziţiei. Această politică fiscală constă în contradicţia acestei politici, care, pe de o parte, tindea la asigurarea echităţii, proporţional egală între agenţii economici în raport cu capacitatea posedată de fiecare, iar pe de altă parte, creşterea presiunii fiscale şi maximizarea impozitelor, amenzilor şi sancţiunilor administrative [109]. Această politică

a lărgit geografia disproporţiilor economice şi a adâncit dezechilibrul bugetar şi social-economic.

Acest dezechilibru şi instabilitate economică în sectorul real depinde de modalităţile de finanţare a deficitului bugetar. Dacă deficitul bugetar şi soldul balanţei de plăţi negative este acoperit, în mai mare măsură, din contul împrumuturilor interne acordate de Banca Naţională, nu de împrumuturile externe (din cazul furtului şi garanţiei de stat la BEM), atunci instabilitatea social-economică creşte şi se diminuează ritmul de creştere a sectorului economic real. Anume această tendinţă a micşorat volumul de creditare a sectorului real [39]. Ca să deblocheze procesul de creditare a băncilor, Guvernarea caută diferite forme de garanţii din partea statului (de exemplu, prima casă, unde cetăţenii trebuie cu rata dobânzii de 9,3%, plus comisionul, pe termen de 25 de ani să restituie de 2-3 ori mai mulţi bani decât costul apartamentului în prezent. E clar că Guvernul va garanta creditele băncilor oligarhiei.

Creditarea sporită a Guvernului de către sistemul bancar naţional în 2001-2017 s-a realizat începând cu guvernarea comunistă. Totodată, au fost comercializate hârtii de valoare de stat, care au atins cifra de circa 3 mld. lei în anii 2012-2017. Finanţarea deficitului bugetar şi a balanţei de plăţi din resursele financiare interne ale ţării a micşorat masa monetară necesară pentru dezvoltarea sectorului real. Toate acestea au condus la micşorarea veniturilor agenţilor economici şi la diminuarea ritmului de dezvoltare economică. În acelaşi timp, are loc trecerea inflaţiei de la moderată la cea galopantă şi sporirea economică pe bază de consum final. În asemenea cazuri, se creează condiţii pentru creşterea instabilităţii economice. Această instabilitate a crescut esenţial în anul 2017 şi este provocată, pe de o parte, de către stat, prin devalorizarea puterii de cumpărare a monedei naţionale începând cu furtul din 2014 şi reducerea veniturilor reale ale majorităţii populaţiei, pe de altă parte, ca răspuns la scăderea puterii de cumpărare a monedei, agenţii economici micşorează şi ascund veniturile până la acel nivel care să le permită să existe în condiţiile concurenţei deschise pe piaţă. Trecerea capitalului din sectorul legal în sfera tenebră sau exportul lui în România şi mai mult dezechilibrează sistemul economic şi diferenţiază societatea.

Specificul modalităţilor de finanţare a deficitului bugetar, creşterea inflaţiei galopante şi instabilităţii macroeconomice dezorientează şi descurajează agenţii economici. Această tendinţă se lărgeşte pe măsura extinderii cheltuielilor statului, acoperite de creditele acordate de Banca Naţională a Moldovei sub garanţia Guvernului [39]. Aceste credite sunt utilizate ineficient, sunt nerambursabile şi ce de obicei trec la datoria internă a statului. Datoriile de stat interne în anul 2017 au crescut faţă de anul 2005 de circa 1,8 ori şi au atins suma de 8,1 mld. lei (Tab.3.2). În anii 2009-2017, Guvernul a împrumutat de la BNM mai mult de

20 mld.lei, cu scopul acoperirii furtului de la BEM, BS şi Unibank. Acest fenomen reflectă procesul de reducere esenţială a resurselor pentru sectorul real care sunt foarte necesare în circuitul economic şi sustragerea exagerată a lor spre consum. Furtul miliardelor de lei extrem de necesare sectorului real a diminuat capacitatea de servire cu mijloace circulante a sectotului real (mai ales sectorului agrar, când se seamănă primăvara şi peste jumătate de an aceste mijloace se întorc în circuitul economic). Ţinând cont de faptul că nivelul volumului mijloacelor circulante este şi aşa foarte scăzut (el alcătuia cca 18,8% din PIB în anul 2017), reducerea şi „tocarea lor" în urma creditării cheltuielilor sociale de stat şi finanţarea balanţei de plăţi negative agravează problema asigurării economiei cu mijloace circulante a sectorului real şi diminuează potenţialul de creştere a economiei în întregime. Se măreşte instabilitatea economico-financiară a sistemului naţional.

Problema optimizării volumului mijloacelor circulante în economie se agravează şi mai mult, dacă avem în vedere că în structura economiei predomină sectorul agrar, alcătuit din fermieri, şi cel agroindustrial, unde rotaţia mijloacelor circulante este mult mai lentă (e vorba de numai două rotaţii pe an) decât în industrie şi comerţ. Aceasta este problema principală în condiţiile negocierilor cu FNI. Specifică este structura economiei naţionale, insuficienţa mijloacelor circulante, sustragerea resurselor financiare din economie, sporirea datoriei publice interne, a inflaţiei – toate acestea conduc la creşterea numerarului în circulaţia tenebră în raport cu depozitele bancare. Acest proces favorizează instabilitatea economică şi migraţia capitalului din ţară, diminuează posibilitatea de extindere a sectorului real, deoarece reducerea mijloacelor circulante în economie creează condiţii care stopează scăderea până la nivelul eficient al ratei dobânzilor la resursele creditare. Totodată, creşte sectorul economiei tenebre şi se diminuează ritmul de creştere economic oficial.

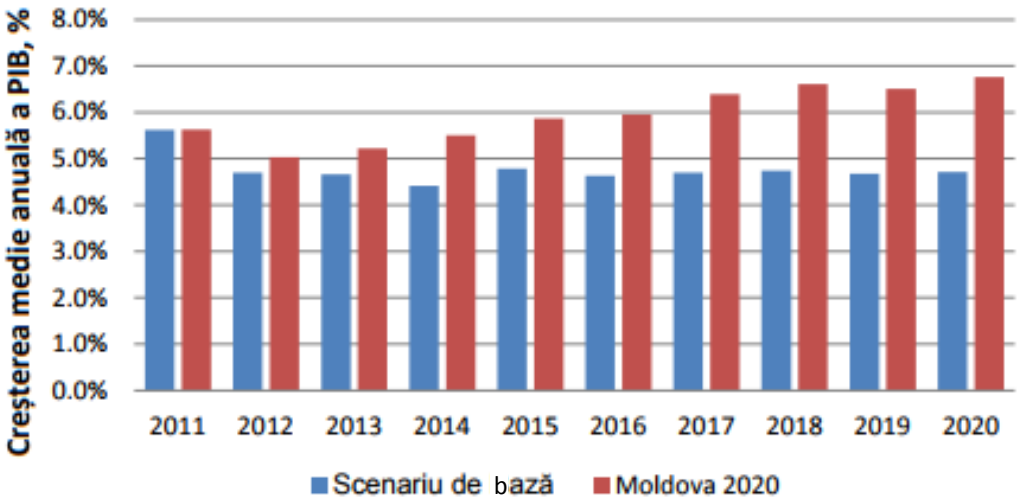

Fig. 3.4.Ratele medii de creştere anuală a PIB-ului, 2011-2020

Una din particularităţile politicii de dezvoltare social-economică este determinată de lansarea unui volum sporit de hârtii de valoare pe piaţa naţională şi obligarea BNM să reemită bonurile de trezoreria de stat. Volumul valorilor mobiliare de stat (VMS), comercializate în anii 2000-2014, a crescut mai mult de 25 de ori, atingând suma de circa 18,4 mld. lei. Volumul VMS în circulaţie în anul 2017 a constituit circa 8,2 mld. lei, iar cheltuielile pentru rambursarea lor a crescut esenţial, odată cu creşterea ratei dobânzii la VMS realizate care a alcătuit 8,2%. Creşterea cheltuielilor pentru răscumpărarea VMS în anii 2009-2012 cu 12,8% a condus la sustragerea finanţelor din economia de piaţă şi la creşterea cheltuielilor publice [47]. Toate acestea conduc şi la diminuarea ritmului de dezvoltare economică (Tab. 3.4). Din tabel se observă că ritmul de creştere a PIB-ului în medie este mai mic decât ritmul de creştere a inflației.

Particularităţile dezvoltării economice se caracterizează prin promovarea unei politici economice ineficiente şi un management de influenţă şi stimulare ineficient, care se exprimă prin creşterea mai rapidă a deficitului bugetar şi a inflaţiei decât a PIB-ului pe cap de locuitor (Tab. 3.4). Astfel de politică ineficientă de dezvoltare social-economică este caracteristică pentru majoritatea ţărilor aflate în tranziţie. Cel mai mare nivel de creştere a deficitului bugetar s-a remarcat în Ucraina, în legătură cu criza financiară mondială, regională și războiul cu F.Rusă, instabilitatea economică a crescut în Spania, Portugalia, Grecia, Ţările Baltice, Bulgaria, Republica Moldova.

Această tendinţă vorbeşte nu numai despre un grad înalt de extindere a instabilităţii social-economice, de diminuare a sectorului real, de ineficienţă a mediului instituţional şi a infrastructurii în utilizarea ineficientă a fondurilor rămase în proprietatea publică, de iresponsabilitatea politicii macroeconomice promovată în aceste ţări, dar şi de o tendinţă generală în economia ţărilor în tranziţie în procesul globalizării mondiale şi regionale.

Caracteristicile politicii economice în perioada de tranziţie au determinat cota mare de instabilitate economică şi de diminuare a sectorului real şi creşterea esenţială a sărăciei faţă de ţările cu o economie de piaţă dezvoltată. Această tendinţă negativă se agravează în condiţiile şi sub influenţa crizei economico-financiare mondiale şi regionale. Specificul dezvoltării social-economice în procesul tranziţiei este influenţat de politica inflaţionistă a statului, promovată în această perioadă. Procesele inflaţioniste şi impactul lor asupra echilibrului economic şi de dezvoltare a sectorului real au fost diverse în diferite perioade ale tranziţiei. Dar există o legătură directă între dinamica creşterii sau descreşterii inflaţiei şi dezvoltării sau stagnării economice. Dacă inflaţia creşte, are loc

procesul de stimulare a disproporţiilor economice în sectorul real şi în sfera socială.

Reducerea ratei inflaţiei galopante stimulează interesul economic, lărgeşte reproducţia şi conduce la creşterea învestiţiilor şi acumulărilor în sectorul real. Ţările în tranziţie au înregistrat o creştere esenţială a procesului de inflaţie şi, respectiv, o extindere considerabilă a instabilităţii economice. Republica Moldova, în acest sens, deţine un loc de frunte.

Particularităţile dezvoltării social-economice în R. Moldova au şi un caracter general care sunt determinate de specificul politicii economice din a doua jumătate a secolului XX şi primul deceniu al secolului XXI, în majoritatea ţărilor, inclusiv din UE, care a reflectat o creştere esenţială a cheltuielilor de stat neproductive (armată, securitate etc.) o inflaţie în creştere, o scădere a ritmurilor economiei şi a PIB-ului, şi o creştere a deficitului bugetar al acestor ţări (de ex. deficitul bugetar al Ucrainei în 2000-2005 a constituit -9,1%, al Ungariei -8,2%, al Bulgariei -7,0%, al Greciei -12,5%, al Spaniei -6,6%, al Italiei -9,0%, al Suediei -13,45). Tendinţele nominalizate au cauzat o răspândire largă a instabilităţilor economice şi o constrângere catastrofală a sectorului oficial nu numai din aceste ţări, dar şi din majoritatea ţărilor în tranziţie, inclusiv R.Moldova.

Cum observăm din Figura 3.5, în anii 2005-2013 PIB-ul real a crescut în medie anual cu 1%, iar în 2008-2016 a fost înregistrată o descreştere a PIB-ului din cauza crizei economice. Această situaţie alarmantă a clasat R.Moldova pe penultimul loc în clasamentul ţărilor din regiune cu un volum de PIB per capita la paritatea puterii de cumpărare în 2010-2015 de 3,7 mii USD care a provocat o rată a sărăciei de 20% (Strategia Naţională de Dezvoltare, Moldova 2020, p.3), (Tab. 3.4).

De constatat că o particularitate deosebită a sistemului economic naţional constă în transformarea acestui sistem într-o economie de piaţă cu deficit esenţial de resurse financiare (ponderea medie a creditelor bancare în economie pe anii 2005-2017 a costituit circa o treime din PIB) şi cu o scădere considerabilă a venitutilor agenţilor economici şi a populaţiei. Situaţia este şi mai alarmantă, dacă avem în vedere creşterea considerabilă a ratei dobănzii şi scăderea esenţială şi bruscă a puterii de cumpărare a acestor resurse în 2014-2017 (Tab.3.2 și Strategia Naţională de Dezvoltare Moldova 2020). Situaţia cu intermedierea financiară este şi mai alarmantă în 2014-2017, deoarece odată cu cresterea ratei dobânzii scade esenţial volumul masei monetare în economie (mai ales în sistemul micului business) şi banii nu „reuşesc” să servească circuitul economic real.

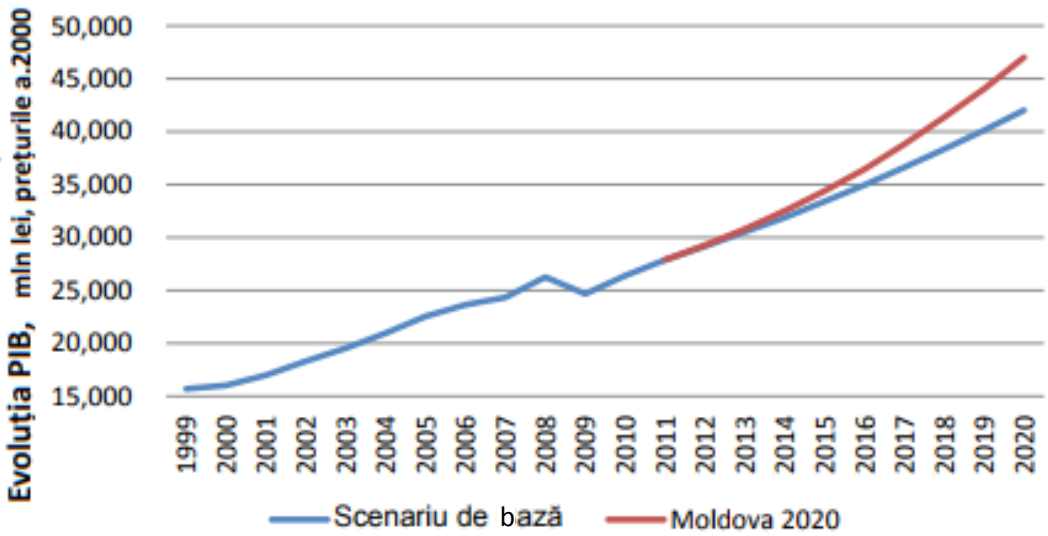

Fig. 3.5.Evoluția PIB cu și fără implementarea priorităților de dezvoltare [169]
Sursa: Datele BNM.

Ca rezultat falimentează micul business (în 2010-2017 au falimentat 20,4 mii de întreprinderi. Concomitent, creşte şi volumul economiei tenebre, apărând condiţii favorabile pentru extinderea instabilităţii economice şi reducerea sectorului real legal. Situaţia în economie se va alarma, dacă avem în vedere că viteza de circulaţie a banilor creste, că ponderea banilor în circulaţie este insuficientă (rata medie a banilor în circulaţie în anii 2005-2017 a constituit 15,4% în PIB), care în 2017 are tendinţa de scădere esenţială. Numai din iulie 2014 până în aprilie 2015 banii în circulaţie au scăzut cu 2,7 mld. lei şi au alcătuit 15,4 mld. lei, baza monetară a scăzut cu 3,7 mld.lei, iar rata rezervelor obligatorii a crescut cu 4% (datele BNM). Pentru normalizarea situaţiei financiare în economie, se propune schimbarea politicii economice, inclusiv monetare, creşterea volumului de credite în priorităţi într-o perioadă relativ scurtă, de 2,5-3,0 ori, scaderea ratei dobânzii de la 20% la 5%, ceea ce va permite mărirea volumului mijloacelor circulante la nivelul necesar pentru dezvoltarea intensivă a ramurilor prioritare şi creşterea eficienţei economiei şi, respectiv, sporirea PIB-ului real. Dacă acest volum de credite al priorităţilor va fi acoperit de o creştere respectivă a rezervelor valutare, atunci nu se va înregistra o creştere esenţială a inflaţiei şi o majorare considerabilă a preţurilor. Creşterea ratei de creditare a economiei, scăderea vitezei de rotaţie a banilor şi sporirea esenţială a investiţiilor şi a remiterilor în ramurile prioritare – toate acestea în concordanţă cu reformarea politicii bujetar-fiscale şi a mediului de afaceri, şi a celui instutiţional vor crea condiţii de stopare a recesiunii economice și restructurarea sistemului economic al țării.

3.2. Strategia evoluării social-economice în Republica Moldova

Problema de bază identificată în prezentul capitol constă în faptul că în R.Moldova nu s-a reuşit introducerea definitivă a criteriilor de funcţionare a unui sistem economic de piaţă bazat pe principiile şi particularităţile propuse de teoria neokeynesiană, cu toate că sunt carenţe legislative şi normative în domeniul proprietăţii private, în special referitor la distribuţia acesteia, în domeniul financiar-bancar, activităţii întreprinderilor mici şi mijlocii, distribuţia mijloacelor financiare sub formă de cheltuieli şi investiţii.

Generalizând, am putea conclude că, în ultima jumătate a secolului XX şi mai ales în primul deceniu al secolului XXI, a crescut instabilitatea în economia naţională fiind provocată de criza economico-financiară atât mondială, cât şi regională şi de pseudopoliticile economice autohtone. Aceasta a influenţat specificul gestionării şi a creat un şir de probleme în dezvoltarea economiei naţionale şi în soluţionarea problemelor sociale de dezvoltare. Totodată, procesul de agravare a instabilităţii macroeconomice este influenţat nu numai de criza economico-financiară mondială şi cea regională, dar şi de politicile şi managementul „curatorilor" internaţionali, care constituie unul dintre cei mai esenţiali factori în destabilizarea sistemului economic naţional şi influenţa negativă asupra instituţiilor financiare naţionale. Aceasta se exprimă prin promovarea de către FMI şi alte instituţii mondiale a unor politici bugetar-fiscale monetare şi valutare dure în relansarea economiei R. Moldova. Duritatea politicilor economice şi financiare, şi metodele care urmează a fi utilizate pentru evaluarea performanţelor Memorandumului tehnic de înţelegere promovate de FMI pentru R.Moldova, constă în restricţionarea şi limitarea condiţiilor de dezvoltare a economiei naţionale prin introducerea unui sistem de plafonare a indicilor macroeconomici şi a controlului riguros din partea FMI.

Sistemul de plafonare include: a) plafonul privind deficitul de casă total; b) plafonul privind activele nete ale BNM; c) nivelul minim al stocului rezervelor internaţionale nete ale BNM; d) plafonul privind contractarea sau garantarea datoriilor externe neconcesionale de către Guvernul R. Moldova; e) plafonul privind acumularea ratelor la plăţi externe; f) plafonul privind baza monetară; g) plafonul cheltuielilor interne; h) plafonul privind fondul de salarizare; i) nivelul privind cheltuielile sociale; j) plafonarea deficitului bugetar în procente din PIB; k) plafonarea nivelului de inflaţie. Aceste restricţii au determinat politica bugetar-fiscală dură promovată de FMI, care a influenţat dezvoltarea economică şi au înrăutăţit condiţiile de dezvoltare a economiei naţionale.

Plafonarea de către FMI a deficitului bugetar de 1,9-3% din PIB, în anii 2010-2017, a mărit rata de impozitare a agenţilor economici, a îngustat baza de

finanţare a creşterii economice şi a micşorat nivelul de impozitare. Aceasta a condus la micşorarea veniturilor în PIB, la reducerea investiţiilor în sectorul real. Situaţia se va complica pe viitor, deoarece politica bugetar-fiscală va fi mai drastică în anii 2017-2020. În această perioadă, se prognozează reducerea deficitului bugetar până la 0,75% din PIB şi creşterea ratei de impozitare cu 0,3% din PIB. Această creştere a impozitelor şi mai mult va îngusta baza impozitării, practic va falimenta businessul mic, ori va fi impus să treacă la sectorul tenebru. Totodată, micşorarea cheltuielilor sociale cu 1,5% din PIB şi plafonarea fondului de salarizare la 12% din PIB va tensiona şi mai mult problemele sociale şi va accelera migraţia forţei de muncă din ţară. Înăsprirea politicii monetare şi valutare nu a condus la diminuarea riscurilor inflaţioniste. Creşterea plafonului ratei rezervelor obligatorii în anul 2015 cu 4% va micşora esenţial volumul mijloacelor circulante şi, respectiv, a investiţiilor în sectorul real.

Specificul politicii de dezvoltare social-economică în Republica Moldova în perioada de tranziţie se caracterizează prin existenţa unui aparat de stat gigant, birocratizat, neprofesionist şi politizat [176]. O particularitate a politicii de dezvoltare social-economică constă în faptul că în mecanismul de dirijare a sistemului economic lipseşte un submecanism de stimulare, de reglementare eficientă a circuitului resurselor materiale şi financiare pe baza unor normative progresiste ale economiei de piaţă.

Elaborarea şi implementarea unui sistem de normative de stimulare a „economiilor" în producere, de orientare a activităţii economice la produsul final ar crea condiţii pentru creşterea competitivităţii în sectorul real al economiei în R. Moldova.

Una din particularităţile politicii de dezvoltare economică este specificul formării şi gestionării veniturilor şi cheltuielilor publice [138, 180]. Tendinţa de creştere a poverii fiscale, a veniturilor şi cheltuielilor publice a cauzat dezechilibrul în economie şi societate în anii 2000-2017. Creşterea poverii fiscale a impus colectarea slabă a impozitelor, în special TVA şi impozitelor pe veniturile salariale (insuficienţa de venituri în anul 2014 de 500 mil. lei, iar în 2015 de circa 4 mld. lei) reduce cheltuielile reale pentru consum şi investiţii. Drept rezultat în 2014 PIB-ul real s-a redus cu 0,7% faţă de anul 2011, iar în 2015 reducerea a constituit 1,2%, faţă de cel planificat. Această reducere conduce mai departe la scăderea veniturilor şi a volumului de realizare a mărfurilor de consum. Totodată, scade volumul de investiţii şi volumul de procurare a bunurilor fixe. De exemplu, în 2014 cheltuielile capitale planificate au scăzut cu 0,3%, iar în 2015 cu 1% din PIB. Aceste tendinţe negative s-au păstrat şi în anii 2016-2017. Micşorarea veniturilor companiilor şi a volumului de producţie autohton, pe de o parte, şi creşterea salariilor, pensiilor şi, în general, a cheltuielilor, începând cu perioada

guvernării comuniste şi terminând cu cea oligarhă, pe de altă parte, a condus la destabilizarea catastrofală a sistemului social-economic, exprimată prin creşterea esenţială a preţurilor, inclusiv la energie electrică şi gaze, la creşterea inflaţiei, diminuarea reală a investiţiilor şi a puterii de cumpărare a leului, la scăderea productivităţii muncii şi la distrugerea interesului economic, ce au condus la deformarea relaţiilor şi legăturilor economice.

Agenţii economici, în condiţiile acestui tip de politică fiscală şi de redistribuire a veniturilor, orientate spre creşterea impozitelor şi amenzilor, au dat faliment. Numai în anii 2010-2017 au falimentat 18,4 mii de întreprinderi, iar în 2017 practic tot businessul mic este falimentat, iar cei care mai rămân viabili părăsesc sectorul real şi exportă capitalul peste hotare, ori se eschivează de la plăţile impuse, trecând în sectorul tenebru [96]. Drept urmare, descreşte volumul producţiei, se reduce sectorul real şi volumul produsului autohton şi creşte esenţial volumul necesităţilor sociale nesatisfăcute. Noua paradigmă de dezvoltare trebuie să includă elemente de percepere, de impozite mai reduse, de diminuare a poverii fiscale, de creare a condiţiilor pentru lărgirea bazei fiscale pe contul diminuării sectorului tenebru. Aceasta va permite ca agenţii economici să-şi lărgească activitatea prin investiţii, să stimuleze ocuparea forţei de muncă, să crească producţia şi veniturile.

Cu părere de rău, politica de dezvoltare în perioada de tranziţie a optat pentru mărirea cheltuielilor, creşterea impozitelor. În realitate, Guvernul în anii 2000-2017 a modificat simultan în proporţii diferite şi în sensuri diferite atât cheltuielile, cât şi impozitele. Veniturile fiscale au crescut din 2000 până în 2017 de 19 ori şi au alcătuit 45,5 mld. lei în anul 2017. Cheltuielile au crescut în această perioadă de 10,3 ori şi alcătuiesc 47,4 mld. lei. Creşterea considerabilă a impozitelor, veniturilor şi cheltuielilor a influenţat negativ creşterea producţiei autohtone şi a dezechilibrat şi mai mult sistemul social-economic.

O particularitate importantă a politicii de dezvoltare economică autohtonă constituie caracterul şi dinamica volumului achiziţiilor de stat de produse ale ramurilor prioritare. Rolul politicii de achiziţionare creşte în condiţiile crizei economico-financiare mondiale şi regionale, când inegalitatea C+I<V atinge apogeul, iar încasările sunt cu mult mai mici decât producţia oferită, cererea globală de bunuri finale (C) şi bunuri pentru investiţie (I) este cu mult mai mică decât oferta (V şi Z). În această perioadă, este necesar ca volumul de achiziţii să se egaleze cu volumul economiilor din venitul global (S) şi cu volumul investiţiilor. Cauzele principale ale dezechilibrului economic se pot înlătura prin compensare de către stat, efectuând achiziţii în venitul global şi creşterea cheltuielilor pentru cumpărare de bunuri finale şi investiţionale. Însă în structura achiziţiilor autohtone cresc plăţile vamale de la bunurile importate, ceea ce reflectă sporirea vânzărilor

de companiile străine şi, respectiv, diminuarea vânzării mărfurilor şi serviciilor companiilor autohtone, ceea ce duce la micşorarea veniturilor agenţilor economici autohtoni. Ca rezultat, scad investiţiile locale şi numărul de angajaţi în sfera productivă. Este necesar de direcţionat politica de achiziţii de stat în sferele prioritare ale economiei naţionale. Aceasta va permite creşterea volumului de vânzări şi, respectiv, a volumului producţiei din ramurile prioritare, apoi, indirect, creşterea sectorului real al economiei.

Specificul politicii bugetar-fiscale a influenţat încasările veniturilor în buget în anii 2000-2017, care au avut un caracter neuniform. O mărire substanţială a ponderii veniturilor în PIB s-a înregistrat în anii 2000-2016, când s-a produs o creştere a PIB-ului per capita (Fig.3.6). În această perioadă, ponderea venitului în PIB a crescut de la 25,6% în anul 2000 până la 41,1% în anul 2017. Acest fenomen explică, în mare măsură, creşterea nominală a PIB-ului cauzată de fenomenele inflaţioniste. Această politică bugetar-fiscală a condus la diminuarea activităţii economice, la scăderea volumului de vânzări, iar odată cu ele s-a diminuat şi volumul TVA, al accizelor etc. În anii 2000-2014, accizele de import au crescut de circa 17 ori şi au atins cifra de 3007 mil. lei. Din toată suma accizelor din anul 2014 numai 20,3 la sută constituie accizele de la mărfurile produse pe teritoriul republicii (Tab. 3.5). Aceasta confirmă că politica bugetar-fiscală conduce la limitarea capacităţilor de producţie autohtone şi satisfacerea cererii, în mare măsură, de importurile de mărfuri şi servicii. Bugetul public naţional a beneficiat de pe urma acestei politici, însă creşterea sectorului de producţie autohton evoluează în direcţia unei reduceri alarmante.

Fig. 3.6. Evoluţia PIB per capita, PPP
Sursa: Banca Naţională a Republicii Moldova, 2017.

Această politică bugetar-fiscală a condus şi la decalajul dintre TVA la mărfurile produse în ţară şi cele importate. Încasările de la TVA la produsele importate au crescut în anii 2000-2017 de 18,6 ori, iar la mărfurile autohtone – de 12,4 ori. Ponderea TVA în veniturile bugetul public naţional a crescut cu 30,6% în anul 2000. Specificul politicii bugetar-fiscale a condus la creşterea TVA la mărfurile importate cu 27,2% în anul 2015 faţă de anul 2010, iar încasările de la mărfurile produse şi de la serviciile prestate pe teritoriul ţării au scăzut cu 3,1%. În anul 2017, din cauza slăbirii cererii interne, TVA de la mărfurile importate a crescut numai cu 3,8%.

Totodată, înăsprirea măsurilor de constrângere şi a creşterii presiunii fiscale, a amenzilor şi sancţiunilor administrative, TVA la produsele autohtone în anul 2017 a crescut faţă de anul 2010 cu 15,5%. În anul 2018 se prognozează aceeaşi politică de creştere mai rapidă a TVA la produsele importate decât de la cele autohtone. Particularităţile politicii bugetar-fiscală nu numai că provoacă descreşterea catastrofală a capacităţii de producţie autohtonă, dar şi măreşte instabilitatea social-economică în teritorii, deoarece cele din urmă recuperează TVA doar de la mărfurile produse în ţară, care descresc în pondere totală din suma TVA. Cea mai mare pondere (22,4%) în volumul total al impozitelor şi taxelor în anul 2017 au constituit încăsările din TVA, apoi 21,3% – din impozitul pe venit.

Specificul politicii de dezvoltare economică este determinat şi de particularităţile politicii creditar-monetare promovată în perioada de tranziţie. Această politică care include acţiunile Guvernului şi Băncii Naţionale este reflectată în dinamica indicatorilor monetari, inclusiv: rata inflaţiei, rata dobânzii, rata

Tabelu 3.5. Dinamica şi structura TVA în bugetul de stat al Republicii Moldova (mil. lei)

	1995	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2017
TVA, inclusiv:	938	4623	10211	11680	12666	14260	13023	17706
- la mărfurile autohtone	348	572	3222	3132	3362	3668	4332	4546
- la produsele importate	590	4052	6989	8548	9304	10592	11001	13160
Ponderea TVA în venituri, *%*	30,6	31,8	59,4	62,7	60,2	62,7	38,0	72,4

Sursa: Datele Ministerului Finanţelor al R.Moldova.

rezervelor obligatorii de monedă, rata cursului de schimb şi insuficienţa pentru creditare şi cantitatea de bani în circulaţie, pe de altă parte (a se vedea Anexele 7-11). Specificul politicii monetar-creditare constă în incapacitatea BNM în

dirijarea acestei politici, în monopolizarea acestui proces (trei bănci menţin 70% din volumul creditelor naţionale), în intermedierea insuficientă financiară a sectorului bancar cu sectorul real al economiei. Ponderea medie a creditelor bancare în PIB în anii 2005-2017 a constituit circa 36,9% (Tab. 3.6). Volumul creditelor în economia națională în anii 2014-2018 s-a diminuat esențial (Anexa 10) și situația se agravează, deoarece crește datoria la creditele neperformante (Anexa 11).

Specificul politicii monetare autohtone este caracterizat de o pondere scăzută a depozitelor bancare în PIB și a constituit 35,1% în 2018 (Tab.3.6). Totodată, depozitele la termen în 2018 sunt în diminuare cu 4,2%, comparativ cu anul 2017, fiind cu mult mai mici decât în Lituania, Serbia, România şi Belarus, rămânând poziţionată sub media de regiune. Această pondere relativ scăzută a depozitelor în PIB este determinată de disproporţia şi ineficienţa sistemului bancar care provoacă neîncrederea în bănci a populaţiei şi a businessului. Este necesar de mărit considerabil suma garantată a depozitelor pentru ca sistemul bancar să concentreze economiile populaţiei şi ale companiilor şi să direcţioneze spre cei care au nevoie de lichidităţi. Aceasta va permite sporirea masei monetare oficiale în circulaţie. Acest nivel de creditare a economiei reale este devansat de majoritatea ţărilor din Europa Centrală şi de Est. De exemplu, în Letonia, Slovenia şi Estonia ponderea medie a creditelor în PIB variază între 80% şi 115% [46].

Situaţia cu intermedierea financiară a economiei se agravează, dacă luăm în consideraţie că rata creditelor în PIB este insuficientă, iar rata dobânzilor în 2014-2017 este exagerată şi constitue până la 15-20% anual. Practica și strategiile științifice de anticriză demonstrează că, în condiţiile crizei, această rată a dobânzii nu trebuie să depăşească 0,75-1,5% anual. De exemplu, rata dobânzii în perioada de criză în ţările UE şi SUA constituie 0,25-1% anual [26]. Anume creditele ieftine plus impozitele scăzute permit companiilor să acumuleze bani ieftini pentru a schimba aparatul tehnic și tehnologic învechit cu cel nou, care permite creșterea productivității muncii, diminuarea cheltuielilor pentru fabricarea produselor, micșorarea cheltuielilor marginale și diminuarea prețurilor medii pe piață.

Această situaţie cu intermedierea financiară este şi mai alarmantă, dacă avem în vedere circuitul economic, care în ultimii ani a fost monopolizat. În asemenea caz, banii nu „reuşesc” să servească circuitul economic al businessului mic și mijlociu, dar prioritar deservesc esențial monopoliștii şi oligarhii. Concomitent se stimulează și crește volumul economiei tenebre, creând condiţii favorabile pentru extinderea instabilităţii economice şi reducerea sectorului real legal.

Tabelul 3.6. Dinamica indicatorilor monetari în R.Moldova

	2010	2011	2012	2013	2014 2018
Rata inflaţiei, % (decembrie)	8,1	7,8	4,1	5,2	4,7 7.8
Active valutare de rezervă ale BNM, mil. USD	1717	1965,3	2515	2820	2156 2903
Masa monetară MO, mil. MDL	10107	10864	13241	17550	17505 18411
Soldul depozitelor în monedă naţională, mil. MDL	14661	17400	21673	27566	25711 34408
Rata dobânzii la credite în moneda naţională, %	14,76	14,0	11,98	12,51	14,0 9,8
Soldul creditelor în economie, mil. MDL	26915	30244	35948	42690	40848 37700
Ponderea creditelor în PIB, %	34,9	36,7	43,4	42,7	36,6 35,0

Sursa: BNM, 2018.

Creşterea volumului de credite într-o perioadă relativ scurtă de 2,5-3,0 ori şi demonopolizarea lor va crea condiţii pentru mărirea volumului mijloacelor circulante la nivelul necesar pentru dezvoltarea normală şi eficientă a economiei de piaţă cu o concurenţă perfectă va spori PIB-ul real. Dacă acest volum de credite va fi acoperit de o creştere respectivă a rezervelor valutare, nu se va înregistra o creştere esenţială a inflaţiei şi o majorare considerabilă a preţurilor. Creşterea ratei de creditare a economiei concurenţiale conduce la scăderea vitezei de rotaţie a banilor şi la sporirea esenţială a investiţiilor capitale în economie. Drept urmare, se creează condiţii de stabilizare a sistemului economic.

Sporirea masei monetare oficiale în circulaţie este posibilă şi ca rezultat al creării condiţiilor de atragere în priorităţi şi micul business al câştigurilor din munca moldovenilor aflaţi peste hotarele ţării. Majorarea ratei de economisire, atragerea remitenţelor în afacerile prioritare, creşterea eficienţei utilizării resurselor disponibile şi a eficienţei managementului riscurilor, micşorarea ratei dobânzii, toate acestea vor conduce la o stabilizare adecvată a echilibrului monetar, care vor asigura stabilitatea preţurilor, înviorarea activităţii economice, scăderea de mai departe a ratei dobânzilor şi, în final, creşterea PIB-ului real şi scăderea vitezei de rotaţie a banilor, precum şi sporirea volumului investiţiilor. Acest proces şi politica de priorităţi influenţează pozitiv raportul dintre creşterea sectorului industrial, agroindustrial, industriei exportului şi celorlalte sectoare. Totodată, este necesar de schimbat politica utilizării resurselor şi politica managementului riscurilor creând competiţii veritabile pe segmentul bancar al pieţei financiare şi unele alternative viabile de finanţare prin intermediul sectorului financiar nebancar.

Una din particularităţile politicii este strâns legată de fluxul de remitenţe şi consumul generat de acestea. Veniturile din munca cetăţenilor aflaţi peste hotare au alimentat gospodăriile casnice, conducând la majorarea cererii agregate de consum [121, 122]. Această cerere a fost satisfăcută cu circa 80% din importurile de bunuri şi servicii, deoarece potenţialul de producţie autohton este limitat. De pe urma acestei situaţii a beneficiat bugetul naţional, însă a devenit alarmant deficitul balanţei comerciale care constituie 2,4 mld. dolari în 2018. Gradul de acoperire a importului în 2018 constituie 50,2% din PIB (Tab. 3.7). Tendinţele şi caracterul procesului de diminuare a volumelor importului şi exportului, creşterea alarmantă a deficitului comercial, satisfacerea cererii, în mare măsură, depinde de importurile de bunuri şi servicii, care conduc la constrângerea producţiei autohtone şi aşa limitată, la creşterea economică bazată pe consum şi pe remitenţe în condiţiile crizei economico-financiare mondiale şi regionale. Aceste tendinţe conduc la adâncirea instabilităţii social-economice, expun economia autohtonă la o serie de vulnerabilităţi. Acest model de creştere economică generează o criză de proporţii, deoarece volumul remitenţelor în 2017 faţă de 2013 a scăzut cu 10% [123].

Remitenţele care constituie acea pernă de oxigen şi acea pipetă care menţine sistemul economic al ţării, vorbind la figurat în „comă", încep să se epuizeze. Dacă resursele acestei pipete se vor epuiza esenţial, atunci există pericolul că sistemul economic autohton nu va mai avea posibilitatea să iasă din comă. Aceasta se poate întâmpla dacă guvernarea nu va efectua acţiuni urgente şi cardinale de atragere a investiţiilor şi remitenţelor în economia prioritară de creare a condiţiilor adecvate de muncă şi de trai în ţară. În caz contrar, migraţia va creşte, iar fenomenul negativ de scindare a familiilor moldovenilor de migranţi se va transforma într-un proces de reîntregire a lor, dar, cu părere de rău, aceasta se va produce în afara hotarelor ţării, moment care va declanşa declinul remitenţelor, ceea ce va conduce la diminuarea dramatică a consumului.

Tabelul 3.7. Dinamica comerţului exterior în Republica Moldova (mil. USD)

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2018
Export, mil. USD	641	1503	1541	2271	3137	3454	3311	2425
Import, mil. USD	972	2746	4514	5977	6046	6421	6254	4831
Balanţa comercială, mil. USD	-330	-1215	-2314	-2970	-3051	- 3093,7	-3000	-2406
Gradul de acoperire a importului prin exporturi, %	66,0	55,7	40,0	42,7	41,6	44,2	44,0	50,2

Sursa: Datele BNM, 2017.

Specificul politicii de dezvoltare economică se caracterizează şi prin promovarea unei politici ineficiente la piaţa de capital, inclusiv a operaţiunilor financiare şi a titlurilor financiare derivate şi care a influenţat esenţial instabilitatea financiar-bancară şi a economiei în întregime, şi a modificat structura produsului naţional. Volumul valorilor mobiliare tranzacţionale în anii 2004-2017 raportat la PIB este cel mai mic din regiune – 1,38% (media regională în această perioadă a fost de 5,32%, în UE constituind 92,4%). Acest volum de tranzacţii au o tendinţă de declin în ultimii ani. Aceste procese sunt influenţate şi de intervenţia oligarhilor, utilizând grupurile de agenţi economici străini şi de guvernele altor ţări, care, la rândul lor, spală volume esenţiale de valută forte din ţară (în 2010-2014 au fost spălate circa 30 mld. euro prin țară), schimbă proporţiile dintre volumul total al producţiei şi serviciilor în expresia bănească şi volumul global al veniturilor băneşti nu în favoarea agenţilor economici naţionali.

Gestionarea proastă a relaţiilor economice și comerciale externe, utilizarea instrumentelor economice ineficiente, inclusiv majorarea taxelor vamale şi complicarea procedurilor de import-export (creşterea termenului de devamare cu 24 de ore reduce PIB-ul cu 1%) diminuează reformarea și dezvoltarea economică. Ca răspuns la politica inadecvată privind exportul-importul, agenţii economici se eschivează de la plata taxelor vamale, utilizând pe larg hotarele necontrolate cu Ucraina și Transnistria, ceea ce conduce la instabilitate economică [142]. Totodată, crearea zonei „duty free” legală și ilegală la produse, inclusiv la cele petroliere de către guvernele precedente, funcţionarea zonelor antreprenoriale libere în Chişinău, sudul Moldovei și la Bălţi au condus la eschivarea sumelor enorme de la plăţile vamale, a micșorat venitul impozabil și a condus la creşterea instabilităţii.

Tendinţele alarmante în evoluţia deficitului balanţei comerciale şi a datoriei de stat, reducerea drastică a încasărilor în buget, neacceptarea politicii fiscale din această perioadă de agenţii economici, a tensionat instabilitatea economică şi socială în ţară. Pseudoliberalizarea şi pseudodemonopolizarea relaţiilor economice, în special a comerţului intern şi extern (monopolizarea exportului şi importului, prin certificarea documentaţiei la export-import de o singură companie la metale feroase, produselor vinicole, alimentare, aprovizionarea cu erbicide, alte produse chimice etc.) au pricinuit ţării o stagnare structurală şi o dezechilibrare economică esenţială. Dirijarea ineficientă în anii 1989-1994 a schimbului produselor complexului agroindustrial către Federaţia Rusă pe metale, produse petroliere, forestiere care aveau preţuri mult mai joase în acei ani decât cele mondiale şi apoi direcţionarea lor la reexport pentru crearea rezervelor valutare ale ţării, a provocat pierderi colosale ale statului care alcătuiseră 5,5 mld. dolari SUA în momentul destrămării URSS. Politica de comerţ ineficientă limitează exportul de

produse agroindustriale în F.Rusă, ea a condus la dezechilibrarea balanţei de plăţi a ţării (Tabelul 3.8).

Tabelul 3.8. Evoluţia principalelor agregate ale balanţei de plăţi, mil. USD

	2010	2011	2012	2013	2014	2018
Contul curent	-449	-784,5	-495,3	-384	-451,1	-532,6
Balanţa bunurilor şi serviciilor	-2283	-2872	2945,1	-2981	-2147,8	-1887,0
Balanţa comercială	-2219	-2869	2924,0	-2978	-2911,9	-2406
Balanţa serviciilor	-63,5	-2,6	-21,1	-2,6	-31,6	193
Venituri (nete)	507,1	571,5	839,8	884,7	795,7	807,8
Transferuri curente (nete)	1326,9	1516,1	1610,0	1711,8	1696,	-
inclusiv: transferuri de peste hotare ale angajaţilor (intrări)	608,5	701,4	773,8	861,0	-	1316,6
Contul de capital şi financiar	420,8	697,8	420,2	296,2	518,9	559,4
Transferuri de capital (nete)	-28,4	-37,5	-33,8	-44,7	-62,5	17,9
Investiţii directe (nete)	193,9	242,6	155,4	203,1	166,2	-136,5
Investiţii de portofoliu (nete)	5,6	0,0	21,3	9,7	13,2	-0,9
Alte investiţii (nete)	544,6	762,6	775,2	411,9	-137,2	526,0
Active de rezervă ale statului, (-) majorare, (+) micşorare	-294,4	-278,1	-497,6	-283,8	-538,5	-361,6

Sursa: BNS, 2018.

Instabilitatea şi disproporţiile economice au fost promovate de politica economică coruptă prin diverse forme, inclusiv spălarea banilor prin firme-fantomă şi companii favorizate. Este vorba de prima etapă de instabilitate şi criză după obţinerea independenţei. Ca rezultat al politicii economice nechibzuite, în anii 1989-1992 economia naţională s-a prăbuşit şi s-a dezvoltat economia tenebră (ea alcătuieşte cca 40% din PIB-ul oficial) cauzând pierderi şi instabilităţi considerabile sistemului economic.Toate acestea au condus la micşorarea de două ori a PIB-ului şi a subvenţiilor pentru acoperirea pierderilor provocate de politica antisocială. Drept rezultat au crescut concomitent cheltuielile publice. La rândul său, necesitatea creşterii cheltuielilor sociale a provocat o altă etapă de instabilitate

şi dezechilibru între sectorul social şi cel economic. În această etapă (anii 1992-1995), practic, criza economică s-a răspândit în tot sistemul economic, afectând majoritatea agenţilor economici. Din cauza crizei totale şi a instabilităţii economice, agenţii economici mici şi mijlocii nu au suportat presiunea fiscală şi au fost „impuşi" să supravieţuiască în sectorul tenebru.

Particularităţile politicii partidului agrar, aflat la putere în anii 1994-1998, au condiţionat a treia etapă de instabilitate economică. Această etapă se caracterizează prin creşterea considerabilă a disproporţiilor dintre sat şi oraş, accelerarea procesului de distrugere a satelor condiţionată de conservarea relaţiilor agrare sovietice şi crizei social-economice la nivel de stat, care a afectat masiv activitatea economică. Specificul acestui dezechilibru în această etapă s-a exprimat prin creşterea considerabilă a garanţiilor de stat care au depăşit un miliard de USD, creşterea esenţială a datoriei publice, subvenţionarea şi creditarea la o rată scăzută a sectorului agrar. Partidul agrar, conservând şi deformând relaţiile agrare timp de patru ani de guvernare (refuz la privatizarea pământului, la vânzarea şi cumpărarea factorilor de producţie din agricultură, menţinerea întreprinderilor agrare gigante etc.) a provocat o disproporţie social-economică între sat şi oraş de cca 50 de ori. Practic, în această perioadă baza materială a sistemului agrar a fost distrusă, iar colhozurile, sovhozurile, întreprinderile intergospodăreşti de prelucrare, de aprovizionare cu tehnică şi chimicale au falimentat, neavând posibilitatea să plătească impozitele la stat.

Specificul politicii de dezvoltare în anii 1998-2000 a creat o nouă etapă de instabilitate economică, provocată de criza puterii politice şi guvernarea proastă de către patru puteri politice, dezmembrarea puterii legislative şi politizarea puterii executive. În aceşti ani, a crescut instabilitatea economică, exprimându-se prin diminuarea absolută şi relativă a capacităţii de producţie autohtone şi aşa limitată, s-a agravat criza agrară, deoarece au fost anulate facilităţile la producţia de lapte şi cereale şi s-a permis exportul rezervelor de grâu „ieftin", create de guvernul Sangheli, inclusiv formate pe baza ajutoarelor umanitare şi creditelor tehnice. În asemenea condiţii, instabilitatea economică şi diminuarea sectorului real au atins proporţii maxime. PIB-ul în 1998 a scăzut cu 6,5%, în 1999 cu 3,4%, iar deficitul bugetar a atins apogeul în 1997 – 7,8% din PIB.

În anii 2000-2008, s-a evidenţiat a cincea etapă de instabilitate economică. Particularităţile politicii de dezvoltare social-economică în această perioadă au fost bazate pe monopolizarea puterii în stat de un singur lider al unui partid politic, promovând o politică de dezvoltare bazată pe stimularea creşterii agregate de consum, inclusiv pe creşterea salariilor, pensiilor, diversificarea facilităţilor şi extinderea subvenţiilor [111]. Această politică a constrâns esenţial capacitatea de producţie autohtonă, a limitat câmpul de afaceri al micului business, a accelerat

migraţia forţei de muncă peste hotare şi a satisfăcut cererea de consum pe baza creşterii volumului remitenţelor şi a importului de bunuri şi servicii. În acestă perioadă, a fost monopolizată majoritatea activităţilor economice eficiente, procesul de privatizare, de licenţiere, mass-media, sistemul de justiţie. Toate acestea au accelerat procesele inflaţioniste (în această perioadă preţurile au crescut de 5-10 ori) şi de sărăcire a păturilor vulnerabile, şi a reprezentanţilor micului business.

Drept rezultat, instabilitatea şi disproporţiile economice au căpătat un caracter general şi ireversibil. Dar situaţia s-a agravat şi mai mult în urma promovării unei politici externe ambiţioase şi neprofesioniste. Esenţa acestei politici consta în pseudoschimbarea vectorului de dezvoltare care a balansat neechilibrat între CSI şi Uniunea Europeană. Pseudoorientarea vectorului de dezvoltare a sistemului economic autohton în punerea aşa-numitului accent pe cel european a provocat blocada economică a ţării din partea Federaţiei Ruse, exprimându-se prin limitarea considerabilă a pieţei ruse pentru produsele agricole şi agroindustriale, majorarea preţurilor la gazele naturale, blocarea transportului, transferurilor bancare, susţinerea deschisă a regimului separatist financiar şi politic din Transnistria etc. Toate acestea au agravat şi mai mult instabilitatea economică şi au tensionat rezolvarea problemelor sociale.

Particularităţile politicii de dezvoltare social-economică din anul 2009 până în prezent s-au exprimat în adâncirea instabilităţii economice, care a fost influenţată de criza financiară mondială şi, în primul rând, de criza politică şi constituţională. Aceste crize au provocat în timp de un an şi jumătate trei alegeri parlamentare şi un referendum. Instabilitatea politică a adâncit dezechilibrul social-economic şi a „tocat" tot potenţialul şi resursele de dezvoltare. Ca rezultat, mai mult de o pătrime de cheltuieli bugetare sunt acoperite şi finanţate din exterior. Totodată, dezvoltarea economică după inerţia politicii implementată de regimul comunist a diminuat şi mai mult indicii macroeconomici şi a accelerat exportul forţei de muncă active peste hotare. În anii 2010-2014, cererea de consum a fost satisfăcută de volumul remitenţelor, constrângerile capacităţilor de producţie au atins limita de jos, iar deficitul balanţei comerciale a devenit alarmant. Începând cu anul 2014 până în prezent, instabilitatea economică s-a transformat într-o criză generalizată afectând preponderent situaţia politică şi socială din R.Moldova. S-a extins criza valutară prin deprecierea esenţială a monedei naţionale, a crescut inflaţia de două ori şi s-a majorat rata sărăciei în mediul urban şi rural.

Toate aceste politici şi etape de dezvoltare au fost intercondiţionate şi în anumite proporţii au persistat şi persistă în politica generală de dezvoltare social-economică autohtonă. Politicile de dezvoltare au fost influenţate şi conectate la politicile dure ale FMI şi ale BM care au susţinut şi susţin finanţarea ţării, dar limitându-ne şi plafonându-ne câmpul de activitate, cum am accentuat anterior

impunându-ne unele condiţii foarte dure [125]. Guvernele R. Moldova, neavând altă ieşire, manevrează prin câmpul acestor politici dure, utilizând pe larg creditele BNM şi trecându-ne la datoria internă în detrimentul diminuării catastrofale a creditelor în economie. După cum s-a remarcat mai sus, pentru acoperirea deficitului bugetar, Guvernul foloseşte tot mai larg creditele Băncii Naţionale în detrimentul diminuării creditelor în economie. Dinamica şi proporţiile creditării activităţii economice şi Guvernului sunt diferite (Tab.3.9). Lipseşte o tendinţă stabilă de utilizare a creditelor. În perioada anilor 1995-2018, s-a observat o diminuare a mijloacelor creditare în economia naţională de la 40,8 mld. lei în 2014 la 37,7 mld. în 2018. Totodată, aceste credite sunt nesatisfăcătoare şi alcătuiesc în medie doar 23% din PIB (Tab. 3.9).

Tabelul 3.9. Dinamica datoriei externe şi interne a R. Moldova

Indicatori	Unităţi de măsură	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2018
1. Datoria de stat internă	mil. MDL	3787	5305	5820	6136	6678	7075	22621
2. Datoria de stat externă	mil.USD	1400	1116	1142	1246	1290	2039	1744,1
3. Datoria de stat externă în PIB	%	49	19	17	16	23,6	20,0	18.1
4. Datoria de stat externă raportată la export	%	92	182,4	51,4	63,2	52,2	87,2	68,7
5. Datoria de stat internă raportată la venit	%	26,2	19,2	19,2	18,2	8,2	16,7	20,5

Sursa: BNM.

Datoria de stat internă a Republicii Moldova din cauza furtului mld. de la BEM și împrumutul Guvernului de la BNM a crescut de 3 ori și a atins cifra de 22,6 mld. lei în anii 2014-2018. Datoria de stat internă se va majora în 2018 cu 15,55 mld. lei. Datoria de stat externă raportată la export constituie 68,7%. În anul 2018 R.Moldova planifică să primească o asistenţă externă de 510,9 mil. USD, din care două treimi sunt credite. Cea mai semnificativă creştere ar urma să o înregistreze datoria de stat externă – cu circa o treime, până la 39,56 mld. lei, în timp ce datoria de stat internă se va diminua cu peste 250 de mil. lei. În consecinţă, ponderea datoriei de stat în PIB va ajunge la 42,6% la finele anului 2017 [86].

În această perioadă, s-a produs o susţinere considerabilă a creditelor din economia naţională legată de creşterea împrumuturilor de la BNM acordate Guvernului, care a atins nivelul de 7,1 mld. lei. Însă situaţia este alarmantă, dacă ţinem cont că BNM ar acorda credite BEM în valoare de circa 18 mld. lei sub garanţia Guvernului. Creditarea din aceste împrumuturi a deficitului bugetar şi a furtului din BEM, BS şi Unibank a influenţat esenţial creşterea dezechilibrului financiar şi a inflaţiei. Totodată, emisia obligaţiunilor realizate cu o dobândă mare a redus resursele interne şi aşa insuficiente. Drept rezultat s-a accelerat constrângerea potenţialului de producţie autohtonă şi a crescut absolut deficitul bugetar şi s-a înrăutăţit soldul balanţei comerciale a ţării. Din această cauză, s-a recurs la injectarea unor credite din exteriorul ţării (de ex. creditul de 150 mil. euro de la Guvernul României).

Particularităţile de dezvoltare economică sunt determinate de instabilitatea sistemului financiar al statului exprimată în dinamica împrumuturilor guvernamentale, evoluţia datoriei de stat internă şi externă şi volumelor de export şi import, şi raportarea acestora la PIB (Tab. 3.7). În perioada anilor 2000-2014, datoria de stat externă a crescut cu 61 la sută şi a atins suma de 2,0 mld. USD în 2014. Această datorie a crescut esenţial în perioada 2015-2017. Din Tabelul 3.9 observăm că raporturile datoriei de stat faţă de PIB în 2010-2014 au crescut de la 19% la 23,6%. Agravarea instabilităţii financiare o denotă şi înrăutăţirea altor indicatori. De exemplu, raportul dintre datoria de stat externă şi volumul exporturilor a depăşit 87,2% în anul 2017. Corespunzător, a crescut considerabil şi povara datoriei de stat externă şi internă asupra bugetului naţional. Specificul politicii datoriei externe şi interne şi destinaţia creditelor contractate în scopuri de consum şi delapidări, şi nu pentru investiţii, şi mai mult constrâng capacitatea de producţie şi agravează instabilitatea financiară şi economică.

Politica de majorare a datoriei publice nu este eficientă, deoarece împrumuturile externe n-au condus la creşterea reală a veniturilor din investiţiile făcute din aceste credite, dat fiind că statul n-a stimulat procesul de creştere economică în anumite priorităţi relativ avantajoase. Ca rezultat, resursele interne şi externe au fost „tocate", ceea ce a condus la creşterea impozitelor pentru acoperirea lor şi a generat un dezechilibru financiar şi economic enorm în 2017.

Particularităţile politicii de dezvoltare economică sunt determinate şi de specificul politicii investiţionale. Problema constă în utilizarea ineficientă a creditelor acordate cu garanţia Guvernului. În perioada valorificării investiţiilor, are loc procesul delapidărilor şi mituirilor şi, respectiv, se micşorează rezultatele activităţii economice. Creditele garantate nu devin un factor de creştere a fondurilor fixe şi a productivităţii acestor fonduri. În urma promovării unei politici investiţionale iraţionale, eficacitatea utilizării creditelor guvernamentale

directe şi garantate scade, iar proporţia dintre venitul preconizat şi obligaţiunile de plată a dobânzilor este minimală, profitul fiind practic în limitele obligaţiunilor de plată a dobânzilor, împrumuturile – folosite ineficient [126].

Deoarece investiţiile nu dau profitul aşteptat (ceea ce se întâmplă actualmente în economia naţională), are loc creşterea dezechilibrelor şi a inflaţiei. Totodată, se micşorează încasările la buget şi, respectiv, scad mijloacele necesare pentru deservirea împrumuturilor. Lipsa unei politici investiţionale eficiente conduce la „erodarea" creditelor prioritare în sectoarele monopoliste şi oligarhice. Toate acestea, în îmbinare cu creşterea datoriei interne şi externe, şi diminuarea puterii de cumpărare a leului au condus la adâncirea crizei şi instabilităţii financiare, social-economice şi politice.

Structura şi dinamica investiţiilor în Republica Moldova, reflectată în Figura 3.7 și în Anexa 14 denotă că, în anii 2011-2018, investiţiile străine directe în economia naţională au scăzut considerabil. Soldul investiţiilor străine directe în Republica Moldova la finele primului semestru din acest an constituiau 3 mld. 538 mil. dolari, din care capitalul social şi venitul reinvestit deţin o pondere de 73,5%, iar împrumuturile intragrup (alt capital) – 26,5%. Componența creditelor intragrup este mixtă, 968,53 mil. USD reprezintă stocul împrumuturilor contractate de la investitorii străini direcți și 32,5 mil. USD – stocul creanțelor la împrumuturi acordate investitorilor străini [87].

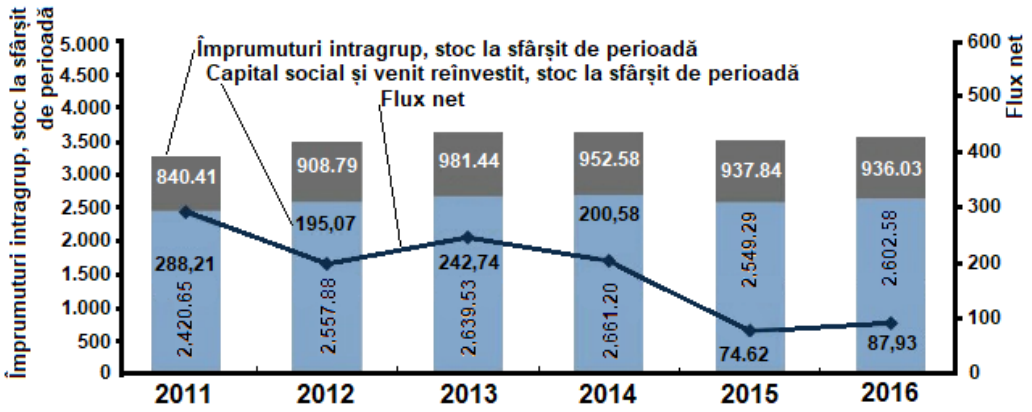

Fig. 3.7. Investiţiile străine directe în economia naţională, componentele de bază (mil. USD)
Sursa: Datele BNM.

Potrivit unui raport al Băncii Naţionale a Moldovei, stocul de investiţii directe ale nerezidenţilor în economia R.Moldova a înregistrat ultimul timp o uşoară creştere, datorită intrărilor nete de capital, fiind însă influenţat de fluctuaţia ratei

de schimb a valutelor originale (preponderent a leului moldovenesc) faţă de dolarul SUA [87].

În ţările dezvoltate diminuarea fluxului investiţiilor este cauzată, în primul rând, de supraîncălzirea economiei sau stagnare, de apariţia dificultăţilor în realizarea mărfurilor şi de predominarea dezechilibrului în economie, unde cererea agravată de bunuri finale (C) şi bunuri pentru investiţii (I) este mai mică decât oferta venitului (V) şi preţul de ofertă al producţiei (Z).

În R. Moldova diminuarea esenţială a investiţiilor constă nu în surplusul de mărfuri, ci invers, în deficitul cauzat de constrângerea capacităţilor de producţie autohtonă, de politicile economice nechibzuite care n-au valorificat la timp principiile promovate de teoriile economice. Dezechilibrul economic în R. Moldova predomină sub forma Suma M < Suma B, de unde reiese că suma de bani (B) în circulaţie, veniturile populaţiei şi volumul remitenţelor este cu mult mai mare decât stocul mărfurilor (M) autohtone. Apogeul acestui dezechilibru a fost atins în timpul guvernării regimului comunist şi a PDM, care au reprodus, în linii mari, sistemul sovietic de dirijare sub formă de oligarhie, unde predomina deficitul de mărfuri şi surplusul de bani. Acest dezechilibru a fost compensat de importul imens al mărfurilor, iar 70% din buget a fost format din impozitele şi tarifele vamale. Această tendinţă se manifestă până în prezent. Ritmul creşterii cheltuielilor bugetare în R. Moldova este de 3-5 ori mai mare decât în ţările dezvoltate, iar ritmul creşterii investiţiilor – de 3,5 ori mai mic decât în aceste ţări [127, 128].

Specificul dezvoltării în perioada comunistă a influenţat, în mod cert, deficitul de investiţii în economia reală datorită orientării sociale şi promovării politicii „economiei bunăstării", pe de o parte, şi creşterii imense a deficitului de investiţii în sectorul real, constrângerea businessului mic şi mijlociu (regimul comunist a ajuns chiar la stoparea patentelor) şi stimularea monopolurilor, pe de altă parte. Aceste tendinţe au atras după sine creşterea considerabilă a deficitului de investiţii în sectorul mic şi mijlociu, a dezechilibrelor macroeconomice.

De aceea, sporirea mai rapidă în perioada anilor 2005-2017 a cheltuielilor în ţările în tranziţie, inclusiv în R. Moldova, a provocat un deficit mai mare de investiţii decât în ţările dezvoltate. Dar rezolvarea problemei deficitului de investiţii, ţinând cont de datoriile externe şi deficitul balanţei comerciale ale R. Moldova şi de problema Transnistriei, este cu mult mai complicată nu numai faţă de ţările dezvoltate, ci chiar şi faţă de cele cu o economie tranzitorie [142].

Totodată, criza economico-financiară mondială şi tensiunile dintre Ucraina şi Federaţia Rusă au agravat şi mai mult situaţia investiţională, exprimându-se prin exţinderea presiunii financiare, ceea ce a condus în anul 2017 şi mai mult la creşterea imensă a deficitului de investiţii, la multiplicarea falimentului companiilor şi

firmelor private, favorizând astfel creşterea şomajului. Aceste tendinţe au agravat şi mai mult deficitul investiţional în legătură cu furtul miliardelor de la BEM şi devalorizarea considerabilă a monedei naţionale. Ca rezultat micul business este bancrut, favorizând monopolismul şi oligarhismul în sistemul investiţional ce a condus la creşterea migraţiei din ţară şi a şomajului.

Instabilităţile economico-financiare şi creşterea inflaţiei au condus la formarea brută de capital fix, cum am accentuat anterior, cu o uzură fizică şi morală avansată şi la scăderea eficienţei de utilizare a fondurilor fixe. Pe parcursul întregii perioade de tranziţie, randamentul de utilizare a fondurilor fixe a scăzut de cca 5 ori faţă de anul 2000. O diminuare radicală a randamentului utilizării fondurilor fixe a avut loc în perioada anilor 1991-1996 (de la 98,6% la 15,4%). Reducerea considerabilă a randamentului a fost cauzată şi de majorarea artificială a valorii capitalului fix, şi de reevaluarea lui în 1996. Rentabilitatea utilizării capitalului fix constituie doar 0,1%. Este necesar ca politica investiţională şi fiscală să ţină cont de caracterul uzurii fondurilor (uzura fondurilor fixe depăşeşte 80% din toate fondurile) şi de aplicat investiţiile şi impozitarea diferenţiată, în funcţie de eficacitate şi nivelul de uzură a acestor fonduri. Totodată, este important de schimbat managementul investiţional care în combinare cu sistemul fiscal flexibil şi în funcţie de uzura fondurilor să conducă la schimbarea aparatului tehnic şi tehnologic al potenţialului economic, la creşterea productivităţii muncii şi la stabilirea preţurilor de echilibru.

În anii 2000-2017, stocul productiv de capital s-a majorat în medie cu 8,2% anual, iar creşterea PIB-ului condiţionată de sporirea productivităţii muncii şi a capitalului – numai cu 4,5%. Aceasta confirmă utilizarea ineficientă a capitalului şi o dezvoltare mai mult extensivă decât intensivă. Totodată, are loc trecerea slabă a activităţii economice din ramura producţiei agricole, unde productivitatea este minoră în sfera agroindustriei de prelucrare şi exportatoare.

Particularităţile politicii de gestionare a reformelor soocial-economice naţionale sunt determinate de specificul politicii ocupării şi utilizării forţei de muncă active, care a afectat negativ dezvoltarea social-economică ca factor determinator al funcţiei de producţie, în urma diminuării acesteia pe parcursul ultimilor 14 ani de la 1,5 mil. de persoane la doar circa 1,18 mil. în 2014 sau cu descreşterea în medie cu 6,1% anual. Tendinţele migraţioniste s-au conturat în această perioadă, au influenţat diminuarea ratei de activitate în economia naţională de la 60% la 42%. Această descreştere a forţei de muncă a afectat direct creşterea productivităţii muncii agregate şi eficacitatea capitalului. Problema productivităţii şi descreşterii forţei de muncă autohtone s-a agravat odată cu creşterea mobilităţii forţei de muncă oferită de integrarea europeană şi redobândirea cetăţeniei române. Schimbarea concepţiei dezvoltării economice, perfecţionarea

mecanismului de atragere a forţei de muncă migrante în business poate menţine volumul fizic al forţei de muncă în ţară.

Particularităţile de gestionare a reformelor social-economice sunt determinate şi de caracterul specific al proceselor inflaţioniste. Dezvoltarea social-economică echilibrată este posibilă în condiţiile unei inflaţii anuale de până la 4-5%. În literatură există diverse abordări referitoare la fenomenele „plafoanelor inflaţioniste" [25]. Practica afirmă că dezvoltarea economică este real posibilă şi în cazul menţinerii inflaţiei la nivelul de 4% anual. În condiţiile depăşirii acestui nivel de inflaţie pe un termen îndelungat, au loc procesele de instabilitate şi descreştere economică [22] şi [150].

În perioada de tranziţie la economia de piaţă, rata inflaţiei în economia naţională a crescut odată cu creşterea datoriei interne şi externe a statului în condițiile adâncirii crizei şi cu sporirea consumului (cea mai înaltă – de 143,7% în anul 1999). Procesul de inflaţie care a influenţat instabilitatea sistemului economic în R. Moldova a inclus câteva etape.

Prima etapă a inflaţiei (1991-1993) a inclus etapa de creştere esenţială a preţurilor de consum ca rezultat al liberalizării comerţului centralizat şi lichidării rublei sovietice, cursul de schimb al căreia depăşea de 40 de ori cursul oficial [111, 112]. Aceasta a caracterizat specificul dezvoltării economiei care a accelerat destrămarea potenţialului sovietic centralizat şi a diminuat sectorul autohton real.

Etapa a doua (1994-1995) a inclus procesul de refacere a sistemului economic, liberalizarea preţurilor, limitarea sistemului de susţinere a ramurilor vitale din cauza deficienţei monetare, expansiunii inflaţiei în această perioadă.

Etapa a treia (1996-2000) include procesul de restructurare ineficientă a sistemului economic, pseudoliberalizarea diferenţiată a diverselor genuri de activitate, subvenţionarea masivă a sectorului agrar, creşterea deficitului bugetar care au condus la creşterea inflaţiei până la 43,7%.

Etapa a patra (2001-2009) se caracterizează prin creşterea economică bazată pe consum alimentată de remitenţe, constrângerea capacităţii de producţie, majorarea considerabilă a pensiilor şi indemnizaţiilor, creşterea importurilor de bunuri şi a impozitelor de la aceste importuri [47, 150].

Etapa a cincea (2009 și până în prezent) se caracterizează prin creşterea esenţială a inflaţiei în legătură cu monopolizarea sistemului economic şi a comerţului și capturarea instituțiilor statului. Ultima etapă este infuenţată de furtul mld. de la BEM şi deprecierea puterii de cumpărare cu 60 la sută a monedei naţionale. În această perioadă, datoriile statului, deficitul bugetar au crescut esenţial. Creditarea Guvernului a BEM în sumă de 14 mld. lei și transformarea lor în valută forte, şi exportarea acestora din ţară de rând cu criza şi disproporţiile financire

au cauzat o inflaţie de natură monetaristă. La creşterea inflaţiei a contribuit şi majorarea esenţială a salariului mediu nominal (Anexa 14). Creşterea mai rapidă a salariilor (în comparaţie cu creşterea IPC) a avut loc în condiţiile constrângerii, deficitului de bunuri şi servicii autohtone pe piaţa care a fost acoperită prin creşterea importurilor. La creşterea importurilor a contribuit şi menţinerea artificială până în noiembrie 2014 a leului care a defavorizat exporturile, ceea ce a dus la creşterea deficitului alarmant a balanţei de plăţi.

Depăşirea crizei economico-financiare va surveni odată cu echilibrarea sistemului economic şi a excedentului balanţei de plăţi a statului. Modalitatea optimă de realizare a acestui obiectiv constă în creşterea capacităţii de producţie autohtonă şi creşterea volumului exporturilor. Din punctul de vedere al statului, accelerarea inflaţiei acordă posibilitate de a se debarasa de datoriile acumulate la salarii şi pensii, în special, de piramida datoriei interne.

3.3. Particularităţile mecanismelor de gestionare a economiei Republicii Moldova

Tranziția la economia de piață modernă se impune prin câteva considerente semnificative. Mecanismele moderne ale economiei de piață mixtă și-au verificat viabilitatea în condițiile economiilor țărilor dezvoltate, Republica Moldova trebuind, în scurt timp, să treacă de la sistemul supercentralizat al economiei racordate la sistemul economic concurențial capabil de performanțe cruciale. Aceasta este și o condiție necesară pentru integrarea țării în structurile economice europene, condiție cu atât mai necesară în cadrul tendințelor de liberalizare a relațiilor economice și manifestării unei concurențe aspre pe piața mondială. Realizarea economiei moderne de piață favorizează și accesul nostru la valorile economice europene și mondiale, la tehnicile și tehnologiile inovative. Caracteristica mecanismului de gestionare economică determină specificul de creştere, particularităţile şi modalităţile procesului de schimbare structurală, de stimulare sau constrângere a capacităţilor de producţie autohtone. Structura şi funcţiile acestui mecanism sunt reflectate în diverse politici guvernamentale în perioada de tranziţie, printre care menționăm Strategia Naţională de Dezvoltare „Moldova 2020”.

Particularităţile şi structura mecanismului de gestionare şi relansare economică a ţărilor în tranziţie demonstrează că acest mecanism este destul de contradictoriu şi ineficient.

Specificul mecanismului de reformare a economiei R.Moldova a fost direcţionat unilateral, extrem de dependent de factorii externi şi având o flexibilitate scăzută faţă de politica externă a F.Ruse şi crizele internaţionale şi regionale. În

acest sens, R. Moldova a avut şi până în prezent are o economie, în mare măsură, dependentă de factorii exteriori, inclusiv de politica externă, de importul şi exportul din alte ţări. Produsele principale exportate de R.Moldova reprezintă materia primă, produsele agricole, ale industriei uşoare, industriei producătoare şi producţia textilă. Exporturile şi importurile către CSI şi UE sunt diferite [181], iar mecanismul şi relaţiile economice cu aceste două structuri regionale sunt diametral opuse. Ca rezultat, influenţa acestor două structuri asupra caracterului de creştere economică şi schimbării structurii este diferită.

Scopul principal al mecanismului de reformare a relaţiilor social-economice de dezvoltare şi integrare europeană constă în asigurarea tranziţiei la un stat bazat pe standardele europene cu economie liberă de piaţă şi societate civilă avansată. Pe parcursul transformărilor, ţara s-a confruntat cu un şir de dificultăţi, obiective şi subiective, având în această perioadă un succes parţial.

În această ordine de idei, realizarea elementelor principale ale mecanismului de gestionare și promovare a reformelor, privind transformările radicale, inclusiv crearea mecanismului liberal al economiei de piaţă competitivă, liberalizarea sistemului polilic – deschiderea ţării, democratizarea vieţii publice, liberalizarea activităţii businessului, comerţului intern şi extern, aderarea la organizaţiile internaţionale etc., s-a efectuat nereuşit, asincron, fragmentar în lipsa strategiei unice pe toată perioada tranziţiei de dezvoltare bazată pe o paradigmă ştiinţifică.

Implementarea tărăgănată şi utilizarea mecanismului de gestionare nechibzuită a reformelor social-economice, lipsit de bază ştiinţifică a teoriilor economice moderne, a condus la creşterea considerabilă a costurilor sociale ale tranziţiei, precum: reducerea resurselor ţării pentru educaţie şi servicii medicale, o creştere mare a discrepanţei în venituri, răspândirea sărăciei, sporirea corupţiei şi crimei organizate. Într-o asemenea situaţie, tranziţia a cauzat o dezamăgire totală în rândurile populaţiei şi aceasta a contribuit la îngustarea bazei sociale de susţinere a reformelor şi a integrării europene.

Rezultatele realizării mecanismului de gestionare a reformelor demonstrează o implementare neuniformă a principiilor economiei de piaţă şi o deviere de la tendinţele strategice propuse de principalele teorii economice moderne. Oricum prin crearea bazei juridice şi instituţionale a economiei de piaţă şi intenţia de a realiza stabilitate macroeconomică (inflaţia redusă, valuta naţională stabilă, deficitul bugetar sub control) în R.Moldova, nu numai că nu a reuşit să intre într-o perioadă de dezvoltare economică sustenabilă, dar, din contra, a crescut dezechilibrul social-economic, s-a admis adâncirea crizei economice, s-a destabilizat sistemul bancar-creditar şi a crescut sărăcia. Pauza şi tărăgănarea procesului de implementare şi incomplexă, şi nu la timp a reformelor, a avut un impact negativ – împrumuturile externe şi interne şi volumul remitenţelor au fost utilizate

pentru consum, reformele structurale au fost deformate sau amânate, iar problemele politice şi sociale au predominat asupra celor economice. Mai bine spus, nu mecanismul de susținere a stimulat creşterea economică, ci condiţiile în care Guvernele şi companiile au avut aşa-numitele „scopuri uşoare", sau oportunităţi de reformă şi de inovaţii apărute ca rezultat al tranziţiei. Dar odată cu realizarea mecanismelor de reformare şi schimbare structurală de „vitrină", s-a consumat efectul benefic, capacitatea de dezvoltare în baza productivităţii multifactoriale s-a epuizat.

Realizarea unui mecanism de gestionare eficientă a reformelor şi a politicii social-economice pseudoştiinţifice, nerezolvarea problemelor teoretice generale a creat o multitudine de bariere în dezvoltarea economiei atât la nivel naţional, cât şi local. Printre acestea menţionăm următoarele:

– Mecanismul de gestionare eficientă a reformelor și de dezvoltare durabilă au fost implementate sub influenţa puternică a „ciclurilor politice" şi, în acelaşi timp, fără o strategie naţională de dezvoltare. Astfel, continuitatea doctrinală şi a acţiunilor celor 10 guverne în perioada 1991-2016 nu a fost asigurată. Mecanismele de dezvoltare nu au avut o susţinere socială şi politică stabilă, resursele financiare au fost utilizate iraţional şi activitatea puterilor executive şi legislative în perioada alegerilor frecvente a devenit mult mai ineficientă. Trei campanii electorale anticipate au avut loc în timp de cca 2 ani, toate în condiţiile unei statalităţi neconsolidate şi într-o economie cu mulţi factori de risc. În anul 2015 au fost demisionate trei guverne, iar sistemul economic practic n-a fost dirijat eficient.

– Mediul instituţional şi mediul de afaceri ineficient şi subdezvoltat n-au asigurat o cooperare eficientă atât între instituțiile statului, cât şi între ministerele de resort şi instituţiile locale. Lipsa unui mecanism de reformare, pârghii dezvoltate de executare şi comunicare a condus în consecinţă la rezultate slabe şi neuniforme prin prisma implementării precondiţiilor pentru dezvoltarea social-economică.

– Fragmentarea legislaţiei şi a mecanismului contradictoriu de reformare, inclusiv economic, tărăgănarea cu implementarea Codului civil, orientat spre economia concurentă, de piaţă, reglementarea activităţii sectorului financiar (sectorul bancar, piaţa bursieră, Codul fiscal etc.) bazat pe modelul anglo-saxon, iar legislaţia cu privire la falimentul întreprinderilor, investiţiilor străine bazate pe cel al continentului european au condus la mari contradicţii şi la nerespectarea, într-o măsură mare, a legislaţiei şi actelor normative. Legile, până în prezent, au un caracter general şi o capacitate mare de interpretare, ceea ce îngreunează procesul de implementare a acestora şi realizarea procesului de justiţie şi lasă loc pentru sistemul birocrat şi corupt, deşi se implică în activitatea economică.

– Mecanismul de reformare n-a inclus „elementul de coordonare” şi supraveghere în ce priveşte menţinerea stabilităţii macroeconomice şi reformelor structurale în sectoarele principale – agroindustria exportatoare, agricultura şi sfera socială. Eficienţa scăzută socială şi economică a privatizării în masă contra bonuri patrimoniale, lipsa proprietarilor adevăraţi în majoritatea întreprinderilor după privatizare şi lipsa condiţiilor de atragere a investitorilor străini, lipsa suportului real al businessului mic şi mijlociu au condus la dezvoltarea economică tenebră, care asigură cel puţin 30% din locurile de muncă şi aproximativ 40-45% din veniturile populaţiei, ceea ce compensează mecanismul social-economic deformat al statului.

– Mecanismul de reformare n-a soluţionat conflictul transnistrian în baza standardelor europene de autoadministrare locală; statutul cultural al Găgăuziei a fost determinat (autonomie teritorială), cu toate acestea, sub aspect social-economic regiunea nu este viabilă, subvenţiile şi garanţiile la creditare din partea Guvernului central sunt utilizate ineficient şi corupt.

– În mecanismul de gestionare lipseşte „caracterul constructiv al politicii sociale”, care de mai mult timp a fost limitat la reducerea cheltuielilor bugetului; reţinerea reformelor în ramurile principale ale sferei sociale, precum şi implementarea lentă a reformei în sistemul de pensii.

Cea mai evidentă concluzie a deceniului recent este că mecanismul de gestionare, care include o combinare a proceselor politice, instituţionale, economice şi sociale, a fost realizat într-un mod necoordonat, inconsecvent şi lipsit de bază ştiinţifică, şi care reţine considerabil procesul de reforme şi a avut un impact negativ asupra dezvoltării umane şi condiţiilor de trai ale populaţiei. Totodată, mecanismul de gestionare a transformărilor social-economice a fost lipsit: de o strategie unică de dezvoltare a Republicii Moldova pe termen lung, de o analiză şi evidenţiere ştiinţifică a domeniilor prioritare, de un set unic de pârghii pentru gestionarea şi coordonarea reformelor în domeniile prioritare ale resurselor publice, ale donatorilor şi a acţiunilor tuturor ministerelor şi autorităţilor locale pentru asigurarea şi realizarea priorităţilor de dezvoltare.

Aşadar, mecanismul de gestionare a reformelor nu numai că n-a stopat declinul şi n-a stimulat creşterea economiei naţionale, ci, dimpotrivă, a provocat o descreştere economică pe parcursul tranziţiei şi o instabilitate economică şi socială care a clasat Republica Moldova, cum s-a menţionat, pe ultima treaptă a sărăciei din Europa. Evident că acest declin a fost determinat şi de condiţiile nefavorabile climaterice, de furtul miliardelor de la BEM, de războiul din Transnistria, de lipsa de resurse financiare suficiente, dar principala cauză a acestor tendinţe negative constă în ineficienţa mecanismului de dezvoltare în procesul de tranziţie la economia de piaţă şi stabilizării economice şi sociale. Ineficienţa

mecanismului de gestionare a reformelor social-economice şi acţiunilor de guvernare proastă a fost condiţionată de următoarele cauze şi factori:

– Mecanismul de reformare n-a inclus „elementele esenţiale" şi priorităţi de dezvoltare social-economică de piaţă sustenabilă, pârghii de coordonare, monitorizare, evaluare a reformelor de sincronizare a procesului de transformare în complex în domeniile prioritare.

– Realizarea mecanismului de reformare social-economică s-a produs în condiţiile lipsei statalităţii, experienţei şi competenţei profesionale, ajustării şi adaptării neadecvate, după mediul inert şi mecanic, lipsei pârghiilor de supraveghere şi dezvoltare în condiţiile economiei de piaţă.

– Lipsa voinţei politice de a efectua reforme cardinale, inclusiv demontarea monopolismului, frica clanurilor politice de a pierde controlul resurselor financiare şi puterea, în combinare cu schimbările politice permanente, criza economică financiară internaţională şi regională au contribuit la dezmembrarea financiară şi teritorială a ţării.

– Ineficienţa monitorizării şi evaluării reformelor de către structurile nonstatale şi slaba dezvoltare a organizaţiilor democratice caracteristice societăţii civile avansate, necesare pentru susţinerea în masă a schimbărilor radicale în economie şi societate, neînţelegerea şi neadaptarea de către societate a importanţei proceselor de dezvoltare a economiei de piaţă competitivă.

– Criza politică şi constituţională în combinare cu teama liderilor de a perde puterea, de a efectua schimbări radicale, iar a opoziţiei de a susţine aceste schimbări, într-un timp scurt, necesare pentru funcţionarea normală şi dezvoltarea economiei de piaţă competitive.

– Cointeresarea guvernanţilor de a tărăgăna efectuarea modificărilor esenţiale şi imediate în pârghiile de dezvoltare de piaţă cu o concurenţă loială, cauzate de corupţia liderilor oligarhici pentru a face rost de resurse necesare la viitoarele alegeri.

Toate aceste condiţii şi factori interacţionează, influenţează şi se suprapun unul asupra altuia, însă impactul cel mai dezastruos asupra situaţiei social-economice naţionale l-a avut ineficienţa mecanismului antiştiinţific de dezvoltare social-economică în îmbinare cu lipsa experienţei, profesionalismului şi guvernării proaste. În consecinţă, rolul şi funcţiile statului în procesul schimbărilor radicale ale sistemului de comandă au fost înlocuite, de regulă, cu pârghii incomplete de gestionare şi formarea unui mecanism economic de piaţă, în mare măsură, monopolizat şi oligarhist.

Structura mecanismului de gestionare a reformelor economice a inclus, şi până în prezent include, elemente de instabilitate şi de corupţie fiind influenţată de clanurile şi oligarhii aflaţi la putere, care beneficiază până în prezent de acce-

sul privilegiat la bunuri, finanţe, informaţie, servicii. Aceasta a generat proliferarea considerabilă a instabilităţii economice şi desfăşurarea pe larg a procesului de redistribuire a resurselor şi de împărţire a sferelor de influenţă economică şi politică.

Structura şi aspectele principale ale mecanismului de reformare social-economică conţinând elemente de instabilitate sunt foarte diverse. Un element esenţial de instabilitate al mecanismului de reformare şi dezvoltare economică îl constituie specificul comenzilor de stat, achiziţiilor, subvenţiilor, obiectelor preferenţiale de privatizare. Prin realizarea acestor acţiuni, clanurile aflate la putere îşi realizează scopurile meschine, ocolind interesul naţional al acestor acţiuni.

Alt aspect şi element important al mecanismului de reformare şi dezvoltare economică, care este integrat cu elemente de dezechilibru şi instabilitate, îl alcătuiesc garanţiile şi beneficiile acordate de puterea de stat şi locală. Prin diverse pârghii, inclusiv transferuri pentru teritorii, arendarea şi privatizarea privilegiată a bunurilor publice, utilizarea coruptă a fondurilor de rezervă extrabugetare, specularea cu poziţiile privilegiate pe piaţă, crearea pentru clanuri a zonelor libere etc. – toate acestea creează condiţii de menţinere a clanurilor corupte la putere.

Unul dintre cele mai importante elemente în tergiversarea dezvoltării sustenabile şi de instabilitate este legat de mecanismul de realizare a concepţiei monetare în condiţiile insuficienţei mijloacelor creditare, care se reflectă prin acordarea diferenţiată a creditelor pentru unii cu o rată înaltă, iar pentru alţii cu o rată mult mai joasă decât cea de piaţă, sau utilizarea creditelor tehnice şi a resurselor prevăzute în programele de susţinere a reformelor. În legătură cu criza valutară şi deprecierea monedei naţionale rata anuală, cum s-a menţionat, a crescut până la 20% în anii 2014-2016.

Conform teoriei economice moderne, mecanismul de reformare şi de depăşire a influenţei crizei mondiale, etapele de criză pot fi realizate prin stabilirea unor rate ale dobânzii minimale în vederea stimulării consumului productiv şi prestaţiilor. În ciuda acestui fapt, R. Moldova a stabilit rate mari ale dobânzii în sistemul bancar, ce au fost determinate de cerinţele mari de împrumuturi ale guvernului ineficiente, combinate cu asigurarea scăzută a economiilor interne, a agravat situaţia social-economică şi a adâncit instabilitatea în ţară. O rată cu un grad mare de risc pentru R. Moldova a rezultat în premii şi rate ale dobânzii semnificative cu un grad de risc semnificativ deasupra nivelului mondial şi regional. Ratele mari ale dobânzii la hârtiile de valoare au generat o sporire în cheltuielile de împrumut, aglomerând investiţiile de credite în sectorul privat. Mai mult, riscul sistematic înalt, generat de incapacitatea judecătoriilor şi cadrul juridic (spre exemplu, lipsa unei baze juridice pentru gajarea terenurilor şi împrumuturile ipo-

tecare) au continuat să reducă stimulenţii de căutare a unor posibilităţi profitabile de împrumut.

Analiza activităţii de creditare a băncilor reflectă o problemă a disponibilităţii şi cheltuielilor creditelor, parţial rezultând din dezvoltarea insuficientă şi concurenţa limitată în sectorul bancar comercial, subcapitalizarea. În acelaşi timp, cei care împrumută nu pot împrumuta din străinătate din cauza restricţiei conturilor de capital, impuse de banca centrală. Din cauza riscurilor mari (instabilitatea economică şi imperfecţiunea mecanismelor de gaj), băncile comerciale refuză să efectueze investiţii de lungă durată în economia naţională şi nu pot acorda împrumuturi pe termen lung, dispunând de un depozit pe termen scurt. Portofoliul multor bănci a constat din hârtii de valoare profitabile şi relativ fără risc ale Guvernului. Pe de altă parte, lipsa proiectelor eficiente de investiţii şi numărul mic de întreprinderi economice solvabile, care ar putea utiliza eficient credite şi rambursa la timp, cauzează o lipsă de credite.

Un aspect esenţial al mecanismului de reformate a economiei constituie politica fiscală care conţine elemente de instabilitate financiară. Acest mecanism politic include beneficii de stat acordate agenţilor economici de „elită", prin micşorarea sumelor impozabile, îngheţarea datoriilor ori anularea plăţilor la stat sau reducerea încasărilor directe în buget. Altfel spus, mecanismul politicii fiscale deviază de la principiile şi conceptele mecanismului de dezvoltare sustenabilă, şi anume, aceasta poate fi caracterizată de inerţia şi presiunile din partea grupurilor de interes plus desfăşurarea lentă a reformelor structurale şi incapacitatea generală a statului. Mecanismul politicii fiscale distorsioniste a diminuat procesul reformării structurilor statale. Datoriile şi activităţile de încasare au dus la dezvoltarea unei culturi de neachitare. La nivel macroeconomic, mecanismul politicii fiscale expansive a generat un nivel înalt de absorbţie în economie, stimularea împrumuturilor şi deteriorarea echilibrului comercial.

În acelaşi timp, afluxul de capital necesar pentru finanţarea deficitului bugetar, combinat cu politica monetară internă restrictivă, a dus la deprecierea valutei. Rezultatul final al acestei politici, ca element esenţial al mecanismului de dezvoltare economică stabilă, a fost acumularea rapidă a datoriei externe şi datoriilor la cheltuieli. Inconsistenţa poziţiei interne şi celei externe a statului a dus la o criză financiară inevitabilă.

Componentele mecanismului social-economic de reformare, realizate în R.Moldova, denotă anumite contraste uluitoare între mecanismul şi politica monetar consecventă şi rigidă şi o politică fiscală relaxă. În timp ce inflaţia şi mecanismele monetare reflectă o dinamică impresionantă, care nu a fost obţinută nici chiar de unele ţări în tranziţie avansată, mecanismul procesului bugetar a condus la mărimea deficitului bugetar care a constituit o valoare considerabilă.

Echilibrul nefinanciar al sectorului neguvernamental a depăşit cele 15% negative din PIB, constituind circa 40% negative din produsul naţional brut.

Prevalarea cererii asupra asigurării cu bunuri şi servicii autohtone nu a generat o inflaţie galopantă, deoarece necesitatea a fost satisfăcută prin intermediul importurilor. Deficitul bugetar şi deficitul creditelor în economie a fost finanţat fără monetizare prin intermediul afluxurilor de capital străin şi prin împrumuturi de la BNM care au fost trecute la datoria internă.

Conform datelor BNM, cota consumului final în PIB a crescut constant şi a sporit de la 80% din PIB în 1995 la 112% din PIB în 2017 (Tab.3.2). Cu toate acestea, rata investiţiilor în economie a constituit aproximativ 25% din PIB. Aceasta a fost posibil doar prin intermediul împrumuturilor externe considerabile de la BNM, care au generat reducerea economiilor interne. Partenerii comerciali au creditat R.Moldova semnificativ, deficitul comercial sporind de la 8% în 1995 la 45% în 2017. Un asemenea mecanism a dezechilibrat comerţul şi a condus la un risc extrem pentru poziţia externă a R. Moldova şi a facut-o vulnerabilă la schimbările fluxurilor de capital. Consumul privat a crescut rapid şi a constituit 85% din PIB în 2017. Consumul public a rămas relativ stabil, 27% din PIB până în 1997, însă s-a redus brusc în 2017.

Mecanismul politicilor monetar-creditare şi financiar-bugetare, ca parte componentă a mecanismului de gestionare social-economică, a condus la deformarea valorilor monetare şi financiare, la aprofundarea crizei economice şi valutare, micşorarea volumului de creditare a sectorului real etc. Ca rezultat, creditele directe ale BNM acordate Guvernului au constituit sursa principală a deficitului de finanţare în 1992 şi 1993 – cca 6% din PIB, însă s-a redus uşor după aceasta. În 1998-1999, Legea cu privire la buget a interzis clar această procedură, dar în realitate BNM a continuat să acorde credite directe Guvernului prin acoperirea pe termen scurt a necesităţilor financiare, însă asemenea credite trebuiau să fie acordate în formă de hârtii de valoare, procurate de BNM. BNM a fost forţată să crediteze Guvernul pentru a evita falimentul hârtiilor de valoare, care a rezultat într-o rată mai mare a creditelor în PIB (9,3%). BNM a acordat sute de milioane de lei sectorului agrar. În general, rolul creditelor directe ale BNM pentru finanţarea deficitului a fost determinat de disponibilitatea finanţării internaţionale ieftine. Mecanismul sectorului financiar este imperfect, primele de risc sunt cele mai mari din regiune [140, 141].

Realităţile mecanismului de gestionare economică promovate s-au rasfrânt şi asupra mecanismului de creştere a datoriilor interne şi externe nefavorabile. Deoarece consumul alimentat de remitenţe, accesul agenţilor economiei la resurse este limitat, nu sunt birouri de istorii de creditare şi onorare la termen a obligaţiunilor creditare, sunt complicate condiţiile de garanţie a creditelor, lip-

seşte alternativa de finanţare ce a constituit cauza principală a acumulării datoriilor, cota IDS în afluxul de capital este nesemnificativă. Totodată, R.Moldova se confruntă cu o structură nefavorabilă a datoriilor.

Mecanismul de gestionare a reformelor este dependent de finanţarea externă, care a subminat dezvoltarea social-economică din cauza creşterii vulnerabilităţii faţă de schimbările în utilitatea percepută a creditelor. Riscul deprecierii este extrem de mare, atunci când datoria externă este considerabilă, generând o explozie a datoriei publice. Astfel povara ajustărilor financiare pentru Republica Moldova a crescut tot mai mult şi mai mult.

Mecanismul de gestionare a reformelor social-economice nu a fortificat potenţialul economic autohton, dar, din contra, a constrâns capacitatea de producţie limitată, deoarece fondurile nu au fost orientate spre investiţii productive, ci spre cheltuieli ineficiente în sfera socială. Banii împrumutaţi nu au fost direcţionaţi pentru reforme structurale, care ar fi putut limita deficitul primar al bugetului, dar au fost furaţi de oligarhi prin BEM. Fiind finanţat din exterior, posibilităţile de consum ale Guvernului au subminat stimulenţii pentru implementarea reformei. Un asemenea mecanism a dus la sporirea dificultăţilor de servire a datoriei. Cheltuielile pentru servirea datoriei au crescut esenţial.

Realizarea mecanismului de dezvoltare intensivă a sectorului real, de reformare structurală, de susţinere a întreprinderilor mici şi mijlocii şi de stimulare a investiţiilor externe şi interne în sectorul real au venit în contradicţie cu orientarea politicii comuniste spre un stat al „bunăstării totale". Ca rezultat, mecanismul de gestionare a creat un cerc vicios în care se denotă vulnerabilitatea atât a eforturilor de dezvoltare a sectorului real, cât şi a acţiunilor direcţionale spre satisfacerea necesităţilor sociale. În acest sens, trebuie de menţionat că un astfel de mecanism economic de dezvoltare generează bariere în calea activităţii productivităţii autohtone prin cheltuieli mari pentru necesităţi sociale şi, în acelaşi timp, limitează capacităţile investiţiilor private de a susţine procesele de producţie şi de dezvoltare a mediului de afaceri [41].

Relansarea mecanismului de gestionare a reformelor economice a fost însoţită de sporirea vulnerabilităţii externe a economiei şi accentuarea unor dezechilibre la nivel macro şi ramural. În consecinţă, acest mecanism a stimulat creşterea rapidă a importurilor şi performanţa modestă a exporturilor, situaţie care a determinat o majorare continuă a deficitului balanţei comerciale de la 23% din PIB în 2000 până la 48% în 2017. Totodată, deficitul contului curent a fost în creştere, dar cu ritmuri mai mici, din cauza fluxurilor masive de remitenţe. Vulnerabilitatea externă este amplificată de gradul înalt de concentrare a exporturilor pe ţară şi produs. Cu toate că în ultimii ani mecanismul de gestionare a stimulat reorientarea exporturilor, în special în directia pieţelor Uniunii

Europene, oricum, jumătate din exporturi continuă să aibă ca destinaţie ţările CSI şi, în special, Federaţia Rusă. Drept rezultat, creşte vulnerabilitatea ţării din punct de vedere politic. În acelaşi timp, circa 45% din exporturile autohtone sunt în formă de produse agricole (inclusiv din industria de prelucrare), predominând băuturile alcoolice [181].

Dimensiunea adevărată a vulnerabilităţii mecanismului de comerţ extern al economiei ţării a fost relevată de evoluţiile după anul 2006. Dublarea preţurilor la gazele naturale şi restricţionarea exportului pentru unele categorii de produse a provocat un lanţ de evoluţii negative – diminuarea economică reală, s-au intensificat procesele inflaţioniste (14,1% anual), iar deficitul comercial şi cel al contului curent au crescut semnificativ (cu 34% şi 65%, respectiv). Aceste evoluţii reprezintă un pericol pentru dezvoltarea durabilă şi constituie o dovadă a ineficienţei mecanismului şi politicii de dezvoltare economică sustenabilă pe viitor.

Acest mecanism se caracterizează printr-o dezvoltare slabă a ofertei interne şi grad scăzut de competitivitate pe piaţa internă şi cea externă, în special a businessului mic şi mijlociu. Mecanismul de reformare și dezvoltare economică a ţării s-a bazat mai mult pe creşterea utilizării capacităţilor existente decât pe lărgirea intensivă a acestora. Sporirea productivităţii a avut loc şi în contextul reducerii forţei de muncă, în special, datorată migraţiei. Mecanismul de dezvoltare a condus la epuizarea acestor resurse de creştere a productivităţii. Nivelul scăzut de investiţii interne şi străine, pentru suplimentarea şi reabilitarea stocului de capital fix al economiei, reprezintă un impediment serios pentru dezvoltarea durabilă a sectorului productiv al ţării, pentru susţinerea businessului mic şi mijlociu, pentru realizarea eficientă şi rapidă a reformelor structurale.

Totodată, mecanismul de gestionare a stimulat adâncirea disproporţiilor în domeniile economic, financiar şi social. În acest sens, putem evidenţia următoarele disproporţii în mecanismul de dezvoltare a economiei naţionale influenţat de sporirea crizei economico- financiare mondiale şi regionale. În primul rând, specificul mecanismului de dezvoltare a adâncit disproporţiile economice la nivel naţional care se exprimă printr-un şir de indicatori macroeconomici, precum deficitul bugetar, balanţe negative de piaţă, datoria internă şi cea externă a statului. Acest mecanism de dezvoltare a adâncit disproporţiile adimnistralivteritoriale, inclusiv a deformat şi a dezvoltat în măsuri diferite relaţiile teritoriale de producere, sociale, de transport, de migraţie. Totodată, mecanismul de dezvoltare a adâncit disproporţiile structurale de ramură şi în diverse sectoare ale economiei legate de privatizare, deetatizare, dezvoltarea busi-nessului mic şi mijlociu. Îndeosebi acest mecanism a adâncit până la apogeu dezechilibrul financiar, vamal, creditar, investiţional, a mărit disproporţiile dintre cererea pieţei de tehnică şi tehnologii şi oferta acestora, dintre cererea forţei de muncă

şi oferta educaţională, dintre dezvoltarea sectorului energetic şi asigurarea securităţii energetice a statului şi sporirii eficienţei energetice.

Specificul mecanismului de gestionare a reformelor economice birocrat şi extensiv, în condiţiile crizei economico-financiare mondiale, a condus la dezvoltarea industriei exportatoare cu ritmuri modeste (creşterea cumulativă în anul 2017 a alcătuit cca 70%, în comparaţie cu anul 2000), pierzând însă din ritm în ultimii ani. În anul 2017, volumul producţiei industriale s-a micşorat cu circa 25,0%, în comparaţie cu anul 2005, situaţie explicată în special de introducerea restricţiilor la importul vinurilor autohtone în Federaţia Rusă şi, respectiv, a constrtângerii sectorului vitivinicol. Pe perioada de recuperare economică, ponderea întreprinderilor care au înregistrat pierderi a rămas a fi înaltă (50%), iar ponderea companiilor care au generat profit a crescut neesenţial (doar cu 4 puncte procentuale).

Implementarea mecanismului de gestionare a reformelor ineficient şi fragmentat, necomplex, a condus la dezvoltarea economică cu caracter geografic puternic pronunţat, amplificându-se disproporţiile în dezvoltarea social-economică, disproporţii teritoriale, sociale, urbanistice, în sistemele de locuinţe şi drumuri. Mecanismul de reformare teritorială s-a redus practic la dezvoltarea câtorva oraşe şi a capitalei. Mun. Chişinău îi revenea o jumătate din producţia industrială şi 56% din investiţiile în capital fix. Companiile înregistrate în mun. Chişinău au contribuit cu aproape 94% la rezultatul financiar net obţinut pe economie în 2017, cele din Bălţi cu 7,3%, iar cele înregistrate în raioane – cu numai 1,2%. Respectiv, în 2017, nivelul cel mai înalt al salariului mediu lunar în mun. Chişinău înregistrează o valoare de 6.680 lei şi pentru mun. Bălţi – 3.890 lei. În unele raioane ale ţării, acesta era în jur de numai 1.500 lei.

Acest mecanism a determinat specificul dezvoltării în spaţiul rural, care a continuat să fie deprimat, explicându-se prin distrugerea sectorului agricol şi a activităţilor neagricole în satele mici şi mijlocii. Agricultura a continuat să înregistreze niveluri scăzute de productivitate şi remunerare a muncii.

Veniturile mici ale producătorilor agricoli rezultă din caracterul comercial limitat al activităţii economice în majoritatea gospodăriilor (jumătate din venit este în natură), preţurile înalte la resurse investite (input-uri), în special la resursele energetice, şi preţurile foarte mici de desfacere a produselor finale. De asemenea, la performanţa scăzută a sectorului agricol contribuie accesul redus la finanţe, nivelul scăzut al investiţiilor, infrastructura deteriorată, managementul slab şi vulnerabilitatea înaltă la calamităţi naturale. Ponderea agriculturii în PIB a scăzut de la 34,7% în 2005 la 12,4% în 2016. Performanţa scăzută a acesteia reduce perspectivele de dezvoltare pentru restul economiei şi subminează eforturile de reducere a sărăciei.

Mecanismul de gestionare a reformelor social-economice nu asigură reducerea vulnerabilităţii Republicii Moldova la şocurile provocate de preţurile externe, la energie prin diversificarea surselor şi sporirea eficienţei utilizării acesteia. Creşterile permanente ale preţurilor la resursele energetice au un impact serios atât asupra eficacităţii economiei, cât şi asupra bunăstării populaţiei. Acest efect negativ (preţurile mondiale la ţiţei în 2017 au scăzut de 2,8 ori, iar la benzină şi motorină în R.Moldova au scăzut cu 5,9%) se reflectă în dinamica deficitului comercial şi celui bugetar. Majorarea preţurilor de achiziţie din cauza oligarhizării acestui proces contribuie direct la creşterea costului electricităţii, gazelor naturale şi produselor petroliere procurate de instituţiile publice de toate nivelurile, cotrolate de clanurile politice (majorând cheltuielile bugetului cu 0,5% anual din PIB). Creşterea preţurilor la energie, în lipsa unui mecanism eficient de asistenţă socială, a sporit şi va spori pe viitor consideribil necesităţile de finanţe publice pentru susţinerea sistemului şi contradicţiilor în societate.

Mecanismul de gestionare social-economică a menţinut un nivel scăzut al investiţiilor publice pe parcursul întregii perioade de tranziţie care a condus la deteriorarea infrastructurii, reducând şi mai mult perspectivele de dezvoltare a ofertei interne. Mecanismul de investiţii n-a fost flexibil şi n-a reacţionat pozitiv la o serie de factori de conjunctură externi şi interni. Pe plan extern, expansiunea economică globală favorizează investiţiile din ţările dezvoltate, în timp ce pe plan intern, creşterea investiţiilor depinde de lărgirea procesului de privatizare. Investiţiile străine directe au atins cota maximă de 713 mil. USD în 2008, dar s-au diminuat brusc (de 3,5 ori în 2017) în urma crizei economice mondiale (a se vedea Anexa 8). În 2010-2017, ritmurile de creştere au fost recuperate, însă nu pe deplin. Infrastructura subdezvoltată a drumurilor şi a transportului au un impact important asupra implementării unui model nou de dezvoltare, bazat pe export, pe investiţii şi inovaţii, mobilităţii bunurilor şi oamenilor, în special în spaţiul rural [139]. Mecanismul de gestionare a reformelor a dus la degradarea drumurilor (a se vedea Anexa 9). Degradarea intensivă a drumurilor reprezintă, de asemenea, un impediment pentru comerţ prin impunerea unor costuri adiţionale exportatorilor şi importatorilor. Mecanismul de gestionare a infrastructurii de aprovizionare cu apă şi canalizare a deteriorat pe întreg teritoriul ţării această infrastructură, iar majoritatea acestor utilităţi se confruntă cu probleme financiare majore, determinate de nivelul scăzut al colectărilor, tarife mai mici decât costurile reale de producţie şi pierderi mari de apă în reţele. Mai mult, aproape 40% din apa transportată prin aceste sisteme nu corespunde criteriilor sanitare.

Mecanismul autohton de gestionare a reformelor social-economice n-a inclus elementele și componentele țărilor dezvoltate. Este necesar ca mecanismul

de gestionare autohtonă să includă componentele mecanismului de dezvoltare economică globală (Fig. 3.8).

Fig. 3.8. Structura componenței problemelor economice globale
Sursa: Investigațiile autorilor.

În acest sens, mecanismul de reformare și de dezvoltare economică n-a atins un nivel structural și calitativ nou. Aceasta a generat oportunităţi limitate de angajare în ţară şi, astfel, nu a temperat suficient procesul de emigrare. Dimpotrivă, acest mecanism de gestionare a forței de muncă a condus la scăderea standardelor de viaţă, la lipsa locurilor de muncă bine plătite, la deprimarea economică în zonele rurale, la şomajul înalt în rândul tinerilor care continuă să susţină procesul de emigrare. Dacă se va menţine aşa tip de mecanism de gestionare a reformelor social-economice, cel mai probabil (chiar dacă pe termen scurt fluxurile de remitenţe vor continua să susţină creşterea robustă a consumului), pe termen mediu şi lung, modelul actual de gestionare se va epuiza în lipsa unui răspuns puternic al ofertei interne.

Specificul mecanismului de gestionare a reformelor modifică sistemul economic şi destabilizează procesele economice reale, îmbogăţeşte oligarhii, generând creşterea şomajului, micşorarea veniturilor şi cheltuielilor populaţiei, reducând esenţial nivelul de viaţă.

Structura şi pârghiile mecanismului de dirijare au fost modificate în procesul tranziţiei la economia de piaţă, dar, în esenţă, acest mecanism menţine şi reproduce permanent dezechilibrul relaţiilor economice şi sociale. Treptat, aceste disproporţii se integrează în pârghiile mecanismului economiei de piaţă. Interacţiunea dintre componentele mecanismului administrativ cu cel al economiei de piaţă creează un sistem de metode şi strategii de dirijare economice care menţin disproporţiile şi relaţiile economice precedente şi, totodată, creează noi condiţii de reproducere a acestui dezechilibru şi haos în economie. Clanurile de la guvernare beneficiază de „privilegiile dezechilibrului" la bunuri, finanţe, informaţie, servicii. Structura şi elementele principale ale acestui mecanism sunt diverse şi flexibile, în funcţie de conjunctura politică, economică, socială şi juridică. Specificul şi eficacitatea sistemului de dirijare sunt influenţate şi influenţează un şir de aspecte şi factori: instituţionali, de integrare europeană, regimul transnistrian, specificul relaţiilor cu Federaţia Rusă, problemele Ucrainei etc.

Schimbarea paradigmei, respectiv, a mecanismului de dirijare şi dezvoltare sustenabilă s-a dovedit a fi un proces complex şi de durată, care poate avea loc doar în condiţiile unui efort susţinut atât de toate clasele politice, cât şi de întreaga societate. Noul mecanism trebuie să soluţioneze lacunele şi contradicţiile care frânează dezvoltarea economică bazată pe creşterea investiţiilor în capitalul fix şi intensifică utilizarea acestora. Acest mecanism al gestionării economice va presupune atragerea investiţiilor, dezvoltarea industriilor exportatoare, dezvoltarea societăţii bazate pe cunoştinţe, inclusiv inovarea şi orientarea tehnologiilor spre eficienţă şi competitivitate.

Schimbarea mecanismului de dezvoltare social-economică poate fi realizată în condiţiile asigurării unei distribuiri în raport cu productivitatea şi calitatea muncii. Anume specificul şi interacţiunea acestor elemente ale mecanismului de dezvoltare, gradul de fuzionare a lor determină particularităţile progresului şi instabilităţii economice într-un domeniu sau altul.

Reformele promovate şi eficacitatea acestui mecanism de gestionare economică reprezintă primul pas în stabilirea unor factori noi instituţionali, economici, sociali, politici, morali. Un element al mecanismului de dezvoltare economică, care stimulează relaţiile de dezechilibru economic, constă în eliminarea elementelor contradictorii şi diverselor instrucţiuni cu interes departamental în sistemul legislativ şi în mecanismul de dirijare şi control.

O particularitate a mecanismului de gestionare social-economică o constituie schimbarea mediului investitional. Asigurarea legală a drepturilor şi libertăţilor de bază ale proprietăţii private şi a mediului de afaceri, inclusiv legea privind companiile, necesită a schimba cadrul regulator în ansamblu şi cadrul legal care este, în prezent, nedezvoltat şi lipsit de oportunităţi în atragerea inves-

tiţiilor masive în sectorul privat [136]. Mediul de afaceri se caracterizează prin costuri financiare şi de timp nejustificate, care depăşesc esenţial nivelul celor din ţările reformatoare din regiune, cum ar fi Georgia (a se vedea Strategia Moldova 2020). O influenţă pozitivă, în acest sens, a mediului investiţional o poate juca implementarea reglementării privind simplificarea falimentării întreprinderii, unui program lent şi discriminatoriu de privatizare, unui cadru normativ suficient şi necomplicat al protecţiei şi atragerii investiţiilor străine [129].

Substanţa mecanismului de dirijare social-economică trebuie să fie alimentată de mediul instituţional, care să menţină transparenţa proceselor de adoptare a hotărârilor şi deciziilor, să stimuleze discreţia înaltă în executarea funcţiilor aparatului public şi politic, implementarea eficientă a mecanismului de stabilizare şi creştere economică.

Particularităţile aspectului social-economic al mecanismului de gestionare (nivelul ridicat al remuneraţiei funcţionarilor publici) condiţionează profesionalismul funcţionarilor şi accelerarea realizarii procesului de dezvoltare economică sustenabilă.

Elementul politic al mecanismului de gestionare social-economică durabilă constă în excluderea unor grupuri politice de a reinstaura regimul economic administrativ monopolist şi oligarhic. Aspectul sociomoral al mecanismului de gestionare economică sustenabilă trebuie să excludă deprecierea şi degradarea valorilor morale ale societăţii, ineficacitatea procesului de informare în masă şi de educare a societăţii civile în spiritul toleranţei faţă de instabilitatea şi dezechilibrul economic, politic, social, moral în societate.

Particularităţile şi specificul noului mecanism de dirijare social-economică constă în transformarea intereselor departamentale oligopole de grup în interesele tuturor cetăţenilor. Aceste fenomene trebuie să atingă un diapazon destul de mare, în urma implicării societăţii civile şi a partidelor politice de guvernământ nou-create. Specificul mecanismului de gestionare a transformărilor economice include prioritar instrumente speciale de optimizare a poverii fiscale, de absorbire şi de consum al surselor financiare acumulate şi reproducţia lărgită.

Principalul aspect al mecanismului de reformare şi dezvoltare rezidă în eliminarea instrumentelor ce măresc costurile de producere şi de comercializare şi, respectiv, descreşterii instabilităţii economice şi extinderii sărăciei, creşterii inflaţiei şi migraţiei populaţiei active din ţară. Mecanismul de reformare şi dezvoltare a economiei presupune creşterea esenţială a competitivităţii, acumulărilor şi investiţiilor şi încurajarea inovaţiilor în ramurile strategice, ca rezultat căderea poziţiilor monopoliste de pe piaţa autohtonă.

Un component aparte în structura noului mecanism de reformare şi dezvoltare a economiei naţionale îl constituie excluderea din acest mecanism a sistemului

monopolist, oligarhic şi politic care agravează rezolvarea problemelor creşterii, impunând societăţii ambiţiile politice şi pretenţiile sale, şi contribuie la extinderea datoriilor statului. Excluderea sistemului de oligopol şi oligarhic de sub masca mecanismului de democratizare şi dezvoltare economică va conduce la stimularea businessului mic şi mijlociu şi la restabilirea încrederii populaţiei în structurile acestui mecanism. Drept rezultat, societatea civilă îşi va activiza acţiunile, influenţând nu numai politic, dar şi economic faţă de ceea ce se petrece în jur. Totodată, se va consolida structura naţională a sistemului economic stimulând şi reînviind activităţile micului business, se va combate monopolismul şi se va exclude utilizarea potenţialului social-economic în interesele unui grup oligarhic, politic şi economic.

Un element al direcţiei de schimbare a paradigmei şi a mecanismului de gestionare îl constituie elaborarea programelor cu „ţintă finală". Un astfel de program de „ţintă finală" poate fi programul de dezvoltare a agroindustriei de prelucrare aprofundată exportatoare care include creşterea producerii de fructe şi prelucrarea lor.

Un element important al noului mecanism de gestionare constă în sporirea transparenţei sistemului de achiziţii şi comenzilor de stat, a subvenţiilor publice, a procesului preferenţial de privatizare şi excluderea manipulărilor de preţuri de tranzacţie import-export, în care valoarea bunurilor exportate se subestimează, iar cea a bunurilor importate se supraestimează.

4. GESTIUNEA PROCESELOR DE EVOLUȚIE MACROECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Reglementarea şi reformarea eficientă a procesului de dezvoltare social-economică, bazată pe consum şi pe remitenţe, presupune: studierea minuţioasă a principalelor direcţii, căi şi moduri de manifestare a dezechilibrului economic, şi a constrângerilor capacităţilor de producţie autohtone limitate, și a principiilor strategice ale mecanismului şi mediului de afaceri, și de dezvoltare economică durabilă; analiza prognozelor şi sistematizarea căilor, programelor şi relevarea metodelor de înlocuire a modelului de creştere bazat pe consumul alimentat de remitenţe cu modelul dinamic bazat pe atragerea de investiţii, inovaţii şi dezvoltarea industriilor exportatoare de mărfuri.

Evidenţierea specificului prognozării caracterului şi particularităţilor domeniilor, căilor şi metodelor de dezvoltare economică, bazat pe modelul dinamic, este condiţionat, în mare măsură, de gradul şi specificul vulnerabilităţii sistemului şi relaţiilor economice şi disproporţiilor structurale, financiare, teritoriale etc. Gradul vulnerabilităţii şi nivelul de deformare a relaţiilor economice şi a dezechilibrului macroeconomic, realizarea reformelor inconsecventă, fragmentară, cu pierderi de timp din primii ani ai perioadei de tranziţie determină specificul procesului de perfectionare și de implementare a Strategiei Naţionale de Dezvoltare „Moldova 2020”.

4.1. Gestiunea mecanismelor de dezvoltare social-economică

Definiţiile generale ce ţin de dezvoltarea economică sustenabilă se realizează într-un ansamblu de priorităţi, direcţii, căi şi forme menite să evidenţieze raportul optimal și stabil dintre o unitate din sporul de produs naţional brut (sau de venit naţional) din perioada curentă (AY) şi volumul corespunzător de produs naţional brut (sau de venit naţional) din perioada de bază (Y). Prin direcţiile şi modelele dezvoltării economice se urmăreşte conjugarea unor factori ai dezvoltării în diverse modele care, prin acţiunea lor, adesea cu concursul larg al statului, se asigură o dezvoltare cât de cât stabilă a produsului naţional brut.

Sunt constituite, astfel, diferite priorităţi, direcţii şi modele ale dezvoltării economice care se bazează pe diverse elemente ale societăţii, fie de natură economică, fie de natură socială, politică sau psihologică. Cel mai frecvent, inclusiv în Strategia Naţională de Dezvoltare „Moldova 2020” sunt luaţi drept factori ai dezvoltării economice: acumularea de capital şi populaţia ocupată, incluse în mo-

del sub forma sumei acumulate S sau a ratei acumulării s = S/y; investiţii, inovaţii progresul tehnic şi eficienţa utilizării lor incluse în model sub forma coeficientului capitalului (K/Y), rezultanta căruia este rata creşterii [179].

La baza Strategiei Naţionale de Dezvoltare „Moldova 2020" se află teoria neoclasică care nominalizează trei direcţii şi elemente esenţiale necesare pentru o dezvoltare economică continuă şi sustenabilă. Aceasta include acumularea de capital, forţa de muncă, gradul de productivitate al lor şi alţi parametri, cum ar fi: tehnologii, guvernarea eficientă, abilităţi etc. Este evident faptul că neoclasicii considerau diferit gradul de influenţă a fiecăruia dintre aceşti factori asupra dezvoltării economice.

Una din direcţiile de dezvoltare economică (în condiţiile crizei mondiale) include următoarele componente: reducerea ratei dobânzii, micşorarea ratei de impozitare, creşterea consumului productiv şi guvernamental, creşterea esenţială a masei monetare pentru susţinerea consumului public şi stimularea investiţiilor. Drept exemplu, administraţia SUA, în condiţiile crizei economico-financiare, a micşorat esenţial impozitele şi ratele dobânzii de la 6% la 0,25% anual şi, totodată, a mărit esenţial masa monetară cu speranţa că formula V>C+I+G se va echilibra până la următoarea ecuaţie V=C+I+G [44]. Ca reacţie la această strategie stocurile de mătfuri ale companiilor au început să se diminueze esenţial, creând condiţii de avansare a economiei.

Aceleaşi direcţii de dezvoltare, în condiţiile crizei economico-financiare mondiale, au stat la baza programului anticriză şi în ţările din UE. Drept exemplu, rata dobânzii în statele-membre ale UE a scăzut în ultima perioadă, de la 2,5 până la 0,75%, concomitent implementând acţiunea de creştere a masei monetare. Volumul resurselor monetare a fost direcţionat de către statele UE spre consum productiv şi investiţii. Considerăm că direcţiile de dezvoltare economică în UE sunt mai complexe decât în SUA, luând în consideraţie diferenţele existente în cadrul sistemelor fiscale dintre ţări.

Caracterul acţiunilor pentru depăşirea crizei şi direcţiile de dezvoltare economică în tarile CSI, inclusiv Federaţia Rusă, sunt diametrial opuse din ţările dezvoltate, inclusiv din cele din SUA şi UE. În economia Federaţiei Ruse are loc menţinerea unei rate a dobânzii ridicate în paralel cu creşterea impozitelor şi a masei monetare şi devalorizarea esenţială a puterii de cumpărare a acestei mase. Asemenea măsuri au efecte contradictorii, deoarece are loc procesul rapid de transformare a masei monetare în valută forte şi, respectiv, ieşirea acesteia din ţară. De exemplu, din bancile F. Ruse prin intermediul băncilor comerciale au fost spălate miliarde de dolari SUA, inclusiv prin băncile autohtone. Alt specific de dezvoltare constă în faptul că o mare parte din investiţiile publice sunt direcţionate spre sectoarele tradiţionale ale economiei în dauna inovaţiilor tehnologice

şi utilizarea unor mijloace mai eficiente ale producţiei. De asemenea, costurile mari din ramura constructoare de maşini şi din complexul militar are un impact negativ considerabil asupra direcţionării eficiente a investiţiilor bugetare pornind de la faptul că întreprinderile producătoare din cadrul acestor sectoare ale economiei au fost subvenţionate continuu de către Guvernul F. Ruse.

Specificul dezvoltării social-economice şi al politicii monetare şi fiscale din Republica Moldova în ultimii ani a complicat situaţia financiară într-o măsură considerabilă în contextul menţinerii unei valori supraapreciate a monedei naţionale, ceea ce a dus la bariere în cadrul dezvoltării industriei exportatoare, inclusiv în sectorul agroindustrial şi intensificării exporturilor. Acest motiv, de asemenea, a influenţat negativ şi asupra competitivităţii produselor autohtone pe pieţele străine.

Particularităţile şi direcţiile de dezvoltare a economiei autohtone constau în punerea accentului deosebit pe dezvoltarea sectorului agroindustrial prin diverse mecanisme de subvenţii de capital în companiile ce activează în agricultură. Direcţiile şi formele de investiţie financiară în agricultura Republicii Moldova au loc prin acordarea subvenţiilor directe şi indirecte producătorilor şi întreprinderilor de prelucrare a produselor industriei alimentare, facilităţilor fiscale de care au beneficiat întreprinderile din sector, protecţia prin intermediul instrumentelor vamale ale producţiei în cauză. În pofida susţinerii financiare din partea statului a acestei ramuri a economiei, putem constata că sectorul agroindustrial în R. Moldova este mai puţin dezvoltat decât în alte state care investesc mai puţin în această ramură şi, totodată, au un potenţial mai slab de dezvoltare în domeniu. Raţiunea principală care a impus autorităţile de a susţine aceste sectoare a fost faptul că ţara noastră este preponderent agrară şi a fost identificată ca o sursă de dezvoltare a economiei naţionale. Este adevărat şi că în timpul URSS, spre deosebire de perioada actuală, se evidenţia importanţa industriei contrar agriculturii şi industriei alimentare, ceea ce la fel nu a produs rezultatele scontate de creştere economică, ci, dimpotrivă, a segmentat situaţia în diverse ramuri ale economiei.

O direcţie importantă de dezvoltare economică sustenabilă constituie impactul forţei de muncă asupra proceselor de dezvoltare economică. Pentru dezvoltarea businessului mic şi mijlociu şi a statului în întregime, este necesară nu numai creşterea cantităţii forţei de muncă, implicată direct în procesul de producere, dar şi nivelul de calificare a ei într-un anumit sector al economiei naţionale. Prin urmare, elementul important şi direcţiile principale în veriga eficienţei forţei de muncă asupra proceselor de producţie îl constituie sistemul de educaţie, de organizare şi training pentru viitorii şi actualii specialişti în diverse domenii [144]. În acest sens, din nou putem cuantifica afirmaţia precum că creşterea numărului persoanelor care activează în sistemul businessului poate doar cantitativ să măreas-

că performanţele companiilor. Astfel, importanţa profesionalismului şi educaţiei pentru stat, care tinde să atingă un anumit grad de solvabilitate pentru minimum 10 ani, este dezvoltarea sistemului educaţional.

Sistemul educaţional din ţară, cum s-a menţionat deja, nu a cunoscut evoluţii impresionante, precum şi nu se prezintă ca un sistem matur în care se formează viitoarea conştiinţă a specialiştilor. Este necesar a dezvolta sistemul educaţional într-un potenţial de dezvoltare productiv şi competitiv al statului pornind de la racordarea acestui sistem la cerinţele pieţei forţei de muncă, în scopul sporirii productivităţii forţei de muncă şi majorării ratei în economie. Corelarea dintre cererea pieţei forţei de muncă şi oferta educaţională va avea un impact esenţial asupra creşterii economice în condiţiile crizei economice. Problema rezidă în faptul că statul nu a reuşit utilizarea mecanismelor democratice disponibile pentru planificarea, monitorizarea şi controlul specialităţilor necesare pieţei economiei naţionale. Aici se înscrie abundenţa specialiştilor cu studii superioare în domeniul dreptului şi relaţiilor internaţionale. Mai nou, o tendinţă a demarat în crearea cadrelor cu specialităţi economice. Inadvertenţa politicilor statului a creat precedentul că absolvenţii universităţilor din R.Moldova se încadrează foarte dificil în câmpul de muncă şi, prin urmare, se măreşte rata şomajului. Specialiştii formaţi sunt implicaţi în activităţi neproductive care nu influenţează sursele de creştere economică durabilă. De asemenea, politicile statului au dus la micşorarea nivelului de calificare în economia naţională prin promovarea deseori a unor curriculumuri în care nu există specialişti competenţi capabili să acorde cunoştinţe şi abilităţi în domeniu. În lucrările sale, economistul Barro pune accent în special pe educaţia profesională, deoarece în acest sector educaţional se formează principalele instrumente de eficienţă şi muncă. Cu toate acestea, cercetătorul în economie Soto menţionează că în procesul extinderii şi dezvoltării diverselor forme de tehnologii, educaţia universitară şi crearea specialiştilor înalt calificaţi vine în prim-plan şi ocupă primul loc în impactul pe care-l comportă şi importanţa sa.

Analiza sistemului educaţional din R.Moldova ne relevă şi impactul celui de-al treilea factor sau neofactor în creşterea durabilă a economiei noastre. Se prezumă aici factorul cunoştinţelor care ar trebui să le posede forţa de muncă din sectorul economic. În conformitate cu explicaţia lui Barro, unul dintre principalii economişti care a identificat şi analizat factorii de creştere economică, cunoştinţele reprezintă unicul factor care nuanţează avantajele relative şi absolute în cadrul concurenţei economice dintre două companii, comunităţi sau ţări [56]. În acest sens, Sala-i-Martin se exprimă asupra faptului că unul dintre puţinele state care a atins creşterea economică sustenabilă – SUA, care de la 1889 până în prezent a avut parte doar de ritmuri de creştere pozitive, cu excepţia crizelor din 1933 şi

2008. Autorul ne sugerează că sustenabilitatea economică se datorează, în mare parte, faptului că întreprinderile americane au investit foarte mult în inovaţii şi tehnologiile noi care să faciliteze şi să perfecţioneze producţia.

În contextul celor expuse mai sus, trebuie să evidenţiem că un anumit efort al statului a fost depus în sectorul agrar, după cum am mai menţionat anterior, este considerat ca unul strategic. Astfel în cadrul analizei unui caz concret putem să ne referim la investiţiile publice ce urmăresc dezvoltarea staţiilor tehnologice din cadrul întreprinderilor agricole mari din R. Moldova. În acest sens, pentru anul 2008 au fost create aproximativ 35 de staţiuni tehnologice de maşini în care s-a investit o parte din resursele bugetare şi de care întreprinderile autohtone mari agricole neproductive nu pot beneficia pentru extinderea producţiei lor finite spre alte pieţe decât cea a R.Moldova.

O formă importantă în dezvoltarea şi creşterea economică o constituie materializarea cunoştinţelor în sistemul de producţie prin intermediul elaborării şi transferului noilor tehnologii şi inovaţii. Investiţiile în inovaţie şi tehnologiile informaţionale constituie în R. Moldova sursa de bază pentru dezvoltarea economică durabilă. O altă direcţie în dezvoltarea economică o constituie dezvoltarea sistemului de protecţie a drepturilor de autor. De exemplu, SUA şi alte state dezvoltate au fortificat impecabil sistemul de protecţie a drepturilor de autor, în particular, şi statul de drept, în general. Raţiunea care a condus la dezvoltarea sistemului de protecţie a inovaţiilor a fost necesitatea de a acorda companiilor dreptul de a deţine proprietatea asupra tehnologiilor elaborate şi utilizate. Protecţia drepturilor de autor, de asemenea, a acordat posibilitatea de comercializare a inovaţiilor şi ceea ce este cel mai important, transferul contra plată a acelor tehnologii la alte companii şi economii naţionale [145].

În comparaţie cu statele dezvoltate, Republica Moldova a depus eforturi minime în ceea ce ţine de dezvoltarea tehnologiilor noi şi a inovaţiilor, în primul rând, statul nu a stimulat nici companiile private şi nici centrele de cercetare în elaborarea şi implementarea noilor tehnologii. Respectiv, vorbim, în acest sens, despre o direcţie greşită în domeniul culturii antreprenoriatului de la noi din ţară. În consecinţă, companiile producătoare moldoveneşti au rămas în afara concurenţei pe piaţa internaţională, dat fiind faptul că bunurile produse în R. Moldova nu reflectă o formulă inovativă şi competitivă cu produsele altor ţări. Ca rezultat, exportul înregistrat de companiile autohtone este minim şi este reflectat în deficitul comercial care la etapa actuală constituie peste 3 mld. USD.

O formă importantă de dezvoltare economică constă în importul de noi sisteme tehnice şi tehnologice, inclusiv în sistemul agroindustrial din ţările dezvoltate. Republica Moldova nu a stimulat suficient transferul noilor tehnologii de peste hotare în vederea schimbării radicale a producţiei autohtone. Această pro-

blemă este acută având în vedere că transferul tehnologiilor noi nu a fost protejat de sistemul de autor şi al inovaţiilor. Luând în consideraţie faptul că acest sistem este subdezvoltat în ţara noastră, investiţiile străine care ar aduce cu sine inovaţii şi tehnologii noi sunt minime şi investitorii se ciocnesc de bariere instituţionale în ceea ce priveşte investiţiile în noile tehnologii.

Modernizarea permanentă a factorilor de producţie, inclusiv schimbarea sistemului tehnic şi tehnologic învechit, a procesului de producere autohtonă şi înlocuirea lui cu cel mai modern necesită eliberare de impozite şi taxe vamale, utilaj şi tehnologii noi pentru agenţii economici care sunt incluşi în programele de dezvoltare economică. O altă direcţie a procesului de dezvoltare economică este perfecţionarea şi menţinerea forţei de muncă activă în ţară. Este necesar de elaborat un program de dezvoltare a ramurilor prioritare şi stimularea procesului de menţinere a forţei de muncă pentru realizarea acestor programe.

Un alt element al direcţiei de dezvoltare economică rezidă în faptul că investiţiile în noile tehnologii şi inovaţii trebuie să fie efectuate nu de către stat, dar direct de către companiile private în vederea atingerii unui impact semnificativ asupra dezvoltării economice. În acest sens, implicaţia statului ar trebui să fie una indirectă, rezumându-se la stimularea companiilor pentru a investi în noile tehnologii şi protejarea drepturilor asupra acestor inovaţii. Ceea ce însă este caracteristic statelor în dezvoltare, inclusiv Republicii Moldova, este că are loc creşterea semnificativă a cheltuielilor de la bugetul auster pentru finanţarea procesului de reutilare şi retehnologizare a întreprinderilor autohtone. Consecinţa acestor acţiuni este diminuarea climatului concurenţial în afaceri, prin protejarea unui număr mic de agenţi economici în comun cu crearea unui sistem vulnerabil de protecţie a inovaţiilor elaborate sau importate de către agenţii economici.

O altă direcţie şi formă de dezvoltare social-economică constă în elaborarea unui program de integrare a instituţiilor de cercetări cu sectorul privat. În Republica Moldova, cooperarea dintre centrele de cercetare şi companiile private constituie veriga cea mai slabă. Este evident faptul că tehnologiile noi şi inovaţiile într-un stat dezvoltat se plasează în centrele de cercetare. În acest sens, lipsa unei cooperări eficiente şi lipsa unui cadru instituţional de colaborare şi de integrare între instituţiile de cercetare şi businessul mic şi mijlociu duce la imposibilitatea transferului noilor tehnologii în producţie şi, respectiv, la dezvoltarea durabilă a unor sectoare puternice ale economiilor naţionale [42].

Un aspect al dezvoltării economice, bazat pe teorie neoclasică, constă în faptul că statele în dezvoltare, pe parcursul evoluţiei lor, vor avea o creştere economică mai rapidă decât ţările dezvoltate, ceea ce, în ultimă instanţă, va duce la convergenţa indicatorilor de dezvoltare economică dintre aceste două grupuri de ţări. Practica însă demonstrează că atât R. Moldova, cât şi alte ţări în dezvolta-

re, într-adevăr, au înregistrat în anumite perioade ritmuri de creştere intensive ale economiei lor. Însă vulnerabilitatea sistemică şi subdezvoltarea instituţională au dus la faptul că trendurile negative ale evoluţiei economice internaţionale au avut şi au un impact negativ asupra dezvoltării mai rapide şi au redus şansele de convergenţă social-economică. În contextul evidenţiat mai sus, este necesar de răspuns la întrebarea: Care sunt elementele determinante după care se poate clasifica dezvoltarea economică durabilă? În primul rând, literatura de specialitate ne relevă două grupuri de ţări cu caracteristici de dezvoltare diferite, şi anume: ţările dezvoltate şi ţările în dezvoltare din care face parte şi Republica Moldova. Această segmentare a fost pentru prima dată elaborată şi realizată de către instituţiile financiare create după cel de-al Doilea Război Mondial, şi anume, Banca Mondială şi Fondul Monetar Internaţional. La baza acestei stratificări economice se plasează venitul mediu pe cap de locuitor. În pofida faptului că acesta este un indicator de care se conduc aceste instituţii financiare, ne permitem totuşi să îl considerăm ca fiind unul mai mult de natură socială decât unul de natură economică. Concluzia se fundamentează pe faptul că venitul mediu pe cap de locuitor arată mai mult nivelul sărăciei dintr-un anumit teritoriu, dar nu şi nivelul de dezvoltare a instituţiilor şi indicatorilor din sfera economică a unui stat. Cu toate acestea, este necesar să menţionăm că pentru R. Moldova venitul minim pe cap de locuitor constituie 2 342 lei/lună, ceea ce constituie un indicator foarte jos, în comparaţie cu venitul minim stabilit de către ONU în cadrul obiectivelor de dezvoltare a mileniului.

Unul din elementele care determină gradul de dezvoltare social-economică îl constituie ritmurile de creştere economică, evoluţia surselor de dezvoltare economică pentru ţara noastră, perfecţionarea instituţională şi stimularea inovaţională a mediului de afaceri. Totodată, gradul de dezvoltare economică, dinamica ratei sărăciei în ţara noastră depinde, în mare parte, de specificul şi formele de realizare a politicilor inovaţionale elaborate de către Guvern, de activitatea instituţiilor de reglementare a sistemului economic şi de competitivitatea producţiei autohtone pe plan intern şi extern.

Particularităţile direcţiilor de dezvoltare inovaţională, specificul formelor de realizare a politicilor economice de retehnologizare au determinat o tendinţă negativă în dezvoltarea social-economică. Cauzele acestei tendinţe negative au fost expuse deja şi pot fi sintetizate în următoarele direcţii şi forme: a) micşorarea resurselor disponibile pentru inovaţii tehnologice şi utilizarea ineficientă a lor; b) pierderea timpului de reforme structurale a ramurilor prioritare relativ avantajoase; c) grija excesivă a statului faţă de proprietatea publică şi neglijenţa faţă de cea privată, inclusiv a inovaţiilor şi invenţiilor private; d) impedimente în crearea şi desfăşurarea afacerilor inovationale; e) intensificarea fenomenului

corupţiei si birocratizarea procesului inovational; f) sistem fiscal distorsionat; g) vulnerabilitatea economiei naţionale faţă de crizele economice internaţionale şi regionale; h) instabilitate politică şi social-economică; i) efecte dezechilibrate in sistemul inovațional ale tranziţiei la o economie de piaţă concurentă; j) contopirea oligarhismului cu puterea de stat.

Începând cu anul 2000, această tendinţă negativă s-a transformat treptat într-una nominal-pozitivă şi a atins un indice de creştere nominală al PIB-ului de 7,2% în anul 2006. Însă dacă luăm în consideraţie că PIB-ul real în preţurile din 1999 a crescut în 2006 cu 2%, iar preţurile, în această perioadă s-au mărit de câteva ori, atunci efectul real de la această creştere este negativ şi a condus la distrugerea interesului economic şi migraţiei masive a forţei de muncă. Este evident că această creştere este una vizibilă, în comparaţie cu creşterea economică de la începutul anilor '90, însă această direcţie de dezvoltare economică constituie o creştere bazată pe consum, alimentată de remitenţe, dar nu pe inovații sau dezvoltarea producătorului autohton şi creşterea exportului în anumite sectoare prioritare.

În acest sens, trebuie de evidenţiat faptul că pentru R. Moldova sunt caracteristice direcţii şi surse de antidezvoltare economică. Printre acestea specificăm dezvoltarea bazată pe consum şi pe remitenţe. Luând în consideraţie acest specific, posibil este uşor de argumentat că actuala aşa-numita creştere economică din R. Moldova este vremelnică, dar nicidecum durabilă. Începând cu anul 2000, în Republica Moldova a avut loc o dezvoltare bazată pe consum, ca rezultat al măririi salariilor şi pensiilor, pe remiteri din alte ţări. Astfel de tip şi direcţie de dezvoltare în perioada anilor 2000-2010 a atins creşterea nominală și inflaționistă a PIB-ului în medie cu 5,1% anual. În anii 2000-2004 rata nominală de creştere a fost de 7,1%, iar în 2005-2006 de 5,2%. Dar aceste rate de creştere înaltă din aceşti ani mai favorabili reprezintă efectele nominale de creştere şi de revenire din criza anilor 1998 şi 2008, unde au fost înregistrate crize economice regionale şi globale. Pe parcursul anilor 2000-2017, au fost înregistrate şi rate anuale mai mari, în special pe termen scurt şi rate anuale mai mici în perioadele de corecţie sau de eventuale crize (a se vedea Strategia de Dezvoltare „Moldova-2020"). În general, acest tip şi direcţie de creştere a condus la „tocarea", „mâncarea" resurselor, la creşterea sărăciei, la adâncirea crizei social-economice şi politice. Creşterea economică durabilă, bazată pe consumul statului şi al populaţiei, se explică prin incapacitatea populaţiei de a realiza economii şi, respectiv, incapacitatea statului de a dispune de resurse financiare şi operaţionale suficiente pentru realizarea unor investiţii publice eficiente. De asemenea, consumul este factor temporar în posibilitatea de a menţine un nivel ridicat al serviciilor şi produselor efectuate în stat. Producti-

vitatea şi calitatea produselor fiind în incapacitate de a fi stimulată încontinuu de consumul populaţiei.

Analizând cel de-al doilea element şi direcţie de dezvoltare economică, e necesar un studiu adiţional al vulnerabilităţii acestei direcţii faţă de procesele economice interne şi externe. Este evident faptul că economia naţională nu-şi poate menţine o dezvoltare economică durabilă bazată doar pe sursele remitenţelor, pentru că de asemenea acesta, în primul rând, este un fenomen temporar şi, în al doilea rând, aceste transferuri constituie soluţia temporară pentru „economia bolnavă a ţării". În pofida faptului, trebuie să menţionăm că ponderea transferurilor din străinătate în PIB-ul moldovenesc este de 38%, R. Moldova fiind pe primul loc în lume ce se dezvoltă pe baza remitenţelor transferate de peste hotare.

O altă direcţie şi element important de dezvoltare economică îl constituie instituţiile care au atribuţii de reglementare a activităţii economice din Republica Moldova. Este vorba, în primul rând, de Ministerul Economiei care este autorul principalelor direcţii şi reforme ce se referă la activitatea agenţilor economici, precum şi elaboratorul principalelor acte legislative şi normative în domeniu. În acest context, trebuie să subliniem efortul minim al instituţiei vizate în facilitarea afacerilor şi cu atât mai puţin în stimularea transferului bunelor practici ale statelor CSI și UE în R.Moldova.

Evidenţiem că unul din cele mai mari impedimente în realizarea activităţii de întreprinzător este suprareglementarea cadrului juridic din acest domeniu. Pierderile se echivalează în durata de timp şi valoarea mijloacelor financiare pe care agentul economic trebuie să le investească pentru iniţierea şi dezvoltarea afacerilor. Este adevărat că Guvernul a depus anumite eforturi în facilitarea procedurilor de înregistrare a întreprinderilor, însă licenţierea, taxarea distorsionată, precum şi lipsa unor reglementări clare ce ţin de lichidarea afacerilor rămâne a fi un obiectiv de neatins. De asemenea, se poate menţiona despre incluziunea instituţiilor statului în anumite sectoare ale economiei naţionale şi, în consecinţă, realizarea unor politici protecţioniste nemotivate vizavi de un număr mic de agenţi economici. Acest fapt distorsionează libera concurenţă de pe piaţa autohtonă şi lipsa unui teren de dezvoltare pentru întreprinderile mici şi mijlocii. Totodată, businessul mic şi mijlociu constituie unul din motoarele principale de dezvoltare social-economică.

Această direcţie de perfecţionare a condiţiilor şi mediului de activitate include promovarea consecventă şi în complex a tuturor metodelor eficiente de inovație a relaţiilor tehnologice, social-economice, printre care putem evidenţia: perfecţionarea mediului inovațional şi crearea condiţiilor şi intereselor egale pentru toţi agenţii economici în procesul implementării tehnologiilor noi și inovațiilor; deetatizarea, depolitizarea, deoligarhizarea relaţiilor economice

şi instituţionale şi elaborarea programelor de renovare concomitent cu creşterea obligaţiilor şi responsabilităţii deţinătorilor de proprietate în dezvoltarea tehnologiilor noi; crearea condiţiilor pentru apariţie şi transformare liberă a unei forme de proprietate şi de gospodărire în alte forme reieșind din necesitățile inovaționale; optimizarea metodelor administrative şi economice ale activităţii de modernizare tehnologică și inovațională; perfecţionarea procesului de privatizare şi retehnologizare şi creşterea eficienţei acestor procese, şi optimizarea cheltuielilor sociale şi de stat şi a veniturilor companiilor şi cetăţenilor; menţinerea echilibrului social-economic, a politicii bugetar-financiare, vamale şi a sistemului juridic care ar oferi condiţii favorabile pentru stabilitatea şi dezvoltarea noilor tehnologii și inovații; monitorizarea programelor „ţintă" de dezvoltare a tehnologiilor noi de către societatea civilă şi structurilor nonstatale; optimizarea politicilor fiscale, vamale, protecţiei sociale, adecvate situaţiei şi necesităţilor agenţilor economici pentru implementarea tehnologiilor noi; dezvoltarea transparentă a proceselor inovaționale şi aplicarea legii în efectuarea schimbărilor structurale în ramurile prioritare.

Realizarea acestor direcţii şi forme de dezvoltare este foarte dificil de efectuat, deoarece acest proces se confruntă cu necesitatea rezolvării unui şir de probleme. Printre aceste probleme, putem remarca faptul că, în procesul punerii în practică a metodelor, căilor şi direcţiilor de dezvoltare a tehnologiilor noi și a inovațiilor, trebuie neapărat de ţinut cont de performanţele şi deformaţiile tehnologice, economice şi sociale deja realizate şi de mediul de afaceri şi instituţional existent. În țările UE metodele de inovație, dezvoltarea tehnologiilor noi, perfecționarea mediului inovațional sunt diverse. Clasamentul țărilor din UE este reflectat în Figura 4.1.

O direcţie importantă şi formă de dezvoltare şi implementare a inovațiilor include politica flexibilă şi echilibrată în procesul de dirijare a cursului valutar. Menţinerea unui curs exagerat a monedei naţionale conduce la micşorarea prin acest instrument a capacităţii exportatorilor de a-şi desfăşura activităţile și implementa tehnologii noi. O tendinţă în cauză negativă este explicată prin faptul că în Republica Moldova se atrage o atenţie deosebită nu asupra inovațiilor și tehnologiilor private și proprietății intelectuale, dar proprietăţii publice, ceea ce înseamnă grija faţă de păturile neproductive care necesită o susţinere financiară din partea statului. În acest fel, cu ajutorul constrângerii mediului privat, îndeosebi businessului mic şi mijlociu, statul îşi execută obligaţiile faţă de aceste pături ale populaţiei. Totodată, Guvernul nu depune eforturi suficiente în susţinerea mediului privat de afaceri, fără de care este imposibilă dezvoltarea tehnologiilor moderne și a inovațiilor, pe de o parte. Devalorizarea peste noapte a monedei naționale conduce la distrugerea afacerilor mici şi mijlocii și constrânge impor-

tul tehnologiilor noi, la sărăcirea populaţiei şi la îmbogăţirea monopoliştilor şi oligarhilor.

Un rol important şi performant îl are climatul investiţional de afaceri în R.Moldova, inclusiv iniţierea afacerii de renovare care include un şir de etape, începând cu deschiderea firmei, darea în exploatare a încăperii de afaceri, dobândirea autorizaţiei sanitare de la pompieri, salubritate, pretură, primărie, poliţie şi terminând cu departamentul care curează activitatea inovațională respectivă.

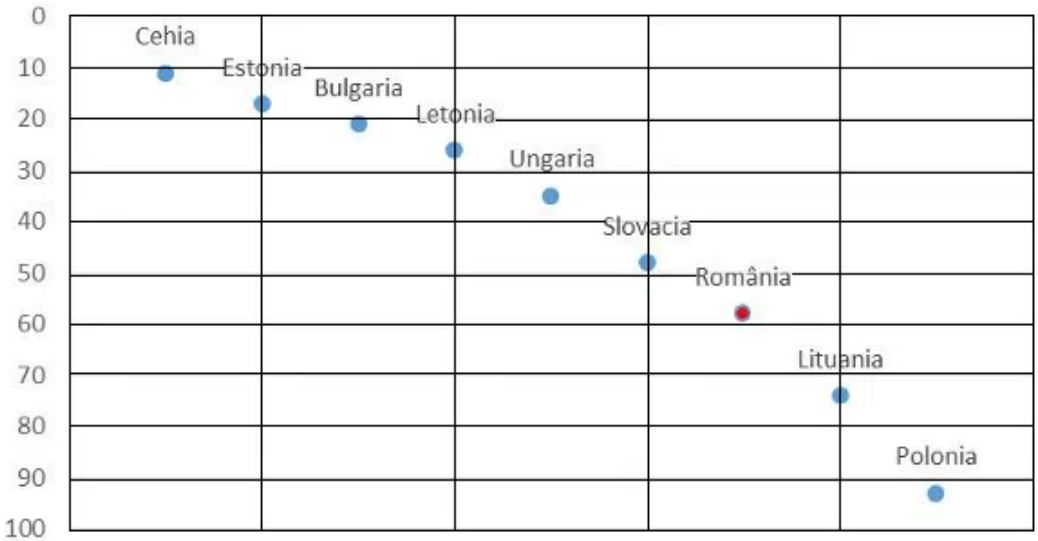

Fig. 4.1. Eficienţa inovațiilor, poziția şi clasamentul mondial, ţările UE, 2015 [94]

O direcţie importantă pentru dezvoltarea tehnologiilor noi şi inovaționale o constituie factorii instituţionali şi structurali ai dezvoltării economice. Rolul acestora este de a aprecia şi perfecţiona structura şi mecanismul de organizare a sistemului tehnologiilor noi şi inovationale. Într-o mare măsură, statul în comun cu instituţiile academice, are cel mai mare impact asupra acestor factori, dar în acelaşi timp subliniem că politicile statului până în prezent nu-şi ating efectul dorit şi, în consecinţă, impactul asupra dezvoltării tehnologiilor noi şi inovațiilor este minor.

Dezvoltarea tehnologiilor noi şi a inovațiilor presupune elaborarea şi implementarea unui set de direcţii clare de anticriză şi retehnologizare în Republica Moldova, precum ar fi menţinerea ratei inflaţiei la o singură cifră, asigurarea unui deficit suportabil al contului curent şi, de asemenea, menţinerea unui volum determinat de rezerve monetare, care impune elaborarea unor politici restrictive faţă de banul public şi investiţiile publice în scopul de creştere a economiei statului.

O importanţă deosebită o constituie şi accelerarea reformelor tehnologice şi structurale, inclusiv reabilitarea drumurilor, a reţelelor energetice, reforma administraţiei publice centrale, revizuirea şi completarea actelor legislative şi normative în concordanţă cu rigorile europene, realizarea activităţilor de armonizare a standardelor tehnice şi tehnologice autohtone la cele europene, creşterea ponderii instrumentelor economiei de piaţă etc.

Una din căile importante de dezvoltare a tehnologiilor noi şi inovaţiilor constă în îmbunătăţirea climatului concurenţial, investiţional şi inovaţional, condiţiilor de afaceri, perfecţionarea sistemului de achiziţii de stat. Deficienţele în domeniul protecţiei investiţiilor inovaţionale şi creării unui mediu de afaceri concurenţial sunt accentuate de către pierderile mari la buget de către Guvernul R.Moldova în cadrul proceselor pierdute la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Are loc creşterea proceselor care se desfăşoară vizavi de încălcările grave ale administraţiei în domeniul protecţiei investiţiilor inovaţionale şi a diverselor forme de proprietate privată în R. Moldova.

Dezvoltarea tehnologiilor noi și inovațiilor în priorități presupune încurajarea procesului de tranzacţie a sistemului financiar şi optimizarea politicii fiscale. Problema „presiunii fiscale", „politicii fiscale optime" este una dintre cele mai dificile pentru economia naţională. Nu există o soluţie standard pentru această problemă, ci doar una în dinamică, care trebuie identificată şi mereu revizuită. În literatura de specialitate, există mari diferenţe în estimarea presiunii fiscale. Conform datelor Ministerului Finanţelor, presiunea fiscală în R. Moldova constitue 30%. Centrul de studiere a problemelor pieţei consideră presiunea egală cu 40-50%, iar companiile susţin că aceasta depăşeşte cu mult 50% din venitul lor. Această divergenţă de păreri necesită elaborarea unei strategii şi metodologii de optimizare a politicii fiscale. Optimizarea sistemului fiscal urmează a fi efectuată prin stabilirea nivelului taxelor şi impozitelor pe baza metodelor ştiinţifice elaborate şi implementate în ţările cu o dezvoltare durabilă, dând preferinţă modelului care corespunde în mai mare măsură situaţiei financiare şi nevoilor agenţilor economici reali în momentul actual şi care maximal va stimula dezvoltarea tehnologiilor noi.

Procesul dezvoltării tehnologiilor noi și inovațiilor reprezintă optimizarea şi descentralizarea poverii fiscale sub aspect teritorial. Una din cauzele răspândirii instabilităţii care impiedică renovarea sistemului economic constă în deformaţiile existente în procesul de distribuire a poverii fiscale şi de favorizare nefundamentată a unor regiuni. Pentru cointeresarea autorităţilor locale în maximizarea acumulărilor impozabile de stat şi în dezvoltarea tehnologiilor noi în localități, este necesar schimbarea criteriilor de percepere a impozitelor şi de distribuire a cheltuielilor din bugetul de stat. În baza plăţilor şi a cheltuielilor de la buget,

trebuie utilizat acelaşi criteriu – eficacitatea activităţii economice a agenţilor economici şi a teritoriului dat. În prezent, plăţile la buget se efectuează după criteriul nivelului de activitate economică a teritoriului respectiv, iar cheltuielile – după alt criteriu, după numărul şi structura populaţiei, care este foarte diversă în diferite teritorii. Drept rezultat, raportul plăţilor în buget şi subvenţiilor de la bugetul de stat variază considerabil de la un teritoriu la altul. Acest principiu de acumulare a venitorilor şi de subvenţionare a necesităţilor teritoriilor de la bugetul de stat nu stimulează administraţiile locale să combată fraudele economice, inclusiv evaziunile fiscale şi să maximizeze încasările impozitelor la bugetul de stat. E raţional să se treacă la o bază stimulatorie de colectare a impozitelor din teritoriu. Dacă localitatea îşi onorează datoriile în baza normativelor prognozate faţă de stat, este oportun ca, de exemplu, 50% din surplusul colectărilor faţă de normativ să rămână în teritoriu pentru dezvoltarea tehnologiilor noi și a inovațiilor. Aceasta ar rezolva problemele cointeresării administraţiilor locale faţă de încasările fiscale și de implementare a tehnologiilor noi.

Una din cele mai importante direcţii de dezvoltare social-economică constă în restructurarea, demonopolizarea şi cointeresarea sistemului bancar în dezvoltarea tehnologiilor noi și a inovațiilor, în creşterea responsabilităţii băncilor comerciale în dezvoltarea progresului tehnic in sistemul economic naţional. În primul rând, este necesar să se aducă volumul masei monetare în corelaţie cu necesităţile de retehnologizare a priorităţilor în economia naţională. După părerea noastră. trebuie dublate rezervele valutare în depozitele bancare şi extinderea controlului asupra masei monetare aflate în circulaţie. De asemenea, este necesar a mări responsabilitatea băncilor pentru banii populaţiei depuşi la depozite. În condiţiile crizei actuale, trebuie de micşorat rata dobânzilor băncilor comerciale pentru priorități, scăzând-o la 1-2% anual pentru creditarea proiectelor prioritare de retehnologizare și inovații. Este util ca BNM să efectueze un control mai eficient de supraveghere a utilizării creditelor depunerilor populaţiei, în special a resurselor remitenţelor pentru proiectele şi programele de dezvoltare a tehnologiilor noi şi să urgenteze procedura falimentului şi de rambursare, în primul rând, a banilor deponenţilor şi apoi ai celorlalţi agenţi şi, în ultimul rând, ai BNM în cazul falimentării băncii comerciale, inclusiv prin atragerea banilor în numerar.

O formă de dezvoltare a tehnologiilor noi și a inovațiilor include un sistem de măsuri de minimalizare şi neutralizare a sistemului birocratizat la diverse niveluri. Birocratismul administrativ şi forţele politice care susţin „politica de bunăstare a statului” constituie substanţa şi mediul fertil, care alimentează instabilitatea economică și uzura morală a capitalului fix. Birocratismul şi oligarhismul nu numai că împiedică elaborarea cadrului legislativ de dezvoltare a tehnologiilor noi și a inovațiilor eficient, dar şi, în fond, permite funcţionarilor

publici să frâneze procesul de perfecţionare şi eficientizare a aparatului tehnologic şi inovaţional, legislaţia în vigoare contribuie la conservarea capitalului fix învechit, la extinderea instabilităţilor economice, precum şi la apariţia şi consolidarea unui sistem specific de relaţii tehnico-tehnologice, economice şi sociale de tensionare a situaţiei în ţară.

Schimbarea mediului politic în ţară este necesară pentru stimularea procesului de dezvoltare a tehnologiilor noi şi a inovaţiilor. Aceasta ar consolida forţele naţionale pentru optimizarea vectorului de dezvoltare şi de stabilizare a situaţiei sociale şi economice. Nici până în prezent nu sunt soluţionate problemele stabilizării situaţiei politice, în ansamblu, pe ţară şi ale politicii social-economice, în special. Situaţia politică actuală se caracterizează printr-un monopolism contradictoriu şi printr-o luptă antagonistă în interiorul forţelor liberal-democratice şi între acestea şi forţele de stânga care agravează criza politică, dispersează societatea, generează politizarea procesului de dezvoltare şi reformare. În această ordine de idei, este evident faptul că forţele politice în ultimii ani nu au avut suficientă fermitate şi interes naţional, pentru a rezolva problemele cele mai acute şi a crea un climat social-politic favorabil pentru retehnologizarea sistemului economic și dezvoltarea sustenabilă a tehnologiilor noi și a inovațiilor.

O direcţie de dezvoltare a tehnologiilor noi și a inovațiilor eficiente include reformarea radicală a managementului reglementării politicii inovaționale de către stat. Caracterul şi specificul managementului inovațional al statului până în prezent a condus la restrângerea procesului de dezvoltare şi implementare a tehnologiilor noi în prioritățile sectorului real al economiei. Ineficienţa acestui management statal se manifestă prin diminuarea sistemului inovațional în sectorul real prioritar al economiei, a businessului mic şi mijlociu, prin creştrerea mai rapidă a inflaţiei decât a PIB-ului, prin sporirea ratei şomajului, prin creşterea cheltuielilor publice şi a deficitului bugetar, prin adâncirea disproporţiilor în diverse stadii tehnologice, prin creşterea enormă a deficitului balanţei de plăţi, prin distrugerea producătorului autohton necompetitiv etc.

Din cauza ineficienţei gestionării macroeconomice a crizei politice şi provocării alegerilor parlamentare anticipate (trei alegeri timp de 2 ani) s-a intensificat procesul de instabilitate economică, a avansat dezechilibrul tehnologic în sectorul real autohton şi cel european. Creşterea taxelor şi a cotelor de impozitare, controlul statului asupra hârtiilor de valoare, inflaţia ridicată, birocratizarea reglementărilor de stat au „împins" majoritaea businessului mic şi mijlociu din sectorul real să se refugieze pe „piaţa off shore", ori să treacă în sectorul tenebru şi să-şi tăinuiască veniturile.

Disproporţiile şi instabilitatea tehnologică și degradată în R. Moldova au atins un grad atât de mare, încât această tendinţă în economie se poate aprecia ca fiind cea

mai periculoasă dintre toate celelalte tendinţe negative. Asemenea tendinţe existau şi în ţările din Occident, şi din Orient. S-au intensificat disproporţiile în forţele de producţie, în progresul tehnico-economic şi în fostele republici sovietice, îndeosebi după obţinerea independenţei. La începutul secolului XXI şi mai ales în perioada crizei financiare mondiale şi regionale, capitalul tehnic a degradat fizic şi moral, s-a diminuat enorm şi a început procesul de influenţă contradictoriu, instabilitatea sectoarelor reale în diverse ţări. În aceste condiţii, a apărut necesitatea elaborării direcţiilor şi metodelor practice ale managementului tehnico-economic naţional, care avea menirea să stopeze distrugerea completă a aparatului industrial și răspândirea instabilităţii economice şi să asigure dezvoltarea tehnologiilor noi şi inovaţiilor eficiente. Treptat, s-au format şi au crescut influenţa şi integrarea tehnico-economică regională şi a politicilor economice naţionale în diverse ţări. A apărut şi s-a cristalizat politica managementului inovaţional a macroeconomiei mondiale, practicată de FMI, BM, de UE şi de alte organisme internaţionale şi regionale.

În diverse politici social-economice, se utilizează diferite metode de gestionare de stat a procesului de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovaţionale care acţionează diferit asupra creşterii economice. Una dintre aceste metode necesară a fi implementată constă în „limitarea radicală" a rolului economic al statului în liberalizarea maximală a activităţilor agenţilor economici și a procesului de retehnologizare și inovare, „lăsarea" unui volum cât mai mare de venituri la dispoziţia întreprinderii în scopul creşterii stimulului economic, reducerii elementelor regulatorii în tehnoeconomie şi diminuării controalelor de stat ale sectorului real. Realizarea acestor metode de dirijare a politicii de inovare poate conduce la diminuarea instabilităţii economice. Direcţiile principale şi caracteristicile acestei politici manageriale includ:

- ✓ reducerea considerabilă a cotelor la impozite şi taxe, acordarea unor facilităţi fiscale (facilităţi la dezvoltarea tehnologiilor noi și inovaţiilor);
- ✓ orientarea companiilor prioritar spre acumularea investiţiilor de capital şi stimularea de către stat a implementării tehnologiilor noi;
- ✓ reducerea cheltuielilor guvernamentale pentru necesităţile sociale şi limitarea acestor necesităţi din fondurile centrale odată cu sporirea considerabilă a cheltuielilor pentru realizarea programelor de retehnologizare cu „scop final relativ avantajoase" şi crearea unor locuri suplimentare de muncă;
- ✓ limitarea reglementării administrative de către stat a activităţii antreprenoriale şi acordarea unor facilităţi pentru dezvoltarea tehnologiilor noi;
- ✓ promovarea unei politici creditar-monetare moderate prin manipularea ofertei de mijloace băneşti şi ratei bancare;

- ✓ orientarea spre menţinerea ratei inflaţiei mai jos de rata creşterii PIB.

Totodată, această politică managerială de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovaţiilor nu va influenţa masiv şi esenţial, în prima etapă, scăderea instabilităţii economice şi reducerea disproporţiilor dintre sectoarele economiei reale. Din contra, la început poate creşte deficitul bugetar, condiţionat nu numai de majorarea cheltuielilor de stat pentru rezolvarea problemelor sociale, dar şi de faptul că vor creşte neplăţile la buget din cauza facilităţilor fiscale şi creşterea cheltuielilor pentru dezvoltarea tehnologiilor noi și inovaţiilor în scopul realizării programelor cu „ţintă finală". Retehnologizarea și inovarea sectorului real al economiei va beneficia de toate facilităţile fiscale, fără a se achita pentru ele. Ca rezultat, nu se vor încasa la prima etapă impozitele pe venit.

Altă direcţie de stimulare şi dezvoltare a tehnologiilor noi constă în schimbarea metodelor de gestionare managerială tehnico-economică de stat, utilizate în anii 2001-2008 de partidul de guvernare care prin extinderea procesului de implicare directă a statului în sfera social-economică, inclusiv prin reglementarea activităţii agenţilor economici, în creşterea substanţială a cheltuielilor sociale, în acordarea de facilităţi păturilor vulnerabile din contul direct celor ce muncesc au influenţat extrem de negativ economia naţională, făcând să crească instabilitatea economico-socială şi diminuarea reală a investiţiilor și a inovaţiilor. În asemenea condiţii, agenţii economici au părăsit sectorul real transferând activitatea peste hotare, ori în sectorul tenebru. Aplicând asemenea metode de gestionare, nicio politică economică de anticriză nu este în stare să retehnologizeze sistemul de producţie si să stopeze tendinţa generală de instabilitate social-economică. Problema constă în faptul că agenţii economici, în această situaţie, sunt lipsiţi de stimulentul economic pentru a inova producţia și a funcţiona transparent, respectând legea.

O altă direcţie de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovaţiilor rezidă în reflectarea în programele cu „ţintă finală" a specificului ramurilor şi teritorial al Republicii Moldova. Problema constă în faptul că amplasarea geografică a ţării noastre este destul de specifică şi poate stimula extinderea disproporţiilor macroeconomice, întrucât teritoriul Republicii Moldova serveşte drept pod de legătură economică şi socială între Occident şi Orient. În această situaţie, Republica Moldova trebuie să devină o regiune de elaborare şi realizare a unui sistem amplu de măsuri eficiente de îmbinare a intereselor tehnico-economice şi sociale nu numai a celor naţionale, ci şi a celor regionale şi chiar internaţionale.

În prezent, realizarea direcţiilor de retehnologizare şi inovaţionale reflectate în Strategia Naţională de Dezvoltare „Moldova 2020" este practic imposibil, deoarece acest proces are loc în condiţiile de izolare a componentelor sale sociale (Guvern, sector privat, societate civilă, partide politice şi departamen-

te). Pentru realizarea Strategiei Naţionale de Dezvoltare „Moldova 2020” şi dezvoltarea tehnologiilor noi este necesară includerea integrală a intereselor societăţii civile, businessului, statului în procesul realizării acestei strategii. Totodată, este foarte important de elaborat un mecanism efectiv de supraveghere, gestionare, prevenire, diminuare şi acoperire a riscurilor specifice, legate de securitatea economică a statului, în cazul influenţei semnificative a crizei economico-financiare mondiale şi extinderii masive a instabilităţii şi disproporţiilor economice. Trebuie să se analizeze evoluţia reformelor economice, cauzele, specificul şi eficacitatea funcţionării şi gestionării programelor de dezvoltare tehnico-economică deja implementate. Paralel cu aceasta, trebuie de estimat principalele riscuri economice şi posibilele pagube financiare din cauza influenţei negative a crizei economice mondiale şi regionale şi din pricina guvernării proaste şi de elaborat măsurile de minimalizare a riscurilor în procesul implementării strategiei de dezvoltare.

Este nevoie de estimat potenţialul profesional autohton necesar pentru implementarea proiectelor de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovaţiilor, a programelor funcționale şi de evidenţiat instrumentele de promovare a proceselor necesare. În Figura 4.2 este reflectată structura doctoranzilor din R.Moldova după domeniu. Cum observăm, numărul doctoranzilor în domeniul tehnologiilor noi și inovațiilor este foarte modest. Este necesar de stimulat și dezvoltat mediul inovațional al tehnologiilor noi și al serviciului informațional.

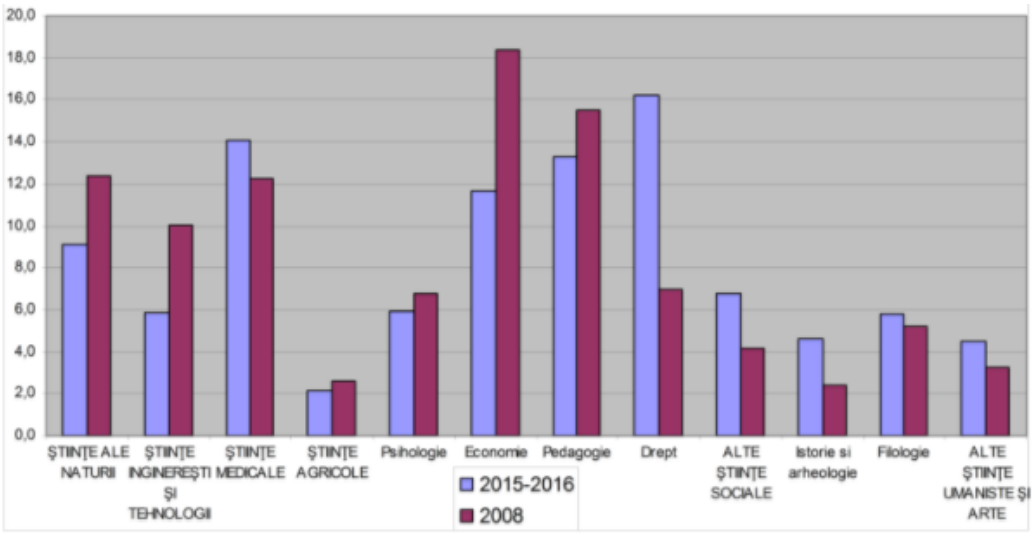

Fig. 4.2. Structura doctoranzilor înmatriculați în Republica Moldova după domenii, % [6]

De asemenea, este necesar a evalua potenţialul tehnic, financiar şi profesional al structurilor şi instituţiilor respective (sectorul privat, structurile nonstatale, mass-media, structurile guvernului etc.), care ar putea asigura procesul de organizare şi gestionare a programelor de dezvoltare a inovaţiilor.

O altă direcţie şi formă de dezvoltare a tehnologiilor noi constă în necesitatea de a consolida tendinţa de reducere a inflaţiei în faţa presiunilor crescânde din exterior. Este adecvat de a consolida stabilitatea preţurilor în calitate de obiectiv primar al Băncii Naţionale a Moldovei, de a admite o mai mare flexibilitate a ratei de schimb şi a înăspri mai mult politica monetară, dacă se mizează pe atingerea unei inflaţii sub zece la sută. Totodată, este necesar a obţine în procesul realizării politicii tehnico-economice un echilibru adecvat între susţinerea tendinţei de reducere a inflaţiei şi necesităţile de dezvoltare a tehnologiilor noi şi inovaţiilor. În acest sens, perspectivele fiscale îmbunătăţite vor crea o oportunitate în vederea accelerării reformelor pentru a crea posibilităţi suplimentare de cheltuieli bugetare orientate spre dezvoltarea tehnologiilor noi şi spre reducerea sărăciei, şi de a moderniza administraţia publică pentru a atinge o gestionare mai bună a resurselor investiţionale.

Măsurile structurale, ce sunt în derulare, trebuie focusate în direcţia perfecţionării climatului de afaceri, avansării procesului de privatizare şi deetatizare, în special a întreprinderilor de stat, simplificării mediului regulatoriu. O nouă modalitate de dezvoltare a tehnologiilor şi inovaţiilor în condiţiile crizei financiare mondiale şi regionale constă în liberalizarea proceselor de retehnologizare prin intermediul creării zonei economice libere după modelul Taiwan-ului sau Hong-Kong-ului. Desigur că subiectul nominalizat este unul contradictoriu, însă luând în consideraţie necesităţile pieţei economice moldoveneşti, scenariul în cauză ar putea juca un rol pozitiv în acumularea de economii pentru direcţionarea ulterioară la finanţarea retehnologizării producţiei, competitivităţii, stabilităţii unor indicatori, precum rezervele monetare şi deficitul balanţei de plăţi. Politica social-economică promovată în această direcţie ar avea contribuţie majoră, de asemenea, asupra creşterii volumului investiţiilor interne şi externe în sectorul economiei reale pentru dezvoltarea tehnologiilor noi şi inovaţiilor.

Realizarea Strategiei Naţionale de Dezvoltare „Moldova 2020” trebuie să ţină cont de impactul crizei economico-financiare mondiale şi regionale care afectează Republica Moldova. În primul rând, sunt afectaţi exportatorii, iar reducerea remitenţelor contribuie la scăderea cererii interne şi a consumului intern. De asemenea, posibilităţile reduse de creditare a companiilor autohtone vor influenţa negativ asupra investiţiilor şi inovaţiilor în economie.

În al doilea rând, criza economico-financiară nu a afectat direct sectorul financiar din Republica Moldova, aceasta afectează dezvoltarea durabilă, deoa-

rece se reduc posibilităţile de creditare de peste hotare a băncilor comerciale. Rata medie a dobânzii la depozitele atrase şi creditele acordate de către băncile comerciale a crescut chiar şi după reducerea ratei de bază a BNM şi a normelor rezervelor obligatorii pentru mijloacele atrase de băncile comerciale.

În opinia noastră, una dintre direcţiile importante de dezvoltare a tehnologiilor noi şi inovaţiilor eficiente în R. Moldova constă în susţinerea sectorului real şi stimularea exportului, micşorarea deficitului comercial. Actualmente, economia naţională se află într-o situaţie foarte dificilă, creată de creşterea deficitului comercial (acest deficit alcătuieşte cca 3,0 mld. USD), sau altfel spus, incapacitatea de a promova exporturile în dauna volumului mare de import. Acesta este un exemplu în plus privind incapacitatea ţării noastre de a dezvolta tehnologii noi şi de a asigura competitivitatea produselor autohtone pe pieţele europene şi internaţionale, completate cu utilizarea unor instrumente ineficiente în promovarea bunurilor şi serviciilor moldoveneşti peste hotare. În cazul în care analiza atinge subiectul nivelului inflaţiei, trebuie de menţionat că în conformitate cu ideile economiştilor contemporani (Summers şi Heston), indicatorul dat are un impact semnificativ asupra proceselor de inovaţie şi de creştere economică, fiind un factor important în gradul de fluctuaţie a preţurilor, a credibilităţii investitorilor autohtoni şi străini şi a nivelului de trai al populaţiei.

Pentru R. Moldova, în anul 2010 a fost un progres ce ţine de micşorarea nivelului de inflaţie, aceasta înregistrând un proces de diminuare cu 0,4 puncte procentuale, însă cu toate acestea, inflaţia nu a atins nivelul de o singură cifră, o prevedere care este recomandată nu doar de instituţia FMI, dar şi de reprezentanţii teoriilor economice moderne. Încă după furtul din 2009-2015 a miliardului de la BEM inflaţia şi preţurile au crescut esenţial şi a condus, cum deja s-a menţionat, la distrugerea businessului mic şi mijlociu. De aceea, o direcţie importantă de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovaţiilor constă în supravegherea echilibrului monetar şi combaterea furturilor din sistemul bancar.

O altă direcţie de dezvoltare a tehnologiilor noi şi inovaţiilor rezidă în promovarea politicii de stabilizare macroeconomică, echilibrarea sistemului financiar-monetar, acordarea împrumuturilor financiare în condiţii avantajoase, atingerea unui nivel al indicatorilor economici, financiari şi monetari care vor schimba condiţiile macroeconomice, elaborarea şi implementarea politicilor de retehnologizare şi financiare bazate pe priorităţi şi criteriile de liberalizare şi stabilizare macroeconomică. Printre concluziile organizaţiei financiare internaţionale, putem evidenţia faptul că un impact semnificativ asupra nerealizării politicilor prevăzute îl are factorul alegerilor anticipate şi cadrul politic intern. La prima vedere, situaţia în parte evoluează bine. Guvernul a atins un anumit nivel de stabilitate economică, în pofida şocurilor crizei politice. Dezvoltarea ia avânt,

investiţiile înlocuiesc remitenţele în calitate de motor principal al creşterii, performanţele exportului se ameliorează. Exporturile în UE îşi menţin trendul ascendent (+30,3%), în mare parte datorită exporturilor în România. Aceasta deţine 21,3% din totalul exporturilor autohtone.

Totodată, perspectiva dezvoltării tehnologiilor noi şi inovaţionale este provocată de intrările de capital care au fost însoţite de presiuni puternice de apreciere a monedei naţionale şi un deficit în creştere al balanţei comerciale. R.Moldova are câteva pârghii la nivel de politici pentru a rezista acestor presiuni, în timp ce politica fiscală este constrânsă de necesităţile de dezvoltare, iar politica monetară este limitată de mecanismele de transmisie slabe.

Un rol important în evoluţia economică a ţării noastre deţine elaborarea şi implementarea unor priorităţi clare şi progresiste de dezvoltare a tehnologiilor noi şi inovaţiilor. Este necesar de ţinut cont că această dezvoltare poate fi influenţată de apariţia şi amplificarea unor perturbări generate de factori interni sau externi. În prezent, unii dintre aceşti factori pot fi prevăzuţi, dar impactul lor este dificil de evaluat şi prognozat, cantitativ sau ca eşalonare în timp. Obiectivele economice propuse pe termen mediu depind, într-o mare măsură, de disponibilităţile resurselor şi de conjuncturile mondiale şi regionale. Căile şi metodele de implementare a sistemului de dezvoltare a tehnologiilor noi şi inovaţiilor includ:

– Ajustarea conjuncturală a politicilor tehnico-economice ca urmare a crizei mondiale financiare şi regionale, în funcţie de impactul negativ al crizei în statele partenere, care ar limita cererea externă la produsele autohtone destinate exportului.

– Implementarea unui sistem de acţiuni şi măsuri anticriză de către administraţia publică centrală la elaborarea unor studii profunde de evaluare a consecinţelor potenţialului impact şi utilizării tehnicilor de monitorizare sistematică şi activă a fenomenelor de criză în context regional.

– Diminuarea fenomenului migraţiei externe şi micşorarea deficitului forţei de muncă în sectoarele prioritare, îmbunătăţirea dimensiunii sociodemografice, creşterea natalităţii şi a procesului de îmbătrânire a populaţiei. Schimbarea actualelor tendinţe demografice negative, stoparea declinului demografic şi echilibrarea structurală cu profunde implicaţii de natură economică şi socială. Cooperarea largă şi eficientă a administraţiei publice centrale cu sectorul privat (patronatele), partenerii sociali, mediul academic în elaborarea şi implementarea politicilor inovaţionale şi a măsurilor pentru creşterea competitivităţii bazate pe sporirea productivităţii resurselor materiale consumate şi a muncii, precum şi pe promovarea prioritară a exportului şi asigurarea stabilităţii macroeconomice. Descentralizarea sistemului vertical şi creşterea potenţialului măsurilor administrative, a potenţialului de generare a proiectelor eligibile pentru finanţare din

punctul de vedere al eficienţei tehnico-economice prin studiile de fezabilitate economice.

– Creşterea eficienţei şi influenţei politicilor monetare orientate spre creditarea pe termen lung şi continuarea procesului de dezinflaţie, ceea ce poate avea o influenţă favorabilă asupra creşterii economice sustenabile. Continuarea şi stimularea tendinţelor inovaţionale de creştere a consumului privat şi a importurilor pentru acest consum productiv în baza remitenţelor externe. Creşterea veniturilor în concordanţă cu evoluţia procesului de retehnologizare şi productivităţii muncii în condiţiile deficitului de angajaţi cu experienţă în anumite sectoare productive. Implementarea imediată a politicilor adecvate reducerii intensităţii energetice şi a măsurilor orientate spre diminuarea impactului factorului energetic pentru o mai bună funcţionare a sectorului real al economiei.

– Alocarea suficientă a fondurilor publice, destinate formării iniţiale şi continue a resurselor umane şi stimulării activităţilor de cercetare-dezvoltare-inovare, care formează domeniile de importanţă strategică pentru o dezvoltare economică sustenabilă. Totodată, direcţiile şi căile de implementare a sistemului de dezvoltare social-economică sustenabilă includ următoarele măsuri şi acţiuni: luarea în consideraţie a tendinţelor de criză în sistemul financiar mondial şi regional, deprecierea monedei naţionale şi fluctuaţiilor preţurilor la produsele petroliere, gaze naturale, materie primă, ceea ce poate genera efecte majore asupra inflaţiei şi securităţii energetice naţionale. Este necesar a ţine cont de incertitudinile cu privire la atitudinile investitorilor străini faţă de pieţele statelor emergente, inclusiv a Republicii Moldova, care ar putea fi cauzate, în principal, de creşterea deficitului extern, cu efecte negative asupra volumului şi calităţii inovaţiilor şi investiţiilor străine directe în sectorul real al economiei. Luarea în consideraţie a crizei economice în statele, în primul rând F.Rusă, din care provin remitenţele externe ale lucrătorilor moldoveni, care ar avea impact negativ asupra nivelului de trai al populaţiei şi gradului de acoperire din această sursă a deficitului de cont curent, implicit asupra ratei de schimb a monedei naţionale.

– În procesul de implementare a sistemului de dezvoltare a tehnologiilor noi, este necesar să se ţină seama de creşterea costurilor finanţării externe, ca urmare a turbulenţelor financiare internaţionale şi regionale şi a scăderii posibile a rating-ului de ţară, ceea ce poate cauza un impact negativ asupra cursului monedei naţionale şi asupra ratei inflaţiei pe termen mediu.

O direcţie importantă de dezvoltare economică durabilă în R. Moldova rezidă în susţinerea tehnologiilor noi şi inovaţiilor în sectorul real şi stimularea exportului, micşorarea deficitului comercial. R. Moldova a prognozat o performanţă cu privire la menţinerea plafonului deficitului bugetar care a înregistrat circa 4 mld. lei în 2015. Totodată, ţintele indicative privind plafonul activelor

interne nete ale BNM nu sunt respectate, atingând suma de -4116 mil. lei pentru anul 2010, de asemenea, autorităţile nu au reuşit să menţină plafonul bazei monetare. Incapacitatea Guvernului de respectare a plafoanelor propuse de FMI impune necesitatea racordării acestor indicatori de performanţă pentru anii ulteriori, întrucât ei au o consecinţă directă asupra debursării împrumuturilor de către fond şi asupra dezvoltării durabile în R. Moldova.

O altă direcţie de dezvoltare durabilă include elaborarea şi implementarea politicilor tehnico-economice şi financiare, bazate pe principiile şi criteriile de liberalizare şi stabilizare macroeconomică. Printre concluziile organizaţiei financiare internaţionale şi ale Uniunii Europene, putem evidenţia faptul că un impact semnificativ asupra nerealizării politicilor prevăzute de asociere îl are factorul alegerilor anticipate şi cadrul politic instabil intern.

În general, exporturile autohtone au crescut în direcţia tuturor partenerilor comerciali importanţi (pentru Moldova), cu excepţia Germaniei şi Bulgariei [136]. Creşterea exporturilor moldoveneşti în România este în mare parte susţinută de acordul de asociere, precum şi de aderarea acestei ţări la UE. În acelaşi timp, aderarea României la UE a rezultat în transferul unor investiţii din România spre R.Moldova. Direcţiile de dezvoltare economică trebuie să ţină cont de simptomele de înrăutăţire a perspectivelor pentru exporturile băuturilor alcoolice, îndeosebi în direcţia estică. Livrările pe piaţa cazahă (unde criza economică a început mai devreme) au scăzut semnificativ, pe alte pieţe estice importante diminuarea ar putea urma. Mai mult decât atât, în Ucraina unele companii s-au ciocnit deja cu arierate în achitarea din partea importatorilor, iar comenzile au început să scadă dramatic. Riscurile majore pentru comerţul extern sunt influenţate de conjunctura externă negativă pe fundalul propagării crizei economice globale şi regionale. În viitorul apropiat, poate fi anticipată decelerarea ritmurilor de creştere a schimburilor comerciale. Exporturile sunt afectate de cererea anemică pe pieţele partenerilor comerciali principali ce rezultă din aplatizarea creşterii economice în aceste ţări. Pe de altă parte, importurile sunt afectate negativ, în primul rând, de reducerea influxului de remitenţe, dar şi de aversiunea faţă de risc a investitorilor actuali şi potenţiali, ce activează sau ar putea iniţia afaceri în Republica Moldova.

În concluzie privind analiza ultimelor evoluţii în domeniul tehnico-economic, ne exprimăm pentru necesitatea implementării unor acţiuni majore în vederea diminuării efectelor negative ale crizei mondiale şi regionale. Cele mai importante efecte negative sunt recesiunea economică, scăderea capacităţilor de procurare ale populaţiei, diminuarea exporturilor şi, respectiv, majorarea deficitului comercial, instabilitatea pe piaţa financiară care a afectat grav situaţia din sfera bancară şi a indicatorilor reprezentaţi de rata dobânzii, posibilitatea băncilor

de a acorda împrumuturi populaţiei, scăderea volumului remitenţelor de peste hotare etc. În acest context, aplicabilitatea teoriei neokeynisiste de intervenţie a statului în procesele de stimulare a consumului, de facilitare fiscală prin micşorarea impozitelor şi taxelor, de reglare a pieţelor financiare prin suplinirea rezervelor monetare şi a lichidităţilor pentru băncile comerciale, de investiţii publice masive pentru retehnologizarea sectoarelor structurale, dezvoltarea infrastructurii drumurilor şi sectorului energetic, se consideră a fi oportune pentru redresarea economiei naţionale.

Totodată, nu trebuie să renunţăm definitiv la politicile social-economice neoconservatoare prin continuitatea programului de privatizări şi deetatizare eficiente ale întreprinderilor de stat aflate în incapacitate de administrare eficientă, abţinerea de la practicile administraţiei din R.Moldova de a se implica în reglarea preţului la produse de pe piaţa autohtonă, ci, dimpotrivă, să investească în stimularea producţiei pentru a fi comercializată atât în interiorul, cât si în exteriorul ţării. Pentru atingerea acestor obiective, este necesară modificarea priorităţilor actuale şi direcţionarea lor spre activităţi de depăşire a crizei, ceea ce, în ultimă instanţă, ne va permite atragerea resurselor financiare adiţionale străine atât sub formă de investiţii străine în economia reală, cât şi sub formă de asistenţă externă din partea organismelor financiare internaţionale şi donatorilor bilaterali.

5. PERFECȚIONAREA PROCESULUI DE DEZVOLTARE ECONOMICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

5.1. Determinarea și argumentarea teoretică a direcțiilor de dezvoltare a economiei Republicii Moldova

Teoria economică constituie totalitatea conceptelor și modelelor economice teoretice elaborate ca rezultat al reflecției ,și analizei economice de către cercetătorii în domeniu. Totodată, teoria economică este un concept polisemantic, care reflectă atât ideile economice, cât și în general sistemul economic constituit din totalitatea politicilor și modelelor economice la un anumit moment. Analiza elementelor sistemului economic, în funcție de timpul și spațiul alocat, vor constitui baza elaborărilor științifice privind implementarea politicilor social-economice potrivite atât în plan European, cât și în contextul evoluțiilor din Republica Moldova. Totodată, construcția sistemului economic se va conduce de principiile teoriei economice care la rândul ei se plasează pe poziția formatorului de aceste sisteme.

Criza economică mondială și regională din anii 2008-2014 a eliminat un număr important de cercetări tradiționale privind teoria și practica funcționării sistemului economic și a dat un nou implus pentru revizuirea teoriilor și practicilor economice contemporane. Se notifică apariția unor noi teorii și concepte care stau la baza politicilor economice actuale și tind spre atingerea unei creșteri economice echilibrate. Dat fiind că R.Moldova este parte a sistemului internațional și regional de interacțiuni economice, este necesar a revizui politicile și practicile ce ar diminua, ca rezultat, riscurile unei crize social-economice la nivel național şi regional. Mai mult ca atât, economia națională este vulnerabilă la procesele economice externe, ceea ce ne conduce la necesitatea unei abordări riguroase a tendințelor de dezvoltare economică pe termen mediu și lung. În contextul celor expuse, în monografie se efectuează o incursiune metodologică şi conceptuală de dezvoltare economică pentru realizarea obiectivelor de creștere economică conform particularităților politicii adoptate şi caracterului rezultatelor obținute.

Funcționarea eficientă a sistemului economic necesită perfecționarea sistemului de organizare a vieții social-economice la nivel național și regional. Se poate constata un nivel scăzut de predictibilitate a efectelor negative care ar putea să le aibă anumite procese economice din sistem. Din această perspectivă, notificăm o perpetuare a crizelor economice şi financiare internaționale şi regionale, în principal din cauze de funcționalitate sistemică. În acest sens, analiza ştiinţifică a subiectului privind abordările metodologice şi politicile economice este utilă şi

semnificativă. Analiza teoriilor economice şi a sistemelor economice construite în baza acestor teorii nu poartă doar un caracter pur teoretic, dar implicit susține implementarea unor politici și practici de renovare sau corectare a elementelor negative din sistemul economic existent. Drept efect este implementarea practică ale acţiunilor pentru depăşirea proceselor negative din economiile naţionale.

Sistemul economic, politicile economice, procesele economice, indicatorii macroeconomici – reprezintă obiectul central al teoriilor economice. În acelaşi timp, conceptele nominalizate sunt subiecții ce determină tendinţa evoluţiei economice pe termen mediu şi lung. În acest sens, importanța lucrării rezidă, în primul rând, în calitatea conceptelor economice, obiectul şi subiectul creşterii economice durabile. Drept obiectiv al cercetării a fost studierea acestor concepte, a efectelor asupra vieții social-economice şi identificarea mecanismelor de diminuare a efectelor negative, ținând cont de particularitățile economiilor naționale.

Economia Republicii Moldova face parte din sistemul economic global integrat şi de aceea este important ca politicile și practicile economice de creștere economică durabilă să devină un obiect de cercetare. Mai mult ca atât, datorită progresului ei economic lent în raport cu particularităţile poziţiei sale geostrategice, stabilitatea economică a ţării noastre este permanent supusă riscurilor crizelor economice, financiare, monetare şi sociale. Lipsa politicilor și practicilor economice coerente duce la creşterea nivelului de vulnerabilitate şi la apariția constrângerilor de ordin social. În acest sens, cercetarea stabilește standardele minime ale prosperității economice și sociale, precum și identifică modelul prin care Republica Moldova ar putea atinge obiectivele propuse. Una dintre concluziile cercetării este că obiectivele propuse ce țin de un anumit nivel de prosperitate economică pot fi atinse cu ajutorul unor politici și practici economice implementate în baza unei fundamentări teoretice aplicabile la condițiile contemporane.

Odată cu apariția statului Republica Moldova în calitate de subiect unitar și independent al dreptului internațional, au avut loc și schimbări esențiale ale sistemului și proceselor economice. Astfel, a avut loc trecerea la o economie de piață cu toate efectele ei pozitive și negative. Lipsa unor politici și practici economice și reforme constructive a condus la prelungirea excesivă a procesului de tranziție la economia de piață, ceea ce a avut consecințe grave asupra stării economice și sociale a populației din R.Moldova. Statul nu a reușit, pe parcursul a 27 de ani, să cultive o cultură de întreprinzător și să creeze condiții pentru prosperarea afacerilor în diverse domenii.

Specificul reformelor social-economice din R.Moldova este însoţit de lipsa strategiei unice, pe tot parcursul perioadei de tranziţie, ce ar fi avut ca scop stabilizarea macroeconomică şi dezvoltarea durabilă. O strategie integră de dez-

voltare pe termen lung ar fi contribuit la dezvoltarea economică, la o creştere a investiţiilor şi facilitarea procesului de integrare economică europeană.

Soluționarea deficiențelor din economia naţională, diminuarea efectelor negative ale crizei mondiale şi regionale solicită identificarea cauzelor, criteriilor şi specificului crizei şi dezechilibrului economic actual, elaborarea şi implementarea unei strategii de dezvoltare economică echilibrată ce ar asigura eficienţă şi stabilitate în activitatea economică reală şi în procesele integraționiste ale Moldovei.

O nouă strategie de dezvoltare economică şi integrare europeană solicită o garanție a statului în menținerea valorilor și principiilor economiei de piață, precum și ajustarea sistemului social-economic la condiţiile și standardele sistemului economic european.

De asemenea, menționăm faptul că în cadrul unei situaţii social-economice complicate, o barieră în dezvoltare o constituie situația tensionată politică și economică a regiunii Transnistriei, aceasta fiind necontrolată de autoritățile de la Chișinău. Pe de altă parte, există necesitatea modificării radicale a sistemului relaţiilor social-economice dintre stat, societatea civilă, antreprenoriat, reformării esenţiale a mediului instituțional şi proprietăţii, dezvoltării şi perfecționării activităţii organizaţiilor nonguvernamentale.

La elaborarea noului sistem de dezvoltare economică în condiţiile crizei mondiale și regionale, trebuie să se ţină cont de situația reală din societate şi de sarcinile prioritare ale fiecărui actor, inclusiv statul și societatea civilă, precum şi pornind de la faptul că în toți acești ani a fost limitată activitatea businessului mic și mijlociu prin intermediul specificului politicii monetare şi fiscale aplicate, suprareglementarea funcţionării întreprinderilor.

Construcția unui nou sistem de dezvoltare social-economic echilibrat, conform standardelor europene, în baza investigaţiilor efectuate va fi dificilă și de lungă durată, fiindcă aceasta presupune înlăturarea dezechilibrului economic şi a deformaţiilor relaţiilor economice, juridice şi sociale dintre indivizi, stimularea inițiativelor de afaceri în diverse domenii, școlarizarea funcţionarilor și, nu în ultimul rând, adaptarea la condiţiile tehnice, tehnologice şi de concurenţă din comunitatea europeană.

La moment, se reflectă o acutizare a disproporţiilor economice, inclusiv a migraţiei forţei de muncă active din ţară, a înrăutăţirii situaţiei balanţei de plăţi, a descreşterii industriilor de producere și prelucrare, a creşterii seminificative a preţurilor la import. Toate acestea sunt condiţionate, în mare măsură, de politica promovată, de sistemul regulatoriu ineficient, de lipsa unui sistem legislativ adecvat, inclusiv stimulator, al relaţiilor economiei de piaţă şi de lipsa protecţiei proprietăţii şi afacerilor economice din partea instituțiilor statului.

Depășirea acestor bariere în dezvoltarea economiei naţionale poate fi realizată prin elaborarea şi implementarea noilor instrumente de dezvoltare social-economică, ce vor facilita și stimula activitatea businessului mic şi mijlociu.

Prezentul studiu are ca obiectiv practic identificarea celor mai semnificative bariere ce stau în calea dezvoltării economice durabile și elaborarea soluțiilor necesare de depășire a acestora printr-o incursiune profesională în conceptele teoriilor economice moderne. Politicile economice elaborate țin cont de specificul economiei naționale și promovează creșterea economică în condițiile unei potențiale integrări a economiei noastre în Uniunea Europeană.

Mecanismele necesare de creare a economiei de piață dezvoltată, bazată pe liberalizare reală economică și proprietatea privată, trebuie să fie orientate spre intervenția politicilor monetare și fiscale indirecte, care vor avea drept scop stimularea businessului, echilibrul indicatorilor macroeconomici și introducerea criteriilor europene de performanță în activitatea instituțiilor statului și a celor din societatea civilă. Un rol important în acest proces i se alocă mediului științific și academic care au rolul de introducere a inovațiilor și perpetuarea setului de valori privind rolul și importanța economiei de piață în R.Moldova.

Cercetările propuse în cadrul prezentei lucrări vin să susţină eforturile societăţii în identificarea, dezvoltarea şi implementarea activităţilor pentru edificarea unui sistem economic de piață sustenabil.

Teoriile economice moderne și aplicarea lor în ptactica proceselor de dezvoltare a economiei R.Moldova este necesar a fi combinate cu subiectul lucrărilor ştiinţifice autohtone, care ar trata acest subiect cu referinţă la aplicarea teoriilor economice, în practica politicilor economice din R.Moldova. Totodată, studiul teoriilor economice, în calitate de cercetări fundamentale, care se regăsesc în unele lucrări ale specialiștilor din R.Moldova, trebuie utilizate în procesul de dezvoltare echilibrată a economiei, inclusiv de prognozare.

Specificul dezvoltării şi prognozării în R.Moldova bazat pe consum, alimentat de remitenţe şi import şi social orientat în perioada 2000-2017 a condus la o creştere economică nominală, însoţită de creşterea esenţială a inflaţiei, de constrângerea capacităţii de producţie autohtone, de sporirea vulnerabilităţilor macroeconomice, de adâncirea dezechilibrelor social-economice şi de deformarea relaţiilor economiei de piaţă şi a interesului economic.

Cererea agregată internă, susţinută şi finanţată de remitenţele în plină expansiune, monopolizarea economiei şi a sistemului creditar (trei bănci deservesc 70% din creditele contemporane), creditele şi investiţiile nesustenabile, bancrotizarea mai multor bănci a dus la o creştere economică nominală de până 5 la sută în condiţiile creşterii inflaţiei – de 30 de ori mai ridicată. Toate acestea au contribuit la majorarea deficitului contului curent şi au generat presiuni inflaţio-

niste. Cursul de schimb real efectiv s-a devalorizat substanţial, ceea ce, alături de şocurile exogene, a descurajat şi a bancrotizat micul business.

Specificul prognozării sistemului economic autohton trebuie să ţină cont şi de faptul că până în prezent s-au promovat politici de dezvoltare în interesele grupurilor monopoliste şi oligarhice, în condiţiile când reformele structurale şi privatizarea au condus la reglementarea şi constrângerea economiei şi la distorsiuni relative ale preţurilor.

Limitarea considerabilă a accesului şi competitivitatea scăzută în domeniile de creştere a circuitului economic, de telecomunicaţii, comerţ şi de prelucrare a produselor alimentare au menţinut preţurile de pe piaţa internă la multe din produsele de consum la un nivel semnificativ mai înalt faţă de preţurile regionale şi internaţionale. În schimb, tarifele la serviciile comunale au rămas, în general, cu mult sub nivelurile de recuperare a costurilor, determinând acumularea unor datorii substanţiale şi investiţii insuficiente. Toate acestea au condus la demontarea regimului comunist şi aducerea la putere a liberalilor şi democraţilor în condiţiile când criza globală a provocat o recesiune profundă în anii 2007-2016.

La prognozarea sistemului economic trebuie să se ia în consideraţie declinul puternic al exporturilor, remitenţelor şi investiţiilor străine directe, de cererea internă şi importurile care s-au prăbuşit, în urma deprecierii esenţiale a monedei naţionale, de diminuarea PIB-ului real cu 6,5 la sută. Deşi leul s-a depreciat semnificativ, presiunile deflaţioniste au persistat. Trebuie să se ia în consideraţie că deficitul contului curent aproape s-a înjumătăţit, ajungând la 9,5% din PIB; că ţara se confruntă cu dificultăţi în eforturile de a-şi acoperi necesităţile de finanţare externă. Acoperirile deficitului din contul rezervelor Băncii Naţionale a Moldovei, şi menţinerea din aceste rezerve a cursului leului, precum şi amânarea finanţării din partea instituţiilor financiare internaţionale şi mai mult au agravat condiţiile de prognozare şi dezvoltare. În aceste condiţii volumul creditelor în economie are tendințe de scădere, deoarece pentru menţinerea cursului de schimb au crescut rezervele obligatorii ale băncilor la BNM și a crescut esențial rata dobânzilor.

Particularităţile prognozării şi dezvoltării economiei trebuie să ţină cont şi de riscurile ce se menţin, şi de factorii de risc exogeni. Deocamdată, prevalează riscurile ce afectează negativ prognozele de dezvoltare şi retehnologizare economică. Se are în vedere că recuperarea slabă din statele-membre ale UE şi CSI constrânge remitenţele şi exporturile, războiul din Ucraina şi sancţionarea F.Ruse au adâncit crizele regionale, inclusiv criza creditar-bancară din ţară. Deteriorarea calităţii portofoliilor de credite, oligarhizarea sistemului bancar au restricţionat creditarea bancară, împiedicând astfel procesul de relansare economică. Riscurile de dezvoltare vor creşte, deoarece reformele reale s-au împotmolit, totodată s-a diminuat sprijinul

din partea donatorilor şi s-au creat din nou mari deficite de finanţare ale balanţei de plăţi. În aceste condiţii, oligarhii au monopolizat sistemul de reglementare a economiei.

Adâncirea crizei regionale şi războiul din Ucraina vor determina o scădere a remitenţelor şi o creştere a inflaţiei în viitor. Creşterea preţurilor la import în legătură cu deprecierea esenţială a leului, precum şi restabilirea treptată a cererii pe piaţa internă au extins deficitul contului curent până la 10,5% din PIB în 2013-2014, deoarece volumul tot mai mare al importurilor a depăşit valoarea exporturilor şi remitenţelor. Totodată, în procesul prognozării, trebuie să se ţină cont de noua conjunctură externă, care este o piedică esenţială în calea creşterii potenţiale a volumului producţiei [128].

Prognozarea menţinerii stabilităţii şi susţinerea procesului de creştere economică necesită restabilirea durabilităţii bugetar-fiscale, argumentarea echilibrului corect între obiectivele politicii economice, limitarea şi stabilirea priorităţilor pentru cheltuielile curente.

În anii 2009-2015, coaliția de guvernare a fost impusă să mențină prioritar dezvoltarea economică și socială bazată pe consum și alimentată de remitențe. Ca rezultat, s-a atestat o deteriorare structurală a echilibrului bugetar-fiscal, datorată în principal creşterii semnificative a salariilor în sectorul public şi a pensiilor, în condițiile unui deficit bugetar de proporții. Sursele interne de finanţare a bugetului au fost epuizate, ceea ce a determinat necesitatea de a solicita asistenţă suplimentară de la comunitatea internaţională. Guvernul a demarat ulterior procedura de restabilire treptată a durabilităţii sistemului finanţelor publice, în raport cu ritmul de relansare a economiei. S-au realizat optimizările de rigoare ale fondului de salarizare şi a cheltuielilor publice pentru bunuri şi servicii, majorând, în acelaşi timp, volumul asistenţei sociale necesare pentru protejarea grupurilor sociale cele mai vulnerabile. Între timp, au sporit investiţiile publice întru dezvoltarea infrastructurii naţionale, costurile fiind recuperate din impactul acestora asupra creşterii economice.

Specificul prognozării dezvoltării echilibrate presupune eliminarea treptată a deficitului structural al bugetului, având în vedere nivelul scăzut al economiilor în sectorul privat şi accesul limitat al bugetului la finanţare din exterior.

Ţinând cont de sectorul public neproporţional de mare, în raport cu nivelul actual de dezvoltare a economiei, procesul de prognozare trebuie să consolideze sistemul bugetar şi fiscal, în principal, prin limitarea şi stabilirea priorităţilor pentru cheltuielile curente. În particular, ar trebui examinate mai stringent categoriile mari de cheltuieli, pentru a găsi oportunităţi de economisire, iar eforturile de reformă ar trebui concentrate mai degrabă asupra calităţii decât asupra numărului lor.

Particularităţile estimării şi prognozării dezvoltării tehnologiilor noi si inovațiilor, și echilibrarea economică determină specificul politicii monetar-creditare care are ca scop limitarea inflaţiei, în raport cu creşterea fluxului creditelor. Majorarea recentă a ratei dobânzii BNM a contribuit la stabilizarea aşteptărilor inflaţioniste, atenuând, astfel, efectele secundare ale şocurilor cauzate de preţuri şi calmând piaţa valutară, însă, deoarece volumul creditării redus şi cererea internă scăzută nu exercită în prezent presiuni inflaţioniste, ar fi oportună o pauză în înăsprirea politicii monetare, pentru a reevalua situaţia privind inflaţia. Ulterior, ar putea fi necesare acţiuni monetare suplimentare, în caz că cererea internă se va fortifica simţitor şi/sau dacă vor persista presiuni de depreciere.

Totodată, este necesar ca politica monetar-creditară a BNM să posede un grad mai mare de flexibilitate reiesind din necesitățile de retehnologizare și inovare a sistemului economic. Deşi menţinerea inflaţiei trebuie să rămână ținta principală, orizontul de politici, prin care BNM intenţionează să mențină inflaţia la nivelul unei cifre, trebuie să fie inteligente și să nu prejudicieze mediul financiar și cel de inovare a afacerilor. O asemenea flexibilitate ar putea ţine cont de efectele transmisiei întârziate a acţiunilor politicii monetare, precum şi de vulnerabilitatea crescută la şocurile interne şi externe. Mai mult decât atât, ea ar permite o reacţie adecvată a politicilor la dinamica inflaţiei, extinzând, astfel, în timp repartizarea costurilor asociate cu readucerea inflaţiei la nivelul planificat. Comunicarea clară a raţiunii şi modalităţilor acestor schimbări este foarte importantă, pentru a nu fi afectat cadrul politicilor de inovare promovate [150]. În acelaşi timp, regimul flotant al cursului de schimb valutar, menţinut de BNM, va permite economiei să absoarbă şocurile externe şi interne şi să-şi menţină competitivitatea.

Particularităţile prognozării dezvoltării tehnologiilor noi și inovațiilor și echilibrarea sistemului economic presupun menţinerea unui nivel suficient al rezervelor valutare care joacă un rol important în amortizarea riscurilor. În R.Moldova în legătură cu furturile miliardelor de valută din sistemul bancar, nivelul rezervelor valutare s-a redus esenţial şi nu acoperă volumul datoriei externe, deficitul contului curent. Prin urmare, este necesară acumularea treptată a rezervelor, pe măsura retehnologizării, creșterii competitivității și a exportului, restabilirii fluxului de intrări de valută, fără influenţarea esențială a ratei de schimb.

Specificul estimării dezvoltării tehnologiilor noi și inovațiilor și echilibrarea sistemului economic este determinat de particularităţile indicatorilor financiari, care denotă existenţa unui sistem bancar monopolist. Ponderea mică a tranzacțiilor internaționale efectuate de către băncile comerciale din țară a dus parţial la limitarea consecințelor negative datorate crizei financiare internaționale și regionale. Băncile și-au menţinut lichiditatea şi capitalul la niveluri satisfăcătoare, a fost minimizată expunerea la active străine sau instituţii cu

probleme. Cu toate acestea, efectul pozitiv este doar unul temporar şi izolarea sistemului bancar naţional la tranzacţiile internaţionale diminuează reinvestiţiile de capital.

Totodată, problema dezvoltării tehnologiilor noi şi echilibrarea economică se acutizează, dacă avem în vedere nivelul înalt de credite neperformante şi împrumuturile solide în valută străină. Instituţiile financiare resimt efectele declinului activităţii economice din anii trecuţi asupra calităţii şi profitabilităţii portofoliului de credite.

Este necesar a asigura suficienţa rezervelor de capital şi lichidităţi la bănci pentru a depăşi riscurile asociate cu calitatea creditelor. Mai mult ca atât, este necesar de consolidat cadrul de reglementare a datoriilor băncilor, de a facilita şi urgenta soluţionarea creditelor neperformante, în vederea susţinerii relansării procesului de creditare. Se impune elaborarea mecanismului de supraveghere și prevenire a riscurilor în cazul situaţiilor neprevăzute, inclusiv delimitarea clară a responsabilităţilor şi a cadrului legal și instituțional de luare a deciziilor în caz de situaţii de criză.

O deosebire a programului de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovațiilor include reforma mediului de afaceri, stimularea exporturilor, realizarea consecventă a reformelor structurale etc. Conform rezultatelor diverselor evaluări internaţionale ale mediului de afaceri, R. Moldova rămâne în urma altor ţări în domenii importante, cum ar fi protecţia investitorilor, proprietății intelectuale, accesul la finanţe şi rigiditatea pieţei muncii.

Totodată, este necesar de a extinde posibilităţile reorientarii economice spre retehnologizarea priorităților și creşterea exportului de bunuri și servicii cu valoare adăugată înaltă. În ultimii ani, economia se baza preponderent pe consumul alimentat de remitenţe, care a crescut în 2010-2016 de 1,4 ori și constituie 34,2% din PIB (Anexa 7). Pentru moment, acest model de creştere va rămâne important, dar problema se agravează dacă luăm în consideraţie cota forţei de muncă moldoveneşti care lucrează peste hotare ce a atins deja 40 la sută, în timp ce legăturile migranţilor cu ţara natală devin tot mai slabe cu timpul, iar reîntregirea familiilor migranților are loc preponderent peste hotare. Este necesar sporirea cotei R.Moldova pe pieţele mari ale partenerilor comerciali principali din est şi din vest care ar putea contribui la un salt puternic şi durabil de creştere, după cum demonstrează experienţa altor economii din regiune.

Specificul prognozei de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovațiilor, echilibrarea sistemului economic este determinată de reformele structurale esenţiale în ramurile prioritare, a căror realizare va permite consolidarea creşterii bazate pe export şi crearea locurilor de muncă, precum și asigurarea competitivităţii. În ansamblu, perspectivele de dezvoltare a tehnologiilor performante și inovațiilor în

R. Moldova depind de capacitatea sa de a evidenția si retehnologiza ramurile prioritare, concomitent cu menţinerea stabilitatii macroeconomice şi de a-şi spori prezenţa pe pieţele externe cu produse şi servicii. Astfel, sporirea economiilor publice pentru restabilirea durabilităţii bugetar-fiscale şi intensificarea reformelor structurale în scopul atragerii investiţiilor străine şi inovația ramurilor prioritare și impulsionarea productivităţii totale, sunt esenţiale pentru asigurarea caracterului echilibrat al creşterii veniturilor şi reducerii sărăciei.

Prognozele de dezvoltare a tehnologiilor noi și inovațiilor și creșterii social-economice în R. Moldova trebuie realizate în conformitate cu principiile şi conceptele teoriei economice moderne, ţinând seama de particularităţile economiei naţionale, precum şi în baza actualelor probleme şi tendinţe de dezvoltare a principalilor indicatori macroeconomici. În prezent, prognozele pe termen mediu ale evoluţiei economice în R. Moldova se deosebesc în funcție de sursa teoretică care le-a elaborat şi calitatea acestora. Totodată, prognozele realizate, de cele mai multe ori, nu atrag o atenţie sporită asupra indicatorilor economici influenţaţi de criza financiară internaţională și regională și, în consecinţă, nu reflectă impactul acesteia asupra perspectivelor dezvoltării economice a ţării noastre.

Unele dintre principalele surse de prognoze pe termen scurt şi mediu, cu privire la evoluţia situației social-economice, sunt Guvernul R. Moldova şi instituţiile independente de cercetare social-economică. Raţiunea diferenţierii cercetărilor, şi mai mult a rezultatelor, se explică prin utilizarea metodelor diferite de prognozare, evitarea analizei unor factori de risc care apar, analiza subiectivă a proceselor economice şi incompetenţa evaluării factorilor externi în raport cu situația economică din R. Moldova.

Obiectivul prognozelor Guvernului este de a stabili priorităţi de dezvoltare pe termen scurt şi mediu, în conformitate cu acestea se elaborează rezultatele aşteptate, urmare a acţiunilor întreprinse şi eforturilor depuse. Un alt element, foarte important, este gradul major de responsabilitate pe care îl posedă administraţia în faţa cetăţeanului. Din aceste considerente, acţiunile şi prognozele Guvernului ar trebui să fie calitative și efective. Acesta însă nu este cazul R. Moldova ale cărei autorităţi se preocupă în definitiv de responsabilitatea lor asupra acţiunilor curente decât asupra celor viitoare. Corectitudinea prognozelor joacă un rol mult mai important în cadrul procesului de alegeri determinând deciziile electoratului. În esenţă, factorul electoral este unul determinant pentru realizarea unor prognoze subiective care nu ne dau relevanţa a ceea ce ar putea fi direcţiile de viitor ale economiei noastre. Pe de altă parte, sursa cea mai importantă de informaţii pentru elaborarea prognozelor este Biroul Naţional de

Statistică, care are ca obiectiv furnizarea informaţiilor statistice cu privire la toate categoriile şi domeniile vieţii economice şi sociale din R. Moldova.

Sursa cea mai importantă de creştere a credibilităţii este obiectivitatea şi transparența analizelor, precum şi participarea activă a societăţii civile şi a sectorului privat la monitorizarea şi evaluarea activităţilor şi rezultatelor. În cadrul estimării scenariilor de viitor, un element foarte important sunt instituţiile de cercetare de pe lângă Academia de Ştiinţe şi colaboratorii instituţiilor de învăţământ superior. Acestea ar putea servi drept capacităţi calificate în efectuarea unor astfel de analize sau, cel puţin, la evaluarea finală a acestora. De asemenea, un rol important îl deţin experţii şi specialiştii internaţionali care participă la elaborarea şi consultarea unor astfel de lucrări.

Prin urmare, se ajunge la concluzia că Guvernul deţine cel mai înalt potenţial pentru elaborarea şi formularea analizelor de prognoză privind evoluţia economică a Republicii Moldova pe termen mediu [93]. În pofida acestui fapt, după o revizuire a prognozelor elaborate de către autorităţile administraţiei publice, constatăm faptul că acest potenţial nu se utilizează la capacitatea sa maximă. De asemenea, se notifică absenţa prognozelor sectoriale şi intersectoriale care pun bariere semnificative la elaborarea analizelor de prognoză generale ale dezvoltării economiei. Pentru atingerea unui nivel ridicat de obiectivitate şi corectitudine a prognozelor pe termen mediu, efectuate de către Guvern, este necesar: în primul rând, conştientizarea responsabilităţii acestuia faţă de cetăţenii şi domeniile publice care le gestionează; (ii) reformarea Biroului Naţional de Statistică şi creşterea procesului de transparenţă în colectarea şi prezentarea datelor statistice; (iii) factorul electoral în elaborarea prognozelor trebuie să fie diminuat la maximum; (iv) Guvernul trebuie să elaboreze prognozele în conformitate cu priorităţile stabilite; (v) elaborarea analizelor de prognoză trebuie să implice participarea societăţii civile, sectorului privat şi instituţiilor de cercetare în domeniul economic.

O altă sursă de prognoze în Republica Moldova sunt instituţiile independente de cercetare economică. Acest tip de instituţii se atestă actualmente a fi într-un număr foarte mic şi cu o pondere nesemnificativă în cercetarea economică din R.Moldova. În pofida acestui fapt, notificăm existenţa unor analize de prognoză economică care le corelează pe cele elaborate de către Guvern [134, 135].

Alte surse de prognoze şi analiză în materie de dezvoltare economică sunt studiile experţilor internaţionali angajaţi de către organizaţiile internaţionale, centrele de cercetare ştiinţifică de pe lingă instituţiile de învăţământ superior. Toate aceste mijloace de analiză şi previziune a situaţiei economice din Repu-

blica Moldova pe termen mediu au un impact considerabil asupra vieţii economice a cetăţenilor şi ceea ce este cel mai important deţin un rol considerabil pentru predictibilitatea proceselor economice. Agenţii economici, în activitatea lor, în special în alocarea investiţiilor pentru inovaţii pe termen mediu şi lung, se conduc de previziunile economice elaborate. Acest fapt ţine implicit şi de atragerea noilor investitori autohtoni şi internaţionali, fluxul investiţiilor străine creşte considerabil şi susţine dezvoltarea mai multor sectoare din economie. De asemenea, obiectivitatea previziunilor îşi reflectă efectul şi asupra tranzacţiilor financiare, un segment important în dezvoltarea economiei de piaţă în R. Moldova.

Analiza comparativă a prognozelor pe termen mediu, elaborate de către diverse instituţii abilitate în domeniu, denotă o diferenţă a indicatorilor stabiliţi şi a rezultatelor planificate. Prognoza efectuată pe termen mediu (2017-2020) de către Guvern şi evoluţia economică pe termen lung (2020-2025) reflectă diferiţi indicatori macroeconomici. Cele mai mari devieri au loc la prognoza PIB-ului, exportului, importului, investiţiilor şi a salariului. În prima variantă de prognoză Guvernul accentuează schimbarea modelului de dezvoltarea economică, bazat pe atragerea de investiţii, precum şi pe dezvoltare industriilor exportatoare de bunuri şi servicii. În această prognoză se evidenţiază atragerea investiţiilor într-un şir de priorităţi, începând cu educaţia, drumuri, diminuarea costurilor financiare, ameliorarea climatului de afaceri şi terminând cu diminuarea costului de energie, asigurarea stabilă a sistemului de pensii, calitatea sănătăţii, justiţiei, creşterii competitivităţii produselor agroalimentare şi dezvoltarea rurală durabilă etc., realizarea cărora va conduce la creşterea anuală a PIB-ului în anii 2017-2020 cu 6,7%. (a se vedea prognoza cresterii anuale medii a PIB-ului din Figura 5.1). Având în vedere că resursele investitionale pentru dezvoltare sunt limitate, realizarea acestei prognoze necesită evidentierea unei priorităţi relativ avantajoase şi focusarea resurselor în această prioritate.

Raportul de prognoză acordă previziuni optimiste vizavi de evoluţia anumitor indicatori macroeconomici care sunt în contradicţie cu scăderea producţiei agricole şi cu atât mai mult cu diminuările drastice ale PIB-ului. Este vorba despre stabilitatea indicatorilor, precum volumul datoriei externe, ratele de schimb, volumul rezervelor valutare şi venituri în bugetul consolidat. Este necesar ca scenariul de dezvoltare economică să ţină cont de un număr important de factori naţionali, regionali şi internaţionali ai evoluţiei social-economice. Se are în vedere următoarele: criza financiară mondială şi regională care au afectat semnificativ economiile ţărilor dezvoltate şi în dezvoltare, inclusiv R.Moldova; ajustarea priorităţilor de politici economice stabilite de politici existente prin

includerea activităţilor de diminuare a efectelor crizei globale şi eficienţa acestora; competitivitatea şi productivitatea mediului de afaceri autohton; performanţele în dezvoltarea sectorului real al economiei şi implicit a businessului mic şi mijlociu; recomandările instituţiilor financiare internaţionale pertinente la depăşirea efectelor crizei şi impactului acestora asupra sistemului economic; echilibrul indicatorilor macroeconomici, financiari şi monetari – un lucru extrem de dificil în circumstanţele recesiunii economice mondiale; politici fiscale prudente şi prin intermediul acestui instrument – liberalizarea climatului de afaceri şi a celui investiţional şi inovational, crearea mecanismului stimulatoriu de atragere a investiţiilor străine în priorităţi şi de intensificare a activităţii sectorului privat pe piaţa autohtonă; modul în care va continua implementarea reformelor structurale, în special în domeniul infrastructurii drumurilor, sectorul energetic, nivelul de trai al populaţiei, dezvoltarea tehnologiilor noi și inovaționale în sectorul agroindustrial; climatul politic creat de alegerile parlamentare și locale precum și factorul geopolitic. În special, aceasta se va reflecta asupra indicatorilor financiari şi monetari şi asupra activităţii antreprenorilor din Republica Moldova în producerea, realizarea şi exportul producţiei autohtone.

Creşterea economică presupune promovarea principiilor economiei de piaţă în Republica Moldova prin dezvoltarea mecanismelor şi instrumentelor de liberă concurenţă, intensificarea productivităţii muncii şi menţinere a indicatorilor macroeconomici. În continuare vor fi argumentate trei scenarii de prognoze privind creşterea anuală a PIB-ului și dezvoltarea social-economică în R.Moldova pe termen mediu 2015-2020, în funcție de acțiunile Guvernului în scopul diminuării efectelor social-economice negative și rezultatele obținute.

Prima prognoză este cea mai optimistă şi indică o creştere maximă şi medie a PIB-ului ca urmare, după părerea noastră, a realizării în complex a măsurilor necesare, propuse de către teoria neoconservatoare de dezvoltarea tehnologiilor noi și inovațiilor în priorități și echilibrarea economiei prin intermediul reducerii de 2-3 ori a presiunii fiscale, limitarea semnificativă a reglementărilor administrative de stat, reformarea şi descentralizarea administraţiei publice centrale şi locale. De asemenea, considerăm că rezultatele pozitive nu ar întârzia să apară în cazul în care va fi promovată debirocratizarea sistemului de afaceri, promovarea businessului mic şi mijlociu, combaterea oligarhismului şi monopolismului, crearea condiţiilor necesare pentru atragerea investiţiilor străine şi interne în economia reală şi stimularea economiilor naţionale care va conduce la echilibrarea economică.

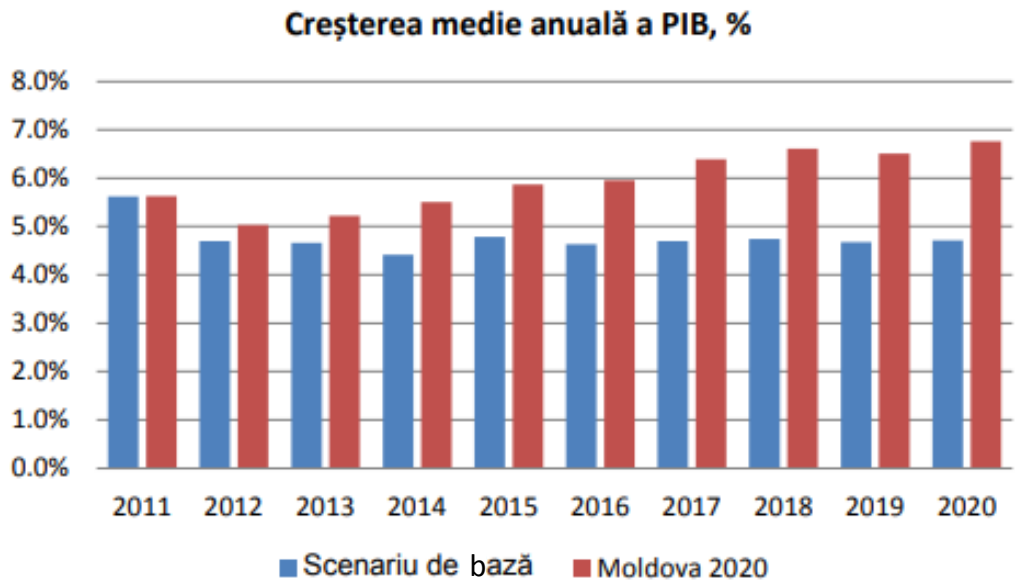

Fig. 5.1. Prognoza cresterii anuale a PIB [44, 169]

Prognoza macroeconomică pentru anii 2017-2020 trebuie să ţină cont, în primul rând, de criza economico-financiară mondială şi regională care s-a declanşat în anul 2008 şi are o influenţă negativă asupra economiei Republicii Moldova, în aşa măsură încât în anul 2012 am avut un declin esenţial şi care se va menţine în 2017. De aceea, odată ce vor fi implementate măsurile de recuperare economică, se presupune că vom avea creştere economică în perioada de prognozare. La baza acestei creşteri, vor sta următoarele premise: impulsionarea procesului de cunoaştere şi cercetare prin dezvoltarea calităţii forţei de muncă a procesului educaţional şi a noilor tehnologii internaţionale; dezvoltarea efectivă a sectorului privat (prin simplificarea iniţierii afacerilor, facilitarea fluxului de credite, înlăturarea barierelor neargumentate pentru comerţ etc.), ceea ce va determina ulterior oferirea de noi locuri de muncă celor care le-au pierdut odată cu declanşarea crizei economice; accelerarea reformelor structurale; evidenţierea priorităţilor relativ avantajoase faţă de alte ţări din regiune; relansarea sectorului real al economiei, inclusiv prin atragerea investiţiilor străine directe în economia naţională; promovarea unei politici fiscale prudente şi implementarea reformelor menite să reducă cheltuielile publice ineficiente; protejarea sectorului financiar, printr-o reglementare mai prudentă a acestuia şi menţinerea stabilităţii pe piaţa valutară; optimizarea structurii importurilor prin substituirea unor tipuri de mărfuri de import cu producţie de origine autohtonă; creşterea reală a nivelului de trai al populaţiei etc.

Deosebirile dintre prognozările propuse privind evoluţia social-economică a Republicii Moldova pe termen mediu sunt realizate de către potenţialele politici promovate de către stat şi impactul acestora asupra principalilor indicatori economici. De asemenea, un rol vital în construcţia acestor scenarii şi propuneri de politici are analiza marjei de influenţă a diverselor teorii economice moderne asupra sistemului economic naţional. Prima variantă a dezvoltării social-economice este determinată de adoptarea şi implementarea politicilor de ieşire din cadrul recesiunii economice mondiale în baza principiilor şi particularităţilor propuse de către teoria neoconservatoare. În acest sens, propunem adoptarea unor acţiuni care se vor materializa în liberalizarea sistemului economic şi atingerea scopului final de creare a unei zone economice libere după modelul regiunii Hong Kong sau a Taiwan-ului, ceea ce va susţine atragerea unor investiţii masive şi diversificarea producţiei de bunuri şi servicii.

În acelaşi timp, politica social-economică propusă ţine să amelioreze climatul de afaceri şi investiţional prin intermediul dezoligarhizării sistemului economic, susţinerea concurenţei loiale, stimularea fiscală pentru sectoarele economiei naţionale profitabile şi eficiente. Alături de acţiunile nominalizate mai sus, statul are rolul de a dezvolta sistemul normativ de protecţie a agenţilor economici împotriva fraudelor economice şi financiare, a monopolismului şi acordarea unui sprijin semnificativ întru atragerea investiţiilor în economie. Ideea susţinută *supra* nu neglijează rolul statului în economie, ci, dimpotrivă, menţionează domeniile în care intervenţia acestuia ar fi cea mai eficientă. După cum putem notifica, indicatorii economici propuşi, în ciuda acţiunilor descrise, vor avea o tendinţă negativă. Provocarea principală este nivelul de oscilaţie al acestor indicatori şi gradul de influenţă a crizei financiare globale şi regionale asupra recesiunii economice din Republica Moldova. În acest sens, considerăm că măsurile nominalizate mai sus vor conduce la un nivel minim de pierderi economice atât pentru bugetul statului, cât şi pentru activitatea agenţilor economici şi cetăţenilor. Bineînţeles că stimularea libertăţii de activitate a agenţilor economici va conduce în prima etapă la scăderea veniturilor colectate la bugetul naţional, însă acest fapt se preconizează a dura până la stabilizarea situaţiei social-economice din ţară. Micşorarea volumului exporturilor şi importurilor va avea drept consecinţă trendul mondial de reducere a productivităţii şi a nivelului de trai al populaţiei şi nu va avea la bază factorii interni de descurajare a producătorilor autohtoni în felul în care expres şi inconştient se realizează în prezent.

Totodată, rezultatul preconizat al primului scenariu propus este de a menţine echilibrul flexibil al principalilor indicatori macroeconomici, precum indicele preţului de consum, inflaţia, indicatorii monetari, deficitul contului curent şi datoria publică internă şi cea externă. Stabilitatea atinsă în cadrul activităţii sectoru-

lui privat, facilitarea mecanismelor de reglementare în afaceri, creşterea volumului investiţiilor în sectoarele-cheie ale economiei şi debirocratizarea sistemului administrativ va conduce la menţinerea unor tendinţe pozitive ale indicatorilor macroeconomici şi, în consecinţă, la limitarea distorsiunilor pieţei.

Mecanismul de anticriză trebuie să conţină acele reglementări de stat care sunt discutate şi acceptate de către agenţii economici şi societatea civilă şi optimizarea poverii fiscale, stimularea businessului mic şi mijlociu, a gospodăriilor casnice rurale şi a fermierilor, a căror activitate se realizează în agricultură şi industria alimentară. Evident este faptul că aceste măsuri vor fi acompaniate de reducerea ratei dobânzii, cum am stipulat anterior, scăderea poverii fiscale de aproximativ 2-3 ori şi limitarea intervenţiei statului în cadrul procesului de producere şi comercializare a bunurilor şi serviciilor. După prima prognoză în anii 2017-2020, cursul de schimb al monedei naţionale se va deprecia mai lent. Acest proces va fi asigurat preponderent de intrările valutare din partea rezidenţilor şi nerezidenţilor din munca peste hotare. Se prognozează că cursul de schimb mediu anual în 2018 va atinge 20-22 lei pentru 1 dolar SUA, depreciindu-se lent în anii 2016 și 2017 cu cca 6%. Menţinerea relativă a cursului de schimb la acelaşi nivel va contribui la stabilitatea preţurilor: indicele preţurilor de consum la sfârşitul anului se prognozează 105-106% pentru fiecare din anii 2017-2020.

Factorul major care va contribui la dezvoltarea economică va fi majorarea investiţiilor în capital fix cu o rată medie anuală de cca 10,3% în anii 2017-2020. Investiţiile de capital, ca sursă principală de dezvoltare economică echilibrată, vor conţribui la: (i) crearea noilor locuri de muncă; (ii) creşterea competitivităţii produselor autohtone pe piaţa externă; (iii) majorarea ofertei interne, satisfacerea mai deplină a cererii solvabile, inclusiv prin substituirea importurilor; (iv) extinderea bazei productive şi, respectiv, a celei de impozitare şi crearea surselor suplimentare pentru bugetul de stat şi bugetul asigurărilor sociale de stat.

În anii 2017-2020, exporturile se vor majora cu cca 13,5% în medie anual. Factorii care vor contribui la majorarea treptată a exporturilor în perioada de prognoză sunt: utilizarea facilităţilor tarifare de care beneficiază R. Moldova prin Acordul de Asociere la UE; liberalizarea accesului pe pieţele ţărilor-membre ale OMC şi valorificarea preferinţelor adoptate în Acordul de Liber Schimb cu Uniunea Europeană; creşterea calitativă a exporturilor, în special datorită investiţiilor efectuate în extinderea şi reînnoirea bazei tehnologice, şi, respectiv, integrarea superioară a produselor moldoveneşti în fluxurile internaţionale. În perioada de prognoză, importurile vor creşte anual în medie cu cca 9,7%. Creşterea volumului importurilor va fi condiţionată de majorarea fluxului de investiţii, în special a maşinilor, aparatelor electrice, produselor minerale. Ponderea majoră în totalul importurilor va reveni, ca de obicei, resurselor energetice, datorită creşterii eco-

nomice preconizate în sectoarele de bază ale economiei, dar mai ales a preţurilor la gaze naturale. De asemenea, la sporirea importurilor va contribui cererea crescândă a populaţiei pentru bunurile importate, condiţionată de volumul semnificativ al veniturilor şi transferurilor de peste hotare. Gradul de acoperire a importurilor prin export în anii 2017-2020 se prognozează între 44,2% şi 48,6%. Soldul negativ al balanţei de plăţi comerciale se va majora cu 12,6%. Ponderea în PIB se prognozează la o valoare între 41,7% în anul 2017 şi 39,4% în anul 2020. În baza celor menţionate, se estimează că produsul intern brut în anii 2017-2020 va evolua în ascendenţă cu o rată medie de cca 6,7% creştere reală anuală.

Conform estimărilor de prognoză, creşterea PIB în anii 2017-2019 va fi generată de: creşterea anuală în termene reale a producţiei industriale cu 7,3% şi a producţiei agricole cu cca 2%; depăşirea ritmului de creştere a investiţiilor în capital fix pe cel al PIB de peste 1,5 ori ca rezultat al reorientării politicii investiţionale spre programe de performanţă, modernizării întreprinderilor autohtone, infrastructurii şi dezvoltării micului business. Salariul mediu nominal în ansamblu pe economie se va majora de cca 1,2 ori şi va atinge în anul 2018 suma de 4.800 lei, iar fondul de remunerare a muncii se va majora de peste 1,2 ori, atingând suma de 33,3 mld. lei sau cca 27,6% în raport cu PIB, faţă de 27,4% în anul 2017. Creşterea salariului nominal mediu lunar şi a fondului de remunerare a muncii va fi condiţionată de relansarea sectorului real, în special din contul dezvoltării sectorului privat şi trecerii unui număr considerabil de personal în sfera businessului mic şi mijlociu şi perfecţionarea sistemului de salarizare şi motivare a angajaţilor. Prognoza primului scenariu de dezvoltare macroeconomică este relativ pesimistă, iar a salariului mediu lunar şi fondului de remunerare a muncii – relativ optimistă. Atingerea acestor parametri va fi posibilă prin asimilarea intensivă a tehnologiilor performante şi ridicarea productivităţii muncii. Important este că asigurarea acumulărilor reale de venituri la bugetul public naţional, inclusiv în fondurile de asigurări sociale de stat şi asigurări obligatorii în medicină, este în funcţie directă de gradul atingerii indicatorilor prognozaţi, cu consecinţele respective asupra realizării politicilor sociale şi economice.

A doua variantă de prognoză care estimează o rată medie anuală de creştere a PIB de 4,7% va fi realizată în cazul elaborării unui program anticriză în baza conceptelor şi principiilor propuse de teoria neokeynesistă. În acest caz, politica social-economică va fi direcţionată spre susţinerea investiţiilor private şi publice, reformele structurale privind activitatea businessului mic şi mijlociu, precum şi creşterea rolului statului în soluţionarea problemelor sociale prin intermediul intervenţiei sale active în redistribuirea veniturilor. Susţinerea sectorului social presupune alocarea cheltuielilor pentru domeniile sănătăţii, educaţiei, salarizarea şi creşterea facilităţilor pentru păturile vulnerabile ale populaţiei. Repercusiunile

acţiunilor nominalizate vor avea atât efecte pozitive, cât şi negative. Vom înregistra un progres în susţinerea sectorului social, stimularea economiilor populaţiei şi majorarea calităţii serviciilor sociale.

Totodată, direcţiile adoptate vor face dificilă susţinerea businessului mic şi mijlociu şi, în acelaşi timp, a creşterii volumului de producţie prin intermediul optimizării poverii fiscale, debirocratizării sistemului administrativ, micşorarea inflaţiei şi a ratei dobânzii. Statul bunăstării sociale în perioada de criză mondială poate aduce pierderi majore pentru un stat în dezvoltare, precum este Republica Moldova prin intermediul distorsiunii indicatorilor macroeconomici, cheltuieli bugetare nejustificate şi ineficiente, micşorarea drastică a volumului producţiei agricole şi industriale şi, implicit, crearea unor dezavantaje vizibile pentru exportatorii producţiei autohtone pe pieţele externe din Vest şi Est. În acelaşi timp, este necesar de menţionat că politicile neokeynesiste sunt eficiente în cazul în care statele se confruntă cu o recesiune a indicilor financiari astfel cum sunt statele dezvoltate (SUA, UE) prin intermediul reglementării sistemului tranzacţiilor financiare şi impunerea barierelor administrative împotriva dezvoltării unei pieţe financiare distructive.

Acest fapt însă este valabil într-o măsură foarte mică pentru Republica Moldova, dat fiind faptul că criza financiară şi economică mondială şi cele regionale au un impact semnificativ, în special, asupra sistemului economic naţional. Sistemul financiar este mai puţin afectat (băncile comerciale, fondurile de asigurări) dat fiind faptul că aceste instituţii financiare sunt create în principal în baza investiţiilor şi surselor financiare locale. În acest sens, considerăm că adoptarea unor politici monetariste dure pentru Republica Moldova în situaţia prezentă de recesiune economică este prematură, în contrast cu necesităţile acute de a stimula activitatea agenţilor economici şi stimularea productivităţii şi a consumului.

În final, desfăşurarea celui de-al treilea scenariu de prognoză de o rată medie nominală anuală de 2,6% în anii 2017-2020 este real în cazul în care vectorul politicii social-economice din Republica Moldova nu se va modifica şi, de asemenea, în situaţia în care autorităţile nu vor adopta anumite acţiuni cardinale pentru diminuarea efectelor crizei economice internaţionale, iar dezvoltarea economiei se va baza încontinuu pe consum şi pe remiteri din străinătate. În acest context – constrângerea libertăţilor economice, diminuarea formelor de proprietate privată, limitarea concurenţei libere, creşterea monopolismului şi oligarhismului – Guvernul va continua extinderea reglementării administrative de stat, creşterea rolului distructiv al intervenţiei statului în economie şi implementarea mecanismelor de redistribuire ineficientă a cheltuielilor administrative pe seama activităţii agenţilor economici vor conduce la o scădere majoră a principalilor

indicatori economici, ceea ce va afecta, în ultimă instanţă, creşterea nivelului de trai în ţară. Drept consecinţă, PIB-ul real se va micşora în perioada nominalizată, vor fi create premise pentru migrarea considerabilă a capitalului străin şi intern, ceea ce va conduce la extinderea impactului semnificativ al crizei asupra sistemului financiar, reducerea volumului investiţiilor, creşterea ratei şomajului şi migraţia masivă a forţei de muncă. Pentru comparaţie, trebuie să menţionăm că aceleaşi particularităţi ale evoluţiei social-economice au fost caracteristice perioadei 1997-1999 în Federaţia Rusă, Indonezia ş.a., perioadă în care a avut loc default-ul economiilor naţionale nominalizate.

În contextul schimbărilor politice din anii 2009-2014, au fost întreprinse unele măsuri contradictorii de redirecţionare a politicii social-economice. Aceasta se caracterizează, în principal, prin combinarea unor acţiuni de dreapta, liberale şi unele facilităţi ale mediului de afaceri, liberalizarea parţială a economiei şi atragerea de investiţii atât locale, cât şi internaţionale, pe de o parte, şi monopolizarea unor sectoare economice şi oligarhizarea sistemului internaţional şi bancar, pe de altă parte. Sumarul politicii economice exercitate pe parcursul anilor 2009 şi 2015 se distinge prin faptul că dezvoltarea social-economică a R. Moldova a fost afectată de crize economice şi financiare, globală şi regională.

Exporturile şi investiţiile n-au condus la stimularea activităţii economice pe termen scurt, deoarece nu sunt sprijinite în continuare de reformele de liberalizare a comerţului, conjunctura externă mai favorabilă şi competitivitatea mai bună. În perioada următoare, politica economică trebuie să se concentreze pe menţinerea unui ritm echilibrat de ajustare bugetar-fiscală, menţinerea inflaţiei sub control şi acordarea asistenţei băncilor în reluarea creditării economiei, consolidarea stabilităţii financiare prin intermediul sporirii capacităţii de supraveghere şi planificare în situaţii de criză, restructurarea sectorului energetic şi punerea în aplicare a unor reforme structurale profunde, evidenţierea şi realizarea priorităţilor relativ avantajoase faţă de alte ţări care vor sprijini reorientarea R.Moldova spre o creştere economică bazată pe export. Adiţional, la situaţia descrisă, Republica Moldova va beneficia modest de suportul financiar al FMI, BM, UE care va fi utilizat la menţinerea echilibrului bugetar, pentru stimularea investiţiilor în infrastructură, precum şi la stabilitatea socială în urma creşterii preţurilor la serviciile consumate şi achitate de populaţie. Este foarte important, în acest sens, a reduce vulnerabilităţile sociale, în ciuda unei tensiuni crescute, precum şi resursele austere ale finanţelor publice.

Pornind de la analiza principiilor elaborate şi promovate de ştiinţele economice şi teoriile economice moderne în soluţionarea problemelor depăşirii crizei economice, din datele statisticii oficiale, precum şi de prognoze efectuate de autori, pot fi formulate următoarele concluzii:

Politicile economice naţionale, adoptate de către actorii economici, şi-au demonstrat ineficienţa în cazul în care acestea nu se bazau pe principiile elaborate şi promovate de curentele ştiinţifice economice.

Depăşirea recesiunii economice mondiale şi prevenirea crizelor economice şi financiare perindate la nivel regional, inclusiv în R.Moldova, au resuscitat necesitatea implementării unor politici de renovare sau corectare a elementelor negative construite în baza ştiinţei economice şi teoriilor economice moderne.

Economia R.Moldova, ca parte componentă a sistemului economic global şi regional, este permanent expusă riscurilor crizelor economice, financiare şi sociale. Progresul tehnic şi economic autohton lent în raport cu specificul poziţiei sale geopolitice a agravat situaţia social-economică din ţară.

Rezultatele abordărilor ştiinţifico-teoretice în economie se regăsesc în politicile social-economice deja implementate de către autorităţile publice centrale şi locale.

Lipsa politicilor şi deciziilor economice începând cu anii ’90, bazate pe principiile elaborate şi promovate de teoriile economice moderne, a condus la adâncirea instabilităţii şi a dezechilibrelor în economia naţională, la creşterea nivelului de vulnerabilitate şi constrângere de ordin social.

În anii 2000-2017, politica social-economică a R.Moldova se regăseşte mai mult în realizarea unor paşi mărunţi şi fragmentaţi de concepere a instrumentelor economice reflectate de teoriile economice moderne. Acest proces a condus la incapacitatea statului de a-şi defini propriile obiective şi priorităţi economice, precum şi a legitimat o stare continuă de tranziţie la economia de piaţă.

Rezultatele analizei presupun:

– elaborarea şi adoptarea unei Strategii de stabilizare şi de dezvoltare social-economică pe termen lung, care ar servi drept un program de depăşire a instabilităţii şi crizei economice;

– trecerea la un stat antreprenorial, accentul principal punându-se pe implementarea Strategiei pe termen mediu şi lung, pe reforma justiţiei şi combaterii oligarhismului şi monopolismului, asigurarea transparenţei circulaţiei resurselor financiare;

– acordarea încrederii populaţiei, inclusiv a societăţii civile în sistemul democratic şi normele proprii ei.

– reformarea mediului de afaceri şi a celui investiţional;

– schimbarea funcţiilor şi rolului structurilor statale;

– acordarea independenţei reale a BNM şi a Ministerului Finanţelor ce ţine de implementarea politicii monetare şi de monitorizare a proceselor valutare, renunţarea la acordarea creditelor şi la controlul ratei de schimb, monitorizarea şi supravegherea dezechilibrelor;

– concentrarea eforturilor de a combate corupția și de a controla eficacitatea proceselor de formare a sistemelor bugetare la diverse nivele;

– acordarea posibilităţii pentru agenţii economici de a crea avantaje comparative în cadrul ramurilor prioritare şi relaţiilor comerciale. Liberalizarea comerţului prin demonopolizarea lui şi eliminarea cotelor la import şi export, asigurând, totodată, un regim comercial transparent. Diversificarea pieţelor externe;

– creşterea economică, bazată pe atragerea investiţiilor în priorităţile relativ avantajoase trebuie să fie determinată de un set de factori şi particularităţi, în primul rând, de obiectivele şi priorităţile definite de către autorităţi de comun acord cu sectorul privat şi societatea civilă.

Una din principalele condiţii de amelioarare a situaţiei în economie o constituie integrarea în UE, creşterea economică şi reducerea sărăciei. În acest context, unul dintre factorii determinanţi este adaptarea sistemului economic naţional la criteriile şi rigorile Uniunii Europene, fapt care ar trebui să contribuie la obţinerea unor rezultate efective în domeniul creşterii nivelului de trai al populaţiei şi la liberalizarea activităţii economice.

5.2. Criteriile europene de dezvoltare economică

În ultimele decenii, s-au produs schimbări în structura mecanismului inovațional al dezvoltării economice ca o consecință a dezvoltării rapide a procesului de globalizare și a internaționalizării vieții economice. Principalul motor al acestor procese sunt corporațiile transnaționale (CTN) care sunt influențate de dezvoltarea rapidă a corporațiilor din țările asiatice și sunt impuse să-și schimbe strategiile într-o concurență crescândă pentru cunoaștere, tehnologii și informații pentru a obține o dezvoltare economică mai mare. În acest sens, cercetarea factorului de inovare în cadrul principalelor aspecte ale dezvoltării economice devine foarte reală.

În aceeași perioadă, un rol important în economia mondială îl joacă uniunile economice internaționale. Un rol deosebit îl joacă Uniunea Europeană care, în ultimele șase decenii, a devenit o comunitate globală și inovativă, orientată spre o creștere economică permanentă. Revoluția tehnologico-științifică a condus UE la o nouă etapă a transformărilor. Motivele sale constau într-o bază și elemente fundamentale diferite ale mecanismelor de inovare ale dezvoltării economice.

Globalizarea economiei mondiale a adus mai multe oportunități economice și a diversificat metodologia concurenței. Inovațiile au devenit principalul factor pentru câștigarea competiției atât pe pieţele interne, cât şi pe cele străine. Este clar că, în aceste condiţii, sistemul economic al UE nu poate fi competitiv fără

un nivel ridicat de inovare și capacități puternice de a face față noilor provocări economice internaționale. Astfel, UE nu ar putea fi capabilă să concureze eficient într-o nouă piață, fără a furniza produse de inovare.

În UE, aflându-se într-un stadiu avansat de integrare economică, în ultimii ani s-au desfășurat numeroase inițiative de dezvoltare a inovării. Există o mare experiență practică, iar țările membre ale UE sunt unul dintre liderii mondiali în dezvoltarea sectorului de inovare. Cu toate acestea, experiența funcțională a economiei UE demonstrează că nici economia dezvoltată cu niveluri ridicate de inovare și instituțiile respective nu sunt asigurate de riscurile actuale ale economiei mondiale. Mai mult decât atât, autorii consideră că, în stadiul actual, instrumentele tradiționale de sporire a competitivității țărilor membre ale UE diminuează treptat eficiența acestora și este necesară identificarea unor noi instrumente pentru realizarea creșterii economice. Cu alte cuvinte, este necesar să regândim ideologia dezvoltării economice, având în vedere importanța factorului de inovare și a altor aspecte conexe.

Prezentarea principalelor tendințe ale dezvoltării economiei UE în aspectul inovațional este reală în legătură cu definirea mai bună a relației dintre conceptul de dezvoltare a inovării și situația actuală în procesul economic al UE, cum ar fi liberalizarea comerțului și crearea societății postindustriale.

Este important să se ia în considerare și rolul crizei financiar-economice, problema refugiaților, BREXIT, parada europeană a suveranității, deoarece aceste probleme au avut un impact asupra ultimelor evoluții ale UE și au reflectat unele dintre problemele acumulate pe o perioadă lungă de timp. Acest lucru ar explica abordarea strategică a UE de a pune un accent mai mare pe dezvoltarea inovării pentru depășirea crizei.

De asemenea, ar trebui să se ia în considerație că, în cadrul sistemului actual de cooperare economică internațională, multe țări își concentrează colaborarea asupra generării de tehnologii și inovații pentru uzul global. În acest sens, un bun exemplu de cooperare bilaterală în sectorul inovării este UE. Experiența UE în stimularea integrării în sectorul inovării se axează pe consolidarea poziției sale pe piețele mondiale de produse de înaltă tehnologie, este evident utilă pentru elaborarea conceptului de inovare în cooperarea Republicii Moldova cu alte țări.

În acest context, nu este posibil să se afirme că economia R.Moldova nu are avantaje competitive în inovație. Aceste avantaje sunt identificate în mai multe sectoare economice și formulate de Strategia Guvernului. Strategia reflectă trei obiective ale Programului de activitate guvernamentală după cum urmează: 1. Dezvoltarea tehnologică a întreprinderilor, inclusiv a întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri); 2. Dezvoltarea infrastructurii aferente activității de inovare; 3. Asigurarea condițiilor pentru crearea unei economii bazate pe cunoaștere [163].

Este vorba despre dezvoltarea unui nou tip de sector de inovare, având în vedere trecerea țării noastre la cel de-al șaselea nivel tehnologic. Atare lucru trebuie atins prin creșterea eficienței interacțiunii dintre institutele de cercetare și întreprinderi. În acest scop, este necesar să se creeze tehnologii de vârf care să poată concura pe piața mondială. Declarațiile menționate mai sus demonstrează actualitatea cercetării privind aspectele legate de inovare și mecanismul de inovare a dezvoltării în stadiul actual al UE.

Cercetarea inovării ca factor separat – cu impact asupra creșterii economice și creării de modele naționale pentru dezvoltarea inovației economiei, a fost realizată de cercetătorii străini: U. Isard, G. Bright, K. Jonkers, A. Hoover, K. Diner, P. Druker, M. Castele, P. Krugman, U. Maldar, K. Maister, S. Mendell, G. Mens, B. Santo, D. Tiss, G. Friedman, Kr. Frimen, P. Haiek, H. Hartamann, M. Hiruka, I. Shumpeter, D. Annis, F. Iansen și alții [109, 110, 144].

În ciuda bazei științifice considerabile privind tema menționată, este necesar să constată că dezvoltarea inovării reflectă un domeniu mai mare de cercetare decât se imagina înainte. Este vorba de faptul că inovarea va deveni actorul central pentru dezvoltarea economică în deceniile următoare. Mai mult decât atât, la nivelul uniunilor specifice, nu există un concept concret privind mecanismul de inovare pentru dezvoltarea economiei lor. În acest sens, numărul studiilor existente este insuficient pentru cercetarea subiectului menționat. Pe de altă parte, autorii consideră că experiența UE în crearea mecanismului de inovare ar putea fi utilă Republicii Moldova, deoarece crearea mecanismului național ar trebui să ia în considerare scenariul evolutiv, și nu prin strategii nerezonabile din punct de vedere științific și stabilind priorități greșite.

Ipoteza dezvoltării economice se bazează pe trei piloni:

– Cauza majoră a dezechilibrelor actuale din economia UE constă în influența grupului de factori interni și externi care conduce economia mondială spre caracteristici ale sistemului economic și de inovare al UE.

– Deficitul de bază al mecanismului actual de inovare al UE constă în capacitatea redusă a țărilor membre de a se adapta la cerințele mediului în continuă schimbare al pieței mondiale, datorită nivelului actual de integrare a economiilor naționale. În aceste condiții, este necesară identificarea noilor metode, precum și a noilor instrumente pentru realizarea unei dezvoltări economice echilibrate a regiunii în secolul XXI.

– În situația globalizării economiei mondiale, succesul unei țări membre a UE depinde de eficiența cooperării dintre sectorul cercetării și întreprinderi.

Domeniul de aplicare a elaborării și argumentării conceptului și a metodologiei de evoluție aferente dezvoltării și îmbunătățirii mecanismului de inovare a economiei UE ține seama de noile tendințe și provocări ale dezvoltării economiei

mondiale, precum și de problemele legate de inovația și modernizarea economiei Republicii Moldova, având în vedere experiența internațională și caracteristicile instrumentelor de integrare.

Baza teoretică și metodologică a cercetării include ipoteze fundamentale în domeniul teoriilor privind economia mondială și cooperarea economică internațională, utilizând o gamă largă de referințe științifice despre economia UE și tendințele privind crearea sistemului național de inovare în Republica Moldova. În lucrarea de față au fost utilizate atât metodele generale de cercetare (analiză, sinteză, observare), cât și analiza logică, istorică, statistică, structurală, funcțională, sistemică și comparativă, metode empirice și referențiale pentru realizarea obiectivelor de cercetare nominalizate.

Etapa modernă a dezvoltării umanității este legată de noile forme de cunoaștere care condiționează nevoia de a crea o economie inovativă competitivă bazată pe transformările capitalului uman și trecerea la noua etapă a dezvoltării tehnologice. Evoluția conceptului de dezvoltare inovatoare a economiei mondiale a avut mai multe etape consecutive, care au fost, în mare măsură, studiate în știința economică internațională și națională.

La prima etapă a fost definit teoretic termenul de „inovare", dar au fost identificate și căile de inovare. Factorul de inovare a fost adăugat la structura de bază a factorilor de producție (R. Sollow, I. Shumpeter). În primul rând, I. Shumpeter a fost primul care a delimitat conceptele de „creștere economică" și „dezvoltare economică", concluzionând că dezvoltarea este legată de ceva care nu au fost în trecut inovații semnificative [133]. Contribuția evidentă a lui Shumpeter, care se reflectă în analiza sistemelor economice contemporane, demonstrează neuniformitatea inovațiilor de-a lungul timpului și tipul cluster al aspectului său, precum și diviziunea lor pe îmbunătățire și fundamentare.

Din punctul de vedere al autorilor, cea mai importantă realizare a lui Shumpeter este rolul determinant al inovațiilor în dinamica ciclică a dezvoltării economice. Teoria sa propune un mecanism eficient de depășire a crizei ciclice pe baza noii generații de inovații fundamentale de bază care înlocuiesc tehnologiile tradiționale de producție și formele sale organizaționale. În analiza lui Shumpeter există o diviziune a fiecărui ciclu Kondratiev în patru faze separate (recuperare, creștere, recesiune și depresie). Autorii consideră că în cercetările actuale se diminuează rolul studiilor Kondratiev („valurile Kondratiev" în domeniul dezvoltării inovației) [110]. Cu toate acestea, el a fost primul care a încercat să examineze principalele tendințe ale dezvoltării economiei naționale analizând astfel de indicatori cumulativi, cum ar fi nivelul de dezvoltare tehnologică a unei țări, a populației, a venitului intern și a capitalului.

Ar trebui să se ia în considerație caracteristica internațională a progresului tehnologic care conduce la distribuirea nelimitată a noilor tehnologii și a realizărilor științifice din lume. Acest lucru, în opinia oamenilor de știință, contravine concurenței dintre state și companii. Principalii actori ai afacerilor internaționale din domeniul inovării sunt reprezentați de TC, care încearcă să concentreze producția produselor lor de înaltă tehnologie în țările în curs de dezvoltare. Pentru analiza zonei inovării, indicatorul de bază utilizat este intensitatea R&D, adică raportul dintre volumul absolut al PIB-ului țării. Analiza acestui indicator (Tab. 5.1) arată că fiecare țară se caracterizează prin creșterea dinamicii intensității cercetărilor și a cunoștințelor. În unele țări, acest indicator a fost în scădere (Marea Britanie), în altele a crescut în mod substanțial (Danemarca, Suedia, Japonia), dar un număr de țări înregistrează o creștere mică a acestuia (SUA, Canada). În ceea ce privește China, ritmurile de creștere a acestui indicator sunt surprinzător de mari, în comparație cu F.Rusă, unde nu s-a înregistrat niciun progres în raport cu indicatorul menționat în perioada de până în 2016.

Tabelul 5.1. Ponderea resurselor pentru cercetare-dezvoltare în diverse țări din PIB [23]

Țara	**Anii**	
	2010	**2014**
SUA	2,75	2,71
Suedia	3,21	3,27
Canada	1,85	1,72
Japonia	3,24	3,35
Italia	1,23	1,28
Marea Britanie	1,68	1,62
Franța	2,19	2,23
EU-28	1,85	1,93
Danemarca	295	3,03
Germania	2,73	2,89
Țările OCDE	2,31	2,34
China	1,75	1,99

Tehnologiile utilizate cel mai frecvent au fost clasificate în unele scheme (Tab.5.2), fiind cartografiate în patru cadrane care reprezintă zone tehnologice mari: biotehnologii, materiale avansate, tehnologii digitale, energie și mediu. În ceea ce privește plasarea grafică, tehnologiile sunt amplasate fie aproape, fie de-

parte de granițele altor tehnologii, pentru a prezenta distanțele dintre ele. Aceste tehnologii reprezintă principalele caracteristici, dinamica dezvoltării, precum și problemele de dezvoltare principale, inclusiv probleme tehnice, etice și de reglementare. Cele zece tehnologii sunt după cum urmează: obiecte de internet; baza de date analitică; inteligență artificială; neurotehnologii; nano/microsateliți; fabricarea aditivilor; tehnologii avansate de stocare a energiei; biologie sintetică și bloc în lanț.

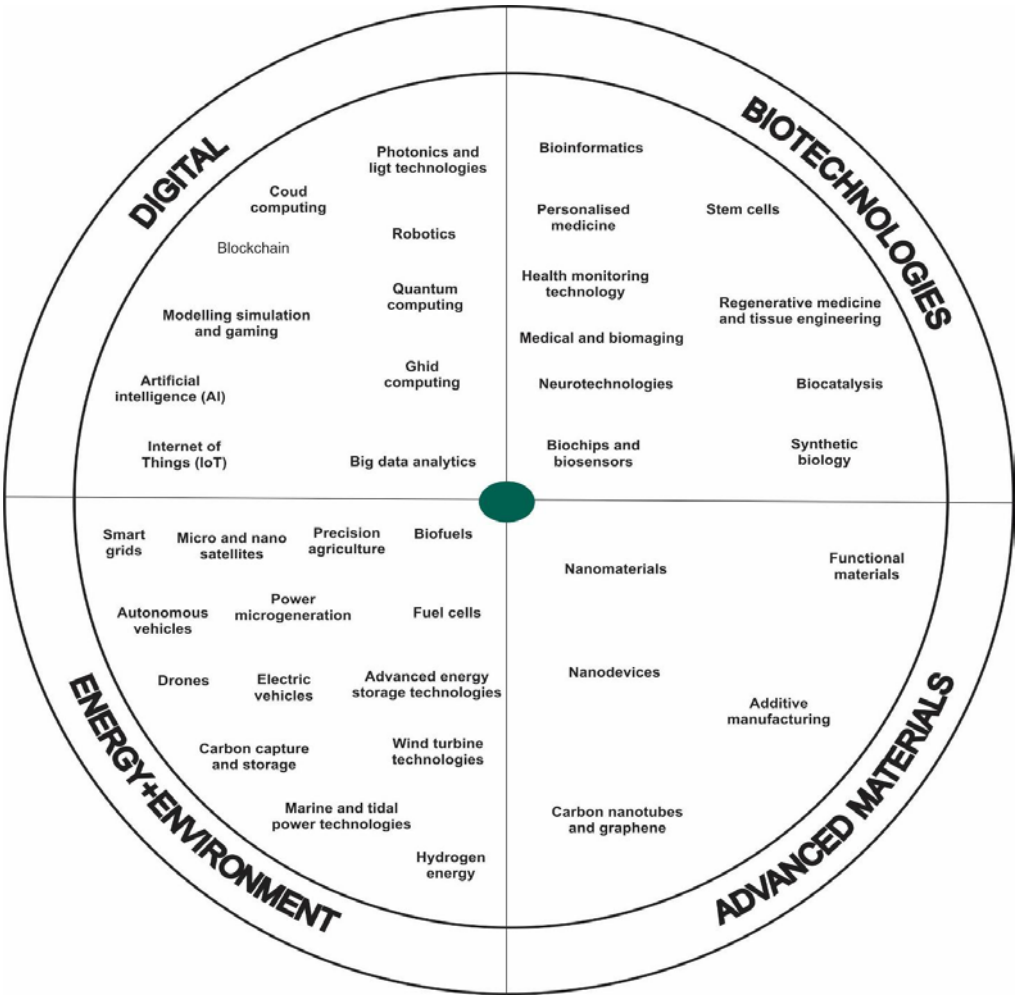

Fig. 5.2. 40 de chei și tehnologii emergente pentru viitor [103]

De fapt, evoluția diversă a acestui indicator poate fi explicată prin structurarea diferită a cheltuielilor de stat în țările dezvoltate, nivelul înalt al dezvoltării sectoarelor economice inovatoare. În acest sens, în SUA, de rând cu alte țări, sunt lideri în volumele de investiții care vizează implementarea proiectelor de investiții. Prin

urmare, clasificarea țărilor pe inovare depinde în principal de politicile de inovare și de investițiile din aceste țări. Piețele de export, ponderea industriei prelucrătoare în PIB și disponibilitatea resurselor naturale influențează structura finanțării cercetărilor și know-how-ului în anumite țări. În același timp, este necesar să menționăm că dezvoltarea inovației nu poate fi direct legată de creșterea competitivității economiei naționale. În atare sens, ierarhia acestor țări nu coincide cu acești doi indicatori (Fig.5.3).

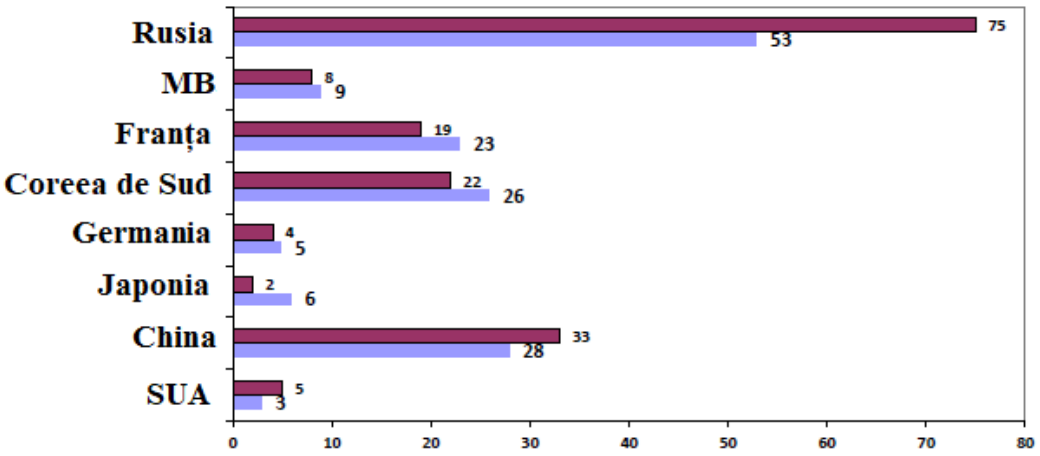

Fig. 5.3. Compararea principalelor țări bazate pe indicii de competitivitate și inovare 2014 [94]

Merită să menționăm că pentru unele țări există o diferență de aproximativ zece puncte. Astfel, pentru unele dintre țările membre UE, care au întâmpinat probleme economice grave în ultimii ani, indicele lor de competitivitate a scăzut semnificativ, comparativ cu cel al factorilor de inovare. Italia, de exemplu, deține locul 49 după indicele de competitivitate, iar pentru inovare se plasează pe locul 29. Grecia pentru primul indicator – locul 81 și 74 pentru cel de-al doilea. Țările în curs de dezvoltare arată, dimpotrivă, o creștere a competitivității și o scădere a nivelurilor de inovare (de exemplu, Vietnam – 68 și, respectiv, 98, Georgia – 69 și 118, Ucraina – 76 și 92). Prin urmare, concluziile autorilor sunt că pentru o țară nu este suficient să existe doar o piață internă mare și un potențial de inovare pentru a câștiga o poziție competitivă puternică în cadrul internațional de dezvoltare a inovării. Un rol esențial pentru realizarea unui mecanism inovativ eficient pentru dezvoltarea economică este jucat de un sistem instituțional puternic în domeniul inovării, în care contribuția esențială este adusă de Guvern. Cu toate acestea, posibilitățile guvernului sunt, de asemenea, constrânse de circumstanțele pieței mondiale. În același timp, Guvernul nu ar trebui să înlocuiască stimulentele private de a investi în proiecte de inovare sub

forma depășirii reglementărilor, dar ar trebui să reacționeze ca un mecanism de stimulare a inițiativelor de afaceri în domeniul inovării.

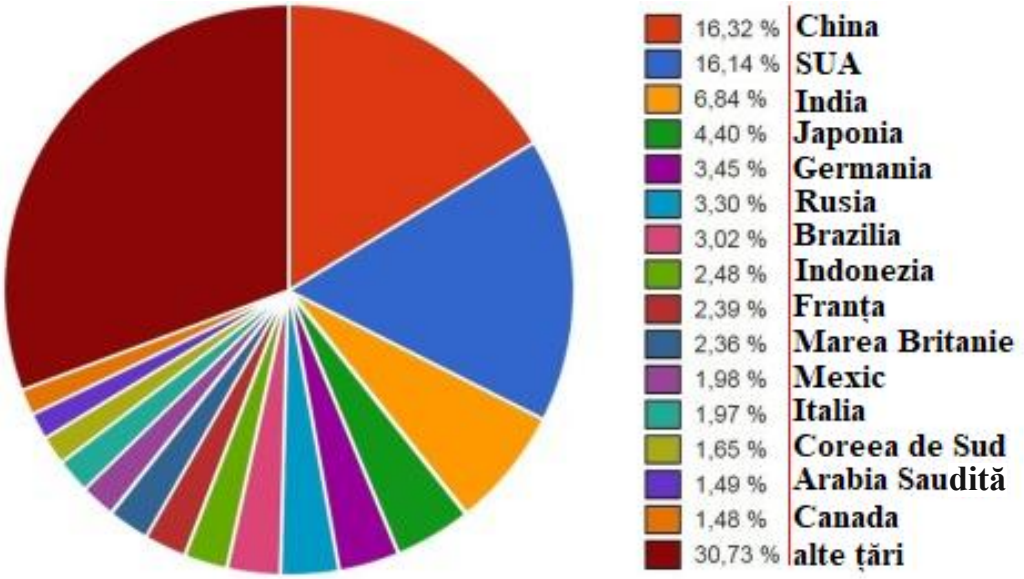

Fig. 5.4. Ponderea celor mai mari puteri economice în PIB-ul mondial, conform datelor FMI, 2016 [181]

Țările membre ale UE au în PIB o pondere relativ ridicată, dar totuși tendințele lor de creștere economică nu sunt atât de încurajatoare (Fig.5.4). Începând cu anii 90 ai secolului trecut, a fost înregistrată o divergență între UE și SUA în ceea ce privește creșterea economică. În acest sens, creșterea medie a PIB-ului pentru zona euro în perioada 1993-1999 a fost de aproximativ 2%, iar în SUA – de 3,7%. Veniturile la o persoană în topul a 10 țări este reflectat în Tabelul 5.2.

Tabelul 5.2. Top 10 venit/persoană, 2014-2016, USD [92, 93, 181]

Nr. crt.	Țara	2014	2015	2016	2017
1	Luxembourg	118 204	101 994	104 359	113 630
2	Elveția	86 145	80 675	78 179	83 260
3	Qatar	93 990	76 576	66 265	65 160
4	Norvegia	97 066	74 822	69 711	75 340
5	SUA	54 360	55 805	57 220	61 690
6	Singapore	56 099	52 887	52 755	55 230

Nr. crt.	Țara	2014	2015	2016	2017
7	Danemarca	61 507	52 114	53 104	60 630
8	Irlanda	54 411	51 350	54 464	74 490
9	Australia	61 062	50 961	49 144	49 800
10	Islanda	52 688	50 854	56 113	83 750

Conform previziunilor FMI în 2015, 2016 și 2020, nivelul de creștere a PIB-ului în zona euro va rămâne la 0,9 și 1,7, respectiv 1,6, în comparație cu China, unde creșterea PIB-ului va fi mai mare de 6,8% (Fig. 5.5). În conformitate cu prognozele UNCTAD, țările din Europa Centrală și de Est care au devenit membre ale UE în perioada 2004-2007 au înregistrat cel mai scăzut nivel al creșterii PIB în următorii ani față de perioada anterioară. Acest lucru va avea un impact evident asupra modului de creștere a economiei în UE în ansamblu.

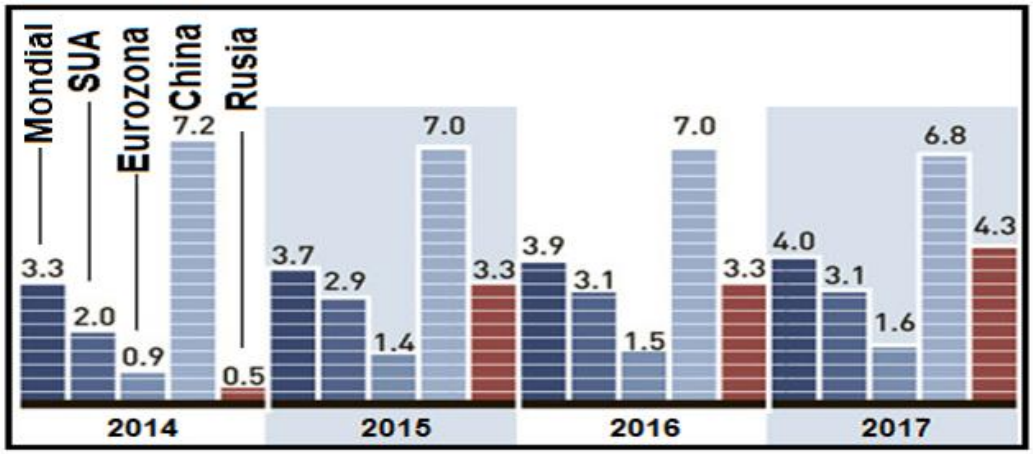

Fig. 5.5. Ritmul creșterii economice mondiale în câțiva ani,% [179, 181]

Economia Venezuelei (una dintre cele mai bogate țări din zona petrolieră) a scăzut cu 3,3%. Venezuela este urmată de Brazilia, apoi Grecia, care are un nivel ridicat de îndatorare, Rusia cu o economie care depinde, în mare măsură, de prețurile mondiale ale materiilor prime (Fig. 5.6). Printre țările cu o creștere economică în declin este Taiwan. Rata sa de creștere economică a scăzut semnificativ de la 4 în 2015 la -0,6% în 2016 ca urmare a scăderii exporturilor sale în China.

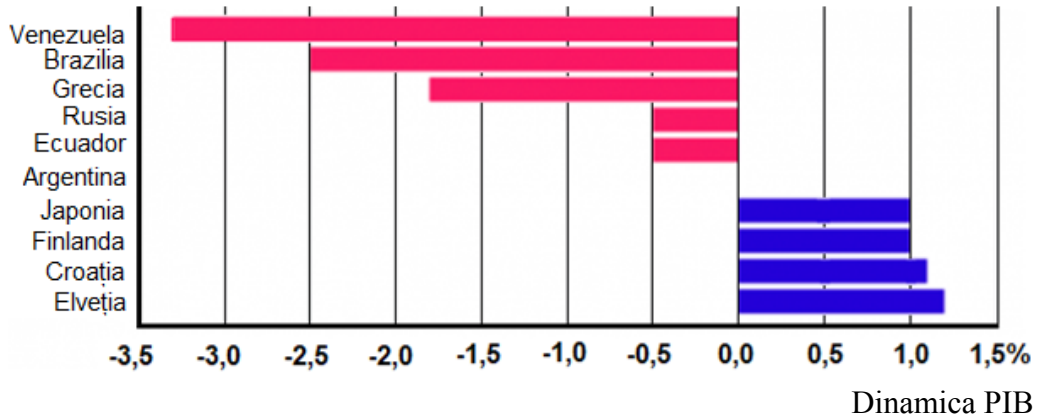

Fig. 5.6. Cele mai mari zece economii din lume în 2016 [175, 181]

În afară de indicatorul PIB utilizat pentru analiza dezvoltării inovației, un rol important îl joacă structura PIB. În acest sens, dacă comparăm SUA și UE, țările europene sunt vizibile în urma dezvoltării majorității sectoarelor de înaltă tehnologie. În același timp, ratele scăzute de creștere nu au putut influența scăderea șomajului [5]. Acest lucru ar putea aduce o perspectivă asupra diminuării competitivității industriei europene pe pieţele mondiale și aprofundării problemelor sociale din țările membre UE. Eficiența economiei moderne este determinată, în principal, de potențialul intelectual și tehnologic, mai degrabă de factorii tradiționali pentru dezvoltarea unei societăți industriale. Principalele realizări ale liderilor economici mondiali, precum SUA și Europa de Vest în anii ‘90 al secolului XX, au fost utilizarea tehnologiilor intelectuale și creșterea rapidă a sectoarelor noi.

În aceste condiții, principalele criterii de succes economic sunt valoarea adăugată obținută de companii (reducerea costurilor, procesarea suplimentară) reflectată în structura producției. Companiile cu forme simple de producție (costuri minime pentru resursele umane, utilizarea înaltă a resurselor naturale) devin din ce în ce mai puțin competitive în raport cu noile provocări de modernizare promovate de politicile industriale.

Un aspect important al dezvoltării inovatoare a economiei UE îl reprezintă participarea lor la comerțul internațional, pentru că astfel contribuie la creșterea competitivității economice a produselor inovatoare pe piața mondială și la obținerea de valoare adăugată prin exporturi inovatoare. Conform previziunilor Organizației Mondiale a Comerțului, comerțul internațional a crescut mai lent în 2017 decât se aștepta, doar cu 1,7%. Ultima previziune din aprilie a estimat o creștere cu 2,8%. Prognoza pentru anul 2018 a fost revizuită și estimează că comerțul internațional va crește între 1,8 și 3,1%, deoarece cel precedent a fost de 3,6%. Țările dezvoltate

realizează o politică scăzută a ratelor dobânzii, care oferă efecte minime, ceea ce înseamnă că creșterea PIB-ului în SUA, UE și Japonia, conform tuturor previziunilor, va crește cu 2%. În același timp, este dificil să se atingă o inflație de 2%, având în vedere faptul că populația și întreprinderile fac economii, iar profitul corporativ al sectorului scade. Nu a fost posibilă găsirea unei soluții pentru această capcană. Politica de bani ieftini efectuată de băncile centrale nu oferă efectele așteptate. În schimb, datoria este în creștere, iar profitul din valori mobiliare și depozite înregistrează niveluri negative. În paralel, banii ieftini generează bule de active pe piața financiară.

Fig. 5.7. Comerțul mondial, bill. USD [181]

Creșterea valorii absolute a indicilor comerțului internațional din unele țări membre ale UE derivă din creșterea ponderii lor economice, precum și din creșterea numărului celor care participă la procesul de integrare. Se înregistrează o creștere a comerțului interregional, precum și creșterea comerțului cu țările terțe (Anexa 14) . În timp ce analizăm comerțul exterior al UE, este necesar să se ia în considerare statutul și numărul participanților la Uniune, ținând seama de faptul că a fost extins semnificativ în perioada 2004-2007, când numărul lor s-a extins cu 12 noi membru. Prin urmare, indicatorii economici sunt adesea analizați atât pentru formatele UE-15, cât și pentru cele ale UE-28.

Ceilalți indicatori, mai puțin evidențiați, precum echilibrul comercial cu produsele de inovare care sunt în concordanță cu comerțul exterior, cu inovația și care se racordează la diferența dintre exporturile și importurile cu astfel de produse. Numai 8 din 28 de țări au un echilibru comercial pozitiv cu grupul de produse menționate. Țările vizate sunt următoarele: Germania, Franța, Olanda, Irlanda, Belgia, Austria, Republica Cehă și Ungaria. În același timp, este necesar

să se precizeze că în grupul țărilor care au un echilibru comercial negativ cu produsele menționate mai sus sunt unii membri vechi din Uniune care au un succes relativ în dezvoltarea inovării, precum Marea Britanie și Italia (25 și 28 locurile respective în UE).

Liderii în exportul de produse tehnologice de vârf – UE și Germania, cu un total de 28,9% din exporturile Uniunii către țările terțe (acest indicator are tendința de a crește în viitorul apropiat). Cota de 69,2% din totalul exporturilor către țările terțe din acest grup de produse este deținut de cele patru țări din UE, și anume, Germania, Franța, Marea Britanie și Olanda. În general, UE are un deficit al balanței comerciale pentru grupul de produse menționat și în ultimii trei ani a scăzut de două ori.

Dintre cele 25 de economii mondiale evaluate de prognozele HSBC privind dezvoltarea comerțului mondial, cea mai dinamică creștere a comerțului cu produse tehnologice ridicate pe termen mediu este așteptată în India și Vietnam. Valoarea produselor care sunt exportate de aceste țări este estimată să crească în medie cu 10% pe an în perioada 2015-2030. Motivul care stă la baza acestui fapt este rolul conducătorilor economici din țările asiatice și din alte țări în curs de dezvoltare, cum ar fi Turcia, Egipt, Mexic și Emiratele Arabe Unite. Pe baza creșterii cererii pentru aceste categorii de produse, companiile care produc și vând echipamente industriale și mijloace de transport vor obține mai multe profituri în viitorul prevăzut.

În continuare, am calculat ponderea exporturilor și importurilor de produse înalt tehnologice din țările membre ale UE în 2014 pe baza datelor Eurostat. Aceste tabele prezintă discrepanțe substanțiale între țările cu un comerț orientat tehnologic ridicat (de la 1,97% pentru Cipru până la 20,3% pentru Olanda), pentru 17 din 28 de țări volumul mare de import nu este acoperit de export (ex. Malta, Marea Britanie, Slovacia, România, Grecia, Bulgaria, Portugalia).

Nu în ultimul rând, un indicator important al potențialului internațional în domeniul inovării sunt serviciile cu valoare științifică. Orientarea exporturilor pentru serviciile intensiv științifice este comună pentru țările mici din UE (Irlanda, Luxemburg, Danemarca). Cu toate acestea, Germania și Marea Britanie dețin, de asemenea, poziții înalte. Pentru cele 24 de țări membre ale UE, importanța exportului cu servicii științifice de vârf este sub nivelul mediu al Uniunii, pe care o putem explica prin volum mare de export absolut cu servicii înalt tehnologice din Germania și Marea Britanie. Astfel, în țările din Europa Centrală și de Est (Slovacia, Ungaria, Cipru) se înregistrează ritmuri majore de creștere a exportului cu servicii înalt tehnologice științifice în cadrul exportului total.

În prezent, R.Moldova este plasată pe locul 84 din 140 de țări în domeniul dezvoltării tehnologice. Crearea inovării necesită investiții suplimentare, iar

în acest an programul Bancii Europeane de Investiţii (BEI) a oferit mai multe oportunități de sprijinire a proiectelor tehnologice. Pe lângă programele principale ale BEI, va fi disponibil instrumentul InnovFin pentru companiile private. Astăzi, din 20 de milioane de euro dedicate dezvoltării sectorului IT, numai 2% sunt acordate pentru susținerea inovațiilor. Este evident că R.Moldova ar trebui să devină mai activă în acest domeniu.

Printre priorități se numără: modernizarea industriei prelucrătoare UE (1 mld. euro), tehnologia și standardele pentru management (peste 100 mil. euro), digitalizarea sectorului industrial al UE (139 mil. euro), implementarea principiilor cercului în industrie (670 mil. euro), proiect de orașe inteligente, care are ca obiectiv integrarea zonelor urbane în mediul ambiant, transport, energie și sistem digital (232 mil. euro). În plus, va fi oferită o sumă pentru cercetarea în domeniul securității externe a UE. Direcțiile principale ale cercetării și bugetele acestora sunt următoarele. Prevenirea traficului uman – 8 mil. euro; combaterea terorismului și a crimei organizate – 27 mil. euro; controlul migrației – 15 mil. euro. În cadrul noului program, va continua să susțină cercetările de succes din domeniul sănătății, ca de exemplu proiectele pentru studierea virusului *Ebola*. Comisia Europeană promite, de asemenea, să aloce 5 mil. euro pentru prevenirea distribuției bacteriei *Xylella*, care este dăunătoare măslinilor.

5.3. Transformări conceptuale în procesul de integrare și globalizare

În prezent, se desfășoară procesul de stabilire a unui sistem unic mondial în toate domeniile vieţii umane – politică, economie, cultură etc., – care este adesea numit de globalizare. Pe de o parte, globalizarea – este realizarea obiectivelor de producţie ale economiei capitaliste de piață mixtă, care este un fenomen, în mare măsură, internațional din punct de vedere economic și comercial. Esenţa ei constă în crearea unui imperiu economic şi industrial comun bazat pe consolidarea rolului de interacţiuni transnaţionale, când producţia devine un proces unic, fără divizare între tradiţiile naţionale şi culturale, prevăzut pentru maximizarea profitului. Aceasta este o manifestare a esenţei economiei de piață mixtă din societatea capitalistă, despre care, în ultimii ani, lumea a uitat, dar care pe neașteptate pentru mulţi a căpătat un nou impuls pentru dezvoltare prin intermediul proceselor de integrare care au loc în domeniul comunicării. Astăzi, la producerea celor mai multe produse şi mărfuri participă reprezentanţi din mai multe ţări. Într-un sens, fiecare produs este un produs de creativitate de muncă și cunoștințe colective transnaţionale. Aceste procese au fost mai accentuate și mai eficiente în țările Europei de Vest datorită ajutorului Planului Marshall.

La cercetarea şi elaborarea unui sistem de piețe unice au fost utilizate mai multe teorii şi metode, care să satisfacă principiul corespondenței, principiul observabilității, principiul complementarității, metoda abstracției stiintifice, metoda unității dintre analiză şi sinteză, metoda istorică, logică etc.

Într-o țară, se elaborează concepţia de produs, în cealaltă – soluţii tehnologice, iar în a treia are loc producerea directă a bunurilor. Mai mult decât atât, ponderea profitului se determină prin contribuţia ştiinţifică şi tehnologică, în timp ce producerea directă de bunuri aduce un profit relativ mic. Din acest motiv, a apărut un sistem care se bazează pe formarea spontană a unei pieţe unice, în special în zona de producere directă de bunuri, cu devizil rigid al pieţei pentru sectorul industrial de specialitate. Ţările mai puţin dezvoltate în domeniul ştiinţei şi tehnologiei primesc locul lor, care este foarte dificil de a-l schimba.

Cu toate acestea, o astfel de configuraţie a lumii a început să dea semne de instabilitate, deoarece sectoarele de specializare cele mai profitabile au fost fixate pentru ţările capitaliste în mod tradiţional puternice, în primul rând, SUA şi o parte din ţările europene. Ţările care nu se încadrează în această categorie sunt obligate să comercializeze tehnologiile altor autori, asigurând producţia de masă, în timp ce profiturile principale revin statelor dominante tehnologic. Instabilitatea unui astfel de sistem va duce în mod necesar la încercări de „redistribuire" în sectoarele pieţei, în special din ţările în curs de dezvoltare rapidă, cum ar fi Coreea de Sud şi India şi, desigur, în primul rând din partea Chinei.

China nu este satisfăcută cu rolul de „prestator de servicii industriale", dar din cauza volumului sporit al acestua din urmă ea este atât de strâns asociată de sistemul financiar şi tehnologic, elaborat în Statele Unite, încât într-un anumit sens, putem vorbi de un fel de subsistem „SUA–China", în ciuda tuturor diferenţelor ideologice şi culturale. Este clar că, în viitorul apropiat, China se va transforma din producătoare de bunuri după tehnologiile din alte ţări într-o ţară singură producătoare de tehnologii, graţie populaţiei numeroase şi pieţei mari. Mai mult decât atât, având în vedere experienţa acumulată de a produce în masă bunuri „străine", China cu siguranţă va deveni un lider în producţia proprie de bunuri pentru tehnologia sa, ceea ce va da un impuls suplimentar pentru salt economic.

Piaţă transnaţională prin declararea unei competitivităţi generale este interesată în menţinerea specializării şi limitând posibilităţile de a schimba configuraţia sa. De exemplu, pentru această configuraţie, este important ca ţările producătoare de petrol şi în continuare să se specializeze în acest domeniu. Atâta timp cât acest lucru se întamplă, ele sunt în raza de acţiune a primului grup de ţări care primesc sprijin complet (tehnologic, financiar etc.), care doar întăresc o astfel de specializare. Acest lucru este facilitat de posibilitatea de a deplasa noi tehnologii

nu numai bunuri, ci şi idei, realizarea cărora de multe ori este imposibilă în ţara generatoare, şi persoane care pot asigura punerea în aplicare a acestor idei. Deci, concurenţa este destul de relativă, cu legi dure ale economiei şi tehnologiei, unde accesul altor ţări nu este admis.

Şi dimpotrivă, când ţările în curs de dezvoltare, îngust specializate, tind să-şi schimbe configuraţia, ele primesc un refuz dur, până la intervenţie militară din partea ţărilor occidentale (SUA, Europa etc.), caracteristic pentru evenimentele din ţările arabe (primăvara arabă 2010-2011). Astăzi activ se poate împotrivi acestei situaţii doar China, ce şi întreprinde tot mai insistent. Cercetările arată că Federaţia Rusă, având premise geopolitice şi culturale de utilizare a poziţiei Chinei, în goană după avantaje momentane ale resurselor naturale, a pierdut influenţa asupra acestei ţări şi va deveni tot mai mult dependentă de ea.

Populaţia din ţările în curs de dezvoltare, inclusiv R.Moldova, în special oamenii implicaţi în procesul de capitalizare în domeniile de producţie a tehnologiilor ştiinţifice, la rândul lor, resimt psihologic disconfortul poziţiei lor, atunci când reprezentanţii acestora pentru realizarea obiectivelor lor trebuie să se mute într-o ţară mai dezvoltată, care le asigură un venit adecvat, iar în propria lor ţară ei sunt limitaţi de specializarea ţării lor pe piaţa mondială. Având în vedere tendinţa de creştere a educaţiei din lume, şi deci a creşterii numărului de oameni capabili de a participa la procesele de creativitate ştiinţifică şi dezvoltarea de tehnologii, trebuie să se înţeleagă că aceasta poate conduce la conflicte sociale.

Mai mult, ţările dezvoltate vor susţine nu atât reformele din ţară, în care există un conflict, ci vor susţine divizarea interioară a sferelor de influenţă a puterii în favoarea consolidării şi modificării specializării transnaţionale a ţărilor. Rolul ţărilor din „One World" este foarte diferit, şi rolul dominant este ocupat doar de câteva, care se străduiesc să-şi consolideze poziţiile. Dacă de simplificat cele relatate, atunci comunităţii îi este impusă ideea: fiecare ţară trebuie să rămână în nişa rezervată pentru ea, iar aceesta, la rândul său, va asigura stabilitatea sistemului economic mondial şi prosperitatea fiecărei ţări. Piaţa este împărţită şi de aceea orice încercare de a schimba acest ordin poate fi destul de rigid curmată.

O altă consecinţă a globalizării și integrării economice devine expansiune rapidă de comunicare care ne permite să vorbim de un spaţiu de comunicare la nivel mondial, când cele mai recente tehnolgii fac posibilă comunicarea reprezentanţilor de diferite culturi.

Economia de piață mixtă a ţărilor dezvoltate se transformă într-o economie de piaţă unică, având mai multe avantaje. În primul rând. educaţia atractivă, cunoștințele, inovațiile și lărgind posibilităţile economiilor transnaţionale de a interacţiona, dar, pe lângă toate avantajele, conţine şi un real pericol, deoarece ea stopează graniţele de specializare a ţărilor, în special datorită faptului că cunoş-

tinţele, inovaţia, ştiinţa şi tehnologia vor deveni unice şi în interiorul sistemului vor fi în mod inevitabil mai accesibile, fiind imposibil de a le păstra (conserva) într-o regiune. Mai mult decât atât, multiplicarea cunoştinţelor în acest context capătă un caracter cu totul diferit privind utilizarea. Acesta poate fi un produs de o creativitate colectivă anonimă, care va fi foarte dificil de controlat. Apare problema controlului asupra pieţei, sau, cu alte cuvinte, problema de putere, în cazul în care comunitatea de reţea poate interveni în mod activ, de fapt, punând în aplicare funcţiile de putere. Prin urmare, aceasta trebuie să conducă în mod inevitabil la formarea de structuri de putere virtuale, care pot avea un impact semnificativ asupra întregului spectru al pieţei transnaţionale.

Se pare că în curând statele (pentru că este imposibil de a opri dezvoltarea unor structuri de reţea bazate pe cele mai noi tehnologii, în care statul este, de asemenea, interesat), vor încerca să pună mai activ noile tehnologii în aplicare şi totodată să le controleze, sau se vor conforma cu pierderea unei părţi de competenţe. Credem că aceasta este una dintre contradicţiile centrale ale globalizării.

În acest caz, există puţine speranţe că structurile de putere din reţea, formate iniţial ca o formaţiune spontană în mare măsură pe baza democraţiei mobile, vor fi mereu neschimbate. Se pare că funcţiile de putere aici pot fi executate chiar mai dur şi operativ. Şi nu numai la nivelul de răspândire şi accesibilitate la informaţii, dar şi la nivelul de impact al acestor tehnologii asupra conştiinţei individului, care sporeşte esenţial posibilitatea de a manipula conştiinţa de masă. Schimbarea dramatică a sistemului de comunicare, care oferă penetrarea structurilor noi la toate nivelele de conştiinţă socială, creează un tip calitativ nou unităţii de sistem, bazat cu totul pe alte principii de guvernare cu societatea.

Stabilirea unui sistem mondial global de cultură, distrugând sistemul clasic al civilizaţiei ca un set de culturi locale, stări locale, bazate pe utilizarea tehnologiilor informaţionale avansate şi capabilităţi de comunicaţii în curs de dezvoltare pot fi implementate ca un guvern supranaţional al lumii şi ne întoarcem la o nouă etapă a unui imperiu global, care va implica posibilitatea de control total asupra individului [94, 158]. Riscăm să obţinem un sistem global totalitar de tip nou, bazat pe capacităţile unice de manipulare a conştiinţei atât a individului, cât şi a societăţii în ansamblu cu vizibilitatea externă a sistemului democratic. Dar acest proces este latent, iar pentru cei mai mulţi dintre oameni procesul de globalizare este pur pozitiv, deoarece de obiectivele sale, dar, mai important, din cauza introducerii în viaţa omului şi a societăţii în ansamblul său confort, şi în cel mai înalt grad. Cei mai mulţi oameni au tendinţa spre confort şi doar câţiva pot renunţa, chiar recunoscând în acelaşi timp limitele pe care le poate aduce în viaţa noastră. În acest sens, procesul de globalizare creşte semnificativ nivelul de confort, care

ne permite în mod clar să înţelegem de ce şi cum este atins acest confort, şi care sunt consecinţele acestei transformări în opusul său.

De exemplu, uşurinţa de utilizare a cardului bancar, oriunde în lume, ascunde de noi posibilitatea de a manipula conturile noastre şi pericolul de care suntem cu adevărat conştienţi îl înţelegem doar în vremuri de criză economică, sau atunci când personal devin victime ale manipulării criminale. Prezenţa în buzunarul oricărei persoane a unui telefon mobil permite a ţine total sub control mişcările noastre. Reţelele de socializare, atât de confortabile şi dezvoltate de pe Internet, precum şi posibilităţile de efecte audiovizuale moderne, sporesc considerabil posibilitatea de a manipula minţile noastre şi aşa mai departe. Globalizarea este generată de dezvoltarea tehnologică, care a ales-o omenirea şi de care nu este deloc posibil să se dezică. Cu toate acestea, filosofii şi oamenii gânditori sunt obligaţi să facă previziuni şi să avertizeze societatea, persoanele fizice, inclusiv tendinţele negative în dezvoltarea globalizării.

Astfel, globalizarea – este o anumită etapă de dezvoltare socială, bazată pe capabilităţile tehnologiei moderne, în special în domeniul comunicării. Obiectivitatea procesului de dezvoltare este pusă în aplicare în funcţie de succesiunea unor evenimente (consecinţe, rezultate), în virtutea cărora noi, cu mai mult sau mai puţin succes, le putem anticipa. Dar obiectivitatea unui proces de dezvoltare nu depinde în mod automat de caracterul pozitiv din punctul de vedere al scopurilor şi obiectivelor unei persoane sau societăţi. Faptul că ceva se întâmplă într-un mod obiectiv, aceasta nu înseamnă că rezultatele acestui proces sunt întotdeauna pozitive. Un alt lucru este că, având în vedere obiectivitatea şi, prin urmare, inevitabilitatea evenimentelor, putem planifica acţiunile noastre, realizând activităţi bine direcţionate. Trivial, dar chiar şi consecinţele notorii negative ale unei dezvoltări ar putea fi obiective, stabilite prin legi obiective. Cu toate acestea, în conştiinţa oamenilor adesea obiectivitatea acţionează ca o evaluare pozitivă.

În acest caz, obiectivul nu se tratează la fel ca pe ceva care vine în mod natural, ci ca ceva care are (în virtutea acestei obiectivități) valoare, inclusiv morală, estetică etc. O astfel de „trecere” a obiectivităţii într-un plan diferit, cel mai des se utilizează în politică ca un mijloc de a manipula conştiinţa de masă. Ca urmare, există o percepţie că societatea se dezvoltă în direcţia de îmbunătăţire, nu numai în domeniul ştiinţei şi tehnologiei, dar, de asemenea, în atitudinea morală, umanistă. Este cu siguranţă un confuz, dar suficient încât să poată utiliza conceptul de „obiectivitate”, ca o reflecţie a proceselor. În acest caz, cercetătorii utilizează noţiunea de dezvoltare progresivă sau progres.

Contextul profund al transformărilor economice ale oricărei ţări constă în caracteristica principală a dezvoltării mondiale la sfârşitul sec. XX-începutul secolului XXI prin prăbuşirea sistemului socialist. Marea majoritate a ţărilor din Europa

de Est a luat o decizie fermă în favoarea relaţiilor de piaţă. Directorul Şcolii de Economie şi Ştiinţe Politice din Londra A.Giddens, la începutul secolului a numit una din cărţile sale impresionant, în spiritul timpului: *Lumea care alunecă. Cum globalizarea schimbă vieţile noastre* [84, 88, 181]. Nu este cazul să negăm faptul că, în epoca modernă, cea mai radicală transformare de nerecunoscut a suferit-o Europa Centrală şi de Sud-Est. Acest lucru s-a datorat ineficienţei conceptelor strategice de dezvoltare economică, nivelului redus de calificare a managerilor (conducătorilor) de nivel superior, inelasticitatea sistemului de planificate centralizat, competitivitate slabă şi limitată. Principalul avantaj al proprietăţii private constă în elaborarea unei structuri de organizare superioară omogenă, eficient, precum şi faptul că, datorită libertăţii de schimb şi combinaţiei dintre formele de proprietate, oferă posibilitatea creării diferitelor forme de organizare, inaccesibile în condiţiile proprietăţii de stat.

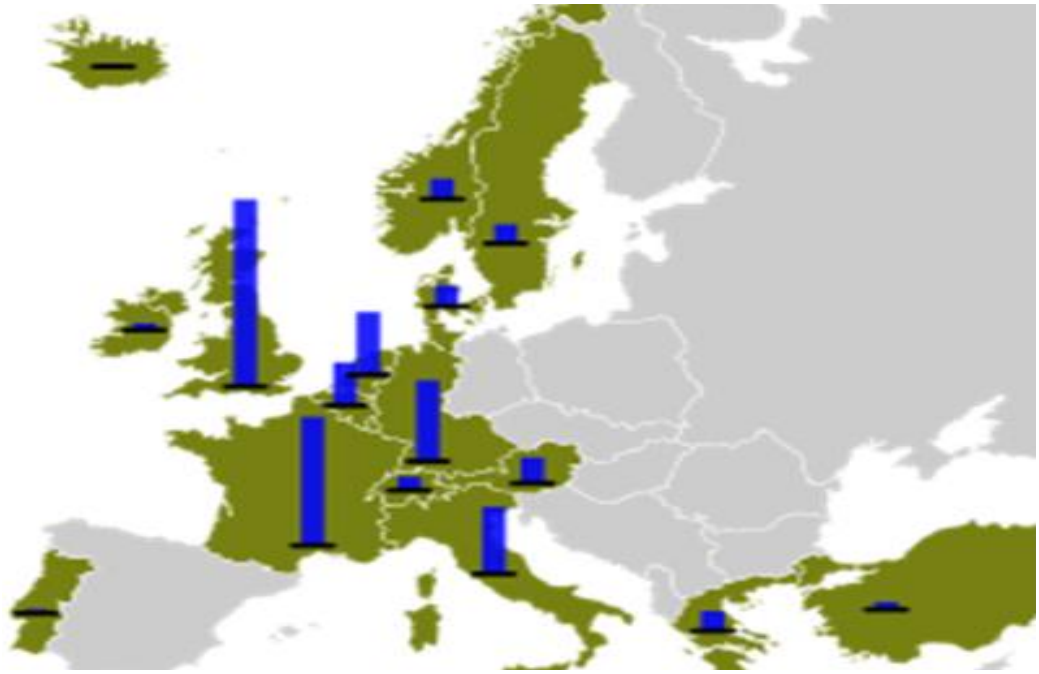

Fig. 5.8. Ajutoarele date dupa Planul Marshall ţăilor europene

Ajutoarele acordate prin Planul Marshall țărilor europene aveau sens politic și economic. „Secretul succesului a fost noul sistem de conversie valutară care a condus la multiplicarea efectelor capitalului investit. Mai simplu spus: un importator german achita contravaloarea comenzii din Statele Unite în marca germană, dar exportatorul american nu era plătit cu neatractiva deviză germană, ci primea dolari din fondurile alocate Planului Marshall. Trei consecinţe majore a avut aşa-

dar proiectul fostului secretar de stat american: în primul rând, ţările europene au fost determinate să coopereze din nou în chestiuni economice şi politice. În al doilea rând, le-a fost dată posibilitatea să achiziţioneze bunuri de investiţii plătind cu valutele lor depreciate după război. Iar, în al treilea rând, Planul Marshall a reuşit să izoleze influenţa socialistă din Europa de Vest", se afirmă într-o analiză publicată de Deutsche Welle. Ajutorul american prin Planul Marshall (milioane USD): Marea Britanie – 3.389,8; Franta – 2.713,6; Italia – 1.508,8; Germania de Vest – 1.390; Olanda – 1.083,5; Grecia – 706,7; Austria – 677,8; Belgia şi Luxemburg – 559,3; Danemarca – 273; Norvegia – 255,3; Turcia – 225,1; Irlanda – 147,5; Suedia – 107,3; Portugalia – 51,2; Islanda – 29,3 [58].

În timpul colapsului R.D.Germane în spaţiul fostului stat socialist s-a format un vid de idei şi acţiuni. Apoi, pentru nemţii est-germani a apărut întrebarea privind noile perspective de dezvoltare a societăţii, iar pentru fiecare în parte – despre noile repere ale modului de viaţă propriu. R.F. Germania după reunificare a rămas la fel cum a fost. În plan structural, toate premisele pentru integrarea cu succes a fostului sistem socialist în R.F. Germania. În acest proces de unificare, R.D. Germană nu a adus cu ea nimic, care ar putea fi protejat şi cu succes de conservat. Cetăţenii ei au dorit pentru sine doar egalarea nivelului de viaţă, ca cea din R.F. Germania. Practic, aceleaşi dorințe stau la baza unificării sistemelor economice a R.Moldova și a României.

În conformitate cu acordul privind crearea unei uniuni sociale asupra RDG au fost aplicate legislaţia Germaniei de Vest asupra forţei de muncă şi a sistemului de securitate socială, precum şi toate normele sistemului juridic. Pentru fosta Republică Democrată Germană, s-au stabilit noi standarde de proprietate. În paralel cu aceasta, se pregătea transferul proprietăţii de stat în mâini private. S-a presupus că procesul ar însemna formarea elementului central funcţional al economiei de piaţă capitalistă – iniţierea de efecte motivaţionale ale drepturilor private, contribuind la o creştere semnificativă a eficienţei în utilizarea resurselor economice. Aceste principii pot fi utilizate în procesul reunificării R.Moldova cu România.

În practică, acest lucru ar însemna restructurarea întregului sector de afaceri al R.Moldova pe principiile concurenţei şi privatizării, care ar putea crea o structură economică eficientă. Companiile care nu au avut nicio şansă de supravieţuire în mediul de piaţă, de a face faţă vor trebui lichidate. Dar trebuie să luăm în considerare și alt fapt important. Spre deosebire de reformele *Ludwig Wilhelm Erhard* în crearea unei Germanii unitare, când au fost susţinute de capitalul american, acest proces a derulat după altă schemă [82]. Speranţa era că lichidarea industriei RDG ar conduce la o creştere dinamică a activităţii economice, capitalul occidental „va inunda" pământurile noi, şi ca ciupercile vor creşte noi întreprinderi industriale,

va exista o piaţă imensă de muncă. Însă aşa nu s-a întâmplat şi nu se va întâmpla în R.Moldova. Capitalul occidental nu a fost foarte profitabil pentru a merge în conformitate cu legile din R.F. Germania. Costuri mari, profitabilitatea este mai mică, iar salariul şi pensia ar trebui să se respecte cu cele din RFG.

Tabelul 5.3. Ajutorul acordat fiecarei ţări europene, conform Planului Marshall [82]

Ţara	1948/49 (milioane USD)	1949/50 (milioane USD)	1950/51 (milioane USD)	Cumulat (milioane USD)
Austria	232	166	70	468
Belgia şi Luxemburg	195	222	360	777
Danemarca	103	87	195	385
Franta	1085	691	520	2296
Germania	510	438	500	1448
Grecia	175	156	45	376
Islanda	6	22	15	43
Irlanda	88	45	0	133
Italia şi Trieste	594	405	205	1204
Ţările de Jos	471	302	355	1128
Norvegia	82	90	200	372
Portugalia	0	0	70	70
Suedia	39	48	260	347
Elvetia	0	0	250	250
Turcia	28	59	50	137
Marea Britanie	1316	921	1060	3297
Total	**4,924**	**3,652**	**4,155**	**12,731**

Nu întâmplător, aproape zece ani în ţinuturile de est au lucrat cetăţeni din alte ţări, inclusiv în mod ilegal (cehi, slovaci, ucraineni, ruşi, moldoveni), iar germanii umpleau lista de şomeri. Mai mult decât atât, s-a dezvăluit astăzi încă o consecinţă – lipsa numărului necesar de antreprenori energici, care la etapa iniţială de posibila formare au fost „zdrobiţi” de capitalul occidental. Aceste procese negative se pot întâmpla şi în procesul integrării R.Moldova în UE.

Diferenţele s-au răspândit şi asupra explicaţiilor ştiinţifice ale proceselor de transformare. Au existat dispute cu privire la compararea reformelor postcomuniste din Germania, cu experienţa altor ţări sau ea este unică datorită radicalismului său. Este posibil să se înţeleagă tranziţia la economia de piaţă şi democraţie, cu ajutorul teoriilor universaliste de ştiinţe economice şi politice? Sau moştenirea comunismului necesită abordare ştiinţifică regională, inclusiv un studiu de reconstrucţie postcomunistă?

În anii 1990 a existat o reală şansă istorică de convergenţă între Est şi Vest. Era clar că fosta RDG ar putea, fie pentru un număr de ani, să devină o zonă economică liberă, cu aranjamentele economice şi fiscale speciale, care să permită concentrarea capitalului, a alinia sistemul şi apoi o uniune finală. Apropo, o decizie similară într-o situaţie apare şi în R.Moldova, și în Crimeea, dar şansele au fost deja ratate. Este necesar de efectuat integrare și unire forțată după principiile Republicii Democratice Germane, care a mers pe drumul „catch-up", ci „imitativ" după analogie. În primul rând, acest model a fost testat în Germania de Est, şi apoi – în Federația Rusă.

Colapsul economic care a început în Germania de Est, imediat după introducerea mărcii vest-germane, a durat în anul 1991, care a fost urmat de o uşoară ameliorare, la mijlocul anilor 1990, dar chiar după miliarde de transferuri nu au dovedit corectitudinea conceptului ales de modernizarea „catch-up" din 1997. Germania de Est continua să rămână în ritmul de dezvoltare de Germania Occidentală.

Practicile economice ale Germaniei unite din ultimii ani (2001-2014) au arătat că obiectivul trasat de politicieni – pentru a egaliza nivelul de viaţă est-germani cu vest-german – a fost o iluzie. Suportul multimiliardar Germaniei de Est stimulează în principal producţia în Vest, iar Est-Germania prezintă interes doar ca o piaţă de desfacere. Numai 7 din bunurile şi serviciile achiziţionate de est-germani sunt produse pe teritoriul lor. A fost stopată chiar şi producerea de produse agricole, care, în multe privinţe, nu erau inferioare celor din Vest. Acum, situaţia se încearcă a aplana prin mijloace ideologice, promovând ideea ca consumatorii să cumpere bunuri din estul Germaniei.

Perioada postcriză din Ucraina şi din alte ţări din regiune a permis iniţial să se atingă obiectivele de liberalizare şi privatizare, dar apoi forţat să crească intervenţia statului şi grupurilor de interese influente în economie, în cazul în care guvernul a căutat să întărească rolul de arbitru într-un litigiu al oligarhilor – solicitanţii de rentă, transformându-se într-un colector principal. Treptat s-au acumulat problemele politice nerezolvate. Structurile diversificate şi rolul statului s-au retras pentru un sistem „închis". Ucraina, încercând să folosească experienţa de Vest, a mers pe calea unei mişcări lente, graduale, pentru a rezolva problemele

de tranziţie la economia de piaţă – prin conversia, liberalizarea treptată limitată, privatizarea parţială şi o relativă stabilizare efectuate neuniform.

În această ţară, s-a ascuţit lupta de clanuri – solicitanţii pentru rentă, chirie şi de putere. Celelalte republici ale CSI, cu mobilizarea tradiţională şi mentalitatea voluntaristă, lipsa de respect pentru legi şi pentru activitatea de afaceri, au încercat să-şi facă regimul lor politic neopolitic mai stabil şi durabil decât anterior, într-un fel sau altul, prin copierea noilor tendinţe din Federația Rusă sau neglijarea lor (Belarus, Turkmenistan). Practic, ei s-au reţinut la etapa de incapacitate absolută sau relativă de a dezvolta şi implementa un program de transformare, ideologic prins în conceptul de a construi un hibrid de „economie socială de piaţă". În acest context oportun, este meditarea direcţiilor de orientare a R.Moldova şi viteza transformărilor.

Astfel, putem concluziona că procesul de globalizare, în ciuda tuturor obiectivităţii sale, este un complex de transformări al întregului sistem mondial, care, împreună cu beneficiile uriaşe asociate cu posibilitatea de a coordona administrarea sistemului, în acelaşi timp, poartă pericolul de a simplifica selecţia şi modelele unificate de integrare, care ar putea transforma, în mod semnificativ, sistemul de culturi naţionale. Trebuie să se înţeleagă că astfel de modificări nu ar trebui să se bazeze doar pe componenta economică şi politică, ci să ia în considerare, deşi este mult mai dificil, necesitatea de a pune în aplicare un tip diferit – unitate culturală, bazată pe luarea în considerare a diversităţii culturale. Este mult mai avantajos strategic, deoarece asigură flexibilitatea sistemului, şi, prin urmare, posibilitatea de a rezolva probleme mai complexe.

6. PREVIZIUNEA DEZVOLTĂRII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA

6.1. Direcțiile privind dezvoltarea R.Moldova prin viitorul european. Renovarea R.Moldova prin UE după Brexit

Tratatul de la Roma este considerat piatra de temelie a Comunității Economice Europene, care constituie și fundamentul de integrare a R.Moldova în UE. În martie 2017, Comunitatea Europenă, împreună cu forțele progresiste din R.Moldova, a sărbătorit a 60-a aniversare a Tratatului de la Roma, documentul care a pus bazele organizației și care mai târziu s-a transformat în Uniunea Europeană. Liderilor europeni și șefilor UE le-a fost important să arăte întregii lumi și celor care se asociază și se integrează în UE, unitatea Europei, solidaritatea și atașamentul nu doar la valorile și ideile europene, dar, de asemenea, adeziunea la modelul de integrare de decenii. Declarația de la Roma proclamă că blocul comunitar „reprezintă viitorul nostru comun" și stabilește o viziune comună pentru UE, inclusiv pentru R.Moldova. Europa reprezintă viitorul comun, inclusiv al nostru, al R.Moldova – se declară în mesajul-cheie din declarația pe care liderii celor 27 de state membre au adoptat-o la Summit-ul de la Roma. Într-un flux destul de haotic de informații cu privire la afacerile europene, uneori, este foarte dificil de a înțelege ce se întâmplă în realitate în UE.

Cu toate că situația este destul de dinamică, cu încredere astăzi pot fi identificate câteva tendințe majore, care fac posibilă rezolvarea problemelor UE și situației actuale și dezvoltarea viitoare a spațiului UE, inclusiv a Republicii Moldova.

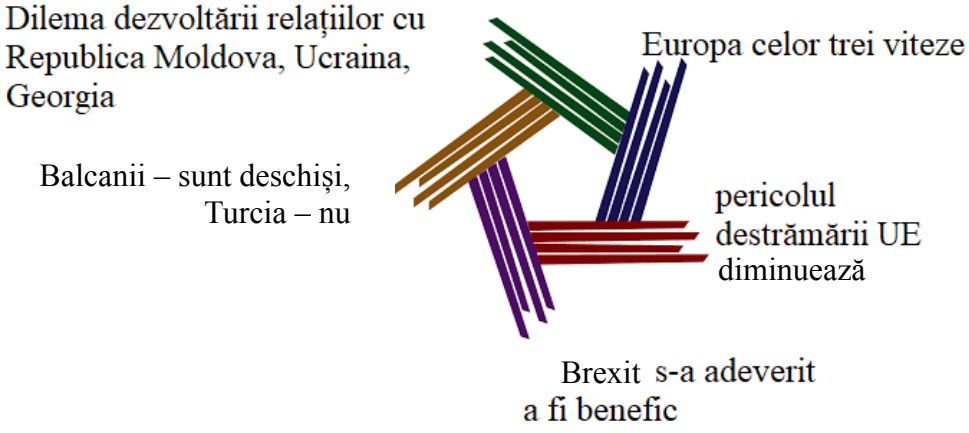

Fig. 6.1. Tendințele majore ale situației privind dezvoltarea în perspectivă a UE
Sursa: Cercetările autorilor.

Amenințarea de colaps al UE în ultima perioadă provocată de propoganda unor state, inclusiv F.Rusă, se reduce la minimum. Ultimii 10 ani au fost destul de dificili pentru Uniunea Europeană provocați de cele două crize economice, de probleme abundente de migrație, de creșterea tensiunilor cu Federația Rusă, de exodul Marii Britanii, de „revolta" noilor state membre ale UE împotriva Bruxelles-ului, de activarea mișcărilor populiste pe întregul continent, de pierderea vremelnică a unui aliat-cheie în lume – statele Unite ale Americii, care este cufundat în propriile probleme politice [36, 82].

Situația a fost într-atât de complicată încât o parte conservativă a populației a pierdut încrederea în viabilitatea UE. În anii 2014-2017, în statele-membre ale UE au început să crească așteptările îngrijorate vizând viitorul Uniunii Europene. În mod natural a crescut și atitudinea negativă a populației din R.Moldova referitor la viitorul UE și a Asocierii la această uniune. În prezent circa 60% din populația R.Moldova nu susține integrarea în UE. Mulți politicieni și experți sceptici vorbesc despre începutul prăbușirii ideii de 60 de ani. Impresia că comunitatea într-adevăr a început să se risipească și că UE este pe cale să capete rapid tendințe de dezintegrare. Interesant de remarcat că tendințele de dezintegrare sunt sporite în țările dezvoltate, iar de integrare rămân la țările mai puțin avansate și la țările candidate [6]. Fiecare parte vede în Uniune anumite obiective.

În această perioadă dificilă, un rol decisiv l-au jucat liderii Uniunii și statele-cheie din UE. Ei răspund foarte rapid și eficient la cele mai importante și cele mai critice provocări. Ca răspuns la tendința de recesiune a fost lansat un plan puternic și eficient pentru a stimula economia.

Președintele Comisiei Planului de investiții, Jean-Claude Juncker, a permis să se înceapă finanțarea proiectelor mari de 177 mld. euro. Finanțarea totală a proiectelor majore în UE se ridică la 315 mld. euro.

Ca răspuns la impulsul de dezintegrare a unor membri ai UE și dezasociere a R.Moldova la această uniune, care încercau să submineze UE, conducerea uniunii a inițiat un plan de integrare și asociere accelerată, mai degrabă pentru a stinge în mod eficient mișcările distructive. Eforturi de integrare derulează activ în zona euro, în care țările își orientează vectorul reformelor către reglementarea financiară și legislativă de armonizare maximă între țări. În plus, sau intensificat dezbaterile cu privire la oportunitatea integrării militare și securității în cadrul UE.

UE, pe lângă unele probleme acute, a preluat problema cea mai dificilă, și anume, controlul asupra crizei migrației. Bruxelles-ul a demonstrat, de asemenea, capacitatea de a rezista amenințărilor din interiorul Uniunii cât și din afară și să-și păstreze unitatea în problema sancțiunilor. Aceleași probleme și riscuri sunt caracteristice și pentru R.Moldova. Frica diverselor riscuri și amenințări au

devenit o caracteristică importantă de consolidare. Liderii politici din unele țări, inclusiv din R.Moldova, continuă retorica mai degrabă populistă decât măsuri reale împotriva UE.

În esență, nimeni nu vrea cu adevărat colapsul Comunității Europene. Cel mai important este faptul că UE a reușit să oprească valul de grupuri politice populiste și de extremă dreapta, care au sprijinul financiar și sunt mai aproape de acea putere și câștig în principalele țări ale UE. Astăzi sprijinul acestor mișcări scade. Alegerile recente din Franța și Germania, în cele din urmă, trebuie să stabilizeze situația politică.

Brexit a avut un efect de asanare. Exodul Marii Britanii nu a devenit cu adevărat o tragedie pentru UE, ci mai degrabă chiar un efect pozitiv. Marea Britanie a avut întotdeauna un statut special în Comunitatea Europeană, ținându-se departe de procesele politice ale Europei continentale. Londra a fost un partener extrem de dificil pentru Bruxelles. Ea cerea pentru sine un statut și condiții speciale, refuzând integrarea deplină în comunitate. Toate acestea au complicat proiectele UE, introducând o anumită asimetrie. Prin dorința sa de a păstra cea mai largă suveranitate a Regatului Unit a fost, de fapt, principalul obstacol în calea integrării europene și, respectiv, asocierii la UE.

Politica britanică n-a fost pe plac altor membri și lideri ai comunității. Nu este nicio exagerare să spunem că UE n-a făcut tragedie din faptul că un partener dificil a decis să părăsească UE. Cei mai mulți politicieni și experți europeni văd doar pierderi de imagine din Brexit pentru UE. În schimb, ei sunt încrezători că, în cele din urmă, aceasta va duce la o consolidare și integrare mai profundă a Europei continentale. Printre altele, Londra vrea să păstreze unele facilități ale UE, ceea ce înseamnă că Britania într-o mare măsură (circa 49% din populație) regretă divorțul cu UE.

Europa celor trei viteze. Mesajul-cheie al UE, ca răspuns la amenințarea de dezintegrare, constă în accelerarea și aprofundarea integrării, așa a fost alegerea membrilor-cheie ai acestei asociații – țările din Europa de Vest. Celelalte țări, care exercită poziții de dezintegrare sau care stau la dubii, s-a decis ca într-un mod politicos, fără presiune, fără amenințări, a le expulza din UE. Țările occidentale au creat un club al „celor mai integrate state", care vor juca un rol mai important. Acest club urmărește scopul de a deveni zona euro, care se transformă într-o organizație cu propriu buget și sistem de control. Lista statelor-membre UE, Zona euro, Șchengen sunt reflectate în Tabelul 6.1. Cele mai dezvoltate țări din UE acordă mai multă atenție activităților în cadrul zonei euro decât în cadrul întregii UE. De fapt, zona euro este nucleul integrării europene, în așa mod țările din zonă se îndreaptă rapid către federație politică, socială și economică. Totodată, Zona euro se dezvoltă rapid având o balanță comercială pozitivă (Fig.6.3). În mod automat a apărut și a doua

parte a țărilor UE, ce include țările care refuză să adere la Zona euro. Ele au rămas în urma trenului și se mișcă cu viteză diferită spre obiectiv. Acesta este de fapt al doilea tren care merge în Europa. Ar trebui subliniat faptul că trecerea la euro este o problemă foarte dureroasă, pentru că nu întotdeauna respingerea euro demonstrează refuzul statului de a urma nucleul, de exemplu, în cazul integrării politice.

Astăzi în UE se vorbește despre Europa celor două viteze. Cu încredere, puteți adăuga un al treilea component, și anume – periferia UE, pe care Uniunea încearcă să o „ridice în sus", la standardele sale, fără a da o perspectivă de aderare. UE dorește să creeze în jurul frontierelor sale un cerc de țări stabile, care în mod automat reduc amenințările și provocările pentru UE. UE este dispusă să investească și să colaboreze îndeaproape cu aceste țări. Cu toate acestea, este necesar să se înțeleagă că UE împarte în mod clar țările în potențialii membri și țări la periferie. Acestea din urmă nu primesc nicio perspectivă reală să devină membri cu drepturi depline, în timp ce UE va căuta să le mențină vectorul european.

Balcani – *in,* Turcia – *out*. Comunitatea Eurpeană va continua, fără îndoială, să se extindă. Toate discuțiile pe tema că „Uniunea va lua o pauză în extinderea sa" sau „UE nu este pregătită să admită noi membri" sunt formale, o formă de politețe de a răspunde negativ privind perspectivele de aderare pentru țările care sunt foarte active în cererea de aderare sau într-adevăr, eligibile. Expresii similare se aud pe parcursul a 20-30 de ani, de când Turcia a depus cerere de aderare sau în conversațiile dintre UE cu Ucraina și Moldova.

Tabelul 6.1. Lista Statelor-membre UE, Zona euro, Schengen şi anul aderării [29, 58, 156]

Țara, anul aderării la UE	Zona Schengen, data implementării	Zona euro, anul aderării	Populația	PIB per capita, USD
Austria (1995)	01.12.1997	1.01.1999	8 316 487	44 498
Belgia (1952)	14.06.1985	1.01.1999	10 666 866	41 283
Bulgaria (2007)	-	-	7 351 234	7 369
Cipru (2004)	-	1.01.2008	766 400	23 352
Croaţia (2013)	-	-	4 425 747	12 095
Danemarca (1973)	25.03.2001 (fără Groenlanda)	-	5 560 628	53 744
Estonia (2004)	21.12.2007	1.01.2011	1 340 274	17 633
Finlanda (1995	25.03.2001	1.01.1999	5 289 128	43 169
Franţa (1952)	26.03.1995	1.01.1999	63 392 140	38 128
Germania (1952)	26.03.1995	1.01.1999	82 314 906	41 902
Grecia (1981)	26.03.2000	1.01.2001	11 125 179	17 901
Irlanda (1973)	-	1.01.1999	4 239 848	62 562
Italia (1952)	26.10.1997	1.01.1999	60 017 677	30 507

Letonia (2004)	21.12.2007	1.01.2014	2 217 000	14 060
Lituania (2004)	21.12.2007	1.01.2015	2 944 000	14 890
Luxembourg (1952)	26.03.1985	1.01.1999	476 200	103 199
Malta (2004)	21.12.2007	1.01.2008	404 962	25 214
Polonia (2004)	21.12.2007	-	38 186 860	12 316
Portugalia (1986)	26.03.1995	1.01.1999	10 599 095	19 832
Regatul Unit (1973)	-	-	73 3 00 000	40 212
Rep. Cehă (2004)	21.12.2007	-	10 515 818	18 286
România (2007)	-	-	19 237 680	9 465
Slovacia (2004)	21.12.2007	1.01.2009	5 389 180	19 000
Slovenia (2004)	21.12.2007	1.01.2007	2013597	21 320
Spania (1986)	25.03.1995	1.01.1999	45 116 894	26 609
Suedia (1995)	25.03.2001	-	9 428 054	51 165
Olanda (1952)	26.03.1995	1.01.1999	16 471 968	45 283
Ungaria (2004)	21.12.2007	-	10 014 324	12 778
Zona euro			**33 608 091**	**31 600**
	Andorra	Andorra	82 000	53 383
	Monaco	Monaco	32 671	78 700
	San Marino	San Marino	29 615	46 447
	Vatican	Vatican	800	-
	Elveția 12.12.2008	Kosovo	2 200 000	4472
	Islanda 25.03.1996	Muntenegru	684 736	6 629
	Norvegia 25.03.2001			
	Liechtenstein			

Sursa: Cercetările autorilor în baza [36, 45, 82].

Practic, toate țările europene intră în zona Schengen. Nu în toate țările UE și cele din Zona Schengen circulă moneda euro. Actualmente, euro circulă în 17 state (Tab.6.1). Unele țări intră în ambele zone: Austria, Belgia, Germania, Grecia, Spania, Italia, Luxemburg, Malta, Olanda, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Finlanda, Franța, Estonia, Letonia, Lituania. Unele țări intră în zona euro, dar nu intră în zona Schengen: Irlanda, Cipru. Alte țări intră în zona Schengen, dar nu intră în zona euro – 8 țări: Ungaria, Danemarca, Islanda, Norvegia, Polonia, Cehia, Suedia, Elveția (Fig.6.2).

Țările-membre UE, care nu utilizează euro: Bulgaria, Marea Britanie (până la Brexit), Ungaria, Danemarca, Polonia, România, Croația, Cehia, Suedia.

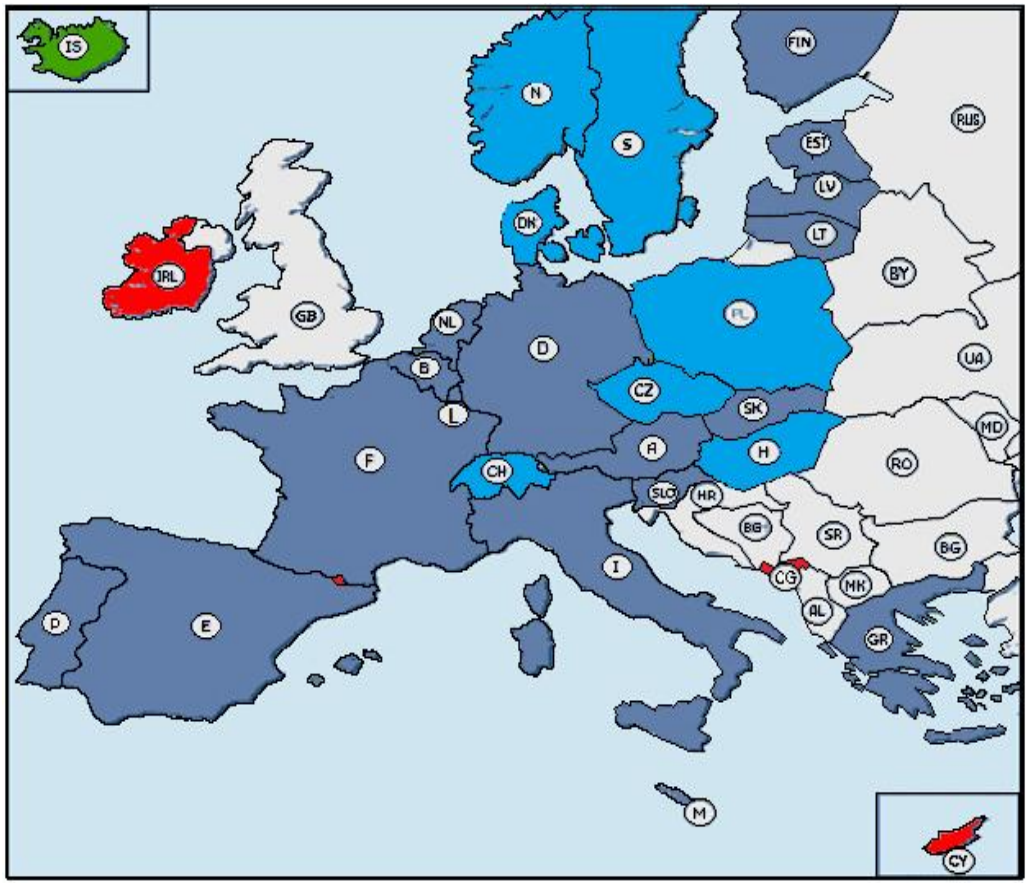

Fig. 6.2. Țările UE, Zona euro [45]

De fapt, UE nu a luat pauză în expansiunea teritorială. În mod constant în curs de desfășurare a negocierilor cu candidații UE se adaptează la standardele țărilor Uniunii, invitații parvin la mai multe țări. După cea mai mare extindere a UE în 2004-2007, atunci când la comunitatea europeană au aderat 12 țări (10 în 2004 și 2 în 2007), Uniunea a trecut rapid la direcția sud, începând pregătirile pentru integrarea țărilor balcanice. Fiecare dintre aceste țări se deplasează în mod separat și pe cont propriu, cu propria viteză: Croația a aderat la UE, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina poartă dialog intensiv cu privire la aspectele tehnice ale aderării, Serbia și Kosovo sunt doar la începutul unor astfel de negocieri. Scopul final al UE este integrarea tuturor țărilor balcanice. În această regiune, nimeni nu a auzit că UE ar trebui să ia o pauză. În centrul, inima Europei, există o țară cu salariul mediu lunar de aproape 5.000 euro, cu șomajul aproape egal de zero, dar care nu dorește să intre în UE. Deși este situată în inima Europei, Elveţia nu este stat comunitar. Uniunea Europeană este principalul partener comercial al Elveţiei, însă

această ţară nu a fost niciodată integrată juridic în UE. Prin votul popular negativ dat Acordului privind Spaţiul Economic European în decembrie 1992, Elveţia este singura ţară din vestul Europei, cu o economie majoră, care nu face parte din UE. Preocuparea de a atenua consecinţele economice negative datorate neparticipării la piaţa unică europeană s-a concretizat prin semnarea, în 1999, a unui prim pachet de şapte acorduri bilaterale cu UE în domenii de interes comun: libera circulaţie a persoanelor, transportul aerian, transportul terestru, agricultura, barierele tehnice în comerţul internaţional, piaţa de achiziţii publice, cercetare-dezvoltare. O a doua serie de opt acorduri bilaterale a fost încheiată în 2004. Aderarea la Uniunea Europeană ar însemna transformări importante la nivel economic pentru această ţară:

- ✓ renunţarea la secretul bancar. Sistemul lor bancar se bazează pe păstrarea confidentialităţii clienţilor, iar foarte mulţi europeni cu afaceri mai puţin curate îşi ţin banii în băncile de aici;
- ✓ înlocuirea francului elveţian cu euro;
- ✓ creşterea TVA-ului;
- ✓ participarea la raidurile militare europene, ceea ce ar dăuna statutului de neutralitate [5].

O situație complet diferită este cu Turcia, discuțiile tehnice cu care, înainte de explozia conflictului, aproape că erau finalizate cu succes. Desigur, după disputele destul de dure și atacurile nediplomatice ale Turciei la adresa liderilor UE, perspectiva negocierilor de recuperare este posibilă numai după rotații grave de personal din autoritățile turcești, care, probabil, nu se va întâmpla repede. Nu putem spune că toată responsabilitatea pentru eșecul discuțiilor asupra aderării Turciei la UE revine doar la Ankara. De fapt, UE era în căutarea unui motiv să înghețe procesul, iar șefii de stat doar au dat un pretext. UE într-adevăr nu are nicio unitate pe această temă, fie să accepte țară musulmană cu instituții democratice slabe și probleme structurale în economie, fie nu. În condițiile actuale, UE a obținut posibilitate să deplaseze rezolvarea aceastei probleme pentru un termen foarte lung.

În UE de astăzi nu toate țările-și vor găsi locul în Uniunea Europeană. Nici nu se va discuta serios posibilitatea depunerii cererii de membru în UE. Nu există oarecare garanții că în următoarele decenii poziția UE se va schimba radical. Pespectiva statului de membru cu drepturi depline pentru R.Moldova și alte țări învecinate în următorii 20-30 de ani este nebuloasă. Nu trebuie să neglijăm faptul că procesul pregătirii către integrare în UE durează 15-20 de ani din data luării deciziei politice de către Uniune. Nu putem afirma că nu există dovezi că aceste decizii pot fi primite în viitorul apropiat.

Ar fi o supraestimare a considera că Acordul de asociere oferă anumite perspective de integrare pe viitor. Acest Acord nu mai oferă o șansă ipotetică vizând

statutul de membru în UE în viitorul apropiat. Acest Acord este tipic, pe care UE îl semnează cu orice țară. Țările noastre au obținut doar un avantaj preferințial cu susținerea deplină a României.

Politicienii adesea iubesc să speculeze cu tema integrării europene, în care societatea vrea să creadă pentru a-și realiza planurile de partid și de grupuri. La fiecare campanie electorală partidele consideră de datorie să declare integrare europeană, fară a fi reale declarațiile. Politicienii înțeleg starea lucrurilor, dar tentația de a atrage alegătorii este într-atât de mare, că poate fi aplicată. Important este de a găsi adepții ideii de integrare în țară și în afara țării. Guvernele trebuie să găsească argumente în vederea integrării europene, de a estima oportunitățile și riscurile în vederea cedării unei părți din libertatea economică și politică. Obținerea opiniei publice benefice doar în baza platformei rusofobe nu este serios, trebuie de găsit argumente economice.

6.2. Mecanismul european de dezvoltare economică ca punct de reper pentru viitorul Republicii Moldova

Republica Moldova, la 12 iunie 2014, a finalizat negocierile pe marginea Acordului de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv RM-UE (ALSAC) care, în opinia noastră, va asigura integrarea economică a ţării noastre în spaţiul comunitar, presupunând şi liberalizarea graduală a comerţului cu bunuri şi servicii, reducerea taxelor vamale, libera circulaţie a forţei de muncă, abolirea restricţiilor cantitative etc. La 27 iunie 2014, la Bruxelles, Republica Moldova, Georgia şi Ucraina au semnat acordurile de cooperare politică şi de asociere, parte a căruia se constituie şi Acordul de Liber Schimb Aprofundat și Comprehensiv. Dacă Acordul de Asociere reprezintă partea politică și economică a proceselor integraționiste ale celor trei țări, atunci ALSAC ține de procesele integraționiste din domeniul comercial.

Realizarea ALSAC este determinată de specificul şi formularea problemelor, modalităţilor de soluţionare a lor, elaborarea principiilor și căilor concrete de souționare. În procesul asocierii R.Moldova la UE, este necesar de soluționat un șir de probleme sociale, economice, ecologice.

Dacă să identificăm acest Acord, ca fiind planificat, în conformitate cu normele OMC pentru acordurile comerciale preferenţiale, va institui un regim de liber schimb al mărfurilor între Republica Moldova şi ţările membre ale Uniunii Europene. De asemenea, întru aprofundarea de cuprindere a ALSAC, ţara noastră şi Uniunea Europeană convin la armonizarea politicilor şi în domenii suplimentare, cum ar fi: comerţul cu servicii, barierele tehnice în calea comerţului, ajutorul de stat pentru întreprinderi ş.a. [165]. Suntem de părere că aceste măsuri vor ge-

nera mai multe dintre avantajele economice ale ALSAC, pentru că o mare parte a taxelor de import pentru activitatea de comerţ cu mărfuri dintre R.Moldova şi Uniunea Europeană deja sunt reduse.

De menţionat şi faptul că ALSAC urmăreşte scopul de înlăturare nu doar a barierelor tarifare în comerţul bilateral, dar şi a celor netarifare, lansând prin aceasta provocări şi oportunităţi pentru economia autohtonă în termene scurt şi mediu.

Accentul, pus de UE pe încheierea ALSAC, va ridica problema identificării domeniilor economice pe care Guvernul Republicii Moldova ar trebui să încerce să le includă sau să le excludă. Suntem de părere că o modalitate de a analiza opţiunile Guvernului autohton constă în vederea acelui capitol al Acquis-ului comunitar, care ar putea fi considerat de către Moldova şi Uniunea Europeană ca avantajos pentru a fi inclus.

Deşi acest document face o analiză actuală a problemelor, ridicate de un posibil acord de liber schimb Republica Moldova-UE, autorii consideră că trebuie să ne bazăm pe mai multe studii anterioare, mai extinse, care prezintă o analiză detaliată a mai multor probleme, tratate de prezentul document, oferă o analiză actualizată de simulare a efectelor comerciale ale unui ALSAC al ţării noastre cu statele-membre ale Uniunii Europene, plasând ALSAC planificat în contextul mai larg al reformei şi dezvoltării economice din Republica Moldova [2].

Propunem spre analiză trei opţiuni ale ALSAC, care ne par deosebit de relevante, deoarece aceste domenii au fost incluse pe larg în planurile de acţiuni din cadrul Acordului de Parteneriat şi Cooperare RM-UE:

1. Prevederile noului Acord de Liber Schimb cu UE pentru R.Moldova privind regimul vamal și facilități tarifare. Luând în considerație cele expuse mai sus și, în special, interesul practic şi academic al evoluţiilor economice din R.Moldova după semnarea şi implementarea ALSAC, este oportun descifrarea principalelor elemente ale acestui Acord.

În opinia noastră, ALSAC reprezintă un Acord clasic de comerț liber între doi parteneri comerciali. Pe de o parte, este Republica Moldova, cu o populație de circa 4 milioane de locuitori şi cu o creştere economică medie de aproximativ 4% anual, iar statele-membre ale Uniunii Europene cu aproximativ 500 mil. de consumatori şi cu o rată de creştere economică de aproape 7-8% anual, în funcție de țară.

Totodată, ALSAC prevede liberalizarea regimului vamal dintre cei doi parteneri într-o proporție de aproximativ 90%, ceea ce înseamnă că majoritatea bunurilor şi serviciilor, produse în aceste ţări, vor beneficia de scutirea taxelor vamale la import şi export (Fig.6.3).

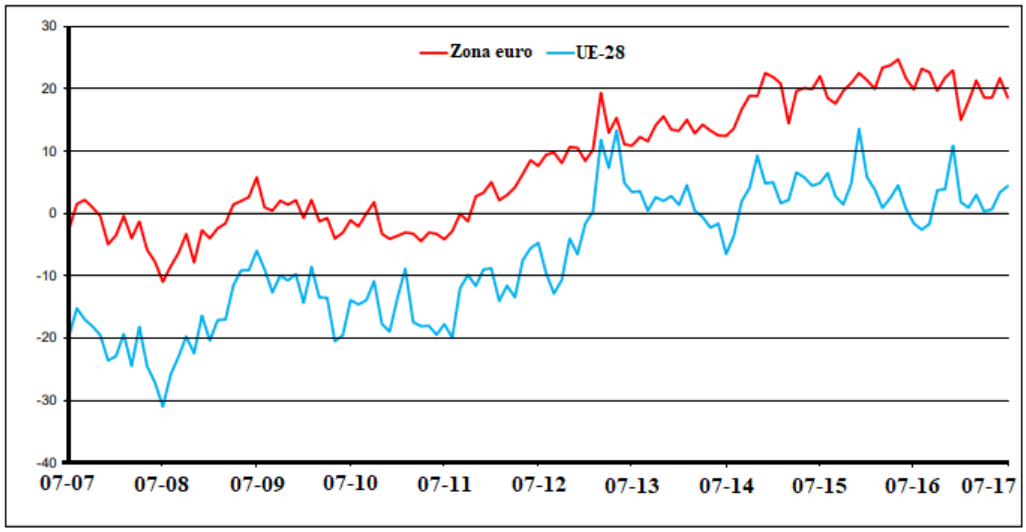

Fig. 6.3. Balanţa comercială a Zonei euro, anii 2007-2017 (mld. €)
Sursa: Elaborată de autor în baza *Global Economic Observer* [3, 45].

De menţionat că conform regulilor Organizaţiei Mondiale a Comerţului, cele două părţi pot menţine anumite mecanisme de protecţie, care au ca scop prevenirea disturbanţelor pe piaţa internă. Aceste mecanisme, în Acordul dat, îmbracă forma de „contingente tarifare", limitând liberalizarea comerţului la anumite volume, stabilite în cadrul Acordului menţionat.

2. Beneficiile şi riscurile pentru Republica Moldova, în urma semnării şi implementării ALSAC cu UE. Componentele ALSAC conţin prevederi tarifare, netarifare, standarde, regulamente, finanţe, proprietate intelectuală. Actualmente, considerăm că pentru republica noastră ar fi important de axat atenţia nemijlocit pe componenta tarifară a Acordului, pentru a realiza o analiză cât mai eficientă în profunzimea ei maximă, perspectivele de ridicare a competitivităţii produselor şi serviciilor autohtone după semnarea şi implementarea ALSAC pentru R.Moldova conform unor indicatori concreţi şi limitativi.

În acest sens, beneficiul important pe care R.Moldova îl va deţine după semnarea şi intrarea în vigoare a ALSAC va fi liberalizarea, în proporţie de 100%, la exportul produselor moldoveneşti de tip industrial, servicii, precum şi o liberalizare de aproximativ 95-98% la exportul produselor agroalimentare autohtone pe piaţa statelor UE. Cu alte cuvinte, vom obţine un acces nelimitat pe o piaţă cu 500 mil. de consumatori cu capacitatea cea mai mare la moment de achiziţie a bunurilor şi serviciilor [86, 121, 135].

Un alt beneficiu pentru ţara noastră îl reprezintă creşterea investiţiilor de capital a Uniunii Europene în procesul de producţie din R.Moldova, faptul care se

datorează regimului tarifar optim, existent la moment. Creşterea investiţiilor de capital va conduce la evoluţii pozitive în sistemul economic autohton.

De asemenea, un nou beneficiu pentru economia moldovenească va fi posibilitatea menţinerii mecanismelor de protecţie la import al unor produse din statele-membre ale Uniunii Europene, la care republica noastră nu poate fi competitivă, reieşind din criterii bine stabilite. Autorii au în vedere menţinerea contingentelor tarifare pentru unele produse din carne şi lapte, a căror capacitate de producţie nu este dezvoltată în Republica Moldova, dar totodată prezintă un interes sporit din perspectiva celor care activează în acest domeniu şi a consumatorilor autohtoni.

Însă, în opinia noastră, cel mai important este de menţionat faptul că adiţional la mecanismele de protecţie, conform cerinţelor OMC, Republica Moldova a reuşit să negocieze cu partenerii din statele-membre ale Uniunii Europene privind stabilirea unei perioade de tranziţie pentru importul unor anumite produse, faptul care reprezintă deţinerea unei perioade de la 3 la 7 ani pentru a dezvolta unele sectoare strategice ale ţării noastre şi a le pregăti pentru a face faţă noilor condiţii de competitivitate. În acest caz, autorii se referă, în special, la sectorul de producere a fructelor şi legumelor, a produselor procesate de origine vegetală şi animală.

În opinia autorilor, liberalizarea tarifară a importului cu produse de origine europeană, de asemenea, va conduce la diminuarea preţurilor pentru materia primă şi a input-urilor necesare producţiei locale. Propunem la acest capitol să ne referim, în special, la producerea bunurilor industriale şi prelucrarea terenurilor agricole, astfel se va spori accesul la tehnologiile performante, care vor putea fi importate în R.Moldova la taxa zero [84, 89].

Totodată, menţionăm că ALSAC reprezintă şi anumite riscuri pentru economia Republicii Moldova, în special – riscuri de caracter comercial-economic, apariţia cărora va depinde nemijlocit de capacitatea ţării noastre de a se racorda la noile condiţii de competitivitate şi dezvoltare economică. În primul rând, este vorba de creşterea masivă a importurilor din categoria produselor industriale, ceea ce poate afecta producerea internă, ţinând cont de costurile mici şi calitatea bunurilor de origine ale Uniunii Europene. În al doilea rând, autorii consideră că se aşteaptă o creştere masivă a importurilor de produse agroalimentare pentru care n-au fost stabilite mecanisme paternaliste statutare. Considerăm că aceasta poate să apară în cazul când companiile locale nu vor continua să dezvolte procesul continuu de producţie, marketing şi promovare a acestor produse şi servicii, având în vedere nemijlocit băuturile alcoolice, unele produse procesate şi cele ecologice, de asemenea, în urma diminuării colectării de impozite, dat fiind faptul că guvernarea ţării noastre nu va percepe taxe vamale în cazurile importurilor din cadrul UE.

De menţionat, că riscurile constatate sunt valabile într-o măsură mai mare în cadrul relaţiilor comerciale cu statele-membre CSI, cu care Republica Moldova are regim de comerţ liber încă din anii ’90. De aceea, putem să considerăm că cu protecţia financiară a statului şi investiţii majore, aceste riscuri pot fi depăşite într-o ultimă instanţă.

Întru sintetizarea celor menţionate mai sus, considerăm că este cazul de evidenţiat beneficiile, în urma semnării şi intrării în vigoare a ALSAC:

- accesul pe o piaţă masivă cu o capacitate de cumpărare în creştere;
- diversificarea pieţei de export pentru produsele autohtone;
- creşterea intrărilor de capital ieftine;
- stabilirea unei perioade de tranziţie destinată, în special, dezvoltării competitivităţii pentru produsele de origine din Republica Moldova.

În baza acestor beneficii, putem preconiza şi perspectivele de competitivitate a produselor şi serviciilor autohtone.

3. Analiza competitivității actuale a produselor moldoveneşti comparativ cu noile condiţii de dezvoltare, apărute în urma semnării ALSAC. Semnarea ALSAC cu UE este precedată de regimul Preferinţelor Comerciale Autonome în cadrul căruia produsele industriale aveau acces liberalizat pe piaţa europeană, cu menţinerea restricţiilor pentru exportul unor produse agroalimentare. De aceea, autorii au analizat modificările ce pot parveni după semnarea ALSAC, în special la produsele agroalimentare, ţinând cont de schimbările ce se vor configura la nivelul politicilor tarifare dintre partenerii comerciali**.**

În opinia autorilor, intrarea in vigoare a ALSAC va elimina toate restricţiile tarifare la exportul băuturilor alcoolice moldoveneşti, în special la vinul din struguri. De asemenea, acordul dat va permite liberalizarea parţială tarifară pentru exportul legumelor şi fructelor autohtone pe piaţa Uniunii Europene, comparativ cu regimul existent. Totodată, vor fi scoase restricţiile tarifare la exportul produselor moldoveneşti de origine animală.

În acest sens, autorii afirmă că, din punct de vedere cantitativ, Republica Moldova va beneficia de avantaje comparative la exportul acestor produse pe piaţa europeană, iar ţara noastră nu-şi va putea folosi avantajul cantitativ în cazul unor deficienţe de competitivitate.

De menţionat că, din punct de vedere calitativ şi valoric, trebuie de avut în vedere acel fapt că valoarea produselor agroalimentare exportate pe piaţa europeană este de circa 2 ori mai mare decât valoarea celor exportate pe piaţa CSI, aceasta ar însemna perspectiva profiturilor mai mari pentru producătorii locali [58].

O situaţie exclusivă, din punctul de vedere al noii politici tarifare cu UE, o reprezintă exportul de legume şi fructe autohtone pe piaţa europeană. Până

la intrarea în vigoare a ALSAC, exportatorii autohtoni de legume şi fructe vor beneficia de un regim similar celui sub forma unei Uniuni Vamale cu Uniunea Europeană. Aceasta presupune scutirea de toate taxele la export de produse agroalimentare într-o anumită cantitate prestabilită. Exclusivitatea derivă din faptul că Uniunea Europeană a negociat cu OMC privind menţinerea a două tipuri de taxe cu partenerii comerciali din afara Comunităţii pentru legume şi fructe. Aici se are în vedere taxa generală per cantitate exportată şi taxa preţului de intrare în funcţie de preţul mediu la aceste produse pe piaţa internă a statelor-membre ale Uniunii Europene. De aceea, autorii consideră că după intrarea în vigoare a Acordului ALSAC, republica noastră va beneficia în exclusivitate, faţă de Georgia şi Ucraina, de scutirea ambelor taxe. Aceasta înseamnă posibilitatea de a concura la preț cu produsele de origine europeană.

În opinia noastră, avantajele calitative unei asemenea liberalizări pot fi atinse doar în cazul în care Republica Moldova întreprinde acţiuni concrete privind marketingul, promovarea şi calitatea acestor produse. Având în vedere avantajele de accesibilitate şi diversificare a pieţelor de export pentru aceste produse, este evident faptul că producătorii autohtoni vor investi enorm în producere şi marketing întru obţinerea beneficiilor ce vor urma exportului pe piaţa europeană. Aceasta este posibil în baza conştientizării faptului că, actualmente, exportul de vinuri moldovenești pe piaţa CSI are o pondere de 40% şi se confruntă cu embargoul comercial din partea Federaţiei Ruse. De asemenea, fructele moldoveneşti sunt exportate în proporţie de 90 la sută pe piaţa CSI, aceasta fiind instabilă şi netransparentă, faptul ce denotă viitoarea tendinţă de diversificare şi accesul pe noile pieţe ale statelor-membre ale Uniunii Europene. Datele privind exportul şi producerea actuală sunt prezentate în anexa acestui studiu.

În opinia autorilor, producătorii locali vor deriva din oportunităţile apărute şi necesităţile actuale care se vor axa pe următoarele elemente:

- Dezvoltarea tehnologiilor comune inovaţionale de producere întru obţinerea produselor de calitate superioară, care să corespundă standardelor europene de siguranţă a alimentelor;
- Creșterea subvențiilor de stat în sistemul de prelucrare a producției din agricultură;
- Investiții în infrastructura de postrecoltare şi ambalare pentru legume şi fructe, în aşa mod ca să crească sezonul de comercializare a acestora şi performanţa instrumentelor de marketing;
- Accesibilitatea la fondurile europene de finanţare în domeniul prelucrării produselor din agricultură;
- Campanii intensive de promovare a produselor finale pe piața europeană.

Autorii sunt de părere că perspectivele de competitivitate a produselor moldoveneşti, ca urmare a implementării ALSAC, vor creşte semnificativ împreună cu ponderea valorică a exportului de aceste produse. De aceea considerăm oportun ca Republica Moldova şi Uniunea Europeană să decidă care politici vor fi incluse sau excluse, necesare întru creşterea competitivităţii produselor autohtone. În cazul unei abordări energice, R.Moldova va adopta o parte mare din Acquis-ul comunitar al UE, ca parte a ALSAC. O apropiere reuşită şi cuprinzătoare a legislaţiei în vigoare şi a practicilor administrative de standardele UE ar permite Republicii Moldova, pe termen mediu, să solicite aderarea la UE şi să obţină statutul de ţară candidată.

Totodată, considerăm că în cazul unei abordări „minimaliste", R.Moldova ar trebui să caute posibilitate de limitare a domeniului de aplicare al unui viitor ALSAC la un număr mic de politici comerciale, pe lângă eliminarea tarifelor de import. Aceasta ar putea fi justificată de capacitatea administrativă limitată a instituţiilor de stat autohtone şi de costul ridicat al unor reforme în domenii de politici complexe din punct de vedere tehnic. De menţionat că, reducându-şi ambiţiile, în situaţia când donatorii sunt gata să consolideze capacitatea administrativă şi să atenueze constrângerile legate de resurse, Guvernul republicii noastre va demonstra o lipsă de încredere în capacitatea sa de a continua cu succes reformele instituţionale.

Suntem de părere că implementarea ALSAC în R.Moldova va atinge şi clarifica întrebări cu privire la rolul Transnistriei în activitatea economică naţională. Până în prezent, exportatorii din Transnistria au beneficiat de preferinţele comerciale ale UE, acordate Republicii Moldova, pe când regiunea transnistriană a perceput tarife pentru importurile din UE. Logica unui acord de liber schimb impune ca Transnistria să elimine aceste tarife de import şi că armonizarea politicilor comerciale cu UE ar necesita consimţământul autorităţilor transnistriene, dacă politicile armonizate s-ar aplica şi în Transnistria. Un astfel de consimţământ ar putea fi dificil de obţinut, fără a implica autorităţile transnistriene în cadrul negocierilor dintre UE şi Republica Moldova, care ar putea fi privite ca fiind incompatibile cu statutul juridic (sau lipsa acestuia) al regimului transnistrian.

6.3. Semnarea Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Comprehensiv cu Uniunea Europeană – avantaje și riscuri pentru economia Republicii Moldova

Relațiile de colaborare și strategia de integrare cu UE au ca scop de a implementa valorile europene în practica dezvoltării economiei din R.Moldova. Prin acesta se explică motivul pentru care Guvernul Republicii Moldova și UE au ne-

gociat stipularea și semnarea Acordului de Asociere. Acest Acord aprofundează și incorporează relațiile dintre Republica Moldova și UE și favorizează transformarea continuă a sistemului social-economic din Republica Moldova și transformarea ei într-o țară europeană modernă.

Uniunea Europeană se bazează pe respectarea democrației și a statului de drept, cu valorile și standardele legale care dau undă verde pentru țările în curs de dezvoltare, cum ar fi ţara noastră. Acordul de Asociere va permite racordarea sistemelor politice, sociale și economice ale Republicii Moldova în conformitate cu valorile europene și cu standardele și reglementările Uniunii Europene.

R.Moldova și-a asumat un număr mare de angajamente în relațiile cu UE. Aceste angajamente conțin circa 395 de directive și regulamente, care, odată puse în aplicare în legislația națională, vor face R.Moldova să avanseze în aspirațiile sale spre integrare cu UE. Totusi, acordurile negociate cu țările Parteneriatului estic oferă parțial perspectiva de aderare. În timp ce documentele de asociere devin mai cuprinzătoare și mai mari, perspectiva europeană, bazată pe articolul 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană, devine reală. Despre această perspectivă ne mărturisesc: prevederile noului Acord de Liber Schimb cu UE pentru Moldova privind regimul vamal și facilitățile tarifare; semnarea de către R.Moldova și UE a Acordurilor de Asociere, care reprezintă partea politică și economică a proceselor integraționiste ale economiei R.Moldova în UE; Acordul de Liber Schimb (DCFTA), vizat în 2014, care ține de procesele integraționiste din domeniul comercial.

Luând în considerație cele expuse mai sus și, în special, interesul practic și academic al evoluțiilor economice din R.Moldova după semnarea și implementarea DCFTA, este oportun descifrarea principalelor elemente ale acestui Acord.

DCFTA reprezintă un Acord clasic de comerț liber între partenerii comerciali din R.Moldova și UE, care permite accesul mărfurilor autohtone pe piața țărilor europene. Pe de o parte, este Republica Moldova, cu o populație de 4 milioane de oameni și cu o creștere economică de aproximativ 4% anual, iar pe de altă parte, statele Uniunii Europene cu aproximativ 500 mil. de consumatori și cu o rată de creștere economică de aproape 7-8% anual, în funcție de țară.

DCFTA prevede liberalizarea regimului vamal dintre cei doi parteneri într-o proporție de aproximativ 90%, ceea ce înseamnă că majoritatea bunurilor și serviciilor produse în aceste țări vor beneficia de scutirea taxelor vamale la import și export.

Conform regulilor Organizației Mondiale a Comerțului (OMC), R.Moldova poate menține anumite mecanisme de protecție pe piața internă, care limitează liberalizarea importului în R.Moldova la anumite volume de mărfuri, stabilite în cadrul Acordului (Fig. 6.4).

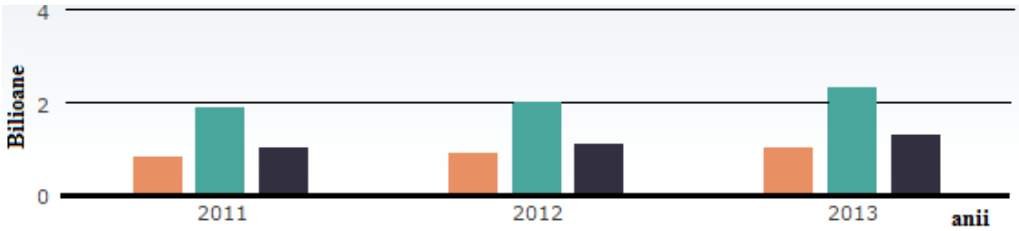
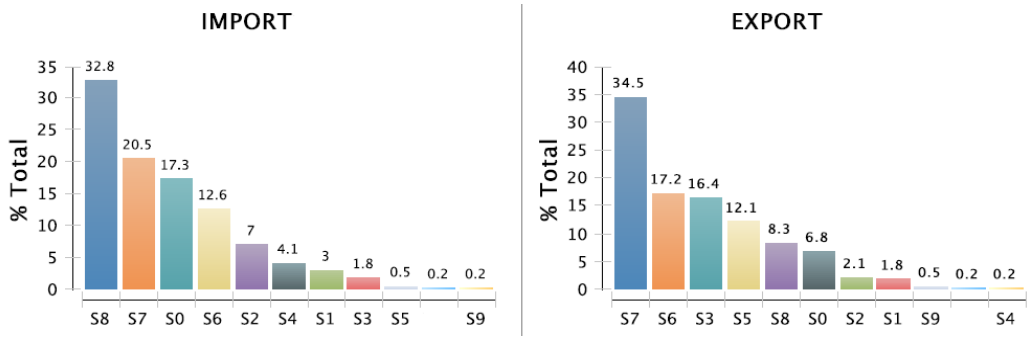

Fig. 6.4. Comerțul cu bunuri dintre R.Moldova și UE, 2011-2013 [90]

Volumul comerțului cu bunuri dintre R.Moldova și UE este reflectat în Figura 6.4. Structura fluxului comercial al UE pe grupe de produse cu R.Moldova este reflectată în Figura 6.5.

S0 – alimente și animale vii
S1 – băuturi și tutun
S2 – materiale crude, necomestibile, exclusiv combustibili
S3 – combustibili minerali, lubrifianți și materiale derivate
S4 – uleiuri, grăsimi și ceruri de origine animală și vegetală
S5 – produse chimice și produse derivate, nespecificate în altă secțiune
S6 – mărfuri manufacturate clasificate mai ales după materia primă
S7 – mașini și echipamente pentru transport
S8 – articole manufacturate diverse
S9 – bunuri și tranzacții neclasificate în altă secțiune din CSCI

Fig. 6.5. Fluxul comercial al UE pe grupe de produse cu R.Moldova, SITC [90]

Creșterea investițiilor de capital al UE în procesul de producție din R.Moldova datorită regimului preferențial va stimula creșterea investițiilor de capital, care va conduce la retehnologizarea și inovarea sistemului economic, la trecerea de la dezvoltarea extensivă la cea intensivă.

Menținerea mecanismelor de protecție la importul unor produse din UE, la care R.Moldova nu poate fi competitivă, poate conduce la crearea condițiilor de „sere” pentru unii producători autohtoni, care pot frâna reieșind din criterii bine

stabilite. Este vorba de menținerea contingențelor tarifare pentru unele produse din carne și lapte, a căror capacitate de producție nu este dezvoltată în Republica Moldova, dar totodată prezintă un interes sporit din perspectiva celor care activează în acest domeniu și a consumatorilor din Moldova.

Însă, cel mai important de subliniat este faptul că adițional la mecanismele de protecție conform cerințelor OMC, Republica Moldova a reușit să negocieze cu partenerii din UE stabilirea unei perioade de tranziție pentru importul unor anumite produse. Acest fapt reprezintă deținerea unei perioade de la 3 la 7 ani pentru a dezvolta unele sectoare strategice ale țării noastre și a le pregăti pentru a face față noilor condiții de competitivitate. Ne referim în special la sectorul de producere a fructelor și legumelor, a produselor procesate de origine vegetală și animală.

Liberalizarea tarifară a importului cu produse de origine europeană va conduce de asemenea la diminuarea prețurilor pentru materia primă și a input-urilor necesare producției locale. Aici se referă în special la producerea bunurilor industriale și lucrarea terenurilor agricole. De altfel, va fi sporit accesul la tehnologiile performante care vor putea fi importate în Moldova la taxa zero.

Pe de altă parte, DCFTA reprezintă și anumite riscuri pentru economia Moldovei, în special riscuri de caracter comercial-economic. Apariția acestor riscuri va depinde nemijlocit de capacitatea țării noastre de a se racorda la noile condiții de competitivitate și dezvoltare economică.

În primul rând, este vorba de creșterea masivă a importurilor din categoria produselor industriale, ceea ce poate afecta producerea internă ținând cont de costurile mici și calitatea bunurilor de origine UE.

În al doilea rând, este riscul unei creșteri masive a importurilor de produse agroalimentare pentru care nu au fost stabilite mecanisme de protecție. Aceasta se va întâmpla în cazul în care companiile locale nu vor continua să dezvolte continuu procesul de producție, marketing și promovare a acestor produse fiind vorba nemijlocit de băuturi alcoolice, unele produse procesate, produse ecologice.

Nu în ultimul rând, este că se va diminua colectarea de impozite, dat fiind faptul că statul nostru nu va percepe taxe vamale în momentul importului din cadrul UE.

În ciuda celor analizate mai sus, riscurile menționate sunt valabile într-o măsură mai mare în cadrul relațiilor comerciale cu statele-membre CSI, cu care R.Moldova are regim de comerț liber încă din anii ’90. De aceea, cu susținerea financiară a statului și cu investiții majore din partea agenților economici, aceste riscuri, într-o ultimă instanță, pot fi depășite.

Pentru a sintetiza cele menționate mai sus este cazul să subliniem următoarele momente. Principalele beneficii obținute în urma semnării și intrării în

vigoare a DCFTA pot fi categorizate în: a) accesul pe o piață masivă cu o capacitate de cumpărare în creștere; b) diversificarea pieței de export pentru produsele autohtone; c) creșterea intrărilor de capital ieftine; d) stabilirea unei perioade de tranziție special destinată dezvoltării competitivității pentru produsele de origine din Moldova.

Pornind de la aceste beneficii, vom demonstra perspectivele de competitivitate a produselor moldovenești. Analiza competitivității actuale a produselor moldovenești, comparativ cu noile condiții de dezvoltare ca urmare a semnării DCFTA:

– Anterior semnării DCFTA cu UE, de regimul Preferințelor Comerciale Autonome (ATP) în cadrul căruia produsele industriale aveau acces liberalizat pe piața UE pe când restricțiile pentru exportul unor produse agroalimentare erau menținute. De aceea, vom analiza modificările ce pot avea loc după semnarea DCFTA, anume la produsele agroalimentare ținând cont de schimbările ce se vor configura la nivelul politicilor tarifare dintre cei doi parteneri comerciali.

– Ulterior intrării în vigoare a DCFTA, vor fi eliminate toate restricțiile tarifare la exportul băuturilor moldovenești, în special la vinul din struguri. De asemenea, va exista o liberalizare parțială tarifară pentru exportul fructelor și legumelor moldovenești pe piața UE, comparativ cu regimul existent. Adițional, se vor scoate restricțiile tarifare la exportul produselor moldovenești de origine animală.

– În acest sens, putem afirma cu siguranță ca din punct de vedere cantitativ, Moldova va beneficia de avantaje comparative la exportul acestor produse pe piața UE. Însă, pe de altă parte, Moldova nu-și va putea folosi avantajul cantitativ în cazul unor deficiențe de competitivitate.

– Din punct de vedere calitativ și valoric, trebuie de menționat faptul că valoarea produselor agroalimentare exportate pe piața UE este de circa 2 ori mai mare decât valoarea celor exportate pe piața CSI, ceea ce înseamnă profituri mai mari pentru producătorii locali.

– O situație exclusivă, din punctul de vedere al noii politici tarifare cu UE, o reprezintă exportul de fructe și legume autohtone pe acea piață. Ulterior intrării în vigoare a DCFTA, exportatorii de fructe și legume din Moldova vor beneficia de un regim similar celui sub forma unei Uniuni Vamale cu UE. Adică, vor fi scutite de toate taxele la exportul de aceste produse, într-o anumită cantitate prestabilită. Exclusivitatea derivă din faptul că UE a negociat cu OMC menținerea a două tipuri de taxe cu partenerii comerciali din afara Comunității pentru fructe și legume. Este vorba de taxa generală per cantitate exportată și taxa prețului de intrare în funcție de prețul mediu la aceste produse pe piața internă a statelor UE. În acest sens, după intrarea în vigoare a Acordului, Republica Moldova va benefi-

cia în exclusivitate, față de Georgia și Ucraina, de scutirea ambelor taxe. Aceasta înseamnă posibilitatea de a concura la preț cu produsele de origine europeană.

– Avantajele calitative unei asemenea liberalizări pot fi atinse doar în cazul în care R.Moldova întreprinde acțiuni concrete privind marketingul, promovarea și calitatea acestor produse. Însă ținând cont de avantajele de accesibilitate și diversificare a piețelor de export pentru aceste produse, este mai mult ca sigur faptul că producătorii din R.Moldova vor investi enorm în producere și marketing pentru a obține beneficiile urmare a exportului pe piața UE. Aceasta conștientizând faptul că actualmente exportul de vinuri moldovenești în spațiul CSI are o pondere de 40% și se confruntă cu embargoul comercial din partea Federației Ruse. Pe de altă parte, fructele moldovenești sunt exportate în proporție de 90 la sută pe piața CSI, o piață instabilă și netransparentă, ceea ce denotă viitoarea tendință de diversificare și accesul pe noile piețe ale statelor membre UE. Datele privind exportul și producerea actuală sunt prezentate în anexa acestui studiu.

În concluzie, acțiunile ulterioare ale producătorilor locali vor deriva din oportunitățile apărute și necesitățile actuale care se impun. În mod concret, ele se vor axa pe următoarele elemente.

a) Dezvoltarea tehnologiilor de producere pentru obținerea unor produse superior calitative ce vor corespunde standardelor europene de siguranță a alimentelor.

b) Investiții în infrastructura de postrecoltare și ambalare pentru fructe și legume, în așa fel încât să crească sezonul de comercializare a acestora și performanța instrumentelor de marketing.

c) Campanii intensive de promovare a produselor pe piața UE.

d) Creșterea subvențiilor de stat în agricultură, precum și accesibilitatea la fondurile europene de finanțare în domeniu.

Ca rezultat al realizării acestor acțiuni, perspectivele de competitivitate a produselor moldovenești, ca urmare a implementării DCFTA, vor crește semnificativ împreună cu ponderea valorică a exportului de aceste produse.

ÎNCHEIERE

Pornind de la analiza principiilor elaborate şi promovate de ştiinţele economice şi teoriile economice moderne în soluţionarea problemelor de depăşire a crizei economice, din datele statisticii oficiale, precum şi de la prognozele efectuate de autori, pot fi formulate următoarele concluzii.

Politicile economice naţionale adoptate şi implementate până în prezent nu au ţinut cont de principiile economice elaborate şi analizate de curentele ştiinţifice economice.

A apărut necesitatea elaborării de politici noi de renovare, urmarea recesiunii economice mondiale şi necesitatea de prevenire a acestora la nivel global şi naţional.

Economia Republicii Moldova se impune a fi restructurată în conformitate cu reperele teoriilor economice, precum şi a căilor moderne de creştere economică durabilă.

Lipsa unei planificări strategice a politicilor economice în Republica Moldova a condus la aprofundarea instabilităţii şi a dezechilibrelor în economia naţională, la creşterea nivelului de vulnerabilitate şi constrângere de ordin social.

Prognoza indicatorilor macroeconomici demonstrează necesitatea implementării politicilor economice de stabilizare şi creştere economică luând drept referinţă conceptele şi ideile teoriei echilibrului economic.

Rezultatele analizei, precum şi concluziile ce reies din aceasta, impun formularea următoarelor propuneri şi recomandări pentru ameliorarea situaţiei social-economice şi stimularea activităţii economice prin prisma adoptării actelor legislative şi normative, precum şi a principiilor economice elaborate de către teoriile economice moderne:

- Se constată necesitatea elaborării şi adoptării unei Strategii de supravegere a dezechilibrelor şi de dezvoltare social-economică pe termen mediu şi lung, care ar servi drept un program de depăşire a perioadei de instabilitate economică. Instituţia responsabilă trebuie să fie Ministerul Economiei de comun acord cu ministerele de resort.
- Reformarea structurii şi funcţiilor statului, accentul principal punându-se pe implementarea Strategiei pe termen mediu şi lung, prin crearea Comitetului pentru supraveghere economică şi financiară cu responsabilităţi de control şi evaluare a sistemului bancar, a transparenţei tranzacţiilor economice şi financiare şi, nu în ultimul rând, monitorizarea evoluţiei macroeconomice. Comitetul urmează să fie creat drept instituţie independentă cu drepturi similare Curţii Constituţionale.

- Trecerea definitivă la un sistem economic mixt de piaţă al cărui rol este de a crea climatul necesar pentru a difuza prin acţionare şi dezvoltare proprietatea de stat și privată şi activităţile conexe. Stabilirea cadrului regulatoriu ce va facilita procedurile de licenţiere, creare şi faliment a întreprinderilor – responsabil Guvernul şi Ministerul Economiei.
- Crearea unui mediu macroeconomic stabil prin redefinirea rolului agenţiilor guvernamentale care se preocupă de politica în domeniul economic, în acest context, acordarea unui rol pentru BNM de a exercita independent funcţiile sale de implementare a politicii monetare şi de monitorizare a proceselor valutare. Ministerul Economiei şi Ministerul Finanţelor ar fi necesar să renunţe la acordarea creditelor şi la controlul ratei de schimb. Pe de altă parte, ar fi recomandabil de a-şi concentra eforturile la supravegherea dezechilibrelor şi monitorizarea şi prognozarea economiei, de a controla eficacitatea proceselor ce ţin de cheltuieli şi venituri bugetare, de a întări administrarea fiscală.
- Una din principalele condiţii de ameliorare a situaţiei în economie o constitue integrarea în UE, creşterea economică şi reducerea sărăciei. În acest context, unul dintre factorii determinanţi este adaptarea sistemului economic naţional la criteriile şi rigorile Uniunii Europene, fapt care ar trebui să contribuie la obţinerea unor rezultate efective în domeniul creşterii nivelului de trai al populaţiei şi la liberalizarea activităţii economice.

BIBLIOGRAFIE

1. Abraham-Frois G. Economia politică. Bucureşti: Humanitas, 1998. 136 p.
2. Abreu D. Bubbles and Crashes. Econometrica, 2003, p. 525.
3. Acordul de Asociere între Republica Moldova şi Uniunea Europeană, 2014, http ://gov. md/ en/ advanced -page-type/documente-utile (citat 10.03.2018).
4. Activitatea industriei Republicii Moldova în ianuarie-octombrie 2017. http :// www. statistica. md/ newsview.php?l=ro&idc=168&id=5832(citat 10.03.2018).
5. Aghion P. Currency Crises and Monetary Policy in an Economy with Credit Constraints. In: European Economic Review, 2001, p. 15.
6. Akademos, nr. 3, 2017. https ://ibn. idsi. md/ ro/ vizualizare _numar _revista/ 18/ 2608 (citat 10.03.2018).
7. Albert M. Capitalism contra capitalism. Bucureşti: Editura Humanitas, 1994.
8. Alessina A., Perotti R. Income distribution, political instability and investment. In: European Economic Review, 1996, p. 290.
9. Alonso Neira, M.A. Hayek's Triangle, An Eponimous Dictionary of Economics. Bucureşti, 1993, p. 143.
10. Arrow K.J. The Economics of Moral Hazard: Further Comments, American Economic Review 58, 1968.
11. Backhaus J. Economic Policy in an Orderly Framework. Munster, 2003, p. 237.
12. Barro Robert J. Determinants of Economic Growth. The MIT Press, 1997, p. 476.
13. Barro Robert J., Sala-i-Martin X. Economic Growth. The MIT Press, 1999, p. 428.
14. Baxter M. Productive Externalities and Business Cycles, Working Paper. University of Rochester, 1991, p. 75.
15. Băcilă N. Politica privind ajutorul de stat în Uniunea Europeană. Studiu de caz – Marea Britanie/ Teză de doctor, 2012.
16. Bhattacharyya D.K. On the Economic Rationale of Estimating the Hidden Economy. In: The Economic Journal. 109(456): 348-359, 1999.
17. Blanchard O. Macroeconomics. Prentice Hall, 2002, p. 324.
18. Blanchard O. Bubbles, rational expectations and fi nancial markets.In: NBER Working Paper Series W0945, 1983, p. 49.
19. Bodislav D. Oligarhie versus democraţie şi reglementare versus dereglementare sub efectul globalizării. În: Revista Economie teoretică şi aplicată, 2012, vol. XIX, nr. 5(570), p. 32-44.

20. Bomfim A. Measurement Error in General Equilibrium: The aggregate effects of noisy economic indicators, 1999, p. 158.
21. Bruno M. şi Esterli W. Crizele profunde şi reforma, 1997, nr.2, p. 6, 22.
22. Buchholz T., Feldstein M. New Ideas from Dead Economists, Penguin Group, 2007.
23. Belostecinic Gr. Stabilitatea financiară și competitivitatea – factori de creștere economică durabilă în perioada postcriză. În: Revista „Economica", ASEM, 2013, nr.3 (85), p.7-18.
24. Budianschi D. Achiziţiile publice în Republica Moldova. Probleme şi soluţii. Expert-group, 2014, p. 78.
25. Budianschi D. Evoluţia sectorului bugetar şi lecţiile învăţate. Expert-group, 2013, p. 15.
26. Bugetul de stat al Republicii Moldova pentru anii 2010, 2011, 2017, 2018.
27. Bumpei M. The Effect of the VAT Rate Change on Aggregate Consumption and Economic Growth, CJEB Working Paper, 2011, p. 30.
28. Bunea C. Managementul dezvoltării umane durabile, ASE, România, http :// www . management marketing. ro/pdf/articole/65.pdf (citat 10.03.2018).
29. Burghelea C. Impactul modelelor economice asupra dezvoltării economiilor Uniunii Europene. În: Economie teoretică şi aplicată, vol. XX (2013), no. 4(581), pp. 81-93.
30. Caballero, R. Specifi city and the Macroeconomics of Restructuring. Cambridge: MIT Press, 2007, p. 369.
31. Cadrul bugetar pe termen mediu 2012-2014 aprobat prin Dispoziţia Guvernului nr. 129-d din 29 decembrie 2011.
32. Calitatea creşterii economice şi impactul ei asupra dezvoltării umane în Moldova. PNUD, 2006.
33. Capet S. The Efficiency of Fiscal Policies: a Survey of the Literature, CEPII, Working Paper. no. 2004 – 11.
34. Carstoiu C. Principiul Pareto și legile eficientei. Audiosfera, 2011.
35. Ce impozit pe venit plătesc salariaţii în ţările Uniunii Europene. http :// adevarul. ro/ economie/ bani (citat 10.03.2018).
36. Chen, M. Rethinking the Informal Economy: Linkages with the Formal Economy and the Formal Regulatory Environment. Paper presented at the EGDI-WIDR Conference 'unleashing human potential: linking the informal and formal sectors, Helsinki, Finland, 2004, p. 34.
37. Ciumara M. Inflaţia în România. Modelarea fenomenului inflationist. INCE, 2004.
38. Clements B. Options for short-term public expenditure rationalization. IMF, 2001, p. 64.

39. Codul Educaţiei al Republicii Moldova. Chişinău, 2015, p. 101.
40. Comerţul exterior al Republicii Moldova, date Biroul Naţional de Statistică, http ://www. statistica. md /category.php?l=ro&idc=336& (citat 10.03.2018).
41. Conventia pentru instituirea Organizatiei Mondiale a Proprietatii Intelectuale, 1970, p. 12.
42. Coulibaly K. Capital Expenditures: Making Public Investment Work for Competitiveness and Inclusive Growth in Moldova. In: World Bank report, 2014, volume 72.
43. Course of macroeconomics, Colorado University, http ://www. colorado. edu/ economics/ courses/ econ 2020/section14/section14-main.html (citat 10.03.2018).
44. Date Eurostat, http ://ec. europa. eu/ eurostat/ documents/ 2995521/ 8227168/6-15092017-CP-FR.pdf/7acfef72-f701-465b-b83f-c3d9cf192d4c (citat 10.03.2018).
45. Date statistice, www .statistica. md (citat 10.03.2018).
46. Davalos M. Moldova: A Story of Upward Economic Mobility, 2015, p. 46.
47. Dăianu D. Echilibrul economic şi moneda: keynesism şi monetarism. Bucureşti: Humanitas, 2016. 134 p.
48. Dăianu D. Echilibrul economic şi moneda: keynesism si monetarism. Bucureşti: Humanitas, 1993.
49. Demirguc-Kunt A. Financial Liberalization and Financial Fragility. World Bank Policy Research Working Paper, 1999, no. 1917, p. 37.
50. DEX. https ://dexonline. ro/definitie/criza (citat 10.03.2018).
51. Dimian G. Dezechilibre pe piaţa muncii în ţări din Uniunea Europeană şi OCDE. În: Revista Română de Statistică, 2011, nr. 1.
52. Doing business report 2013, WB and IFC, 2013.
53. Dornbusch R. External debt, budget deficits and disequilibrium in exchange rates. MIT, 1984.
54. Economic policy reforms 2011, going for growth, OECD. 2011, http :// www. oecd. org/ czech/ 47469488.pdf
55. Equilibrium and Disequilibrium in Economic Theory, Proceedings of a Conference Organized by the Institute for Advanced Studies, Vienna, Austria July 3-5, 1974, http ://link. springer. com/ book/10.1007%2F978 -94-010-1155-6
56. European Commission Taxation and Customs Union, VAT Rates Applied in the Member States of the European Union-taxud. c.1 (2013) 2823545
57. Planul Marshall. http ://adevarul. ro/ locale/ alba-iulia/ ce-fost-fapt- planul- marshall-insemnat – ajutorul -economic -sua -tarile -vestul -europei -1_5628 cec2f5 eaafab2 ceccb07 / index. html (citat 10.03.2018).

58. Evaluarea stării actuale şi a perspectivelor colaborării Republicii Moldova în Comunitatea Statelor Independente. Institutul de Politici Publice, 2000, p. 23.
59. Evoluţia situaţiei social-economice din Moldova în anul 2012. Ministerul Economiei, 2012.
60. Fallon P. Th e Impact of Financial Crises on Labor Markets, Household Incomes, and Poverty. In: A Review of Evidence, The World Bank Research Observer, vol. 17, 2002, no. 1.
61. Faris S. How Poland Became Europe's Most Dynamic Economy, Bloomberg, 2013, http :// www. bloomberg. com/bw/articles/2013-11 -27/how-poland-became-europes-most- dynamic- economy (citat 10.03.2018).
62. Financial Sector Assessment, World Bank, 2008, p. 27.
63. Fisher F. Disequilibrium Foundations of Equilibrium Economics, Cambridge University Press, 1983.
64. Foley-Fisher N. US real interest rates and default risk in emerging economies. Board of Governors of the Federal Reserve System, 2012, p. 22.
65. Friedman M. A Program For Monetary Stability. Fordham University Press, 1983, p. 427.
66. Friedman M. La tirania del status quo. Cicago, 1984.
67. Friedman M. The Optimum Quantity of Money, Aldine Transaction, 2005.
68. Gourinchas, P. Lending Booms: Latin America and the World, Economia, 2001, p. 38.
69. Grossman M., Helpman E. Endogenous Innovation in the Theory of Growth. In: Journal of Economic Perspectives, 1994, 8 (1), p. 23-44.
70. Guide to Laws and Theorems Named after Economists. Edward Elgar, Cheltenham, U.K., 2004, p. 504.
71. Hai A. Measuring poverty dynamics with synthetic panels based on cross sections. Policy Research Working Paper Series. The World Bank. Number 6504, 2013, p. 23.
72. Hall R. Market Structure and Macroeconomic Fluctuations, Brookings Papers on Economic Activity, 1987, nr. 2, p. 285-322.
73. Hansen L.P., Sargent T.J. Recursive Models of Dynamic Linear Economies. Princeton University Press, 2013, p. 573.
74. Hasselbach C. Să învăţăm de la Ţările Baltice, http ://www. dw. de/comentariu (citat 10.03.2018).
75. Hausman D. Filosofia ştiinţei economice. Bucureşti: Humanitas, 1993.
76. Hayek F. Constituţia libertăţii. Bucureşti: Institutul European, 1998.
77. Hayek F. Denaţionalizarea banilor. Libertas Publishing, 2006.
78. Hayek F. Drumul către servitute. Bucureşti: Humanitas, 2014.

79. Hayne P. Modul economic de gîndire. Bucureşti: Editura Pedagogică, 1991.
80. Hoppe H. Teoria socialismului şi capitalismului, http ://mises. ro/220/
81. http ://detoatero .wordpress. com/2010/12/01/cate-ceva-despre-planul-marshall/(citat 10.03. 2018).
82. http ://dspace .mit. edu/bitstream/ handle/ 1721.1/ 63494/ externaldebtbudg 00dorn. pdf? seque (citat 10.03. 2018).
83. http ://fes -moldova .org/ fileadmin/ user_upload/RST_2017_ro.pdf(citat 10.03. 2018)
84. http ://gotoroad. ru/best/indexlife (citat 10.03.2018).
85. http ://www .jurnal. md/ ro/ economic/2017/3/27/datoria-de-stat-interna-si-externa-a-republicii -moldova-a-crescut-la-un-nou- nivel- record/.(citat 10.03.2018).
86. http ://www. eco. md/ index. php/home/rss /item/ 3938-investi% C5% A3iile -str%C4 % 83ine -directe- %C3%AEn-economia-moldoveneasc%C4%83-c%C 3% A 2te -sunt- % C5%9Fi-de-unde-provin (citat 10.03.2018).
87. http ://www. usubc. org/ site/ sigmableyzer-macroeconomic-reports/ukraine-s-financial- crisis -past-present-and-future (citat 10.03.2018).
88. https ://www. publika .md/ productia -agricola -in -crestere -in-2017 -recolta -de-grau-constituie -117 -milioane -tone_2987377.html (citat 10.03.2018).
89. https ://ec. europa. eu / trade/policy/countries-and-regions/countries/moldova/ (citat 10.03. 2018).
90. Imai H. Hong Kong's High Inflation Under the US Dollar Peg. Standford University, 2002, p. 34.
91. IMF, World Economic Outlook Report – Rebalancing Growth. International Monetary Fund, 2010, p. 27.
92. IMF, Selected issues, Moldova, 2017. http ://www. imf. org/ external/ datamapper/ ngdpdpc @ weo/ oemdc/ advec/ weoworld (citat 10.03. 2018).
93. Indicele inovației 2015. https ://logec. ro/ indicele-inovatiei-2015-ce-separa-romania-de-germania/ (citat 10.03. 2018).
94. Johnson S., Kaufmann D. and Shleifer A. The Unofficial Economy in Transition. Brookings Papers on Economic Activity, Fall, Washington D.C., 1997, p. 43.
95. Kaldor N. Further Essays on Economic Theory and Policy, Holmes & Meier Pub, 1989, p. 345.
96. Kaldor. N. Scourge of Monetarism. Oxford University Press, 1982, p. 265.
97. Kant I. Critica raţiunii pure. Bucureşti: Univers enciclopedic, 2011, p.57.
98. Katsuhito I. Disequilibrium dynamics. Yale University press, 1981, http :// cowles. econ. yale. edu/ P/cm/m27/m27.pdf (citat 10.03. 2018).

99. Keynes J.M. Teoria generală a ocupării fprţei de muncă, a dobînzii şi a banilor. Ed. Publica, 2009.
100. Keynes J.M. Urmările economice ale păcii. Bucureşti, 1990.
101. Kinnunen J. External Shocks, Fiscal Policy and Income Distribution: Alternative Scenarios for Moldova, WB Policy Research Working Paper 6365, 2013.
102. Kishtainy N. The Economics Book: Big Ideas Simply Explained, DK Publishing, 2012, p.112.
103. Krugman P., Romer P. Microeconomics: Study Guide & Aplia, Worth Publishers, 2009, p. 219.
104. Kuznets S. Economic Development, the Family, and Income Distribution. Cambridge University Press, 1989, p. 524.
105. Kuznets S. Population Redistribution And Economic Growth United States. LLC, 2011, p. 117.
106. Kuznets S. Toward a Theory of Economic Growth, National Economic Welfare at Home and Abroad, 1995, p. 371.
107. Lambrache S. Efectele crizei economice asupra sectorului de construcţii. În: Urbanism. Arhitectură. Construcţii, 3, 2011, vol. 3, nr. p.87.
108. Lucas R. Lectures on Economic Growth. Harvard University Press, 2004, p. 356.
109. Lucas R. Studies in Business-Cycle Theory. MIT Press, 1981, p. 287.
110. Malinvaud E. Macroeconomic Theory. Volume B: Economic Growth and Short-Run Equilibrium, Amsterdam, 1998, p. 267.
111. Malthus T. Eseu asupra principiului populaţiei. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1992.
112. Marandici I. Remittances and Development in Moldova, 2009, p. 6.
113. Maslauskaite K., Zorgenfreija A. Economic miracle in the Baltic States: an exemplary way to growth?, The Baltic states in the EU: yesterday, today and tomorrow, 2013, p. 32.
114. Medina S. The Policy Interest-Rate Pass-Through in Central America, IMF working paper, 2011, p. 22.
115. Memorandumul cu privire la Politicile Economice şi Financiare pentru 2010-2012.
116. Memorandumul tehnic de înţelegere între FMI şi Republica Moldova, http ://www. imf. md/ pub-memo.html (citat 10.03. 2018).
117. Milton Friedman on Economics: Selected Papers. University of Chicago Press Journals, 2008, p. 42.
118. Modalities of Moving to Inflation Targeting in Armenia and Georgia. IMF Working Paper 2007, p. 32.

119. Moldova: Moving to a Market Economy. World Bank Report, 1999, p. 25.
120. Moldova: Public Expenditure Review, Report No. 87268-MD, World Bank report, 2014.
121. Nasar S. Geniul economic. Bucuresti: All, 2014.
122. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990, p. 284.
123. North D. Understanding the Process of Economic Change. Princeton University Press, 2005, p. 241.
124. O'Loughlin J. Comparing the Republics of Moldova and Pridnestrovie (Transnistria) Using Simultaneous Surveys. In: Eurasian Geography and Economics Journal, 2013, p. 59.
125. Patashnik E. Five key lessons about the welfare state, Washington post, 2015, http :// www. washingtonpost. com/ blogs/ monkey -cage/ wp/ 2015/ 04/06/five-key-lessons- about -the -welfare -state/ (citat 10.03. 2018).
126. Phillips P. The et interview: Professor Edmond Malinvaud, Economic Theory Journal, nr. 3, p. 273-295, US, 1987, http ://korora. econ.yale. edu/et / interview/ malinvaud.pdf (citat 10.03. 2018).
127. Policy briefing books, Donors community in Moldova, 2015.
128. Popa A. Investiţiile străine directe în economia Republicii Moldova şi perspectivele creşterii acestora în contextul vecinătăţii cu UE, ADEPT, 2007, p. 44.
129. Popa F. Impactul crizei mondiale asupra comerţului internaţional. Management intercultural. 2013, vol. XV, nr. 3 (29).
130. Popescu Gh. Evoluţia gândirii economice. Editia a treia. Editura Academiei Romane, Editura Cartimpex, 2004, p. 123.
131. Postelnicu Gh. Economie Politică. Creştere şi dezvoltare economică, 2000, vol. 2.
132. Presley J., Geoffrey E.J. Theory and Practice. MacMillan Press, 1976, p. 473.
133. Prognoza macroeconomică, date ale Ministerului Economiei, http ://mec. gov. md/ ro/ documents -terms/ situatia -macroeconomica-prognozare- macroeconomica (citat 10.03. 2018).
134. Prognoze elaborate de IDIS viitorul şi expert group, http ://www .viitorul .org/, http :// www. expert-grup. org/en/ (citat 10.03. 2018).
135. Programul de stabilizare şi relansare economică a Republicii Moldova pe anii 2009-2011.
136. Qehaja D. Fiscal Policy Response to External Crises: The Case of Moldova 1998-2010, IMF working paper 12/82, 2012.
137. Ramey V. Government Spending and Private Activity, University of California, 2012, p. 48.

138. Raport de Stare a Țării 2017. https ://www .expert -grup. org/ ro/ biblioteca/ item/ 1482-raport-de-stare-a-tarii-2017&category=182 (citat 10.03. 2018).
139. Raportul anual al Băncii Naţionale a Republicii Moldova, 2012.
140. Raportul anual al Băncii Naţionale a Republicii Moldova, 2013.
141. Reinke J. Remittances in the Balance of Payments Framework: Current Problems and Forthcoming Improvements, 2007, p. 17.
142. Republic of Moldova: Recent Economic Developments, IMF Staff Country Report No. 99/ 110, September 1999.
143. Ricardo D. Principiile de economie politică şi de impunere. Antet Press, 2002, p. 322.
144. Rizzo M. Time, Uncertainty and Disequilibrium, D. C. Heath and Company, 1979.
145. Robu T. Politici de dezvoltare economică în Moldova. În: National and Regional Development Policies Journal, Yokohama, Japonia, 2005, p. 10-14.
146. Robu T. Unele aspecte ale realizării principiilor economiei de piaţă în Republica Moldova. În: Economie şi Sociologie, Revista teoretico-ştiinţifică, 2009, nr. 3, p. 80-85.
147. Roman Cernelea. Efectele crizei economice asupra Republicii Moldova. https ://vox. publika. md/ economie/ efectele -crizei -economice -asupra-republicii-moldova-271491 .html (citat 10. 03.2018).
148. Rusu Gh., Robu T. Consideraţiile teoriei economice asupra subdezvoltării economiei naţionale. În: Revista economică, 2007, Sibiu-Chişinău, nr. 4 (35), p. 5-12.
149. Rusu Gh., Trofimova T. Stabilizarea şi creşterea economică: Aspecte metodologice, probleme, soluţii. Chişinău: CEP USM, 2007, p. 25-60.
150. Say J.B. A Treatise on Political Economy. Cosimo Classics, 2007, p. 634.
151. Say J.-B. An economist in troubled times, Writings selected and translated by R. Palmer, Princeton University Press, 1997, p. 418.
152. Schneider F., Buehn A., Montenegro C. Shadow Economies All over the World, WB Policy research paper, 2010.
153. Schneider F. The shadow economy. The Institute of Economic Affairs, 2013, p. 147.
154. Segura E. Ukraine's financial crisis: past, present and future, 2009.
155. Severin A. Rolul statelor din spaţiul ex-sovietic, balcanic şi caucazian în contextul globalizării, http ://www. fisd. ro/ art/State.html (citat 10.03. 2018).
156. Sexton R. Exploring Economics, South-Western College Pub; 5 edition, 2010, p. 486.

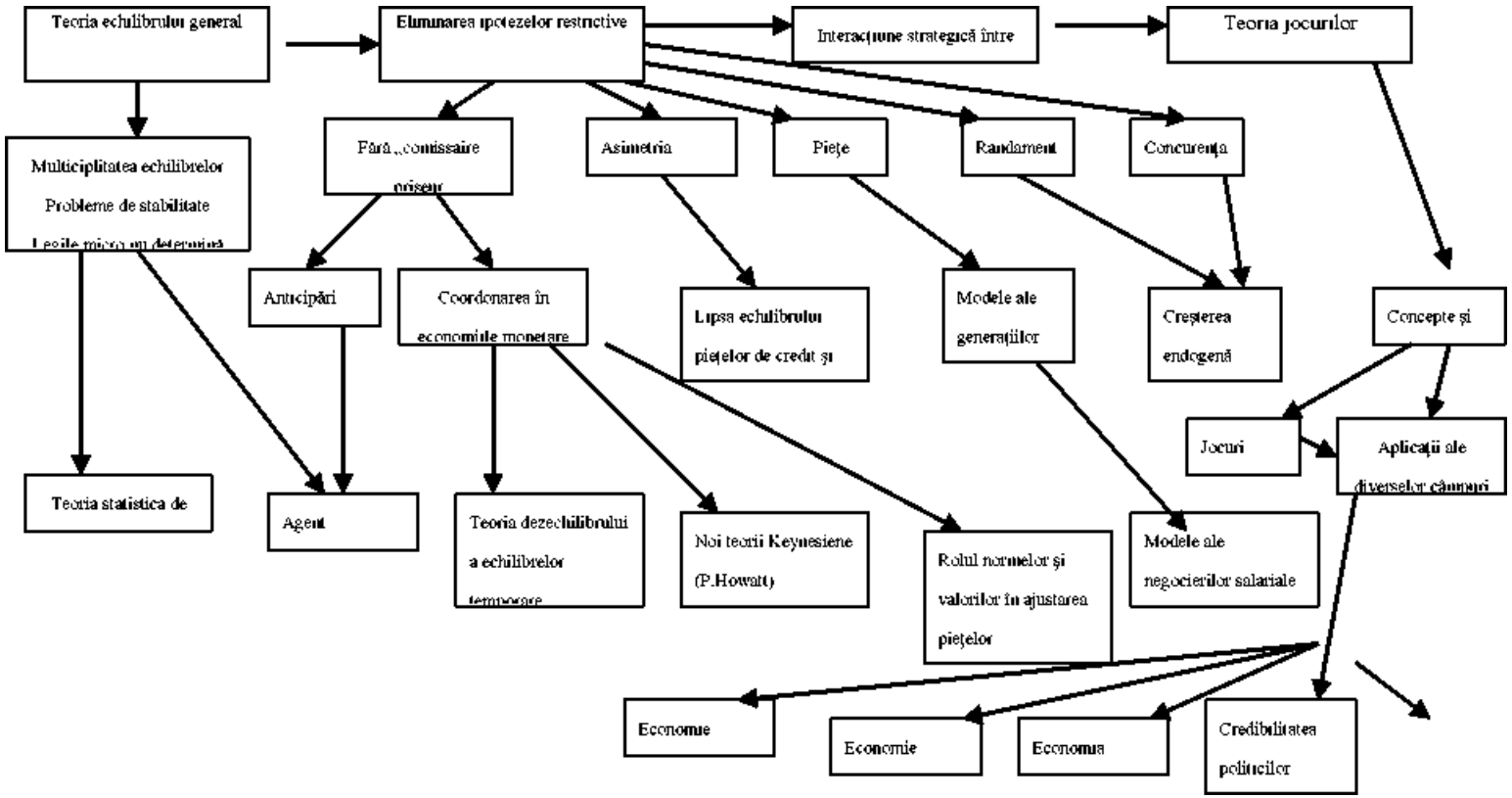
157. Situaţia geoeconomică din Republica Moldova https :// conspecte .com/ Geoeconomia/ situatia -geoeconomica-din-republica-moldova.html. (citat 10.03. 2018).
158. Smith A. Avuţia Naţiunilor. Bucureşti: Publica, 2011, p. 410.
159. Solow R. Growth Theory: An Exposition. Oxford University Press, USA, 2000, p. 357.
160. Solow R. Work and Welfare. Princeton University Press, 1998, p. 374.
161. Solow R., Taylor J. Inflation, Unemployment and Monetary Policy. MIT press, 1998, p. 248.
162. Stanley L., Randy G. The Evolution of Economic Thought, South Western Educational Publishing, 2012, p. 344.
163. Statistica oficială a conturilor naţionale, http ://www. statistica. md/ category. php?l =ro& idc =191& (citat 10.03. 2018).
164. Stratan A., Chistruga M. Development and side effects of remittances in the CIS countries: the case of Republic of Moldova, CARIM-East Research Report, 2013, p. 56.
165. Strategia de cercetare şi inovare 2014-2020, 2013, p. 112, http ://www. research. ro/ uploads/ politici-cd/strategia-cdi-2014-2020/sn-cdi-2014-2020. pdf (citat 10.03. 2018).
166. Strategia de finanţare a Băncii Mondiale pentru Moldova 2013-2016.
167. Strategia Naţională de Dezvoltare Agricolă şi Rurală pentru anii 2014-2020, http ://maia. gov. md/ lib. php?l=ro&idc=48& (citat 10.03. 2018).
168. Strategia Naţională de Dezvoltare Moldova 2020, http ://particip. gov. md/ public/ files/ strategia/ Moldova_2020_ROM.pdf (citat 10.03. 2018).
169. Suport în analiza politicilor şi cercetare pentru Cancelaria de Stat şi implementarea Agendei 2030. http ://www. md.undp. org/ content/ moldova/ ro/ home/projects/-suport-in-analiza-politicilor-i-cercetare-pentru-cancelaria de stat (citat 10.03. 2018).
170. The Czech Republic economic activity to strengthen in 2014, http :// ec.europa. eu/ economy_ finance/eu/forecasts/2014_winter/cz_en.pdf (citat 10.03. 2018).
171. The social consequences of changes in VAT, Economic Affairs Series, 1998, http ://www. europarl. europa. eu/ workingpapers/econ/pdf/103_en.pdf (citat 10.03. 2018).
172. Thirlwall P. Balance of Payments Constrained Growth Models: History and Overview. University of Kent, 2011, p. 253.
173. Thirlwall A. Growth and development, with special reference to developing economies. Palgrave Macmillan, 2006, p. 583.

174. Top 10 crize economice. http ://economie. hotnews. ro/stiri-finante_banci-5465018-top-10-crize-economice. Htm (citat 10.03. 2018).
175. Varzari P. Birocraţia în contextul consolidării democraţiei: tendinţe spre modernizare. În: Jurnalul Akademos, 2011, nr. 2, p. 54-57.
176. Walras L. Elements of Theoretical Economics: Or the Theory of Social Wealth. Cambridge University Press, 2004, p. 483.
177. William J. Economics: Principles and Policy. 11th Edition, 2009 Cengage Learning, p. 269.
178. World Investment Report. United Nations Conference on Trade and Development, 2006.
179. Wynne M. The Analysis of Fiscal Policy in Neoclassical Models, Working paper 9212. Federal Reserve Bank of Dallas, 1992, p. 24.
180. Булатов А. Экономика. Москва: ИНФРА-М, 2012. 895 с.
181. Отчет о мировом развитии – 2017, От плана к рьінку, Международньїй банк реконструкции и развития/ Всемирньїй банк. http ://pubdocs. worldbank. org/ en/ 322 07 14 86 655468452/WDR-2017-Russian-Main-Messages.pdf.
182. Belostecinic Gr., Chistruga B., Iliadi Gh. Competitivitatea şi creşterea economică în contextul economiei bazată pe cunoaştere, integrării regionale şi europene. În: Revista „Academos", Chişinău, 2014, nr.1(32), p.11-16.
183. Bugaian C. Conceptul şi modalităţile de asigurare a securităţii economice a statului (în condiţiile globalizării şi integrării europene)/ Teză de doctor în şt. economice. Chişinău, 2003, p. 47.
184. Capsîzu V. Dimensiunea economică a proprietăţii intelectuale. În: Intellectus, 2014, nr. 3.
185. Moldovan D. Doctrine şi economişti celebri. Chişinău: ARC, 2011, p.196.
186. Ţâu N. Rolul diplomaţiei economice în promovarea comerţului exterior, 2014, p. 9.
187. Ulian G. Tendinţe actuale în evoluţia volumului de remitenţe în lume şi în Republica Moldova. În: Studia Universitatis, Seria „Ştiinţe Exacte şi Economice", 2011, nr. 2(42).

ANEXE

Anexa 1

Teoria echilibrului general

Sursa: Elaborată de autori.

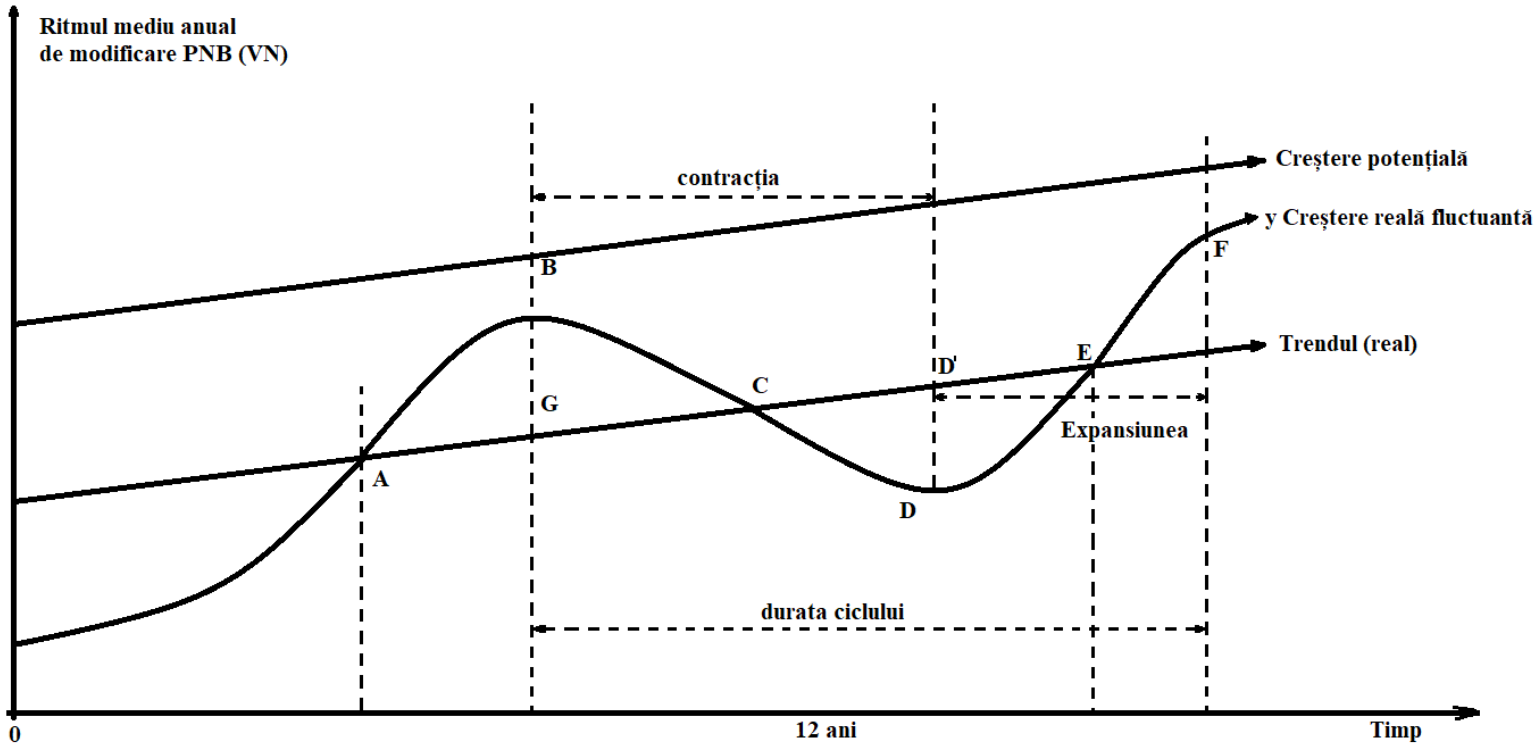

Fig.3. Particularităţile ciclului economic mediu şi fazele sale în R.Moldova

Anexa 3

Fazele de depăşire a situaţiilor de criză în R.Moldova

FAZELE	CARACTERISTICI
Faza I. **Declinul**	Reducerea indicatorilor ce caracterizează rezultatele economico-financiare ale activităţii, din cauza factorilor externi ai pieţei
Faza II. **Înrăutăţirea rezultatelor**	Înrăutăţirea în continuare a rezultatelor activităţii sub acţiunea factorilor interni din organizaţie (fără înrăutăţirea condiţiilor exterioare pe piaţă)
Faza III. **Depresia**	Acomodarea organizaţiei businessului la noile condiţii de gospodărire cu un nivel scăzut de venituri (adoptând măsurile anticriză primordiale)
Faza IV. **Înviorarea producţiei**	Restabilirea echilibrului financiar – restabilirea volumului de producţie şi realizarea acesteia la nivelul de dinaintea crizei
Faza V. **Sporirea producţiei**	Accelerarea dezvoltării economice a organizaţiei businessului, majorarea volumului de vânzări şi realizare în perspectivă pe termen scurt
Faza VI. **Noul nivel de dezvoltare economică**	Menţinerea noului nivel economic de dezvoltare a întreprinderii, al stabilităţii ei în perspectivă pe termen lung, crearea condiţiilor pentru autofinanţare

Sursa: Elaborată de autori.

Anexa 4

Specificul crizei social-economice în R.Moldova

Tipologia crizei	Caracteristici
Tehnologică (de producţie)	Aparatul tehnic şi tehnologiile învechite nu permit fabricarea unor produse de calitate, competitive, reducerea costurilor şi preţului de echilibru, ceea ce conduce la pierderi financiare şi nerealizarea producţiei
Socială (social-administrativă)	Apare în urma conflictelor dintre lucrători sau grupuri ale acestora, inclusiv între muncitori şi administraţie, conflictelor administrative din aparatul de conducere, conflicte între putere şi societatea civilă etc. Conflicte date conduc la adoptarea unor decizii neeficiente şi la pierderi de timp productiv, la transformarea lor în conflicte antagoniste
Financiară	Apare din cauza utilizării neraţionale şi monopolizate şi forţată de putere a capitalului propriu şi a mijloacelor împrumutate; a utilizării neraţionale a profitului obţinut, ceea ce se soldează cu probleme financiare pentru agenţii economici şi putere
Organizatorică	Apare din cauza organizării şi utilizării insuficiente a capitalului propriu şi a mijloacelor împrumutate; a utilizării neraţionale a rezultatelor obţinute, ceea ce agravează problema finanţării circuitului economic
Informaţională	Constituie consecinţa situaţiei în care informaţia disponibilă este ţinută şi monopolizată şi nu reflectă situaţia reală de pe piaţă, nu redă suficient starea de lucruri în sistemul de business naţional. Toate acestea conduc la apariţia diverselor tipuri de pierderi
De interacţiune	Apare între proprietarii businessului sau între ei şi putere, interese contradictorii ce nu permit promovarea unei politici eficiente şi, drept rezultat, agentul economic se alege cu pierderi substanţiale

Sursa: Elaborată de autori.

Anexa 5

Veniturile disponibile ale populaţiei

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Venituri disponibile – total (medii lunare pe o persoană) lei, inclusiv în % pe surse de formare	1166,1	1273,7	1444,7	1508,8	1681,4	1767,5	1956,6
Activitatea salarială	45,3	42,6	44,7	42,7	41,6	41,6	41,4
Activitatea individuală agricolă	8,8	9,8	10,0	9,6	9,1	9,5	9,0
Activitatea individuală nonagricolă	6,5	6,8	6,8	7,2	6,9	6,6	6,9
Venituri din proprietate	0,2	0,1	0,4	0,2	0,2	0,1	0,2
Prestaţii sociale	17,5	18,7	18,1	19,2	19,9	20,2	20,9
Din care							
Pensii	14,8	15,1	14,7	15,9	16,8	17,6	17,4
Indemnizaţii pentru copii	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0
Compensaţii	0,7	0,6	0,6	0,4	0,0	0,0	0,0
Ajutor social	0,1	0,2	0,2	0,8	0,6	0,3	0,4
Alte venituri	21,7	22,0	20,1	21,2	22,3	21,9	21,6
Din care, transferuri din afara ţării	17,0	16,8	15,3	16,0	17,3	17,6	17,4
Ponderea veniturilor în natură, în total venituri disponibile	10.7	11,8	11,4	11,3	10,4	10,3	10,2

Sursa: Elaborată de autori.

Anexa 6

Cheltuielile de consum ale populaţiei

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Cheltuieli de consum – total (medii lunare pe o persoană) lei, inclusiv în % pentru	1217,4	1371,7	1534,1	1598,6	1775,8	1816,7	2048,5
produse alimentare	40,8	40,8	42,5	43,2	42,8	43,8	42,1
băuturi alcoolice, tutun	1,8	1,8	1,8	1,7	1,5	1,3	1,4
îmbrăcăminte, încălţăminte	12,2	10,8	10,4	10,6	10,3	10,6	11,2

Sursa: Elaborată de autori.

Lista abrevierilor

BEI	Banca Europeană de Investiţii
BEM	Banca de Economii din Moldova
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare
BM	Banca Mondială
BNM	Banca Naţională a Moldovei
BNS	Biroul Naţional de Statistică
BPN	Bugetul Public Naţional
CSI	Comunitatea Statelor Independente
FMI	Fondul Monetar Internaţional
IPC	Indicele preţului de consum
ISD	Investiţii străine directe
OMC	Organizaţia Mondială a Comerţului
ONU	Organizaţia Naţiunilor Unite
PIB	Produsul intern brut
PNB	Produsul naţional brut
SND	Strategia Naţională de Dezvoltare
TVA	Taxa pe valoarea adăugată
UE	Uniunea Europeană
USD	Dolari SUA
VMS	Valoare mobiliară de stat

Tudor ROBU, Gheorghe RUSU

ECONOMIA REPUBLICII MOLDOVA – ÎNTRE PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII

Monografie

Redactare – *Antonina Dembiţchi*
Asistenţă computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 5.02.2019. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 19,0. Coli editoriale 15,0.
Comanda 11/19. Tirajul 20 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009